

APPENDIX LIVIANA.

PARS PRIMA,

Continens selectas Codicum MSS. &
Editionum antiquarum Lectiones, præci-
puas Variorum Emendationes, & Supple-
menta Lacunarum in iis T. LIVII qui
superfunt Libris.

A P P E N D I X

E L I V I A N A

P A R S P R I M A

Commissio. 1822. 2.
Institutione. 1822. 2.
per. 1822. 2.
in. 1822. 2.
1822. 2.

EMENDATIONES
ET
SUPPLEMENTA LIVIANA.

H. Livius (T.) Patavinus.

APPENDIX

LIVIANA,

CONTINENS

- I. Selectas Codicum MSS. & Editionum antiquarum Lectiones, præcipuas Variorum Emendationes, & Supplementa Lacunarum in iis T. LIVII qui supersunt Libris.
- II. J. FREINSHEMII Supplementorum Libros X. in locum Decadis secundæ LIVIANÆ deperditæ.

In usum Juventutis Academica.

O X O N I I,

E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO,
Impensis Jac. Fletcher Bibliopolæ.
MDCCXLVI.

Imprimatur,

EVUS. ISHAM,

Vice-Can. Oxon.

Apr. 4. 1746.

P R Æ F A T I O.

CUM omnes quæ tironum manibus versantur, T. LIVII Editiones innumeris iisque sæpe fœdissimis Librariorum etiamnum scateant erroribus, neque ullum iis, nisi in una alterave majoris pretii ac molis, asseratur remedium, non inutilis forsàn Juventuti Academica erit libellus, qui hisce, quæ importunam alioquin in tali tantoque Auctore legendo moram injicerent, difficultatibus occurrat. Hunc itaque in finem non solum selectas quasdam codicum antiquorum lectiones, ac dudum editas MURETI, LIPSII, GRONOVII utriusque, TAN. FABRI, aliorumque, Conjecturas annotavimus, sed & nuperas Virorum doctissimorum J. B. L. CREVIERII & ARN. DRAKENBORCHII Editiones cum vulgatis, ac præsertim OXONIENSI 1708. & LONDINENSI 1722. contu-

P R Æ F A T I O.

limus: quasque illi aut ex MSS. deprompserant, aut divinatione feliciter usi excogitaverant, Emendationes, eò usque expressimus, ut nonnulla potius exinde supervacanea apponantur, quàm desit aliquid quod necessarium quodammodo aut utile videatur.

Quo verò consilio SUPPLEMENTA adjecimus, paucis dicendum est. Qui T. LIVIUM ediderunt duplici hactenus usi sunt methodo. Aut immensa illa J. FREINSHEMII Supplementa, librorum numero ac mole LIVIUM ipsum longè superantia, ei attexuerunt; aut omnia hujuscemodi præmittentes, etiam minores plerumque lacunas in iis qui supersunt libris intactas reliquerunt. Illi quidem rectè satis: nisi quòd non tam Auctorem suum, quàm integram, eamque planè ingentem, Reipublica Romana Historiam edidisse, potiùsque FREINSHEMIO LIVIUM, quàm LIVIO FREINSHEMIUM accommodasse videantur. Hi verò verbis sententiisque Livianis unicè intenti, & alieni aliquid iis quoquo modo admiscere nefas esse ducentes, Historia filum penitus abrumpunt, fractaque omnia ac divulsa, in posterioribus

P R Æ F A T I O.

praesertim libris, ubi de rebus maximis agitur, tironi exhibent. Mediam igitur inter utrosque ingressi sumus viam, quicquid in iis qui supersunt libris deerat, CREVIERII, SIGONII, aliorumque ope, quoad ejus fieri poterat, supplentes: decemque insuper priores J. FREINSHEMII libros apposuimus, utpote qui distractas operis Liviani partes non ineleganti rerum cum Samnitibus & Pyrrho gestarum, Carthaginensium originis, primique belli Punici, descriptione connectunt; perpetuamque hoc modo Historia Romana seriem ad sexcentesium ferme ab Urbe condita annum conficiunt. Ceteris verò XCV. Supplementorum suorum libris quos reliquiis Livianis adjungere voluit FREINSHEMIUS, ne ipse parens ultimam quidem manum admoverat: atque etiamsi suâ laude minimè fraudandi sint, minùs certè ad LIVIUM pertinent, & de iis porrò Reipublicæ Romanae agunt temporibus, in quibus describendis recentiores alii, ut nihil de antiquis dicam, feliciùs elaborarunt.

Monendus denique est Lector nos decem illos Supplementorum Freinsheimianorum Li-

PRÆFATIO.

*bro*s ad Cl. CREVIERII mentem potissimum expressisse, qui præcipua Editionum præcedentium sphalmata, partim certâ rei ipsius evidentiâ, partim Auctorum ad quos provocat FREINSHEMIUS testimonio nixus, optimè correxit.

EMENDATIONES ET SUPPLEMENTA LIVIANA.

L. I.

Præfat. **N**EC in quam tam] Nec in quam L. 1.
civitatem tam. CREV. & DRAK. 1-23.

1. Ænea Antenoreque] Æneæ Antenorique.
CREV.

4. Forte quadam divinitus] *Mallet*, Forte quadam, an divinitus. GRUTER.

5. Lupercal hoc fuisse] *Forsan*, Lupercal. CREV.
Ib. Eòdem pervenit] *Forte*, Eò demum. *Idem*.

8. Apparitores & hoc genus] *Forsan*, Apparitores hoc genus. J. GRON.

Ib. Qui creari Patres] *Potius*, Qui ciere Patres.
SIGON. Qui cieri. ALBER. GENTILIS.

14. Locis circa densa obsita virgulta obscuris]
Lege, Locis circà denso obsitis virgulto obscuram. GRON.

16. His immortalibus] *Potius*, His mortalibus.
CREV.

17. Necdum à singulis — pervenerant factiones: inter ordines] *Rectius*, Necdum ad singulos — pervenerat. Factionibus inter ordines. GRÆV.

18. Dextrâ in capite Numæ] In caput. CREV. & DRAK.

21. Et soli Fidei] *Dele* ñ soli. RYCO.

23. Tametsi vana afferiebantur] *Forsan*, Tamen ac si vana afferrentur. SOBIUS. Tametsi vana afferri rebatur. TAN. FABER.

- L. 1. 26. Modo intra sepulchra] Modo inter. CREV.
 26-40. 27. Idem imperat] *Mallem*, Eidem imperat. *Id.*
 Ib. Ut qui coloni additi Romanis] *Lege*, Ut
 queis coloni additi Romani. T. FABER. Ut
 qui coloni additi è Romanis. DOUJAT.
 28. Armati circumfistunt] Armati Mettium cir-
 cumfistunt. CREV. & DRAK.
 29. Ultimum illas visuri] Ultimum illud. *Iid.*
 30. Julios, Servilios] Tullios, Servilios. DRAK.
 32. Longéque antiquissimum] Longè antiquissi-
 mum. CREV. & DRAK.
 Ib. Pontificem maximum] *Delent* ~~in~~ maximum
idem.
 Ib. Capite velato (filo lanæ] Capite velato filo
 (lanæ. DRAK.
 Ib. Bellum erat consensu fieri solitum] Bellum
 erat consensum. Fieri solitum. CREV. — con-
 sensu. Fieri solitum. DRAK.
 33. In Tiberi facto] In Tiberim. CREV.
 Ib. Hostia urbs] Ostia. CREV. & DRAK.
 34. Ignorans nurum ventrem ferre, immemor]
Forfan, Ignorans nurûs ventrem, immemor.
 CREV.
 Ib. L. Tarquinius Priscum] *Dele* ~~in~~ Priscum.
 SIGON.
 Ib. Bello domique] *Alii*, Belli domique.
 35. Quum se rem novam] *Dele* ~~in~~ quum. CREV.
 36. Statua Accii posita] *Delent ultimam vocem*
 CREV. & DRAK.
 37. Effusis eadem] *Potius*, Et fufis eadem. J.
 GRON.
 38. Vos, populum Collatinum] Vos populum-
 que Collatinum. CREV. & DRAK.
 Ib. Cloacis è fastigio.] *Alii*, Cloacis fastigio.
 40. Dum intentus] Cum intentus. DRAK.

43. Præter hastam & verutum] *Forsan*, Præter L. 7.
hastam & scutum. CREV. 43-59.
- Ib. Tibicinesque] *Forsan*, Tubicinesque. *Idem*.
- Ib. Et quibus equos] *Forsan*, Et qui equos.
GRON.
44. Auget Esquilias] *Mallem*, Esquiliis. *Idem*.
- Ib. Postmœrium interpretantur] *Forsan*, Post
mœrium. PERIZON.
45. Quum consensum — laudaret] *Forsan*, Quem
consensum — laudare. J. GRON.
46. Haud dubiè regnum] Haud dubium reg-
num. DRAK.
47. Ab scelere aliud spectare] Ad aliud specta-
re. *Idem*.
48. Flecente carpentum] *Forsan*, Flectens.
GRON. Flectenti. DRAK.
49. Bonis multare poterat] *Dele* ò poterat.
GRON.
50. Superbo ei inditum] *Delent* ò ei CREV.
& DRAK.
53. Divenditâ prædâ] *Alii*, Dividendâ. *Unde*
mauult, Dividendâ GRON.
- Ib. Quadringenta talenta argenti auriq̃ue rece-
pisset] *Alii*, Quadraginta talenta argenti rece-
pisset.
54. Concilia publica] Consilia. CREV.
- Ib. Divisa fuere] Divisui. DRAK.
59. Pari præsidio relicto] *Rectius*, Pars præsi-
dio relicti. GRON.

L. II.

1. **P**artium cœptæ urbis] Partium certè ur- L. 2. 1.
bis. CREV. & DRAK,

- L. 2. 3. Legati alii alia] Legati cum aliis alia. DOU-
 330. JAT. *Potius*, Legati alia. CREV.
5. Ut tam eminens] *Forſan*, Ut jam eminens.
 DUKER.
7. Quum indignitate] Quum indignitate quo-
 que. *Edd. vett.*
9. Dulcedinis. Nifi — defendant, æquari] *Alii*,
 Dulcedinis, niſi — defendant. *Æquari*.
- Ib. Omni ſumptu] *Forſan*, Omne ſumptum.
 GRON.
10. Tranſitum pontem a tergo] Tranſitum a
 tergo. CLER.
- Ib. Cedentium pugna] *Reſtius*, Cedentium pu-
 gna. GRON.
11. Aliis locis trajicerent] Trajiceret. DRAK.
 Ib. Concurrit ex inſidiis] *Lege*, Conſurgit.
 CREV.
12. Ira inſenſus] *Alii*, Incenſus.
16. A turbatoribus belli] *Forſan*, Bello, *vel* Vul-
 gi. GRON. Plebis. CLER.
- Ib. Agerque trans Anienem. Vetus — venerant]
Fortaſſe, Agerque trans Anienem attributus —
 venirent. CREV.
18. Belli Latini metum] Sabini. DOUJAT.
19. Ea quo majore] Ea quod majore. DRAK.
24. Neque Patribus] *Forſan*, Aut Patribus.
 CREV.
27. Et periculum libertatis] *Dele ultimam vo-*
cem. GRON.
28. Sellas conſulum propere] Sellas conſulum
 prope. DRAK.
29. Majeſtatem violavit] Violârit. CREV.
30. Largii putabant ſententiam, quæ totam fi-
 dem] *Forſan*, Largii, quæ totam fidem. GEB-
 HARD.

31. Aciem, qua — ordinibus aciem firmave- L. 2.
rant] *Rectius*, Aciem quam — ordinibus fir- 31-64.
maverant. GRON.
- Ib. Adversas valles] *Legerem*, Averfas, & paulo
infra, Ibi fatis. TAN. FABER.
33. Primo ortu] *Melius*, Primum ortus. GRON.
34. Norbæ in montes] *Forſan*, Norbam in mon-
tes. CREV.
- Ib. Fruantur, utantur] *Delent* & fruantur CLER.
CREV. & DRAK.
38. Quærendo indignandoque] *Alii*, Querendo.
- Ib. Orationem exorſus, Veteres — Volſcorum,
ut] *Forſan*, Oratione exorſus veteres — Vol-
ſcorum, Ut. GRON. Orationem exorſus in &c.
DUKER. Orationem exorſus, Ut, &c. DRAK.
41. A civibus iſſe in ſocios] *Forſan*, A civibus
in ſocios. GRON.
42. Conſulem dedit] Conſules. CREV. & DRAK.
43. Quam ipſius ejus] *Lege*, Ipſi. MURET.
- Ib. Inſtare inſtructos] *Forſan*, Stare. *Idem*.
46. Explicandi ordinis] *Potius*, Ordines. GRON.
49. Egregius — ſenatus] *Forſan*, Egregius —
exercitus. TAN. FABER.
52. Multam edixerunt] *Dixerunt*. CREV. &
DRAK.
54. Magiſtratu conſules] *Delent alii* & conſules.
56. In accuſationem] *Dele præpoſitionem*. CREV.
58. Domari poterat] *Forſan*, Poterant. *Idem*.
59. Alii gaudere ſuâ clade] *Forſan*, Aliâ. *Id.*
64. Priori conſules habent] *Dele* & conſules.
DOUJAT.
- Ib. Pugnatum ingenti cæde] *Dele* & ingenti cæ-
de. GRON.
- Ib. In equis impoſitos] In equos. CREV. &
DRAK.

L. III.

- L. 2. 5. **Q**uum compulsi in castra] Quin &c.
 5-38. CLER. & CREV.
 Ib. Post prælium venerat] Venerant. CREV. & DRAK.
 10. Id fides abierit] Jam fides. DRAK.
 12. Rempubicam restitutam] Rem restitutam. *Id.*
 13. Vi contra vim resistunt] Contrà vi resistunt. *Idem.*
 16. Non credendo] *Delenda hæc censet* CREV.
 Ib. Ac emergentibus] *Forsan*, Mergentibus. CREV. & DRAK.
 17. Deos hominesque] *Forsan*, Cives hominesque. GRON.
 20. De proferendo exercitu agere] De proferendâ agere. LIPSIUS.
 22. Suæ cuique parti] *Forsan*, Sua. GRON.
 23. Exercitu relicto] *Forsan*, Reducto. SABEL.
 26. Virum in ipso] *Delet præpositionem* DOUJAT.
 28. Quo fuerat ordine] Quo fuerant. CREV. & DRAK.
 30. Is metus perculit] Perpulit. DRAK.
 41. Ea denique tribunis] Eademque tribunis. CREV.
 37. In servitutem elapsos] Lapsos. *Idem.*
 Ib. Cum fortuna — esset] *Forsan*, Res fortunæque : quicquid cupitum foret, potentioris esse. DOUJAT. Cum fortuna, qua, quicquid cupitum, fieret, potentioris esset. DRAK.
 38. Imperiumque ibi] *Forsan*, Imperium qui ibi. PERIZON.

38. Pavor perculit] *Perpulit.* DRAK. L. 3.
 40. Petissent, aut focii] *Forſan, Aut ſoli.* CREV. 38-66.
 42. Arma — ad ſupplementum] *Forſan, Arma*
 — ac ſupplem. GRON.
 48. Proſequentium tuente] *Proſeq. juvenum*
 tuente. CREV.
 50. Inſecutoſque qui] *Inſecutique qui.* CREV.
 & DRAK.
 52. Togatorum aliorumque] *Aliorum.* CREV.
 54. Convertunt inde ſigna] *Convellunt.* CREV.
 & DRAK.
 56. In quam conſpiraffe] *Lege, In quod.* CREV.
 Ib. Ait ſe provocare] *Forſan, At ſe.* J. GRON.
 59. Nimia potestatis] *Nimia potestati.* CREV.
 60. Noſte ceſſere] *Noſti.* CREV. & DRAK.
 62. Vos milites mihi effeceritis] *Alii melius,*
 Vos mihi feceritis.
 64. Auctores — naſtus] *Potius, Auctores popu-*
 lares ſententia haud popularis naſtus. DRAK.
 66. Ad quarum primum] *Melius, Ad quorum.*
 CREV.

L. IV.

2. **U**T, quemadmodum plebs gloriari poſ- L. 4.
 ſet] *Forſan, Utrum, quemadmodum* 2-8.
 plebs, gloriari poſſent. DRAK.
 Ib. Finem non fieri poſſe. In eadem] *Forſan,*
 Finem non fieri. Non poſſe in eadem. GRON.
 7. Suffectis his conſulibus] *Delenda cenſet* CREV.
 8. Quintum conſulibus] *Dele ultimam vocem.*
 GRON.
 Ib. Illata ab ſenatu] *Forte, Illata in ſenatu.*
 DRAK.

- L. 4. 8. Custodiaeque & tabularum cura] *Forsan*, Custodiaeque tabularum & cura. CREV.
 8-37. Ib. De consulatu dubitabatur] Dubitatur. *Id.*
 9. Omnis etiam expertem] *Forsan delendum est* *ne* etiam. *Idem.*
 13. Ad dissolvendum imperium latis] *Quid si*, Natis? GRON.
 16. Bove aurato extra] *Forsitan*, Bove & arvo. GRON. Bove ac prato. J. GRON. *apud* DRAK. Bove aurato & statua. CREV.
 17. Collesque inter] *Forsan*, Colles qui inter. PERIZON.
 21. Tantum metum vastitatis] *Expungit ne* metum TAN. FABER.
 23. Sed inter cætera] *Potius*, Sit inter cætera. MURET.
 24. Fine alteri] *Delenda censet* SIGON.
 25. Promiscue hominum] *Potius*, Promiscuâ. GRON.
 Ib. Cultoribus agrorum] *Forsan*, Incultu agrorum. *Id.* Deficientibus cultoribus agrorum. DOUJAT.
 30. Ritus sacrificando] *Alii*, Ritus sacrificandi.
 31. Ne non posset] *Rectius*, Ne posset. GRON.
 Ib. Animadversio effecit] *Forsan*, Offecit. TAN. FABER.
 32. Quam eos qui ob ereptum] *Dele ne* eos. *Id.*
 35. Hospitum, ad quod publico consensu venerant] *Elegantius*, hospitii in quam publice consenserant. GRON.
 37. His rebus actis] *Delenda censet Idem.*
 Ib. Populi exercitum — duxisset] *Alii*, Populi adversos victos dux effecit.
 Ib. Segnis, sæpe iteratus] *Alii*, Segnius sæpe iteratus.

37. Incerto clamore prodidit] *Forsan*, Incerto L. 4.
tenore. SIGON. Incertus prodidit. CAMPAN. 37-60.
38. Armata cohors] *Forsan*, Parmata. SCHEL.
39. Quum circumfidentibus] *Rectius alii*, Quo
cum circumfidentibus.
- Ib. Digressus deinde] Degressus. SIGON.
41. Romani fortunam. Noctemque] Romani.
Fortunam noctemque. SCHEL.
44. Ob suspicionem — abhorrens famam. Am-
pliatam] *Forsan*, Ab suspitione — abhorrens.
Eam ampliatam. GRON.
48. Per quam — cum primoribus] *Lege*, Per
quam cum universo ordini tum primoribus.
TAN. FABER.
49. Dignos enim esse qui] *Potius*, Dignum. *Id.*
50. Ne metu quæstionum plebs irata] *Rectius
alii*, Ne metu — iraque.
51. A plebe consensu populi] *Dele* π populi.
CREV.
52. Sollicitudines discessere]. *Lege*, Decessere.
GRON.
55. Generosique etiam] *Alii*, Generosique jam.
- Ib. Petere consulatum] *Forsan*, Petere consula-
rem. CREV.
56. Ad iram compulisse] *Alii*, Compulisset.
- Ib. Divisa habere] *Potius*, Divisui. GRON.
59. Et in muris diu] *Alii*, Et immitis diu.
60. Patribus universis, nec] *Forsan*, Patribus,
nec universis. CREV.

L. V.

1. **S**Ermonis auctorem] *Alii*, Auctore. L. 5.
7. Unde minime quis crederet] *Lege*, 1-7.
Quod minime. CREV.

L. 5. 7. Pedestris ordinis se aiunt nunc esse, operam-
7-34: que] *Forſan*, Pedestris ordinis aiunt nunc ef-
ſe, operam reipublicæ. CUPER. Pedestris or-
dinis aiunt vices nunc eſſe, operam reipub.
CREV.

Ib. Primum equis merere] *Forſan*, Primum e-
quis ſuis merere. SCHEL.

11. Vulnerum ac pavore] *Mallem*, Pavoris.
GRON.

12. Oppida nec oppugnata] Oppida oppugna-
ta. DRAK.

13. Veluti forte oblati] *Forſitan ſcriptum erat*
Vti i. e. quingenti. CREV.

14. Deos etiam excipiebant] *Forſan*, Acciebant.
COET.

15. Traditum eſſe, ut quando] *Dele* tū ut. CREV.

17. Maxime in ea parte] *Forſan*, Maxima in
parte. CREV. Maxime in parte. DOUJAT.

Ib. Gentem inuſitatam] *Alii hic & ſimiliter a-*
libi, Inuiſitatam.

21. Suo privato incommodo, quam minimo pu-
blico populi Romani] *Alii*, Quam minimo
ſuo privato incommodo publicoque, populo
Romano.

23. Matutæ matri] *Alii*, Matutæ matris.

25. Voto contineatur] Contineantur. CREV.

26. Specimen, & maturam] *Alii rectius delent* tū
&. *Alii*, Fortuna imperatoris Romani — ei
maturam.

28. Tacite ejus verecundiam] *Lege*, Taciti.
GRON.

30. In captivo ſolo habitare] *Alii*, Hoſpitari.

34. Quod eis ex populis] Quod ejus ex popu-
lis. DRAK. *Mallem*, Quod his ex populis.
CREV.

34. Patientibus filvis] *Lego*, Patientibus Salyis. *L. 5.*
 VALES. 34-73.
 Ib. Cognomine Infubribus] *Scribe*, Cognominem. GRON.
 35. Locos tenuere Libui] *Forſan*, Ubi — urbes sunt, locos tenuere. Libui confidunt, & post hos Salyes [*sive* Salassi] prope antiquam gentem Lævos Ligures. DRAK.
 36. Quod placebat, decerneret] Decernerent, CREV.
 38. Diductam in cornua] *Alii*, Deductam.
 Ib. Tantum superanti multitudine] *Alii*, Superante multitudine. *Alii*, Superanti multitudini.
 Ib. Tanta hominum oblivio] Tanta omnium. CAMPAN.
 Ib. Sinistrum cornu defugit] *Lege*, Diffugit. GRON.
 42. Seu non omnibus] *Scribe*, Seu non omnis. *Idem.*
 Ib. Fragor — avertisset] *Malim*, Advertisset. *Id.*
 46. Qui aut prælio] *Repone*, Qui a prælio. *Id.*
 37. Saxum ascensu æquo] Saxorum. DRAK.
 48. Utrumque exercitum] *Rectius nonnulli*, Utrumque.
 51. Non nisi me Senatusconsulto] *Melius alii*, Non si &c.
 Ib. Capitolium deferitur] *Alii*, Deferetur.
 53. Nisi ut jam novis copiis] *Alii*, Nisi ut si jam.

L. VI.

2. **T**ribunus militum — præpositus] *For- L. 6. 2;*
ſan, Tribuni — præpositi. GRON.

- L. 6. 2. Septuagesimo demum anno] *Potius*, Septimo
 2-37. & centesimo. SIGON.
9. Quibus Quintius præfuerat] *Rectius*, Quibus
 Q. Servilius. GRON.
- Ib. In Volscis missi] In Volscos. CAMPAN.
11. Primum omnium ex Patribus] *Nonnulli*,
 Primus.
12. A Velitris. Romanus dictator] A Velitris
 Romani. Dictator. DRAK.
14. Qua mente fierent, intuenda] *Potius*, In-
 tuenti. GRON.
15. Sive ut & ipse] *Alii*, Sive quod & ipse.
17. Remisso id quod erepturi erant] Remisso
 eo quod. CREV.
18. Coorta esset — advocata] Coorta esset, in
 propinquum certamen aderat & Manlius. Ad-
 vocata. DRAK. *Forſan*, Coorta esset in pro-
 pinquum certamen, Manlius advocata. GRON.
19. Nam & quia] *Forſan*, Nam & hi quia. CREV.
20. Portam Flumentanam] Nomentanam. DRAK.
- Ib. Auctores sint. Damnatum] *Alii*, Auctores
 sint damnatum.
23. Intentus in eventu] *Nonnulli*, In eventum.
24. In fluctuantem aciem] *Forſan*, Inter. GRON.
27. In agro Sabino] Gabino. DRAK.
30. Superfuit — militum] *Scribe*, Superfuit, for-
 tuna pop. Rom. & militum. GRON.
35. Pervenire ad summam] Ad summa. CREV.
 & DRAK.
36. Plebem, ni potius quam sortem] *Forſan*,
 Plebem, potius quam forte. GRON.
37. Qui crederent duobusne in locis] *Lege*,
 Quid? crederentne duobus in locis? TAN.
 FABER. *Forſan delenda sunt*, Qui crederent.
 GRON. Quis crederet duobus nunc in locis?
 J. GRON. *ap.* DRAK.

40. Neque nego, neque inficias eo] Non ego, L 6.
non cæteri Claudii inficiamur. CREV. 40-42.
Ib. Aut quolibet alio] Et quolibet alio. CREV.
& DRAK.
Ib. Nisi, quia indignos] *Rectius alii delent* τὸ
nisi.
41. Petere honores malint] *Alii*, Malunt.
42. Ab hoste sese tutati sunt] *Dele* τὸ sese. CREV.
-

L. VII.

2. **F**Escennino versu similem] *Nonnulli*, Ver- L. 7:
sum. 2-26.
Ib. Quæ inde exodia] *Aliqui ignorant* τὸ inde.
3. Ex lege templum Jovis] *Forfan*, Templo.
GRON.
6. Famæ rerum standum est] *Famâ*. CREV. &
DRAK.
7. Clamore provolant] Clamore ingenti provo-
lant. *Iidem*.
8. Agmenque fugientium ab ignis] *Forfan*, Ab
Signinis. CREV.
11. Arcem belli Gallici petunt] Galli petunt.
CAMPAN.
15. Dextro cornu] *Legerem*, Sinistro. GLAREAN.
17. Consules legatique] Consul. CREV. & DRAK.
24. Quia & vulnus degravabat &c.] *Alii concin-*
nus, Quod & vulnus degravabat, & subjicere
exercitum tumulis ab hoste occupatis nole-
bat, præda omni &c.
25. Socialis cœtus] *Dele ultimam vocem*. GRON.
26. Animis perceperat] *Omnes fere*, Præcepe-
rat.
Ib. Mare inferum] *Rectius alii*, Superum.

- L. 7. 29. Temporum spatio] *Dele ultimam vocem.*
 29-41. GRON.
32. Utrum qui audiendus] *Vide annon, Audendi.* FREINSH.
- Ib. Non factionibus modo nec per] *Forsan, Non factionibus nec per.* GLAREAN.
34. Dmitterent agmen] *Rectius alii, Demitteret.*
37. Relictisque duabus legionibus] *Forsan, Cohortibus: vel, Duobus millibus.* J. GRON.
38. Sueffanorumque] *Potius, Sueffulanorumque.* SIGON.
39. Jam judicia] Jam indicia. CREV. & DRAK.
- Ib. Sermonibus ferunt] Serunt. DOUJ. & DRAK.
- Ib. Honorem — denunciantes] *Fortasse, Honorem si sequeretur, aut, ubi resisteret, mortem denunciantes.* GRON.
40. Arma, signaque] *Melius, Et arma, signaque.* Idem.
41. Nec particeps — fugissent] *Fortasse, Et, ne particeps eorum esset, ab Lautulis fugisset.* Id.

L. VIII.

- L. 8. 4. **S**I societas æquatio juris est] *Forsan, Æquati.* GRON.
- 4-8.
6. Dii pium movete bellum] Dii pium movêre bellum. DRAK.
7. Ignarus fati, futurique] Ignarus facti, futurique. CREV.
8. Fuit enim civili] Fuit autem civili. CREV. & DRAK.
- Ib. Quod antea — hoc postea] *Forsan, Quæ antea — hæc postea.* GRON.

8. Ordo sexagenos milites &c.] *Legendum*, Or- L. 8.
do sexagenos milites & duos, centurionem & 8-25.
vexillarium — manipuli decem. LIPS.
- Ib. Hoc triginta manipulorum &c.] *Legendum*,
Hoc viginti manipulorum — jam alii decem
[ordine] locabantur: ex quibus unusquisque
tres partes habebat: earum unamquamque
primam pilum vocabant. Tribus ex vexillis
constabat: centum octoginta sex homines e-
rant. *Idem*.
- Ib. Haud secus quam vallo] *Quidam*, Ut haud
secus.
- Ib. Quatuor fere legiones quinis] *Mallet*, Qua-
tuor legiones fere quinis. SIGON. Legiones
quaternis. LIPS.
10. Piaculum hostia cædi] Hostiam. CREV.
13. Aricinos, Laviniosque] Aricinos, Lanuvi-
nosque. DRAK.
17. Pro tumultu] *Delet has voces* TAN. FABER.
18. Compotes sui fecisse] *Forsan*, Fuisse. CREV.
19. Lucani Romam venerunt] *Potius*, Polusca-
ni. RUBEN.
20. Magistratus inierunt] Magistratum. CREV.
- Ib. In deditionem consulis] *Forsan*, Consuli.
DOUJAT.
- Ib. Versus ædem Quirini] Adversus. *Idem*.
21. Ad meliora responsa] *Forte*, Ad molliora
respondum. GRON.
23. Oriente nocte] *Legendum*, Oriens de nocte.
CREV. & DRAK.
24. Consentiam — Sipontumque] *Forsan*, Po-
tentiam — Metapontumque. DOUJAT.
- Ib. Urbe imminentes] Imminente. DRAK.
25. Quibus hostis territabat, patiebantur] *Dele*
re patiebantur. GRON.

- L. 9. 25. Indigna jam liberis] Indigna jam in liberis.
 25-36. DOUJAT.
 28. Quod ligari nexi defierunt] Quod nexi defierunt. CREV. & DRAK.
 Ib. Misericordiam elicere poterat] Poterant. CREV.
 29. Aut vulnerum ira] *Alii rectius*, Ac.
 32. Tumultum jam in concionem] *Forſan*, Tumultu jam concionem. TAN. FABER.
 34. De alieno imperio ſpreto] *Lege*, Dictatorio imperio ſpreto. *Idem*.
 36. Miſcendam comitati] *Meliuſ*, Comitatu. GRON.
-

L. IX.

- L. 9. 4. **A** Gro Samnitium decederetur] Si agro.
 4-23. DRAK.
 5. Miſerationem fecit] *Scribe*, Fecerunt. GRON.
 7. Quemque coram animoſ habiturum] Quemque eorum. DRAK.
 9. Interea dedite] *Nonnulli*, Dedite interea, dedite.
 Ib. Dii meliora, inquit] *Rectius aliqui*, Inquit.
 11. Pacem ſibi habeat] *Forſan*, Pacem ne habeat. GRON.
 Ib. Quam hoſti tibi remittendo] *Rectius*, Quam hoſtibus tibi. *Idem*.
 17. Quem juvenes duo] Quem juvenes ii. CREV. & DRAK.
 19. Abſit invidia vero] Verbo. DRAK.
 20. Præfeſti Capuæ] Capuam. CREV.
 22. Inſignis utrimque clades] Inſignes. DRAK.
 23. Ea oratione dictatoris] Et oratione. CREV. & DRAK.

27. Magis tamen spe] *Spes.* CREV. & DRAK. L. 9.
 Ib. In conspectu hostibus data] *Opinor*, In con-^{27-46.}
 spectum. GRON.
 Ib. Aciem pediti tutam] *Scribo*, Pedite. *Idem.*
 Ib. Auxilium advenerat] *Auxilium*, advene-
 rant. DRAK.
 30. Epularum causa] *Aliqui omittunt ultimam*
vocem.
 32. Ab utroque in castra] *Lege*, Ab utrisque.
 CREV.
 33. Fatalis tum tribunis ac plebi] *Alii*, Fatalis
 cum tribunis ac plebe. *Forsan*, Nata litibus
 cum tribunis ac plebe. GRON.
 Ib. Longinquitate potestatem] *Melius*, Potesta-
 tis. CREV.
 36. M. Fabium Cæsonem alii] M. Fabium, Cæ-
 sonem alii. CREV. & DRAK.
 37. Neque in silvis] Neque è silvis. *Idem.*
 38. Quod — ejusdem curiæ] *Forsan*, Quo —
 eadem curia. GRON.
 40. Dominis argentariorum] *Argentariarum.*
 CREV.
 41. Ante imperium deinde, concentu] *Nonnul-*
li, Ante imperium, ante concentum.
 43. Vetustate gentis gloriæ] *Forsan*, Vetusta
 gentis gloria. GRON.
 44. Ubi postero die cœptum] *Nonnulli*, Cœpta.
Forsan, Urbs postero die cœpta. CREV.
 Ib. Herculis magnum] *Quidam*, Herculis Ma-
 gni.
 46. Opes urbanas; humilibus — divisis] *Scribe*,
 Opes, urbanis humilibus — divisis. GRON.

L. X.

- L. 10. 5. **S**Uperastantium in fossam] *Rectius Edd. vett.*
 f-34. Superstantium.
10. Eos alia molientes] *Forsan*, Eos talia molientes. GLAREAN.
13. Immodicæ cupiditatis] *Forsan*, Cupiditati. GRON.
14. M. Fulvium] Maximum filium. CREV.
17. Labor haud magnus] *Alii*, Labor haud major.
18. Piget tamen incertum ponere] *Magis placeret*, Certum. CREV.
- Ib. Hic te ad opem ferendam] *Rectius nonnulli*, Huc.
19. Omnis rei bene] *Melius quidam*, Omne.
- Ib. Velut forte quadam] Velut forte quadam. CREV. & DRAK.
20. Nullo inter alios] *Forsan*, Inter ipsos. CREV.
21. Ob hæc (& jam — comitiorum) L. Volumnius] *Rectius alii*, Ob hæc & (jam appetebat tempus) comitiorum causa, L. Volumnius.
- Ib. Duos consules illo die] Duces consules. CREV. & DRAK.
22. Eumque & prærogativæ] *Reponendum*, Prærogativa. CREV.
25. Nobiliorem ac salubriorem] *Optime unus*, Mobiliorem.
26. In colle — aciem erexit] In collem. CREV.
31. Quæ Vulturno adjacent flumini] *Forsan*, Qua Vulturno adjacet. GRON.
- Ib. Duriora pectora] *Alii*, Dura illa pectora.
34. Inde Ferentinum ductæ] *Forsan*, Treventinum. GRON, Forentum. DOUJAT.

35. Nudus atque inermis] *Rectius alii*, Nudus L. 10.
atque iners. 35-46.
36. In medio farcinas] *Lege*, In medium.
J. GRON.
37. Voluntatem sibi ac favorem—futuram] Fu-
tura. DRAK. *Lege*, Futurum. CREV.
40. Atque inter ipsam dimicationem] Atque in-
de inter. CREV. & DRAK.
42. Pocillum mulsi] *Potius*, Pocillo. DOUJAT.
43. Prope temere sub armis] *Potius*, Forte te-
mere. GRON. *Omittit* π prope. CAMPAN.
45. Neque bellum ex æquo erat] *Unus*, Sed
bellum.
46. Vicies centies—millia] *Scribendum*, Vicies
centena, & ad triginta tria millia. GRON.

L. XXI.

4. **A** Milcarem viventem] *Nonnulli*, Juve- L. 21.
nem. 4-10.
5. Vel inermi equite] Vel ab inermi equite.
CREV. & DRAK.
8. Multimoda arte distineri] Multifariam disti-
neri. DRAK.
- Ib. Cœpti sunt: — quassatæ quoque] *Scribe*,
Cœpti sunt. & non sufficiebant (jam enim fe-
riebantur arietibus) muri, quassatæque. GRON.
- Ib. Hastili oblongo] Hastili abiegno. CREV. &
DRAK.
- Ib. Tres in longum] Tres longum. *Idem*.
9. Effrænatarum gentium] *Nonnulli*, Efferata-
rum.
10. Sed Tarento tum in Italia] *Quidam*, Ta-
rento, id est, Italiâ.

- L. 21. 12. Aliquantulum muri] Aliquantum. CREV.
 12-27. 13. Binis vestimentis] *Restius*, Privis. LIPS.
 17. Sociorum quadraginta—millia] *Scribe*, Quadraginta millia peditum, quatuor millia & quadringenti equites. GRON.
 Ib. Et trecenti equites] *Mallem*, Treceni. CREV.
 Ib. Equitibus mille ducentis] Mille sexcentis. CREV. & DRAK.
 Ib. Quatuordecim millia] Decem millia. *Idem*.
 Ib. Eodem anno versa] *Plerique*, Eodem versa. *Forsan*, Nondum versa. GRON.
 18. Unus princeps: Vana, Romani] Unus: Præceps vestra, Romani. CREV. & DRAK.
 Ib. Verbis adhuc — asperior] *Forsan*, Verbis lenior est, re adhuc asperior. CREV.
 19. Quod fœdus Asdrubalis — comparandum non erat] Quid fœdus Asdrubalis—quod mutatum est, comparandum erat? CREV. & DRAK.
 Ib. Ut in societatem] *Videtur fuisse*, Et aut in societatem. GRON.
 20. In his nova terribilisque] *Forsan*, Ruscinone terribilis. J. GRON. Ruscinone nova terribilisque. CREV.
 Ib. Censere, ne in Italiam] *Dele primam vocem*. GRON.
 22. Atque ideo haud minus] *Dele veculam* haud. *Idem*.
 25. Accisas res satis constabat] *Forsan*, Ad mille cecidisse satis constabat. DRAK.
 26. Qui sedes tenuerant] *Nonnulli*, Quos sedes suæ tenuerant.
 27. Duces Galli educunt] Edocent. CREV. & DRAK.
 Ib. Instructos frenatosque] *Alii*, Instratos frenatosque.

28. Quanquam & ex adverfo] *Alii delent partikulam et.* L. 27. 28-36.

Ib. Tanta vis — premebat acies] *Nonnulli*, Tanta vi — evadente, & — premente acie.

Ib. Postquam vim facere conati, ultrò pellebantur] *Quidam*, Postquam utròque vim facere conati, pellebantur.

29. Averterat à præsenti] *Melius alii*, Avertit.

31. Ibi Arar — diverſi ex Alpibus — aliquantulum] *Lege*, Ifara — diverſis ex Alpibus — aliquantum. J. GRON.

Ib. Quod erat — futurum] Quod ea — fuerat. CREV. & DRAK.

Ib. Omnium, & vestis — quæ infames] Omnium, maxime vestis — quam infames. DRAK.

Ib. Novosque gurgites faciens] *Dele* ~~re~~ faciens. GRON.

Ib. Saxa glareosa] *Scribe*, Saxa glareasque. *Id.*

33. Objecta res oculis, animis] Objecta res oculis animisque. CREV. & DRAK.

Ib. Inde ruinæ maximæ] Sed ruinæ maximæ. DRAK.

Ib. Captivorum pecoribus] *Forte*, Captivis pecoribus. GRON.

35. Sicut præcipites per arctas vias] *Scribe*, Sicut principes. GRON. *Forsan*, Sicut per arctas & præcipites vias. CREV.

Ib. Ita arctiora sunt] Ita adrectiora sunt. CREV. & DRAK.

Ib. Possent; — hære afflicti vestigio suo] *Potius*, Possent, si qui paululum titubassent, nec hære &c. CREV. *Forsan*, Hære affixi vestigio suo. DRAK.

36. Veterem nivem intactam nova] *Forsan*, Veterem nivem intacta nova. CREV.

L. 21. 36. Adminiculis prolapsi, si iterum corruissent]

36-47. *Melius*, Adminiculis prolapsi, iterum corruebant. CREV. Adminiculis prolapsis iterum corruerant. DRAK.

Ib. Volutabantur jumenta] Volutabantur. Jumenta. CREV. & DRAK.

Ib. In continendo ungulis] *Annon*, Connitendo? TAN. FABER.

37. Inferiores valles apricos] *Nonnulli*, Inferiora valles & apricos.

Ib. Etiam humano cultu] Et jam. CREV. & DRAK.

Ib. Etiam locis mollioribus] *Forfan*, Jam & CREV.

38. Amisisse in Taurinis — digressio] *Melius*, Amisissa, Taurinis — degressio. GRON.

Ib. Nomen & jugo] *Forte*, Ei jugo. *Idem*.

Ib. Forte id movit] Movet. DRAK.

Ib. Sed ab eo quem in summo] *Forfan*, Ab Deo. CUPER.

39. Quia volentis in amicitiam] *Alii*, Volentes.

Ib. Sicut uterque inter se] *Rectius aliqui*, Sicut inter se.

40. Plures pene perierint] *Forfan*, Plures scèdè perierint. GRON. Plures perierint. CREV.

41. Fortunam illius urbis] *Scribe*, Ipsius. GRON.

43. Dum sic aliquot] *Omnino*, Quum sic aliquot. *Idem*.

Ib. Navem habentibus: circa Padus] *Forfan*, Navem habentes. Contra Padus. CREV.

44. Ad Iberum est Saguntum] *Forfan*, Cis Iberum. CREV.

47. Vada petenda fuerant] *Rectius*, Fuerint. CREV.

49. Esse credere : eadem tempestate] Esse : cre- L. 21.
dere &c. CREV. & DRAK. 49-58.
- Ib. Rex Messana M. Æmilio] *Alii*, Messanæ.
Alii, Rex M. Æmilio.
- Ib. Teneri ad apparatus belli : edicto] Tene-
ri : ad appar. belli edicto. CREV. & DRAK.
- Ib. Qui erant ex speculis] *Alii*, Qui ex specu-
lis. *Forſan*, Uti ex speculis. GRON.
52. Varia inde pugna sequentes] *Forſan*, Ce-
dentes sequentesque. GRON. Pugna sequente.
J. GRON.
- Ib. Major tamen hostium Romanis] *Annon*, Ma-
jor tamen quam hostibus? TAN. FABER.
Forſan, Major tamen justiorque Romanæ.
GRON. *Videtur*, Major tamen cum Romano.
J. GRON. *Forſan*, Major tamen hostium cæ-
des, Romanis. BURMAN.
56. Media acie in extremum] *Potius*, è media.
GRON.
57. Nisi quod Pado naves] Nisi quos Pado na-
ves. CREV. & DRAK.
- Ib. Castelli oppugnandi spe] *Rectius*, Expugnan-
di. PERIZON.
58. Haud longis inde temporibus] *Suspicio*,
Haud longi inde temporis. GRON.

L. XXII.

1. **A**D simulacra luporum] *Nonnulli*, Ac si- L. 22.
mulacra. 1-2.
- Ib. Carminibus præfarentur] *Lege*, Profarentur.
GRON.
- Ib. Saturnalia clamatum] *Forſan*, Clamata. *Id*.
2. Trahendoque delectu] Habendoque delectu.
CREV.

L. 21. 2. Sustinere se prolapsi, neque] *Rectius*, Sustinere se, neque prolapsi. CREV.

Ib. Quod altiùs ab aqua] Quò altiùs. CREV. & DRAK.

4. Ex pluribus vallibus] *Potius*, Collibus. LIPS.

5. Dux adhortatorque captus] Factus. DRAK.

Ib. Ut in sua legione] Nec ut. CREV. & DRAK.

6. In vincula omnes conjecit] *Edd. vett.* Conjecti.

7. Multi postea utrimque] *Dele ultimam vocem.* PERIZON.

10. Consulente collegium prætore] *Alii*, Consulente collegio prætorum.

Ib. Ante id ea] Anteidea. CREV. & DRAK.

12. Transversis limitibus] Ac transv. limit. *Id.*

Ib. Et concessum eis] *Delent voculam eis Id.*

Ib. Parebat in imperio] Impar erat imperio. DRAK.

13. Ut etiam atque etiam] *Suspikor*, Etiam atque etiam ut. GRON.

14. Tendentem ad mœnia] Scandentem mœnia. CREV. & DRAK.

16. Intra Formiana saxa ac Linterni arenas] *Nonnulli rectius*, Inter — ac Literni.

18. Exacta prope æstate] Extracta. CREV. & DRAK.

19. Alii resolutis — evehuntur] *Edd. vett.* Alii resolvunt oras, aut ancoram vellunt. *Vel*, Resolutis oris ancoram vellunt.

20. Non aut — litore illis] *Unus*, Aut non — *Nonnulli*, Litori illis.

Ib. Qui Iberum incolunt] *Forsan*, Qui cis Iberum. GRON.

22. Quasi — sic ageretur] *Rectius nonnulli*, Quo si — *Unus*, Res ageretur.

23. Vim omnem hostium] *Lege*, Hostilem. L. 22.
CREV. 23-36.
- Ib. Inter duces Romanos] Romanum. CREV.
& DRAK.
- Ib. Tardius rogaretur] *Rectius nonnulli*, Eroga-
retur.
24. Artibus Fabii pars — jam ferme] *Forſan*,
Artibus Fabii, dum pars — aberat, ferme.
GRON. *Alii*, Artibus Fabii (pars exercitus
aberat) jam ferme.
25. Quorum neutra — prætor egeat] *Nonnulli*,
Quarum. *Dele* ò prætor. CREV.
26. Literis ſenatusconſulti] *Unus*, Literis conſu-
lis. *Forſan*, Literis ſenatus. LIPS. Literis ſe-
natusque conſulto. GRON.
- Ib. Cumque invicto] *Rectius nonnulli*, Cum in-
victo.
28. Levem armaturam demittit] *Dele ultimam*
vocem. GRON.
31. Cum his Sempronio] *Potius ſine* ò his.
CREV.
- Ib. Literis que Fabii] Literis Q. Fabii. CREV.
& DRAK.
- Ib. Ut dictator prodictatore] *Nonnulli*, Ut, qui
pro dictatore, dictator.
32. Tum enim autumnus erat tempus] Extre-
mum autumnus erat. CREV. & DRAK.
34. Cum quatuor militum legionibus] *Dele* ò
militum. CREV.
36. Quidam auctores ſunt] *Forſan*, Fuiſſe, au-
ctores ſunt. *Vel*, iidem auctores ſunt. PERIZ.
- Ib. Signa in Sabinis cædis] *Forſan*, Signa in
Sabinis Cæteris. J. GRON. *Potius*, Signa in
Sabinis, Cæretes aquas e fonte cruentas ma-
naſſe. CREV.

L. 22. 38. Ab tribunis militum adaecti, jussu consulum
38-51. &c.] *Potius*, Ab tribunis militum adaecti. Nam
ad eam diem nil præter sacramentum fuerat,
jussu Coss. conventuros, neque injussu abitu-
ros. At ubi &c. CREV.

Ib. Teli sumendi aut petendi] *Forsan*, Teli pe-
tendi. *Vel*, Teli sumendi aut repetendi. CREV.

Ib. A tribunis] Ad tribunos, &. *Idem*.

Ib. Conciones — consulis — denunciantes] *Unus*,
Denunciantis.

Ib. Jam tum locatus in urbe] *Forsan*, Togatus.
MURET.

39. Ut ego contemnendo] *Edd. Vett.* Et ego.

44. Exemplum Fabii] Fabium. CREV. & DRAK.

45. Tenuerunt jaculatores. ex ceteris — facta]
Forsan, Tenuerunt. Jaculatores, & cetera le-
vium armorum auxilia. GRON. *Vel*, cum ce-
teris — facti. DRAK.

46. Ante ceteros habitus] *Forsan*, Ante alia.
VALLA. — Sane & alius. GRON.

48. Asdrubal qui ea parte &c.] *Forsan tale quid
reponendum*, Asdrubal, qua parte præerat, vi-
ctor, lævum quoque Romanorum cornu ad-
ortus pari fortuna, Numidas. GRON. *Vel*, As-
drubal qui victor ad eam partem penetraverat,
subductos ex acie Numidas. ANT. PERIZON.

Ib. Gallos pedites] *Forsan*, Equites. GRON.

49. Fugientium infestus agmini] *Forsan*, Immi-
stus. GRON. Infertus. ANT. PERIZ. Ingestus.
BURMAN.

Ib. Quadraginta millia] *Alii*, Quadraginta quin-
que millia.

50. Quod ingenium suum] Quem ingenium
suum. CREV.

51. Quas sibi ipsos fecisse] Quos sibi. DRAK.

- 52 Ceterum ab omnibus] *Forſan*, Hominibus. L. 22.
CREV. 52-60.
53. Concilium advocandum — negat concilii]
Conſilium advocandum — negat conſilii.
CREV. & DRAK.
54. Occidione occiſos — conſules] *Scribe*, Occi-
dione occiſum cum duobus conſulibus exerci-
tum. GRON.
- Ib. Duobus conſulibus conſulares] *Nonnulli*,
Duo conſulares.
- Ib. Comparem cladem] *Quidam*, Compares cla-
dem.
55. Qui obvios percunctando — forte referant]
Forſan, Qui obvios percunctando (aliquos pro-
fectò ex fuga paſſim diſſipatos fore) referant.
GRON.
56. Ad decem millia] *Potius*, Ad quatuorde-
cim. *Idem*.
- Ib. Ad Ægates inſulam] Inſulas. CREV. &
DRAK.
57. Literis — lectis M. Claudium] *Nonnulli*, Li-
teris — lectis cenſuerunt M. Claudium.
- Ib. Ibi ante hoſtiis] Jam ante hoſtiis. CREV. &
DRAK.
58. Servo centum] Centenos. SIGON.
59. Qui nos hoſpitem numero] *Forſan*, Qui
ſuos. CREV.
- Ib. Repuſi habeamur] Abeamus. CREV. &
DRAK.
60. Inſeſtatione eorum] *Redundat ultima vox*.
CREV.
- Ib. Eſſent milites, hodie in caſtris Romanis]
Eſſent, milites hodie in caſtris. DRAK. *For-
ſan*, Eſſent milites, hodie in caſtris Romani.
J. GRON.

L. XXIII.

- L. 23. 1. **A**ccitus — a Statio] *Forſan*, A Statio Tre-
 bio. GRON.
 3. Ejicitur pro malo atque improbo] Ejicitur.
 Pro malo atque improbo bonum. CREV. E-
 ligite pro malo atque improbo bonum. DRAK.
 9. Ut ſacratſ de menſis eſſemus. digreſſi — ar-
 maremur] Ut ſacratas fide manus, digreſſi —
 armaremur. CREV. & DRAK.
 1b. Hanc arcem defendere — quando parens]
Forſan, Hanc arcem hoſtium inii, — quando
 parens. RUBEN.
 10. Quam primum peterent] *Lege*, Primam.
 GRON.
 11. Divi quoque in eo erant] *Forſan*, Divi qui-
 que. DOUJAT.
 1b. In ara Apollinis] In aram. CREV. &
 DRAK.
 1b. Quæque deficiebant] Quæ deficiebant. *Vel*
forſan, Ut quæque. CREV.
 12. Inviſtum noſtrum imperatorem] Veſtrum.
 CREV. & DRAK.
 13. Priore Punico bello] *Forſan*, Italico, aut
 Romano, aut pugnatum. GRON.
 1b. Multa talenta] *Potius*, Mille talenta. GRON.
 14. Et ut non hoſtiliter] *Dele voculam et. Id.*
 1b. Poſſe, clam ſimulando] *Forſan*, Poſſe obſe-
 cundando. GRON.
 15. Neapolim — non admiſſus] Neapoli quo-
 que, ſicut Nola omiſſa. CREV. & DRAK.
 1b. Quocumque hoſpitia] *Melius*, Quo quem-
 que hoſpitia. GRON.

15. Consensus attentatæ defectionis] *Lege*, Con- L. 23.
scientia tentatæ defectionis. GRON. 15-24.
16. Temere rogantes] Temere provocantes.
DRAK.
- Ib. Egressa portis foret] Iret. CREV. & DRAK.
- Ib. Trecentos — non plus uno] *Alii*, Octingen-
tos — non plus D.
17. Consilium aut terror] Consilium aut error.
CREV. & DRAK.
- Ib. Legionesque novas acciri] *Forsan*, Legio-
nesque eminus adspici. LIPS.
- Ib. Ne quis — Capuam quoque recurrat] *Vide-*
tur fuisse, Ne quid — Capuæ quoque movere-
tur. GRON.
- Ib. Jamque de Capuæ] *Lege*, Ut de Capuæ.
CREV.
18. Ad ipsum instructæ] *Rectius alii*, Ad id
ipsum.
- Ib. Ars deerat. Socii Romanorum] *Lege*, Ars de-
erat sociis Romanorum. Propugnaeula. GRON.
19. Acerranorum] *Potius*, Avellanorum. *Idem*.
20. Quum obsistere malis] Quibus quum. CREV.
& DRAK.
- Ib. Re laxata — retinuerunt] Relata postero die
— re, tenuerunt. CREV.
21. L. Furium prætorem] *Lege*, P. Furium.
GLAREAN.
22. Non solum inopiam sed paucitatem] *Forsan*,
Non solum paucitatem sed inopiam. CREV.
- Ib. Pro magna re suadere] *Alii*, Se suadere.
Nonnulli, Cum pro magna re. *Forsan*, Cum
P. Ro. [populo Romano] magnopere se suade-
re. CREV.
24. Eo accurrerat] Et Ædilis Curulis erat.
CREV. & DRAK.

L. 23. 25 Nisi qui stipendiorum] Nisi quod. *Edd. vett.*

25-39. 26. Cui multum ac diu] Quoad multum ac diu.

CREV. & DRAK.

Ib. Carpesiorum] Tartessiorum. CREV.

27. Dum corporibus applicantur] *Nonnulli*, Dum corpora corporibus applicantur.

29. Auxilia equitum, Numidas — opponit] Auxilia: equitum, Numidas — apponit. CREV.

Ib. Pulsis tandem mediis] *Forsan*, Pulsis jam tum mediis. GRON.

30. Sutrinæ postremo coriis] *Potius*, Scutorum postremo coriis. CAMPAN.

Ib. Defensoribus vasta] A defensoribus vasta. CREV. & DRAK.

Ib. Per triduum in foro] *Dele m̄* per triduum. CREV.

Ib. Qui antea consul] *Lege*, Qui ante ii consul. PERIZON.

31. Ut, quo eo anno] Ut eo anno. CREV.

Ib. Inde sex legiones] *Lege*, Inde eæ legiones. PERIZON.

32. Volones qui fierent] Volonum quod fuerat. CREV.

33. Circa Nuceriam] *Lege*, Luceriam. GLAR.

Ib. Cum quibus regibus placeret] *Scribe*, Cum quibus regi placeret. GRON.

34. Ad Baleares insulas ejicitur] *Dejicitur*. CREV. & DRAK.

35. Triduum sacrificatum] *Forsan*, Sacrificatur. CREV.

38. Ad naves xxv — xx paratas] *Lege*, Ad naves xx — xxv paratas. J. GRON.

Ib. l naves ad Ostia] xxx. CREV. & DRAK.

39. Ignarus de iis quæ] *Forsan*, Ignarus rex eequæ. GRON.

39. Super Vesuvium in castris] *Lege*, Super L. 23?
Suessulam. CLUVER. 39-48.
40. Pellidos Sardos] Pellitos. CREV. & DRAK.
42. Annos prope L] *Lege*, LX. SIGON.
- Ib. Nunc prope unius] Nunc proprii unius.
DRAK.
44. Triginta, Romanorum nullus] *Forte*, Tre-
centi, Romani quinquaginta. GRON.
46. Ager — latus datus est] *Dele vocem latus*.
CREV.
47. Quam satis certam] *Forsan*, Quàm vera sit.
GRON.
48. Hæc Prætor in concione edixit] *Legas*, Hæc
Prætor in concione: edixitque. *Idem*.

L. XXIV.

2. **N**ihil certi allatum] Ablatum. CREV. & L. 24.
DRAK. 2-6.
3. Affinguntur plerumque] *Forsan*, Affingunt ut
plerumque. J. GRON.
- Ib. Frequentiam eorum recipere] *Nonnulli igno-
rant* v. eorum. *Forte*, Frequentiam suam.
GRON.
4. Læte — amici ad præcipitandum] *Forsan*,
Læti — amici præcipitandum. CREV.
- Ib. Tutores numero quindecim] Tutores mo-
do quindecim. CREV. & DRAK.
- Ib. Disciplinæque in qua edoctus esset] *Mallet*,
Eductus. TAN. FABER.
5. Ab latere tyranni] Ab latere inde eos nomi-
nat tyranni. *Edd. vet.*
6. Itaque quod omne vinculum] Ita quod u-
num. CREV. & DRAK.

2. 24. 6. Quia æquum censebat] Quâ æquum cense-
 bat. CREV. & DRAK.
 7. Provinciam regnique fines] *Melius*, Ad pro-
 vincia. FIGHIUS.
 8. Ob eandem causam] *Dele particulam* ob.
 CREV.
 Ib. Dictatorem dicendum — censeremus] *Ma-*
lim, Censerem. GRON.
 Ib. Utiles documento] Utilia documenta. CREV.
 Utili documento. DRAK.
 10. Velut impetus torrentis] *Melius unus*, Ve-
 lut impetu.
 11. Navibus novis deductis] *Quidam*, c navi-
 bus.
 15. Numidæ concurrissent] *Nonnulli*, Occur-
 sent.
 18. Inerti censoriæ notæ] *Forsan*, Tam tetricæ,
vel atroci. RUBEN. Tam truci. J. GRON.
 21. Fungendæ potioris ducibus] Fungendæ po-
 tioribus ducibus. CREV.
 22. Servitudinis indignitatisque] *Forsan*, Servi-
 tii tedium. LIPS. *Potius*, Servitii pœnas in-
 dignitatesque. GRON.
 Ib. Velut munitissima] *Scribe*, Vel munitissima.
 GRON.
 Ib. Postquam animadvertit] *Forsan*, Animad-
 verterit. *Idem*.
 23. Quæ in insula — tradita est] *Nonnulli*, Quæ
 in insula erat, Achradinam translata est.
 Ib. Suspecti observarentur] Obversarentur. CREV.
 & DRAK.
 25. Intemperantes plebeiorum animos] *Nonnulli*,
 Intemperantes suppliciorum animos.
 26. Cum ad se quoque venire] *Lege*, Veniri.
 GRON.

26. Nunc per memoriam] *Dele particulam* L. 24.
nunc. CREV. 26. 42.
- Ib. Quantum spes hominum fallit] *Forsan*, Falli. GRON.
28. Vel L annis] *Scribe*, Et L annis. GRON.
31. Hippocraten atque Epicyden adesse] *Delet ultimam vocem* CREV.
32. Inflati vano nuncio] *Forsan*, Afflati. GRON.
Inflammati. DRAK.
- Ib. Tuto in Hexapylo] *Fortasse*, Totum Hexapylo. CREV.
34. Aliæ binæ ad quinqueres] *Lege*, Aliæ binæ ad octo quinqueres. SIGON.
- Ib. Velut naves agerentur] *Forte*, Velut una navis. CREV.
- Ib. Quæ propius quædam subibant] *Nonnulli*, Quæ propius subibant.
38. Nec præoccupati, peculii] Nec præoccupati, spem ullam. DRAK. Nec præoccupati, præfidii. CAMPAN. *Forsan*, Perfugii. CREV.
39. Claudendosque oppidanis] *Alii*, Claudendosque oppositi.
40. Terra aut maritimis viribus] *Forte*, Macedonem Epiri maritimis urbibus. GRON.
- Ib. Præfidio loci — cum classe] *Plerique scripti*, M. Valerius M. M. præfidioque eis T. Valerio legato, cum classe. *Forte*, M. Valerius duobus millibus præfidioque eis T. Valerio relictis cum classe. GRON. *Scribe*, P. Valerio. GLAREAN.
41. Intra bina castra] Inter. CREV. & DRAK.
- Ib. Plus decem millibus captum] Plus mille capti. DRAK.
42. Magone — fratre misso] *Lege*, Magone — a fratre misso. CREV.

L. 24. 42. Alii plerique milites] *Potius*, Galli plerique milites. VALLA. At hi plerique milites.

GRON.

Ib. Quàm mille capta] Captum. CREV. & DRAK.

Ib. Cum jam res prosperæ] *Lege*, Cum tam res prosperæ. PERIZON.

Ib. Octavum jam annum] *Forsan*, Quintum vel sextum. GLAREAN.

43. Dimissique fuerant] *Potius*, Fuerunt. CREV.

44. Prætori Sempronio] P. Sempronio. CREV. & DRAK.

45. Quum illud potius — & non vocitent] Qui quum illud potius — id non cogitent. DRAK.

Ib. Crudelitati quoque gravitatem addidit] *Forsan*, Crudelitatem quoque rapacitati addidit. GRON.

46. Neglectam custodia vidit] Neglectam custodiam. CREV. & DRAK.

Ib. Eam portam — ad murum pergere] *Forte*, Eam portam, scalis prius transgressos murum, aperire. CREV. Ad eam portam, scalis prius transgressos murum pergere. ROEL.

48. Tum primum, ut pro bonis] *Forte*, Tum hoc, *vel* id, primum, ut pro bonis. CREV. Tum primum id. DRAK.

Ib. Cum duobus — legatos] Cum duobus Romanis reliquis Numida legatos. DRAK.

49. In Maurufios ex acie Numidas] *Forsan*, Numidis. SIGON. *Dele vocem* Numidas. CREV.

L. XXV.

L. 25. 1. **I**psorum interim Sallentinorum] *Lege*, Et Sallentinorum. RUBEN.

3. Ut fortirentur, ubi Latini] *Forte*, Ut forti-L. 25.
rentur tribus, ac dein suffragium ferrent. 3-16.
GRON.
4. Populo per vim extorfisse] Populo Romano
extorfisse. CREV. & DRAK.
- Ib. Aciem introduxisse] Instruxisse. *Idem*.
6. Patriæ satisfacturos] Senatui. *Idem*.
7. Deducti in comitio &c.] *Scribe*, Reducti,
virgisque in comitio, approbante populo, cæ-
si. CREV.
9. Nunciato quo pergerent] *Malim*, Enunciato
quo pergeret. PERIZON.
- Ib. Ea mediterranea regione — includitur] *For-
san*, Ea mediterranea regione in orientem spe-
ctat, ad busta quæ Tarenti intra mœnia inclu-
duntur. J. GRON.
10. Convocare jubet] *Nonnulli*, Convocari.
11. Quam quum & mari] *Lege*, A mari. GRON.
- Ib. Quæ in portum] *Potius*, Ex portu. SIGON.
- Ib. Hoc anno tradunt factum] Factam. CREV.
12. In — manus venerat] Venerant. CREV. &
DRAK.
- Ib. Iisque hostiis] Hisque hostiis. CREV.
- Ib. Votorum. factosque populus] Votorum fa-
ctorumque. populus. CREV. & DRAK.
14. Castris se hostium jungi] *Unus*, Castris ho-
stium jungi.
- Ib. Princeps primus centurio] *Forsan*, Princeps
primæ *vel* prioris centuriæ. LIPS.
15. Propere inconditam] Prope inconditam.
CREV.
- Ib. Inde alii cedendum] *Dele* inde. *Idem*.
- Ib. Quæ jam in hybernis erant] *Lego*, Quæ jam
in herbis erant. J. GRON.
16. Extares ollæ servarentur] *Plerique*, Extare-

- L. 25. serata fervarentur. *Forsan*, Exta profecta ser-
 16-35. varentur. DRAK.
16. Et jam anno] *Nonnulli*, Et eo anno.
- Ib. Romanum imperatorem sibi] Romanum iis
 imperatorem. CREV. & DRAK.
- Ib. In locum pacis &c.] *Forsan*, Quo cum pau-
 cis Gracchum ait ducturum. Mago ubi pedi-
 tes equitesque armasset, caperet eas latebras,
 quæ ingentem numerum occulerent. Loco
 &c. GRON.
17. Suæ cuique genti] *Forsan*, Unicuique. GRON.
Potius, Suæ quemque. DRAK.
20. Ante Fabius Maximus munierat] *Forsan*,
 Alterum Fab. Max. munierat: *Vel*, Castello
 communito, quodque Fab. Max. GRON. Pu-
 teolis (ante Fab. Max. munierat.) CREV.
22. Casilino omnia importantem] *Alii*, Casilini,
 omnia inde portantem.
23. Qui in fronte paterent; simul altitudinem]
 Quid in fronte paterent singuli, altitudinem.
 CREV. & DRAK.
- Ib. Diem festum Dianæ per triduum] *Dele* ñ
 diem. CREV.
24. Quum cæteræ admotæ pluribusque] *Forsan*,
 Quum cæteri admotis pluribus. MURET.
28. Simul ab eo ad exercitum] Simul ad eos
 ab exercitu. CREV. & DRAK.
30. Exponitque milites] Exponique milites. *Iid.*
31. Quàm capere Syracusas potuisse] *Forsan*,
 Quòd capere Syracusas potuisset. CREV.
32. Triginta millia] Viginti. DRAK.
35. Cedere inde quantum posset] *Unus*, Cede-
 re in quantum posset.
- Ib. Tamen tuto ut simul pugnarent] *Forsan*,
 Tamen ut simul pugnarent. CREV.

36. Anno septimo postquam] Anno octavo post- L. 25.
quam. DRAK. 36-41.
38. Id optimum ducere vos quoque velim] Id
optimum ducere. Vos quoque velim &c.
CREV. & DRAK.
41. Nuncio celeri per ordinem] Ordines. DRAK.
-

L. XXVI.

2. **Q**uid interfuisse inter T. Sempronium] L. 26.
Unus, Quid interfuisse inter hunc & T. 2-17.
Semp.
5. Invadant ac trucidant] *Delet duas posteriores*
voces DRAK.
Ib. Dum paveat, Romanis] Dum paveat Ro-
manus. CREV. & DRAK.
6. Quam quod porta balistis] *Dele voculam*
quod. GRON.
9. Per Sueffulam, Allifanumque] *Omnino*, Per
Sueffanum Venafranumque. CLUVER.
10. Placuit consulibus] Consules. CR. & DRAK.
11. Capenates aliqui] *Forsan*, Capenates alii-
que. GRON.
Ib. Ab Amiterno orditur ex Campania] Ab A-
miterno orditur : ex Campania. CREV. &
DRAK.
15. Sociorum — municipiorum] *Forsan*, Socio-
rum — & municipiorum. GRON.
Ib. Et municipiorum adjuti] *Unus ignorat duas*
priores voces.
17. Nero occupavit. Asdrubal ne in arcto res
esset] *Desunt in nonnullis voces* occupavit. As-
drubal. *Forsan*, Nero quum arcte sepsisset,
caduceatorem &c. GRON.

L. 26. 18. Confusum suffragium] Confestim suffragium.

18-39. CAMPAN. *Alii ignorant* ~~non~~ confusum.

Ib. Quidnam egissent novi, quod favor] Quidnam egissent? Num favor. DRAK.

19. Imperia consiliaque — assequeretur] Exsequerentur. DRAK.

20. Quo capta est Capua] *Scibe*, Qua capta est. PERIZON.

21. Murgantinæ desciverunt terræ. Secutæ] Murgantini descivere. Secutæ. CREV.

Ib. In deditionem redegit] In ditionem. CREV. & DRAK.

22. Et meminisset in consulibus] *Edd. vett.* Meminisse.

Ib. Assederint prope moenia Romana] *Forsan*, Circumsonuerint. CREV.

25. Finitimasque ei urbes] Finitimasque eis urbes. CREV. & DRAK.

Ib. Dardanorum urbem sitam in Macedonia] *Lege*, Dardanorum urbem Sintiam, in Macedoniam. RUBEN.

26. Belli diuturnitate] *Nonnulli*, Diuturnitatem.

29. Suam quisque patriam] Suam quemque patriam. CAMPAN.

31. Carthaginienfes, victosque justius] *Forsan*, Carthaginienfes victos secum. GRON.

32. Quum diu de sententiis certatum] *Expunge prepositionem.* GRON.

33. Qui assidetis] *Forsan*, Qui assederint. *Idem.*

34. Trans Tiberim moti essent] Emoti. CREV. & DRAK.

36. Ducem debere esse] Duces. *Idem.*

39. Semiapertis portarum foribus — caperetur] *Lege*, Semiapertis, ne urbs eodem impetu caperetur, portarum foribus, in urbem compulit. TAN. FABER.

40. Spem repositam habebat] Habebant. CREV. L. 26.
& DRAK. 40-46.
41. Arceamus transitum hostis] Transitu hostes.
Idem.
- Ib. Siciliæ, majoris partis Sardinia] Siciliæ ma-
joris partis, Sardinia. *Idem.*
42. Et quingentos passus] *Lege*, Ad duo millia
& quingentos passus. SIGON.
- Ib. Paululo plus passuum] *Forſan*, Paululo plus
mille & ducentorum passuum. CREV.
44. Dum partim exponunt scalas] *Forſan*, Dum
raptim. *Idem.*
45. Eo secum armatos duxit] *Forſan*, Eo d. se-
cum armatos duxit. *Idem.*
46. Altitudine tantum mœnium impediabantur]
Forſan, Altitudine tantum mœnia impediabant.
DRAK.
- Ib. Et cædes tota urbe] *Delent* v et CREV. &
DRAK.

L. XXVII.

1. **T** Erga trepidantium invaderent] Pugnan- L. 27.
tium. CREV. 1-7.
2. Ab hora tertia — Diu pugna neutro inclinata
stetit] *Forſan ordo ita mutandus*, Diu pugna
neutro inclinata stetit. Ab hora tertia — in
prœlium acti; primæ legioni &c. CREV.
6. Perfici non potuerant] Potuerunt. CREV. &
DRAK.
7. C. Hostilius ab C. Lætorio] *Scribe*, L. Ve-
turius. GRON.
- Ib. In eum locum partita] In eum annum.
DRAK.

- I. 27. 8. L. Licinius prætor] *Lege*, P. Licinius. SIGON.
 8-31. Ib. Sella curuli & flaminio] *Dele voculam* et.
 GRON.
 Ib. Urbanas legiones in supplementum] Urbanas
 legiones; in supplementum. CREV. & DRAK.
 10. Qui non precentur] *Non* qui precentur.
 DRAK.
 11. Qui equo publico meruerant] *Quæ* — eme-
 ruerant. CREV. & DRAK.
 13. Distriktis gladiis] *Destriktis. Idem.*
 14. Sinistra ala — legio viceffima] *Forsan*, Sini-
 stro ala — legio duodeviceffima. DRAK.
 16. Philomenus] *Philemenus. Idem.*
 17. Tacitis — incrementis] *Tantis.* CREV. &
 DRAK.
 Ib. Ea velut ad primam occasionem rapta] *Eam*
 velut primam occasionem raptam. DRAK.
 Ib. In castris tendebant] *Delent* ~~in~~ in CREV. &
 DRAK.
 18. Nec mare quidem] *Ne* mare quidem. *Id.*
 Ib. Cædes fierent] *Cædes* fieret. *Idem.*
 19. Orbum à patre factum] *Reliæctum. Idem.*
 20. Mago atque Afdrubal] *Reælius nonnulli*, Ma-
 go atque alter Afdrubal.
 22. Idem & Tubulo] *Forsan*, Eidem & Tubu-
 lo. PERIZON.
 Ib. Præcipue caveret] *Forsan*, Caverent. DRAK.
 25. Quotidie milites in aciem excire] *Quotidie*
 in aciem exire. CREV. & DRAK.
 30. Ferocioribus — gentis] *Forsan*, Ferociori —
 gente. GRON.
 31. Philippus quoque — famâ auxerat] *Philippo*
 quoque — fama auxerat. DRAK.
 Ib. Per maritimas domos] *Per maritas* domos.
 CREV. & DRAK.

31. Submittendo se in privatum] Submittendo L. 27.
in privatum. DRAK. 31-48.
32. Achaico atque Ætolico bello] Achaico bello. *Idem.*
- 1b. Et Bœbeidem] Et Eubœam. CREV. & DRAK.
33. Cn. Servilium] C. Servilium. DRAK.
36. Hoc eodem anno & lustrum — eo anno — comitium] *Forsan ita transponendum*, Eo anno primum ex quo Annibal in Italiam venisset, lustrum conditum est — fuerat. Hoc eodem anno & comitium tectum esse. CREV.
38. Equitum ad MDCCC] Equitum M. DRAK.
41. Quingenti passus erant — campus] Quingenti passus intererant. Castra Punica ac Romana interjacebat campus. CREV. & DRAK.
44. Quam fuerat biennio ante] *Forsan*, Quadriennio. GLAREAN.
45. Nec ab signis absistere] *Plerique*, Nec ab signis, nec subsistere. *Forte*, Nec ab signis absistere, nec subsistere. GRON.
46. Redireque in Apuliam] *Forsan*, Redirique in Apuliam. *Idem.*
47. Jam inde ante animo] Jam ante animo. CREV. & DRAK.
- 1b. Quantum mare abscedebat] *Alii*, Quantum a mari.
48. In sinistrum hostium latus] *Lege*, In dextrum. GLAREAN.

L. XXVIII.

2. **O**bsita virgultis tenebant colles] *Nonnulli*, L. 28.
Obsiti virgultis. *Forsan*, Obsitos virgultis. DUKER.

- L. 28. 5. In finu Æniano] Ænianum. CREV. & DRAK.
 5-37. 7. Igitur Philippus — trepidos hostes] *Forſan ita trajiciendum*, Igitur Philippus cum ab Demetriade Scotuſſam, inde de tertia vigilia profeſtus, deſecto præſidio, fuſiſque Ætolis, qui ſaltum Thermopylarum infidebant, trepidos hoſtes &c. CREV.
 Ib. Toronem eſt profeſtus] *Forſan hic & infra*, Thronium. GLAREAN.
 Ib. In Phoceas trajecerant] *Potius*, Oxeas. CREV.
 9. Q. Fabius Maximus pater] Q. Fab. Maximi filius. DRAK.
 10. L. Porcius proprætor] *Scribe*, Prætor. CREV.
 13. Opportunè ad id poſitum] *Unus*, Opportunè oppoſitum.
 Ib. Et integri feſſis] Et integri feſſis ſubirent. CREV.
 17. Velut conſummati] *Forſan*, Olim conſummandi. GRON.
 19. Hinc exhortari milites] Hinc & hortari milites. CREV. & DRAK.
 Ib. Ab iis perfidiæ] Ab his perfidiæ. *Iidem*.
 20. Editiſſimam urbis partem] *Forſan*, Arcis. CREV.
 21. Ditionemque redigendos] Ditionemque redigendos miſſus. CREV. & DRAK.
 Ib. Servorum deſectu ac liberorum qui venalem] Servorum, quive venalem. *Iidem*.
 Ib. Quod ab tanta rabie] *Quum*. *Iidem*.
 Ib. Pro copia, & provinciali] *Forſan*, Pro copia provinciali. DUKER.
 22. Ultra inferre pedem] Ultro. DRAK.
 37. Inter alios omnes Baleares.] *Forſan*, Alias. GRON.

39. Consules cum exercitu] Consulem. CREV. L. 28.
& DRAK. 39-46.
- Ib. Luctuosius nobis prope] Luctuosius nobis
quoque. *Idem.*
40. In Africam exercitum transportasset] Trans-
portaret. DRAK.
41. Eo bellum intendis] Intendas. CREV.
- Ib. Periculi tandem, quantum adeatur] Quid?
Periculi tandem &c. CREV. & DRAK.
45. Interamenta navium] *Nonnulli*, Inceramen-
ta navium.
- Ib. Triginta millia scutorum] *Plerique*, Tria
millia.
46. Cui imperio videretur dato] *Forsan*, Impe-
rio, cui videretur, dato. GRON.

L. XXIX.

1. **B**ellum adjuverunt] Ad bellum adjuve- L. 29.
runt. CREV. & DRAK. 1-24.
7. A Butroto amni.] *Scribe*, Ab Alece amni.
GRON.
- Ib. Territus inde] *Forsan*, Absterritus. *Idem.*
14. Ne resciscerent Carthaginienes] Ne præsci-
sicerent. CREV. & DRAK.
- Ib. Postquam navis — accessisset] Accessit. *Id.*
15. Obsequio imperii Romani] Obsequio in po-
pulum Romanum. *Idem.*
18. Signis collatis concurrunt] Concurrerunt.
CREV.
23. Hortari primum, ut procul] Optare. CREV.
& DRAK.
24. In exercitu incederet] In exercitum incide-
ret. *Idem.*

- L. 29. 24. Lilybæum omnes traherentur] Contrahe-
 24-35. rentur. CREV. & DRAK.
 30. Adduxerat, — Mezetulo] Adduxerat. Quin-
 decim millia peditum Mezetulo. *Idem.*
 32. Totaque Africa — repleta, varie] *Forsan*, To-
 tâque Africâ fama mortis Masinissæ varie. CREV.
 33. Flestendo itinera eludens] Itinere. *Idem.*
 34. Eoque minus cessandum ratus] Eoque mi-
 nus sibi. *Idem.*
 Ib. Insequentem temere eliciebat] Ad insequen-
 dum. DRAK.
 35. Jam enim hyems instabat. Castra] Et (jam
 enim hyems instabat) castra. RHENAN.
 Ib. Et navalium castra] Et navalia castra. DRAK.
Unus, Et navalia & castra.
-

L. XXX.

- L. 30. 1. **L** Andes consulatûs compotem fecerant]
 2-12. **L** Audis consulatus compotem fecerat.
 CREV. & DRAK.
 5. Proximis casis injectus ignis] *Forsan*, Primis.
 GRON.
 Ib. Quanta necesse erat] *Forsan*, Quantam. *Id.*
 10. Ita pulsæ ad muros] Ita appulsæ. DRAK.
 Ib. Ut pervius in totum navium ordo esset] Ut
 pervium ordinem faceret. DRAK. *Aliqui*, Ut
 pervium in totum ordinem esset.
 Ib. Primo ipso tantum impetu] *Nonnulli*, Pri-
 mo ipsæ tanto impetu.
 Ib. Seriem aliam simul] *Forsan*, Seriemque si-
 mul. GRON.
 12. Modo dextram amplectens] *Forte*, Modo
 genua, modo dextram amplectens. *Idem.*

17. *Ædes, libera loca*] *Ædes liberæ, loca.* L. 30.
CREV. & DRAK. 17-42.
18. *Prælium dubium expetisset, Magoque — opposuisset*] *Excepisset. Mago quoque — opposuit.* *Idem.*
19. *C. Lutatio patruo*] *Delet ultimam vocem*
DRAK.
27. *Cum Scipione imperator esset*] *Forsan, Cum Scipione esset.* CREV.
28. *Ducere exercitum æqualem*] *Lege, Duceret.* GRON.
32. *Jura gentibus darent*] *Daret.* CREV.
- 1b. *Quum oculis magis quam ratione*] *Forsan, Quum oculis, quum ratione.* *Idem.*
34. *Ne pavidos fuga — integram aciem*] *Unus, Ne pavidus — milite sinceram & integram aciem miscerent.*
36. *Cum victoriæ nuncio*] *Dele τὸ cum.* J. GRON.
37. *Domum ferre jussi*] *Referre.* CREV. & DRAK.
38. *Post eos dies*] *Per eos dies.* *Idem.*
39. *Veteres magistratus abissent*] *Scribe, Magistratu.* GRON.
40. *Finiti tanti belli se consule*] *Potius, A se.* PERIZON.
41. *Quinquaginta longas naves*] *Quadraginta.* DRAK.
42. *Ipsi ante responsum*] *Forsan, Ipsi acre responsum.* PERIZON.

L. XXXI.

1. **Q**Uadringenti octoginta octo] Septem. L. 31.
CREV. 1.

- L. 31.
 1-21. 1. Vetustæque fama gentis] Vetustaque. DRAK.
 2. Tunc in prælio cum Boiis erant] *Forсан*,
 Tunc in provinciis erant. RUBEN.
 4. P. Ælio consulum] P. Ælio consule. CREV.
 & DRAK.
 5. Anno DL] *Lege*, Anno DLII. CREV.
 7. Dico, quantum — præstat] *Forсан*, Pyrrho
 dico. Quantum — præstat! VALES.
 Ib. Nostra nunc compara] *Potius*, Comparete.
 GRON.
 8. Multa stipendia haberet] *Potius*, Haberent.
 MURET.
 9. Ex incerta pecunia vovere debere] *Lege*, Vo-
 veri. CREV.
 10. Salyis, Ilvatibusque] *Forсан*, Sollinibus, I-
 riatibusque. J. GRON.
 11. Flagrante bello Italiæ] Italia. CREV. &
 DRAK.
 Ib. Si quid ei ad firmandum] *Scribe*, Si quid si-
 bi. GRON.
 Ib. Liberum arbitrium eis — permittente] *Alii*,
 Ejus. *Forсан*, Liberum ejus — permittenti.
 RUBEN.
 13. Solvendo ære alieno] *Forсан*, Æri. CREV.
 14. Et militum copiis] *Forсан*, Et exiguis mi-
 litum copiis. *Idem*.
 Ib. Navalibus certaminibus] *Forсан*, Duobus na-
 valibus certaminibus, neutro feliciter, vires.
Idem.
 15. Græciæ — loca] *Imma*, Thraciæ. GRON.
 17. Quæ in portu erant, conjici] Congeri. CREV.
 & DRAK.
 21. Socialem exercitum habebat] *Melius*, Ha-
 bebant. LIPS.
 Ib. Ædemque Deo Jovi] *Forсан*, Ædesque

duas Jovi. SIGON. *Ædemque Dijovi.* VA. L. 31.
LES. 36-48.

36. Octo ferme inde millium intervallo] Octo
ferme inde millia, intervallo. DRAK.
39. Inde ad Pellinam] Pluvinam. *Idem.*
Ib. Opere permuniit] *Delent* n̄ opere CREV.
& DRAK.
Ib. Thraces quoque romphææ] Thracas. *Idem.*
40. Adventum in Oreum] *Rectius nonnulli*, Ad-
ventum Oreum.
41. Quingentorum passuum] *Melius*, Quingen-
tos passus. CREV.
45. Ac quæ in iram] *Alii*, Atque in ira.
46. Ad Zelafium miserunt (Isthmiæ] *Scribe*, Ad
Phalasiā miserunt (Istiaotidis. GRON.
Ib. Et castigationibus regis] *Forfan*, Ex castiga-
tionibus regis. DOUJAT. *Vel*, Et castigationis
regiæ in admissa culpa, simul minarum. GRON.
Et, castigationibus regis in admissa culpa, si-
mul minarum. DRAK.
48. Rapiendi occasionem triumphi] Per occa-
sionem. CREV. & DRAK.
Ib. Si non cum prætoris, sed consulis exercitu]
Forfan, Si non ductu prætoris, sed consulis,
rem geri &c. CREV.

L. XXXII.

1. **P**rorogato imperio] *Forfan*, Prorogata im- L. 32.
peria. 1-4.
4. Quam Cœlen vocant, Thessaliæque] *For-*
fan, Quas Cœla vocant Thessaliæ, quæ.
CREV. Quas Cœla vocant. Thessaliæ quæ.
DRAK.

- L. 32. 5. Data quantacunque quiete temporis] *Lege*,
 5-21. Quanticunque. J. GRON.
 Ib. Eleis Alipheram] *Scribe*, Megalopolitis A-
 lipheram. GRON.
 Ib. Cum magna cura] Tum magna cura. DRAK.
 8. Prætores quoque jussi] *Forsan*, Prætoribus.
 CREV.
 Ib. Gratum cum facturum] *Fortasse*, Ei futu-
 rum. RUBEN.
 10. Arbitrio quo vellent] *Forsan*, Quorum.
 GRON.
 Ib. Arbitrio aut judice] Arbitro. CREV. &
 DRAK.
 Ib. Aptum urgendis regiis] *Forsan*, Aptum ur-
 gendo cominus. GRON.
 12. Pars quia magis] Pars magis quia. CREV.
 & DRAK.
 13. Est in Triphylia terra Melotidis] *Fortas-*
se, Est Stymphaliæ inter, & Elimiotidem.
 GRON.
 Ib. Ingenti itinere agminis, & metus] Ingens
 iter agminis, sed metus. DRAK.
 Ib. Agmen dimitteret] Demittere. *Idem*.
 14. Eodem metu] *Forsan*, Eo demum metu.
 PERIZON.
 15. A Piera] *Legendum*, A Pialia. SIGON.
 Ib. Leucadem ac finum Ambracium] Leuca-
 dem, an finum Ambracium. DRAK.
 16. Maturatè sequi] *Quidam*, Maturare.
 17. Trecenti nummi] Treceni. CREV. & DRAK.
 20. Pro bono atque utili fœdere defendendum]
Prorsus, Pro bono atque utili fore defenden-
 dum. PERIZON.
 21. Multo minus quàm quæ Ciani] *Delent* τὸ
 quàm. CREV. & DRAK.

23. Imperio iusto patiebantur] *Forſan*, Impera- L. 32.
torem juſtum. GRON. 23-36.
- Ib. Inde ſpes pugnantibus] *Scribe*, Oppugnan-
tibus. *Idem*.
25. Legitimum honorem uſurpare] *Forſan*, Le-
gitimum omen. *Idem*.
- Ib. Adhortator à præfecto] *Forſan*, Ad hos o-
rator à præfecto. *Idem*.
- Ib. Nihil fatuſ, tantummodo] *Forſan*, Nihil ſta-
tu mutato. *Anon. ap. GRON*.
26. Cogendis redire in colonias] *Forte*, Cogen-
dis in colonias. GRON.
28. Nunc prope in hiberna profectum] *Reſtius*,
Nunc quoque. CREV.
- Ib. Et quadringenti equites] *Lege*, Quadringe-
ni. *Idem*.
29. Tricenæ familiæ] Trecenæ. DRAK.
32. Hiems — erat, quum T. Quintius — habe-
ret. Opunte] Hiems — erat. Quum T. Quin-
tius — haberet, Opunte. CREV. & DRAK.
- Ib. Ut diſcederent inde] Diſcenderent. *Idem*.
33. Ad Cium navali prælio] Ad Chium. *Iid*.
- Ib. Panopolim Byzantiis] *Lege*, Perinthum. SI-
CON.
34. Recens de exercitu] *Fortaſſe*, Recens de-
cretum. CREV.
35. Philippi nulluſ uſquam nec] *Reſtius*, Phi-
lippuſ nulluſ uſquam: nec. DUKER.
- Ib. Cum imperatore Romano] Cum ipſo imp.
Rom. CREV. & DRAK.
- Ib. Cauſas certaminum deponere] *Forſan*, De-
fore. GRON.
36. Regem; utque ſpeciem legationiſ] *Lege*,
Regem, ut ſpeciem legationiſ adjiceret, mox
Q. Fabium. CREV.

- L. 32. 38. Rogationem promulgavit] *Forfan*, Rogationes. CREV.
38.

L. XXXIII.

- L. 33. 1. **L** Egionis hastatis] *Forfan*, Duarum legionum hastatis. CREV.
1-14.
Ib. Intervallo distantes] *Forfan delenda est ultima vox.* GRON.
2. Segnior jam & infirmior] *Forfan*, Senior jam & infirmior. *Idem.*
5. Neque quæ cujusque stipitis palma fit] *Forte addendum*, Neque quis cujusque palmæ stipes. CREV.
7. Mille pedites misit] *Potius*, Mille velites. GRON.
Ib. Propter effusam caliginem] *Offusam.* CREV. & DRAK.
8. Ac ne ipsi quidem in tuto] *Dele* ~~re~~ ac. PERIZON.
9. Phalanx quæ venerat] *Forfan*, Phalanx quæ læva erat. GRON.
Ib. In dextro cornu suos cernebat] *Forfan*, In altero. PERIZON.
10. Armis fulgere, tum & ipse] *Forfan*, Armis fulgere Rom. (i. e. Romanis) & ipse. GRON.
12. Moris Romanorum memores] *Legendum*, Memorem. *Idem.*
Ib. Illigabitur pax] *Mallet*, Illi dabitur pax. RUBEN.
14. Quinque millia peditum — opperiebantur] *Scribe*, Quinque millia, ex quibus * * armaturæ levis & trecenti equites. Cum iis copiis, dimissis qui specularentur, — opperiebatur, PERIZON.

15. Parte dimidiâ exercitus dimissâ] *Forsan*, Se-L. 33.
cum retentâ. CREV. Confidere jussâ. DRAK. 15-28.
- Ib. Altera clypeati, dein aliarum gentium exercitus] *Fortasse*, Altera clypeati Achæorum, dein aliarum &c. CREV. Altera clypeati, quod in illarum gentium exercitibus robur erat. DRAK.
- Ib. Impetum fecerunt] *Scribe*, Fecerant. CREV.
18. Ignaris regiis qui tenuerant] *Forsan*, Qui Theræ erant. RUBEN.
- Ib. Circumdat. Cretensium — dextro cornu] *Forsan*, Circumdat, & Cretensium auxiliares Thracumque. Rhodii Achæos dextro cornu. PERIZON.
- Ib. Numero Achæi — quadringentos] *Forsan*, Numero Achæi mille & ipsos octingentos. GRON. Agrianas Achæi mille & ipsos octingentos. CREV.
- Ib. Inclinat dein dextrum omne cornu] *Scribe*, Inclinata dein omnis media acies. Dextrum cornu, Macedones. GRON.
19. Ab contemptu concessi tum regni] *Lege*, Concussi. PERIZON.
20. Redierunt ab Roma] Redierant. DRAK.
21. Quæ nondum animos nudaverat] *Lege*, Nudaverit. GRON.
23. Cn. Cornelio omnium consensu] C. Cornelio. CREV. & DRAK.
- Ib. Servitute exceptos] *Forsan*, Exemptos. GRON.
25. Flaminius cum duabus legionibus] *Dele tres ultimas voces*. CREV.
27. Hibernabat eo tempore Athenis] *Immo*, Elatiæ. PERIZON.
28. Probabiliter argumentatus] *Potius*, Argumentatur. J. GRON.

L. 33. 28. Jussit — quamprimum. is, quia] *Lege*, Jussus — quamprimum, quia. GRON.

Ib. De Pisistrato aliquæ] *Forte*, De Pisistrato aliisque. J. GRON.

29. Efferavit ea cædes — Zeuxippum principem gentis] *Lege*, Efferaverat ea res — Zeuxippum in principem gentis. PERIZON.

Ib. Testarentur sociis] *Potius*, Socios. CREV.

30. Eas quoque enim placere] *Lege*, Eas enim placere. *Idem*.

Ib. Quin & regiam unam] *Scribendum*, Præter lembos quinque & regiam unam. URSIN.

Ib. Triginta quaterna — millia pondo] *Forte*, Præsens tricena quaterna millia & ducenta viginti pondo. GRON. *Annon*, Præsens triginta quatuor millia &c. DRAK.

31. Ne nominatæ] *Lege*, Nec. DOUJAT.

Ib. Ab Elatia] *Forsan*, Quintius ab Elatia. CREV.

Ib. Si veram caritatem, majestatem] *Forsan*, Si veram caritatem, si majestatem. ROEL. Si integram majestatem. CREV.

32. Quod ad quemque pertineret] *Forsan hæc delenda*. *Idem*.

Ib. Iterum pronunciaret eadem] *Scribe*, Pronunciare. GRON. Pronunciat. CREV.

34. Romæ erant] *Dele* ~~vi~~ erant. *Idem*.

Ib. Sine fide rerum jactata. Nihil] *Legendum*, Sine fide rerum jactantibus, nihil. GELEN.

Ib. Abstineret liberas, omnesque Græcas] *Forsan*, Ac fineret liberas omnes esse Græcas: *vel*, Abstineret liberas omnes Græcas. DRAK.

Ib. Civitates nominatim pronunciabant] *Forsan*, In civitates nominatim pronunciabantur. CREV.

Ib. Locrenses — decreti auctoritate] *Lege*, Lo-

crenseque, sicut ante fuerant, adjectâ decreti L. 33.
auctoritate. URSIN. 34. 4^l.

34. Pleurato Lycus] *Scribendum*, Pleurato Lych-
nidus. *Idem*.

35. Ad bellandum videri] *Forsan*, Ad rebellan-
dum. GLAREAN.

Ib. Alii interquesti sunt] *Forsan*, Alii leniter
questi sunt. CREV.

36. Ob moræ tædium patiens] *Potius*, Ob tæ-
dium moræ patiens. *Idem*.

Ib. In Capitolio Jovi] *Forsan*, Capitolino Jovi.
Idem.

37. Octingenti æris] *Malim*, Octogeni. GRON.

38. Foret, quos metuebat, Smyrnam] *Edd. vet.*
Foret, quos in Theba Smyrnam. *Forsan*, Fo-
ret, quasi tæbe Smyrnam. GRON.

Ib. Habituros. & tum — apparere] Habituros;
sed quum — appareret. CREV. & DRAK.

39. A bello aperto Romanis] *Scribe*, Cum Ro-
manis. GRON.

40. Nec ex Philippi] *Potius*, Ne ex Philippi.
DRAK.

Ib. Trajecisse * * * * fuerit. quo victo] Tra-
jecisse, [sed ut Chersonesi urbes & loca recu-
peraret: quam, cum Lyfimachi] fuerit, (quo
victo — facta sint) existimare. CREV.

Ib. Rerum aliarum alia cura] *Forsan*, Rerum
aliarum ex aliis cura. *Idem*.

Ib. Ad ea facienda in antiquum] *Malim*, Re-
digenda in antiquum jus. GRON.

41. Ut nullus exitus] *Scribe*, Effecit ut nullus.
Idem.

Ib. Si tum occasio esset] *Forsan*, Si usus occa-
sione esset. CREV.

Ib. Qui ad fidem] *Forte*, Qui ibidem. GRON.

L. 33. 42. C. Licinius Lucullus — & P. Porcius] C.
42-49. Licinius Lucullus tribunus, qui — tulerat, P.
Manlius & P. Porcius. DRAK.

Ib. Scribonius curio maximus multos] Scribo-
nius Curio, multos. *Idem.*

45. Hæc quum jam — maturanda his] *Legen-
dum*, Hæc quum tum ab gravibus auctoribus,
tum qui omnia per seipfos explorata referrent,
audirentur, major res, quod ad Antiochum
attineret, maturanda magis, quum rex &c.
PERIZON.

Ib. Cur decerneretur] *Forſan*, Cur decernere-
tur bellum. CREV.

Ib. Et inertia operis] *Forſan*, Et inertia ſopiri.
RUBEN.

46. Idem pro nihilo habuit] *Scribe*, Is rem pro
nihilo habuit. PERIZON.

Ib. Suo quoque anno] *Lege*, Suo quæque an-
no. GRON.

48. Sæpius patriæ quam ſuorum eventus] *Lege*,
Quam ſuos. GRON.

Ib. Antennis & navibus] *Reſtius Edd. vett.* An-
tennis ex navibus.

Ib. Remis in naves collocandis] *Forſan*, Velis.
DRAK.

Ib. Ut in civitate — factionibus] *Forſan deest
vox plena, vel* diſtracta. CREV.

49. Bellum — conſciſſet] *Potius*, Bellum — con-
ciſſet. *Idem.*

Ib. Ne his debere impune eſſe] *Forte*, Nec id.
CLER.

Ib. Filium ejus ſolenne] Et filium ejus. CLER.
& CREV.

L. XXXIV.

2. **A** B nullo genere non æquè summum] Ab L. 34.
 nullo genere non summum. **DRAK.** *For-* 2-28.
san, Ab nullo genere æquè summum. **CREV.**
- Ib. Et foro quoque] Et foro prope. **DRAK.**
- Ib. Per vias & compita faciunt, quàm quod a-
 liæ rogationes] *Forsan*, Per vias & compita
 quàm rogationes. **DUKER.**
5. A Gallis aurum — nempe matronæ] A Gal-
 lis, quo redempta urbs est? Nempe aurum
 matronæ. **DRAK.**
11. Quina millia militum] Tria millia militum.
Idem.
13. Longissime è castris] A castris. **CREV.** &
DRAK.
14. Reprehenderit, & adversos in hostem verte-
 rit] Reprehenderit, verteritque in hostem.
CREV.
15. Quæ portæ opposita erat] Apposita. **DRAK.**
16. Ad devios montanos — perlatum est] *For-*
te, Ad devios montanos etiam falso perlata
 est. **CREV.**
23. Tenerent: — soliti sunt] *Lege*, Tenerent;
 — soliti sint. **PERIZON.**
- Ib. Qui — causam facerent, deportarent] Quia
 — causam facerent. Deportarent &c. **DRAK.**
27. Tenebat animos. Quoniam — sperare non
 poterat, quum suspectos] Tenebat animos,
 quoniam — sperare non poterat. Quum sus-
 pectos. **CREV.** & **DRAK.**
28. Minus infida ac trepida] *Nonnulli*, Minus
 trepida.

L. 34. 29. Romani simul à portâ] A portu. CREV. & 29-56. DRAK.

31. Ibi permisso, ut] *Dele voculam* ut. PERIZ.

32. Quàm — nihil sit] *Rectius Edd. vett.* Quàm — nihil esse.

Ib. Quum cæteram liberaverimus Græciam] Cum cæterâ liberavimus Græciâ. Quid tandem. ANDREAS. *Forsan*, Quum eos cum cæterâ liberaverimus Græciâ, quid tandem. CREV.

34. Cæterum quum res] Illud modo ne fallat cæterum, quum res. DRAK.

35. Liberos & conjuges] *Forsan*, Bona, liberos & conjuges. CREV.

Ib. Cum ulla Cretensium] Cum ullo. CREV. & DRAK.

38. Undique terror circumvasisset] Undique terror urbem circumvasisset. *Idem*.

40. Nihil proficerent] *Nonnulli*, Nihil proficeret.

43. Urbanas eò legiones] Urbanas eos legiones. DRAK.

44. Ser. Sulpicius Galba] *Lege*, P. Sulpicius Galba. PIGH.

45. Interaninæ] Nare amni. DRAK.

46. Triplex equiti] *Forsan*, Duplex centurioni, triplex equiti. GRON.

Ib. Castra locis idoneis] Apertis. CREV. & DRAK.

49. Ruina gravissima civitatis] Gravissimæ. CREV.

52. Per Epirum in Oricum] *Alii delent voculam* in.

Ib. Trium fere denariorum] *Potius*, Quatuor. BUDÆUS.

56. Sociis & Latini nominis] Sociis & Latino nomini. CREV. & DRAK.

59. Diserte à Quintio datæ] *Scribe*, Latæ. L. 34.
GRON. 59-62.
- Ib. Pacis causa consensurum] *Rectius nonnulli*,
 Concessurum.
61. Sedem quotidianam magistratus] Magistratu-
 tum. CREV. & DRAK.
62. Neque enim — eos posse : non modo] Ne-
 que eum — eos posse, non modo. CREV. &
 DRAK.
- Ib. Eos possedisse] *Forſan*, Se possedisse. CREV.

L. XXXV.

1. **D**imidium militum quàm quod accepe- L. 35.
 rat] *Dele* τὸ quód. GRON. 1-25.
2. Ex omni numero tria millia] Sex millia.
 DRAK.
5. Sociorum equitum ala] Sociorum ala. *Idem*.
7. Cujus cernendi] Coërcendi. *Idem*.
8. Aut argueret coram : & si quid] *Mallet*,
 Et aut argueret coram, aut si quid. CREV.
12. Nec propter Gythium] *Rectius*, Nec Gy-
 thium. GRON.
17. Semper per jus injusta impetrandi] Semper
 à parvis injusta imperandi. CREV. & DRAK.
- Ib. Romanis — agi] *Malim*, à Romanis. GRON.
19. Patria mea extulit] Expulit. CREV. & DRAK.
- Ib. Crescendi quàm ex me] Crescendi ex me.
 DRAK.
23. Ad tuendos sociorum animos] *Lege*, Ad
 tenendos. TAN. FABER.
- Ib. C. Octavium] Cn. Octavium. DRAK.
25. Apud Ætolos esse] *Lege*, Apud Achæos.
 GRON.

- I. 35. 27. Ad Pleias] *Lege*, Ad Bœas. MEURS.
 27-47. Ib. Et Acris] Et Acriis. DRAK.
 Ib. Idem Tegeam] Inde Tegeam. CR. & DRAK.
 Ib. Ad Carias] Ad Caryas. *Idem*.
 Ib. Et maxime à parte] *Scribe*, Et maximâ parte. PERIZON.
 28. Quum solus erat] Quum solus iret. CREV. & DRAK.
 Ib. Ea qua venisset repetere] Eam. *Idem*.
 29. Latemnastus Cretensis] Telemnastus. DRAK.
 Ib. Auxiliares: & quia — pertraherent; effusè] Auxiliares, & quia — pertraherent. Effusè. CREV. & DRAK.
 31. Partim assensum, partim indignationem] Partim assentientium, partim indignantium. CREV.
 35. Cum equitibus ab domo] Tum equitibus ab domo. CREV. & DRAK.
 37. Salganea processit. Herodorus ad Thronium, inde — duo millia peditum; & Thoas] Salganea processit; Herodorus ad Thronium. Inde — duo millia peditum Thoas &. *Idem*.
 43. Virtutem & bonum alienum] *Forfan*, Ut bonum. ROLLIN.
 47. Achæos & Amynandrum] *Lege*, Bœotos, Achæos & Amynandrum. PERIZON.

L. XXXVI.

- L. 36. 4. **P**hilippo & Ptolemæo Ægypti rege, Romanam] Philippo Macedonia, & Ptolemæo Ægypti, Roman. CREV. & DRAK.
 4-5. 5. Apud exercitus Romanos essent] *Rectius*, Apud Romanos essent. GRON.

7. Parem, quicquid — comparatus, geretis] Pa-L. 36.
rem, (qui quid — comparatus) geretis. CREV. 7-23.
Parem (quid — comparatus) geretis. DRAK.
8. Et Ætolis — ad conveniendum exercitui]
Forte, Cum exercitu. GRON. Et ab Ætolis
— ad conveniendum exercitui. J. GRON.
- Ib. Pheras est indictus] Pheras est dictus. CREV.
& DRAK.
9. Ut qui satis intelligeret] Et ut qui satis in-
telligeret. *Idem*.
- Ib. Momenti futuram rex] *Dele ultimam vocem*.
GRON.
10. A parte campestri undique facilis aditu] A-
pertæ, campestri undique aditu. CREV. &
DRAK. *Forsan*, Aperto & campestri undique
aditu. DUKER.
11. Per Phocidem in Acarnaniam] Per Phoci-
dem Chæroneam. CREV. & DRAK.
- Ib. Præter Chalcidem] Calydonem. DRAK.
12. Ab Atilio legato Cephallenix] *Lege*, Lega-
tus. PERIZON.
14. Cum decem millibus peditum] Cum vigin-
ti. CREV.
- Ib. Ab Pieria] Ab Pialia. SIGON.
20. Novissimæ agminis erant] *Nonnulli*, Novis-
simi.
21. Per quem — haud dubio auctore] *Malim*,
Per quem — haud dubium auctorem. GRON.
22. Arcem extra muros — quàm urbs] *Lege*,
Partem, quâ extra muros frequentius prope
quàm in urbe. GRON.
- Ib. Desertaque in vestibulo] Deserta, quæ in ve-
stibulo. CREV. & DRAK.
23. Sed armati, frequentes quidam] Sed arma-
ti frequentes, quidam. *Idem*.

- L. 36. 25. Regionem eà — oppidum quàm] *Forsan*, Regionem eam maxime despectat, oppidò quàm. CREV.
34. Ad summam rempublicam] *Alii*, Ad summam reipublicæ. — Ad summam rem. DRAK.
35. Reservari eam Achæi] *Forsan*, Reservari alteram Achæi. CREV. Hanc *vel* Illam. DUK.
40. Quod cum tot millibus] *Forsan*, Quot cum millibus. RUBEN.
41. Ut maxima apud regem] Vel maxima apud regem. DRAK.
43. Impares futuros; — superiorem] Impares futuros se, cæteris omnibus superiores. CREV. & DRAK.
- Ib. Paulo a Phocæa] *Immo*, Ad Phocæam. CREV.
- Ib. Inde cL] *Lege*, Inde cv. J. GRON.
44. Jam omnibus in conspectu] Jam omnes. CREV.
- Ib. Pedestri similem fecisset] *Legendum*, Fecissent. GRON.
45. Eo die, unde egressa] *Forsan*, Eo die, Cyfunte, unde egressa. CREV.

L. XXXVII.

- L. 37. 3. 3-11. **Q**uibus diis decemviri ex libris fieret] *Repone*, Quibus diis fieret, decemviri ex libris. CREV.
10. Ut paratus esset] *Forsan tale quiddam reponendum*, Ipse Panormi substitit, ut paratus esset. *Idem*.
11. Magnesium ad Sipylum missum] *Forsan*, Magnesium missum. *Idem*.

11. Nicander à terra missus] Visus. CREV. & L. 37.
DRAK. 11-30.
13. Cum præfecto Epicrate Rhodiorum] *Lege*,
Rhodio. PERIZON.
14. Ægeo mari trajecit] *Forsan*, Ægeo mari
Chium trajecit. CREV.
16. Portum Phœnicunta] *Forsan*, Portum Phel-
lum. J. GRON.
17. Urbis causam miserando] Casum. CREV.
& DRAK.
19. Injussu populi Romani peregerimus] Pepi-
gerimus. *Iidem*.
- Ib. Adramytteum, hostiliter itinere facto, pe-
tit: agrum] Adramytteum hostiliter itinere
facto, petit agrum. *Iidem*.
- Ib. Eodem Adramytteum, ut urbi] Eodem, ut
urbi. SIGON.
21. Peræam inde coloniam] *Forsan*, Eupatriam.
J. GRON.
23. Et alii adesse hostes] Et hi adesse hostes.
CREV. & DRAK.
- Ib. Ab regio sinistro cornu] Ab regiis, sinistro
cornu. *Iidem*.
24. Omnes quæ in dextro cornu] *Forsan*, In
lævo *vel* altero. CREV. *Potius*, Omnes quæ
dextrum cornu. DRAK.
25. Profecto Antiocho — prohibuerunt] Profe-
ctio Antiochi — prohibuit. DRAK.
27. Inter Teum Samumque] *Potius*, Inter Teum
Lebedumque. GLAREAN.
- Ib. Superstantium in rupibus] Superstantium ru-
pibus. CREV. & DRAK.
28. Eò forte Polyxenidas] *Forsan*, Eo forte
tempore Polyxenidas. CREV.
30. Longè Rhodios præstabant] Regios. CREV.
& DRAK. f

L. 37. 37. Quàm ut in castra] *Lege*, Quàm in castra.
37-53. GRON.

Ib. Septuaginta millia peditum] Sexaginta duo.
DRAK.

Ib. Recepit se transgressus Phrygium] *Forſan*,
Recepit ſe trans Phrygium. GRON.

38. Pauciores in ſtatione erant, & tamen per ſe]
Pauciores qui in ſtatione erant, duo tantum
millia, per ſe. CREV. Duo tamen millia.
DRAK.

39. Duæ ſociûm ac Latini nominis] *Lege*, Duæ
alæ ſociûm ac Latini nominis. CREV.

40. Myſi ſagittariis adjuncti] *Nonnulli*, Sagit-
tarii.

41. Decem cubita extantes] *Forſan*, Decem cu-
bito extantes. SCHEFFER. *Annon?* Duo cubi-
ta extantes. DRAK.

Ib. Et jaculatores equitum] *Forſan*, Et jacula-
tores cum aliquot turmis equitum. CREV.

42. Impetum pars eorum ſuſtinuerunt] *Forſan*,
Impetum ſuſtinuerunt. CREV. Impetum eo-
rum ſuſtinuerunt. DRAK.

44. Equitum quatuor millia] Tria. DRAK.

45. Nuſquam ſatis liquebit] Nunquam. CREV.
& DRAK.

Ib. Mnafimachum Acarnana] Mnafilochum.
CREV.

47. Is quoque poſtero die] Iſque poſtero die.
CREV. & DRAK.

51. Ita provincia erepta] Irâ provinciæ ereptæ.
DRAK.

Ib. Quàm averterunt famam] *Forſan*, Quàm à
veterè fama. RUBEN.

53. In certamine autem amicitiae veſtræ] No-
ſtræ. DRAK.

53. Antiochi partis fuerint] Fuerunt. CREV. & L. 37.
DRAK. 53-60.
57. Inæstimabili perjurio] *Forsan*, Inexpiabili
vel intestabili. GRON.
58. Nequaquam tanta pro specie] *Forsan*, Ne-
quaquam pro specie. *Idem*.
59. Quantum maximus poterat] Quantus maxi-
mus poterat. CREV. & DRAK.
60. Cogitanti itaque Fabio] Cogitanti Q. Fa-
bio. DRAK.

L. XXXVIII.

5. **I**Mpetu constanti erupisset] *Potius*, Perru- L. 38.
pisset. CREV. 5-21.
9. Indomitos ac immutabiles] Mutabiles. CREV.
& DRAK.
- Ib. Id quum per colloquia] *Forsan*, Et quum
per colloquia. CREV.
- Ib. Dein ut quingenta Euboica] Dein [Ætoli]
ut quingenta Euboica. CREV. & DRAK.
- Ib. Quæ quum sui juris] *Forsan*, Quas, quum
sui juris. MURET.
10. Ereptas sibi quærens] *Nonnulli*, Ereptam.
11. Inter præsidia Romana] Intra. CREV. &
DRAK.
- Ib. L. Quintio] T. Quintio. *Idem*.
13. Qui dimisso tribuno] *Alii*, Misso.
14. In coronam auream quindecim talenta] Co-
ronam auream quindecim talentum. DRAK.
- Ib. Intra sex dies acta] Exacta. *Idem*.
16. Divisis freto] Divisam. CREV. & DRAK.
18. Tectosagis bellum inferrent] Inferret. *Iid*.
21. Et Tralli Thraces] Et Tralli & Thraces.
DRAK. f 2

- L. 38.
21-47. 21. Scrutantes quæ vellant] *Lege*, Quâ evel-
lant. PERIZON.
23. Prædaque abstinet. militem sequi] Præda-
que abstinet militem. sequi. CREV. & DRAK.
25. Jactæ sunt pacis conditiones] *Forfan*, Jacta-
tæ. GRON.
- Ib. Cum quibus periclitari] Quibus periclitari.
DRAK.
33. Tumultu concita turba] Tumultu concita-
to turba. *Idem*.
34. Dilapsos, priusquam dimitteretur exercitus:
ire] Dilapsos; priusquam dimitteretur exer-
citus, ire. CREV. & DRAK.
35. Clypea ærata] Aurata. DRAK.
- Ib. Mille ducentos equites] *Lege*, Millenos &
ducentos equites. *Idem*.
37. ML talenta] *Scribe*, Duo MD. RUBEN.
38. Sociisque bellum — eorumque] Sociisque bel-
lum — eorumve. CREV. & DRAK.
- Ib. Usque ad Tanaim amnem] *Fortasse*, Halyn.
BUDÆUS.
- Ib. Quod æstimatione fiat] *Forfan*, Quod æsti-
matione fuit. DRAK.
39. Cymæis & Milesiis] Mylasenis. CREV. &
DRAK.
41. Zerynthum quem vocant] Zerynthium. *Iid*.
42. L. Scipioni consulibus M. Fulvius] L. Sci-
pio consul, L. Scipioni M. Fulvius. DRAK.
43. Nudatos. Quos adorent, — Ambraciensibus
non superesse] Nudatos, quos adorent, — Am-
braciensibus superesse] CREV. & DRAK.
46. Nolito nomen tantum] Nolite. *Iidem*.
- Ib. Erant, tantæ corporum moles. Fundis] E-
rant. Tantæ corporum moles, fundis. CREV.
47. Qui terras has incolunt, existimetis. Gal-

- los] Qui Asiam incolunt, existimetis Gallis. L. 38.
 DRAK. 48-58.
 48. Bellum his senatus] Bellum & senatus. CREV.
 & DRAK.
 52. Ante annis septemdecim] Annos. DRAK.
 54. Velitis jubeatis, quærat] *Forſan*, Velitis
 jubeatis, Quirites. BRISSON.
 56. L. Scipioni polliceretur] Pollicetur. DRAK.
 58. Triumphi etiam accusationem] Triumph
 eam accusationem. CREV. & DRAK.

L. XXXIX.

1. **Q**Uæ & ipsis capere labor est] Labor e- L. 39.
 rat. DRAK. *Forſan*, Ipsa capere labor 1-24.
 esset. CREV.
 8. Animos horrore imbuerat] Errore. CREV.
 Ib. Quum vinum animos & nox] *Forſan*, Quum
 vinum, amor, & nox. CLER.
 12. In luco Similæ] *Forſan*, Semeles *vel* Sti-
 mulæ. GRON.
 13. Crinibus passis] Sparſis. DRAK.
 14. Uti eis Tiberim] *Forſan*, Uls & cis Tibe-
 rim. CREV.
 15. Fanatici vigilēs; vino] *Lege*, Fanatici vigi-
 liis, vino. *Idem*.
 Ib. Coire noluerunt] Voluerunt. CR. & DRAK.
 17. Nomenve absentis detulisset, qui] Nomen-
 ve absentis detulisset. Qui. *Idem*.
 19. Ut in intentiore] Ut intentiore. DRAK.
 23. M. Claudius Marcellinus] Marcellus. CREV.
 24. Exules erant pulsi — præſidio ii] Exules (e-
 rant pulsi — præſidio) ii. DRAK. *Lege*, Exu-
 les venerant, pulsi. CREV.

L. 39. 28. Sed etiam vobiscum Romani] Sed jam.
28-54. CREV. & DRAK.

Ib. Spoliandum me venit] Ad spoliandum.
DRAK.

31. Nec sustinere alii] *Lege*, Nec sustineri. PE-
RIZON.

32. Et ii repulsi] Et hi repulsi. CREV. &
DRAK.

36. Cædem primùm ad conflictum] *Lege*, Cæ-
dem primum ad Compasium. *Idem*.

37. Fœdus apud Achæos, re precariâ] Fœdus:
re apud Achæos precariâ. DRAK.

38. Consuli in Ligures] Consulibus. CREV. &
DRAK.

Ib. Utraque consules] *Immo*, Consulem. CREV.

Ib. Ii se intercessuros] Hi se intercessuros. CREV.
& DRAK.

Ib. Quum eas legiones quatuor] *Scribo*, Quum
eos in quatuor legiones. GRON.

43. Quemquam securi ferientem] *Forte*, Feriri.
Idem.

44. Referre viatores iussit] *Forsan*, Deferre ju-
ratos iussit. *Idem*.

Ib. Ea quoque decem, tanto] Ea quoque decies
tanto. DRAK.

49. Philopœmenem adduci] Philopœmenem
captum adduci. CREV. & DRAK.

53. Etsi minore ætate] Etsi minor ætate. *Idem*.

Ib. Et gemens; eo magis, quòd — cerne-
bat. Obedienter tamen] Et gemens, (eo
magis, quòd — cernebat) obedienter tamen.
Idem.

54. Legatos ad consules] Legatos ad consulem.
Idem.

L. XL.

2. **E**T a Formiis — Cajetæ] *Lege*, Et For- L. 40.
miis — ac Cajetæ. GRON. 2-18.

Ib. Prima Eumenis & Pharnacis] *Lege*, Primæ.
CREV.

7. Uterque habuit. quum — Perseus negasset,
festo die] Uterque habuit, quum — Perseus
negasset. Festo die. CREV. & DRAK.

9. Sin autem — patriumque nomen] Sin autem
— vocem mittere licet; per te, patrium no-
men. GRON.

Ib. Huc transcendere] *Potius*, Hæc. *Idem*.

Ib. Nihil — periculum fuisse] *Forſan*, Nihil —
periculi mihi *vel* mihi fuisse. J. GRON.

10. ** Noxium huic esse caput] *Scribe*, Noxium
his incesse caput. CREV.

12. Diu silentium fuit. Quum — non posse,
tandem] Diu silentium fuit, quum — non
posse. Tandem &c. CREV. & DRAK.

Ib. Infidietur ultro mihi; non infidiatoris] In-
fidietur, ultro mihi non infidiatoris. *Idem*.

Ib. Cujus virtute & consiliis] *Potius*, Cujus au-
thoritate & consiliis. CREV.

13. Quis dies? qualis?] Quid? dies qualis?
CREV. & DRAK.

14. Et sui se tuendi causâ sumpsisse dicunt] *De-*
le voces et ac dicunt. GRON.

15. Ut indignus te patre] *Lege*, Ut indignus
tibi, pater. *Idem*.

16. Eos ad consulem mitti] *Potius*, Consules.
SIGON.

18. Exercitus inde decreti. — octingentos equi-

L. 40. tes] Exercitus inde decreti: quatuor legiones
21-38. consulibus, (quina — equites) & — octingenti
equites. DRAK.

21. Per difficillimum aditum] Perdifficillimum
aditum. *Idem.* *Forsan,* Per difficillima adi-
tum. GRON.

22. In opacum iter] In tam opacum iter. CREV.
& DRAK.

23. In literis: si quid — egisset, nihil eum] In
literis, si quid — egisset. nihil eum. *Idem.*

24. Asterium Pæoniæ] Æstræum. CREV. A-
stræum. DRAK.

25. Totum unum diem oppugnaverunt] Totum
diem. *Idem.*

26. Quo serius proficiscerentur] Perficeretur.
CREV. & DRAK.

28. Ut quibus pro spe certum esset] *Lege,* Ut
quibus prope certum esset. MURET.

Ib. Qui prædatores fuissent] *Forsan,* Qui in
prædatoriis fuissent. CREV.

31. Fremitum equestrium audivit] *Lege,* Eque-
strem. GRON.

Ib. Quingentorum armatorum] Quinque mil-
lium. DRAK.

33. Castella oppugnavit] *Lege,* Expugnavit.
GRON.

34. Pacemque cum iis populus] *Potius,* Pacem-
que iis populus. *Idem.*

38. Qui Taurasfinorum * * * traducere] *Supple,*
Qui Taurasfinorum [fuerat. In eum quum]
traducere. SIGON.

Ib. Ligures ab Anido montibus descendere] *Le-
ge,* Ut Ligures Apuani de montibus descen-
derent. MURET. *Forsan,* Ab Anido monte
ut descenderent. CLUVER.

38. Quinquaginta millia festeriū] *Delent ul-* L. 40.
timam vocem CREV. & DRAK. 38-50.
- Ib. Unde in novas ædes] *Immo*, Sedes. CREV.
- Ib. Tantum hostes ducti] *Lege*, Obsides. GRON.
- Ib. Nec quid ferretur &c.] *Lege*, Nec quod ferretur, neque quod duceretur captum, neque quod militibus. *Idem*.
39. Ibi dimitti veteranos] *Forte*, Dimittere. *Idem*.
40. Perculère impetu suo] *Forsan*, Pertulere impetus suos. CREV.
41. Deduxit castigatos] *Lege*, Reduxit. GRON.
42. Ultimum de cœlo] *Forsan*, Vitium de cœlo. SIGON.
45. Mox subito coorta] *Forsan*, Nox subito coorta. CREV.
47. In Celtiberiam reverteretur. Gracchus — penetravit] In Celtiberiam reverteretur, si majus ibi bellum esset; Gracchus in ultima Celtiberiæ penetraret. CREV.
- Ib. Castella oppugnare] *Potius*, Expugnare. GRON.
- Ib. Ad auxilia accipienda] *Lege*, Accienda. TAN. FAB.
- Ib. Separatim eos ab illis se consulturos] *Forsan*, Separatim ab illis sibi consulturos. CREV. Separatim sibi ab illis se consulturos. DRAK.
- Ib. Turribus sustulissent] *Melius*, E turribus. CREV.
49. Quæsit ab eo, ne] *Forsan*, Quæsit an ne. CLER.
- Ib. Propiunt suspicere] *Forte*, Piguit respicere. GRON.
50. Nec aliud magnopere victores fuisse] Nec

L. 40. aliud magnopere, ne victos crederes, fecisse.
50-59. CREV. & DRAK.

50. Castra oppugnasse] *Lego*, Expugnasse. GRON.

51. Impensam insuerat] Imposuerat. DRAK.

Ib. Quæ fuerant occupata à privatis; publica-
que sacra] Quæ fuerant occupata à privatis,
publica, sacraque ut essent. *Idem*.

53. Montes vallesque saltus] *Fortasse*, Montes
difficileque saltus. CREV. *Annon?* Montes
vallesque & saltus. DRAK.

Ib. Agrum à consule] Agrum à consulibus.
DRAK.

54. Suspecti & ministri] *Forsan*, Suspecti ex mi-
nistris. CREV.

55. Forte vocatum perductumque] *Lege*, Forte
oblatum perductumque. TAN. FAB.

Ib. Quod alter perisset] *Melius*, Superesset.
SIGON.

56. Filii eum diris agitent — cum execratio-
nibus] Filii agitent — cum diris execratio-
nibus. DRAK.

Ib. Si haud statim palam facta esset] *Forsan*, Si
aut tum affuisset, aut statim palam facta esset.
SIGON.

57. Famæ incerti nuncii] Fama, inde certi nun-
cii. DRAK.

Ib. Aut moribus æquales abhorrere] *Forsan*,
Aut moribus abhorrere. CREV.

Ib. Consilia commodabantur] *Malim*, Accomo-
dabantur. SIGON.

58. Quo ubi ire] *Lege*, Quum subire. GRON.

59. Lanaque — opposita] *Lege*, Apposita. DRAK.

Forsan, Lænaque. SCHEFFER. Lanxque. CU-
PER.

L. XLI.

[1.] Am per omnes orbis terrarum partes vi- L. 41.
 Æticia populus Romanus circumtulera^r

arma, diffusasque procul & sejunctas non uno mari regiones longè latèque pervaserat. Sed in tanta fluentium ex voto rerum felicitate moderationis tamen adeptus laudem, auctoritate magis quàm imperio pollebat: & apud exteras gentes plura consilio, quàm vi & terrore gerere se gloriabatur. In devictos populos regesque non acerbus, munificus erga socios, sibi solum victoriæ decus appetens, suam regibus majestatem, populis, vel in æquo, vel etiam in impari fœdere, suas tamen leges, sua jura libertatemque servaverat: atque adeo armis utramque maris Mediterranei oram à Gadibus ad Syriam usque complexus, & per immensos terrarum tractus reverentiâ nomini Romano conciliatâ, subiectos tamen ditioni solos habebat Siciliæ, & circumjectarum Italiæ insularum, & pleræque Hispaniæ, jugum tamen nondum docili ferentis cervice, populos. Augendæ dominationi causam materiamque præbuit potiùs inconsulta hostium & æmulum pravitatis, quàm ipsius ambitio. Persei in primis Macedoniæ regnum per fraudem ac scelus adepti crudelitas in populares omnibus invisa, vesana inter immensas opes avaritia, inconsiderata in capiendis exsequendisque consiliis levitas, & illum pessumdedere, & quæcunque stante hoc præcipuo Romanæ potentiæ velut freno stare poterant. Redundavit enim in alios ejus casus, nec finitimorum tantum, sed eo-

L. 4¹. rum etiam qui longiùs remoti erant, ruinam
 1. traxit. Macedonum exitium secuta cum Achæis
 Carthago : atque horum cladibus convulso om-
 nium statu, reliqua jam imperia, aliquamdiu
 obnoxia, post paulo eversa, in Romanum im-
 perium cuncta cesserunt. Atque hæc, ut locis
 temporibusque diversa, ita re conjuncta, sub u-
 no aspectu hîc ponere libuit, intuenti imminens
 mox Romanis à Perseo bellum, unde initium
 maximè crescendi res Romanæ cepere. Illud
 bellum tunc coquebat occultum Perseus : lacef-
 sebant magis quàm exercebant Romana arma Li-
 gures & Galli.

2. M. Junio Bruto, A. Manlio Vulsoni con-
 sulibus decretæ ergo provinciæ sunt, Gallia &
 Ligures : Manlio Gallia, Junio Ligures obti-
 gere. Prætoribus, M. Titinio Curvo urbana,
 Ti. Claudio Neroni peregrina jurisdictio eve-
 nit : P. Ælio Liguri Sicilia, T. Æbutio Caro
 Sardinia : M. Titinio (duo enim M. Titinii præ-
 turam hoc anno gesserunt) Hispania citerior,
 T. Fonteio Capitori ulterior. Incendium cir-
 ca forum ortum est, quo & plurima deusta sunt,
 & Veneris ædes sine ullo vestigio cremata. Vestæ
 penetralis ignis extinctus. Virgo cujus custodia
 fuerat, jussu M. Æmilii pontificis maximi fla-
 gro cæsa : & supplicationes de more habitæ sunt.
 Lustrum hoc anno à censoribus M. Æmilio Le-
 pido, M. Fulvio Nobiliore conditum est. Censæ
 sunt civium capita ducenta septuaginta tria mil-
 lia ducenta quadraginta quatuor.

3. Legati à Perseo Macedonum rege vene-
 runt, postulantes ut rex sociusque & amicus à se-
 natu appellaretur, foedusque cum eo, quod cum
 Philippo patre ejus fuerat, renovaretur. Suspe-

Etus invisusque erat Romanis Perseus, nec du-^{L. 41.}
bitabant plerique, quin bellum à Philippo tot^{1.}
per annos occultis consiliis instructum, ubi pri-
mum daretur occasio, viresque ei suæ satis pla-
cuissent, illaturus esset. Tamen, ne quietum &
pacis studiosum laceffisse, belloque causam ipsi
dedisse viderentur, postulata ei sua concesserunt.
Perseus hoc accepto responso firmatum jam o-
mnino sibi regnum existimans, opes apud Græ-
cos parare statuit. Cupidus ergo comparandæ
eorum amicitia, quotquot æris alieni causâ, aut
judicio condemnati solum verterant, quique ob
majestatis crimina Macedoniâ excefferant, uni-
versos in Macedoniam revocavit, edictis in in-
sula Delo, ac Delphis, & in templo Itoniæ Mi-
nervæ palam propositis, quibus non modò im-
punitatem, sed etiam bonorum omnium restitu-
tionem, cum fructibus ab eo tempore ex quo
quisque exularet redeuntibus, concedebat. Sed
& iis qui in Macedonia degebant, quidquid de-
bebatur fisco, remisit; cunctosque ob crimen
majestatis vinctos liberavit. His rebus quum
multorum animos arrexisset, Græciam in se con-
vertit omnem & magnâ spe implevit. Quin e-
tiam in toto reliquæ vitæ cultu regiam dignita-
tem tuebatur. Nam & species erat honesta, &
corpus ad omnia belli pacisque munia obeunda
validum & habile, & frontis ac supercillii decora
maturæ jam ætati majestas. Nihil in eo pater-
næ lasciviæ, effusæque in Venerem & vina libi-
dinis. His laudibus Perseus initia principatûs
commendabat, haud pares inceptis habitura exi-
tus.

4. Antequam prætores ii qui Hispanias sortiti
fuerant, in provincias venirent, magnæ res ibi

L. 41. gestæ sunt à Postumio & Graccho. Sed Gracchi præcipua laus fuit, qui ætate florens, quum virtute animi & prudentiâ æquales omnes multum anteiret, & ingenti jam tum famâ celebrabatur, & majorem in futurum de se spem concitabat. Carabin urbem sociam Romanorum viginti millia Celtiberorum oppugnabant. Gracchus ad opem sociis ferendam properavit. Illa sollicitudo angebat, quonam modo consilium suum obsessis significaret, tam arctâ obsidione prementibus urbem hostibus, ut vix eò nuncius commeare posse videretur. Arduum negotium expedivit Cominii audacia. Is equitum turmæ præfectus, re prius apud se perpensâ, & Graccho quid pararet admonito, Hispanico indutus sago pabulatoribus hostium se immiscuit. Cum his castra ingressus, hinc cursu ad urbem contendit, nunciatque adventare Tiberium. Oppidani ex ultima desperatione ad alacritatem atque audaciam hoc nuncio excitati, obfirmatis ad fortiter repugnandum animis, die tertio, adventu Gracchi digressis hostibus, obsidione exempti sunt. Ipse postea Gracchus fraude barbarorum appetitus, periculum viribus arte adjutis ita discussit, ut dolus in auctores verteret. Complega erat urbs aliquot antè annis condita, sed valida muris & celeribus incrementis aucta, in quam multi Hispanorum concurrerant, qui prius egentes agro huc illuc vagari cogebantur. Ex ea urbe prodeuntes ad viginti hominum millia, supplicum habitu, ramosque oleæ porrigentes, in conspectu castrorum tanquam pacem oraturi constituerunt. Mox abjectis precantium insignibus ex improvise aggressi Romanos, pavore ac tumultu omnia compleverunt. Gracchus sapienti consilio

castra per simulationem fugæ deseruit: quæ illi L. 41.
dum solitâ barbaris aviditate diripiunt, seseque
prædâ præpediunt, reversus subitò, & nihil tale
metuentes adortus, plurimos cecidit, atque e-
tiam ipsâ urbe potitus est. Sunt qui rem aliter
narrent: Gracchum, quum comperisset hostem
inopiâ laborare, castra instructissima omnibus es-
culentis deseruisse: quæ adeptum hostem, & re-
pertis intemperanter repletum gravemque, re-
ducto exercitu Romano, subitò oppressum esse.

5. Ceterùm, si hæc diversa est ejusdem rei
gestæ narratio, si alia planè res ac victoria,
complures certè populos Gracchus, atque adeo
totam Celtiberorum gentem perdomuit. Cepisse
eum & evertisse trecentas ex illis urbes, quan-
quam Polybius gravis in primis auctor memorat,
haud tamen pro certo affirmare ausim; nisi si
urbium nomine turres & castella intelligenda
sunt: quo mendacii genere & ipsi bellorum du-
ces, & scriptores quoque historiarum res gestas
exornare amant. Nam Hispania quidem arido
& inculto solo magnam urbium multitudinem
alere non potest. Repugnant etiam Hispanorum
mores, si accolæ nostri maris excipias, feri a-
grestesque, quum civilibus urbium conventibus
mansuetiora fieri soleant hominum ingenia. Ce-
terùm quidquid statuendum sit de numero aut
genere urbium à Sempronio captarum, (etenim
in numero variant quoque scriptores, & centum
quingenta alii, alii centum tria oppida ab eo
capta memoravere) magnas certè ille res gessit:
nec bellicis tantùm inclaruit laudibus, sed & e-
gregium se pacis legumque moderatorem & ar-
bitrum devictis gentibus præbuit. Nam & divi-
sit inopibus agrum, & sedes ad habitandum assi-

L. 41. gnavit, & omnibus ea loca incolentibus populis
 1-6. leges accuratè descriptas, ex quibus in amicitia
 ac societate populi Romani viverent, dato ac-
 ceptoque jurejurando firmavit. Atque hujus qui-
 dem fœderis auctoritatem sæpius imploravit se-
 quens ætas in bellis quæ postea orta sunt. Grac-
 chus monumentum virtutis operumque suorum
 Gracchurim urbem suo nomine insignem esse vo-
 luit, quæ antea Illurcis nominabatur. Postumii
 rerum fama obscurior est. Vaccæi tamen ab eo
 & Lusitani subacti sunt, & quadraginta ex his
 populis hominum millia interfecti. His rebus
 gestis ambo advenientibus successoribus exerci-
 tus ac provincias quum tradidissent, ad trium-
 phum decesserunt.

I. In Gallia Manlius consul, cui ea provincia
 obvenerat, quum triumpho materia deesset, ob-
 latam à fortuna belli adversus Istros movendi
 occasionem cupidè amplexus est. Ætolos pri-
 dem bellantes quum adjuvissent Istri, nuper quo-
 que tumultuati fuerant. Præerat tum illis fero-
 cis ingenii rex Æpulo, qui gentem] à patre.
 CREV.

Ib. Qui tuendam — mari superiore Anconam]
Lege, Qui tuendæ — maris Superi oræ An-
 conam. FLOREBELLUS.

Ib. In Istriamque suum præsidium] *Lege*, In
 Istriam versum præsidium stativum. GRON.

2. Eorum turba inermis] *Lege*, Forum turba
 inermi. *Idem*.

4. Quo celerius fieret, facturum] Jacturum. CREV.

5. Militibusque colonis imperatis] *Forſan*, Co-
 loniis. DOUJAT.

6. Ad differendas res — ut diis] Ad edifferen-
 das res — & ut diis. CREV.

7. Quando id bellum populus Romanus] *Po-L. 47.*
tius, Quando populus Romanus. GRON. 7-28.
8. C. Mummius] L. Mummius. CREV.
- Ib. Consules fatigaverunt] Fatigaverant. *Idem.*
- Ib. Aut hos aut illos plus] *Delent ultimam vo-*
cem CREV. & DRAK.
- Ib. Ii cives Romani] *Forsan*, Ita. DUKER.
- Ib. Factus esset * * Hæc impetrata] *Forsan*,
 Factus esset [civis ne esset.] Hæc impetrata.
 DOUJAT.
9. Naves si deducere ex navalibus vellet] *Lege*,
 Naves deduceret ex navalibus quibus vellet.
 J. GRON.
- Ib. In lacum Martis] *Lege*, Lucum. CLUVER.
- Ib. Nunc esset apud forum * * quem manu-
 mitteretur] Tunc esset, apud eorum quem
 [qui] manumitteretur. CREV.
10. Quod quum milites — futuros sese] *Forsan*,
 Quumque illi se — futuros esse. GRON. Quod
 quum illi se. J. GRON.
13. In Campania locutum] Locutam. CREV.
14. Et trecentos equites] *Forte*, Quina millia
 in singulas & ducenos pedites, trecenos equi-
 tes. *Idem.*
- Ib. Et sexcentos imperarent] Sexcenos. DRAK.
15. Bovis fescenaris] *Forsan*, Sagenaris. GU-
 THER. Sexcenarii. GRÆV. *Alias*, Sexennis.
- Ib. Jecur destuxisse] *Lege*, Diffluxisse. PERI-
 ZON.
16. Ante triduum quàm] *Forsan*, Intra triduum.
Idem.
18. Ceperunt: muroque insuper amplexi, tar-
 diùs] Ceperunt, muroque insuper amplexi.
 Tardiùs. CREV. & DRAK.
- Ib. Parietibus affigunt] Affigunt. *Idem.*

L. 41. 18. Quàm ornamento in speciem] *Potius*, Quàm
18. in speciem. CREV.

Ib. C. Valerius auditâ [morte Q. Petillii, exercitum sine duce relictum ad suas copias adjunxit, iterumque aggressus hostes, eorum sanguine collegæ manibus egregiè parentavit. Triumphavit de Liguribus. In legionem, cujus ante signa consul occisus erat, severè ab senatu animadversum est. Ei universæ neque stipendium anni procedere, neque æra dari placuit, quia pro salute imperatoris, hostium telis se non obtulerant. Sub hæc tempora legati Dardanorum, quos ingens Bastarnarum exercitus, Clondico duce, ut antè memoravimus, premebat, Romam venire. Qui quum de Bastarnis exposuissent, quanta esset eorum multitudo, quàm procera & immania corpora, quanta in periculis audacia, adjecerunt societatem iis esse cum Perseo, & verò eum majori sibi, quàm Bastarnas ipsos, esse terrori: ac proinde, ut auxilium sibi ferretur, ab senatu postularunt. Patres decreverunt mittendos esse legatos, qui Macedoniæ res inspicerent: & statim A. Postumio negotium datum, ut eò proficisceretur. Collegas ei adjunxerunt è junioribus, ut penes eum præcipua esset legationis vis & auctoritas. Inde actum de comitiis magistratuum in insequentem annum: qua de re non mediocris disceptatio incidit, quòd] periti religionum. *Idem*.

Ib. Habere posse. [Res ad interregnum rediit. Creati consules per interregem P. Mucius Scævola, M. Æmilius Lepidus iterum. Prætores inde facti sunt C. Popillius Lænas, T. Annius Luscus, C. Memmius Gallus, C. Cluvius Saxula, Ser. Cornelius Sulla, Ap. Claudius Cen-

tho. Consulibus provinciæ obtigere Gallia & L. 41.
 Ligures. Prætorum Cornelius Sulla Sardiniam 19.
 obtinuit, Claudius Centhio citeriorem Hispaniam. Reliquæ prætoriæ provinciæ quibus evenierint, non exstat memoria. Annus hic pestilentia infamis, quæ tamen in armenta tantum grassata est. Ligures, gens semper victa, semper rebellans, Lunam Pisasque depopulati fuerant. Simul & Gallicus tumultus increpuerat. Lepidus Gallorum motu facile compresso, in Ligures transcendit. Aliquot populi sese ejus arbitrio permiserunt: quos, ut sunt ferè similia locis cultorum ingenia, asperis montium jugis quæ incolebant efferari ratus, quorundam ante se consulum exemplo, in plana] deduxit. CREV.
 19. Inter Audenam amnem] *Lege*, Intra. *Idem*.
 Ib. Ut sanctum haberet fœdus, quod — esse]
Scribe, Ut sanctum habere fœdus, quod —
 esset. J. GRON.

Ib. Præsidio relicta [nullo negotio cepit. Bastarnæ omni & comæatu, & apparatu bellico, qui in castris fuerat, exuti, quum ejus reparandi facultas ex hostili regione, & infesto tempore anni, nulla esset, patrias sedes repetere statuerunt. Itaque ad Istrum regressi, non sine ingenti lætitia flumen altâ concretum glacie offenderunt, quæ nullum onus recusare videretur. Verum incumbente festinantium seque cursu agglomerantium hominum ac jumentorum toto simul agmine, glacies sub immenso pondere fatiscens subito dissiluit, universumque agmen, quod diu sustinuerat, mediis gurgitibus, victa tandem & comminuta, destituit. Plurimi statim vorticibus hausti sunt. Multos enatare conantes crustæ dissolutæ fragmina superinducta merferunt. Pauci

L. 41. ex omni populo per utramque ripam vix concis-
 19. sis visceribus evalere.

2. Per ea tempora Antiochus Magni Antiochi filius, qui diu Romæ obses fuerat, mortuo Seleuco fratre, Syriæ regnum occupavit. Námque Seleucus, quem Philopatora Græci vocare, quum paternis cladibus fractas admodum Syriæ opes accepisset, post otiosum nullisque admodum rebus gestis nobilitatum annorum duodecim regnum, hunc minorem natu fratrem, misso Romam in ejus locum filio suo Demetrio, revocavit, ex fœderis legibus, quo mutari identidem obsides oportebat. Vix ille Athenas pervenerat, quum Seleucus insidiis Heliodori, unius ex purpuratis, oppressus interiit. Hunc regnum affectantem Eumenes & Attalus expulerunt, induxeruntque in ejus possessionem Antiochum, quem sibi hoc tanto beneficio devinctum habere magni æstimabant. Jam enim ob quasdam offensusunculas suspectos habebant Romanos. Eorum auxiliis regno potitus Antiochus tanto populorum gaudio exceptus est, ut ei cognomen indiderint Epiphani, quòd, quum alieni à stirpe regia regnum invaderent, ipse avitæ ditionis assertor exortus suis illuxisset. Neque verò ei ad res bellicas defuit indoles & vigor animi. verùm ita pravus & inconsultus fuit in tota morum & instituendæ vitæ ratione, ut brevi, cognomine mutato, pro Epiphane Epimanes, id est insanus, vocitaretur.

3. Sæpe enim egressus è regia, insciis ministris, uno aut altero comite, per urbem rosâ coronatus & atro textam indutus vestem incedebat, interdum lapidibus, quos sub ala gerebat, incessens obvios; interdum contrà nummos in

vulgus spargens, vociferansque, *sumat cui fortuna dederit*. Aliàs verò per aurificum, cælatorumque, & aliorum fabrorum officinas discurrebat, de cujusque arte ambitiosè differens: nunc cum obvio quoque plebeiorem hominum sermones miscebat in publico: nunc circum popinas oberrans, cum ultimæ sortis peregrinis & advenis computationi indulgebat. Si quos fortè juvenes tempestivum celebrare convivium senserat, ipse statim cum poculo & symphonia improvisus aderat comissabundus & lasciviens, ita ut rei novitate perculsi plerique se in fugam darent, partim metu conticescerent. In publicis quoque balneis cum turba eum lavare solitum fuisse constat. Ibi quum unguentis tamen pretiosissimis uteretur, ferunt quemdam ei de plebe hominem dixisse quondam: *Beatus es, o rex: unguenta maximi pretii oles*. Cui ille, dicto delectatus, *jam te*, inquit, *ita beabo, ut saturum te esse fateare*: & statim in ejus caput ingentem unguenti nobilissimi urnam effundi jussit: ita ut, natante pavimento, in lubrico lapsantes tum ceteri, tum ipse rex inprimis cachinnos tollens concideret. Postremò sumptâ loco vestis regiæ togâ, quemadmodum Romæ à candidatis fieri viderat, forum circumibat, singulos è plebe prensans amplexansque, & modò ædilitatem, modò tribunatum plebis petens: ac denique populi suffragiis magistratum adeptus Romano] more. CREV.

20. Nulli fortunæ adhærebat] *Lege*, Formæ.

RUBEN.

Ib. Jam suo [è regno voluntarios facilè paravit gladiatores, operam ultro ad depugnandum exiguâ mercede offerentes. Ceterum eandem in edendis spectaculis, quam & in cetera vita,

L. 41. pravitatem animi levitatemque exhibuit, ut ludorum apparatu nihil magnificentius, nihil ipso rege vilius aut contemptius videretur. Quod quidem quum sæpe aliàs, tum maximè in iis ludis apparuit, quos, æmulatus eorum magnificentiam qui à Paulo in Macedonia post devictum Persea dati fuerant, immani sumptu, nec minore suo dedecore, Antiochiæ edidit. Verùm ad Romanas res revertamur, à quibus nos longiùs abstraxit hujus regis mentio.

2. Ti. Sempronius Gracchus, qui per biennium Sardiniam obtinuerat, traditâ Ser. Cornelio Sullæ prætori provinciâ, reversus Romam triumphavit de Sardis. Tantam captivorum multitudinem ex ea insula illum abduxisse ferunt, ut longâ eorum venditione res in proverbium venerit, & *Sardi venales* pro rebus vilibus vulgari joco celebrati fuerint. Triumphaverunt & consules ambo, Scævola de Liguribus, Lepidus de iisdem & Gallis. Tum comitia magistratuum in insequentem annum habita. Creati consules sunt Sp. Postumius Albinus, Q. Mucius Scævola. Prætoriiis comitiis fortuna inter ceteros candidatos P. Africani filium L. Cornelium Scipionem, five is Cnæus fuit, non sine magna invidia in certamen conjecit cum C. Cicereio, qui patris ejus scriba fuerat. Nam quinque jam nominatis prætoribus, C. Cassio Longino, P. Furio Philo, L. Claudio Afello, M. Atilio Serrano, Cn. Servilio Cæpione, quum extremo saltem loco adhærescere Scipio niteretur, adeo à patris virtutibus degenerasse visus est, ut omnium centuriarum suffragiis ei Cicereius anteferretur, nisi hic five fortunæ crimen, five comitiorum errorem modestiâ suâ emendasset. In hoc campestri cer-

tamine patroni sui filium vincere non sustinuit, L. 41. abjectâque statim candidâ togâ, ex competitore ^{20-24.} de victoria certo gratus cliens & competitoris sui suffragator factus est. Sic honorem, quem à populo impetraturus Scipio non videbatur, ope Cicereii consecutus est, majore Cicereii gloriâ quàm suâ.

XXI. Consulibus provinciæ assignatæ sunt Gallia & Ligures. Mox sortiti prætores, C. Cassius Longinus urbanam jurisdictionem obtinuit. L. Cornelius Sci]pio inter peregrinos. CREV. Ib. Sempronius C. F. Longus] Sempronius Ti. F. Longus. CREV. & DRAK.

22. Sed aut legatos] *Forsan*, Sed [circa omnes Græciæ civitates] aut legatos. CREV.

23. Omnibus literas * * * cæterum] Omnibus, literas [ad Achæos misit, quibus se servos eorum, qui ad se transfugerant, benigne remittere illis scripsit] cæterum. SIGON.

Ib. Manereque id decretum] *Forsan*, Manereque id decretum voluimus. *Idem*.

Ib. Regiæ societatis] *Mallem*, Societati. CREV.

Ib. Quem populus Romanus priùs pœnæ] *Lege*, Quem belli in populum Romanum priùs penè. RUBEN.

Ib. Nec provinciis de controversis] Nec provocantes de controversiis. CREV.

24. Ad legatos Romanos venisse] *Lege*, Legatos Romam misisse. GRON.

Ib. Ad regem Persea] *Dele ultimam vocem. Id.*

Ib. Thessali Ætolique] *Forsan*, Thessali Epirotæque. *Idem*.

Ib. Fuerunt * * utique] Fuerunt, [oblivisci deberemus] utique. CLER.

Ib. Nonnihil metus præsens] *Lege*, Nihil. PERIZ.

L. 41. 25. *Damnataque eo crimine] Forsan, Damnata*
 25-28. *quæ. PERIZON.*

Ib. *Induciæ & antea sex mensium fuerunt] Le-*
ge, Inducias tantum sex mensium fecerunt.
 GRON.

26. *Alii alios secuti] Forsan, Alii alios scutis.*
 CREV.

Ib. *Exæquari cornibus hostibus, quibus] Lege,*
Hostium, à quibus. GRON.

27. *Ante prætor in Hispania] Dele duas ul-*
timas voces. PERIZON.

Ib. *Consules votis etiam] Dele n̄ etiam. CREV.*

Ib. *Ex iis M. Æmilio] Forsan, Exin M. Æmi-*
lio. DRAK.

Ib. *Et ova ad notas] Lege, Ad metas. UR-*
 SIN.

Ib. *Et caveas ferreas pe * intromitterentur * fer-*
reis] Lege, Et caveas ferreas per quas intro-
mitterentur feræ. DONAT.

Ib. *Ab æde Saturni in Capitolium] Forsan, In*
Capitolio. CREV.

Ib. *Et eo publico ab æde Veneris] Forsan, Et*
basilicam ad ædem Veneris. GRON.

Ib. *Pecunia *] Lege, Pecuniâ dicebat. SIGON.*

Ib. *Pollentiæ etiam aquam] Forsan, Pollentiam*
aquam. CREV.

Ib. *Sinuessam a ga * aviariæ] Forsan, Sinuessæ*
glareâ. DONAT. Sinuessæ magnâ operâ ac
variâ. DRAK.

Ib. *In his & clo * um circumducend *] Le-*
ge, Et cloacam in fluvium circumducendam.
 SIGON.

28. *Vestigalibus * restitutis] Forte, Vestigali-*
bus & reipublicæ restitutis. SIGON. Sociis-
que. GRON.

Ib. ad fin. [Finis hujus anni insignis est novâ, L. 41. 28.
 eâque magni momenti lege, quæ non sine aliquo
 motu animorum agitata civitatem exercuit. Hæ-
 stenus feminas non minùs quàm viros ad hære-
 ditates admitti jus fuerat. Inde fiebat, ut illu-
 strissimarum sæpe familiarum bona in alienas do-
 mos transfunderentur, magno cum reipublicæ
 damno, cujus interest clarorum nominum hæ-
 redibus suppetere opes, quibus splendorem ge-
 neris, onus alioqui magis quàm decus, tutari &
 exornare possint. Deinde etiam, quum crescen-
 tibus jam imperii opibus crescerent quoque pri-
 vatorum divitiæ, metus erat ne pronior naturâ
 in luxum & elegantioris cultûs affectationem mu-
 liebris animus, nactus ex affluentia opum cupi-
 ditatis irritamenta, in sumptus immodicos atque
 in luxuriam prolaberetur, ac deinde à prisca for-
 tasse sanctitate descisceret, nec minor fieret mo-
 rum quàm cultûs mutatio. His incommodis ob-
 viam ire statuit Q. Voconius Saxa tribunus ple-
 bis, tulitque ad populum, *Ne quis, qui post A.
 Postumium, Q. Fulvium censores census esset, hæ-
 redem virginem, neve mulierem faceret: neve
 ulli virgini, vel mulieri, bona cujusquam liceret
 hæreditate percipere ultra centum millia sester-
 tiûm.* Sed & cavendum quoque duxit Voco-
 nius, ne magnitudine legatorum hæreditates,
 quod fiebat interdum, exhaurirentur. Adjecit
 igitur rogationi, *Ne quis plus cuiquam legaret,
 quàm ad hæredem hæredesve perveniret.* Atque
 hoc quidem posterius legis caput facilè se popu-
 lo probabat, quod & æquissimum videretur, nec
 cuiquam magnopere grave esset. De priore,
 quo removebantur feminæ ab omnium omnino
 civium hæreditatibus, ambigebatur. Dubitatio-

- L. 41. nem exemit M. Cato, acerrimus jam olim in
 28. defendenda lege Oppia mulierum adversarius & castigator, qui & hanc quoque majoris momenti adversus illas legem annos natus quinque & sexaginta magnâ voce & bonis lateribus suasit, pro solita asperitate in muliebre invecus impotentiam, intolerandosque in opulentia spiritus: quum hinc quoque argueret divitum matronarum fastum & arrogantiam, quod illæ magnâ sæpe dote marito allatâ magnam sibi pecuniam reciperent ac retinerent, eamque pecuniam ita postea viro roganti mutuum darent, ut, quoties iratæ essent, statim per receptitium servum consecretantem & quotidie flagitantem solutionem, maritum tanquam debitorem extraneum importunè cogerent. Hac indignatione commoti legem, uti rogabat Voconius, accipiendam censuerunt. CREV.

L. XLII.

- L. 42. 1. **E**T sexcentos equites] Sexcenos. DRAC.
 1-6. Ib. Injuria consulis etiam si justa] Scribe, Ira consulis. SCHEL.
 2. Sub existentibus glebis] *Forſan*, Exſtantibus. DUKER.
 4. Sors opportuna fuit. P. Furius] *Potius*, Sors opportuna fuit, ut P. Furius. PITHOËUS.
 5. Ea contagione velut tabes] *Forſan*, Et contagione. GRON.
 Ib. Quum — nunciatum est] *Lege*, Eſſet. *Idem*.
 Ib. Quas intestino gesserant bello] *Forte*, Quasi intestino bello. GRON. *Mallet*, Quæque intestino gesserant bello. DRAC.
 6. Quoad diem præstaret] *Lege*, Quàm ad diem. GRON.

6. Qui in Syria fuerant, renunciaverunt] *Mal-* L. 42.
lem, Renunciaverant. CREV. 6-26.
8. Vincendo oppugnantes] *Forſan*, Pugnantes,
 CLER.
9. Quam abſentes ex literis — præſentes] *Le-*
ge, Quam abſenti ſibi ex literis — præſenti.
 GRON.
10. L. Poſtumiꝛ Albinus] A. Poſtumiꝛ. CREV.
 & DRAK.
11. Ne optare quidem] *Adde*, Quicquam.
 CREV.
- Ib. Jamjam primũ alere] *Lege*, Tanquam pri-
 mum alere. GRON.
12. Frumentum præparare] *Annon?* Præpara-
 tum. CREV.
13. Quum ille vobis bellum] *Forſan*, Bellum
 pararet. MURET.
14. Ferocia animi Harpali] *Forſan*, Ferocia ni-
 mia Harpali. GRON.
- Ib. Et legatio Rhodiorum] *Forte*, Inter cæteras
 & legatio Rhodiorum. *Idem*.
15. Quantã eximiã] *Lege*, Quantã maximã. *Id.*
- Ib. Progreſſi cum Euandro] Prægreſſi. CREV.
18. Et trecenti equites] Et trecentos equites.
 CREV. & DRAK.
19. Ut filius regis] Ubi filius regis. *Idem*.
24. Quãm regi * * interrogari] *Supple*, Quãm
 regi [invidiam concitarunt. Deinde] interro-
 gari. SIGON.
- Ib. Unde præterea legatos] *Forſan*, Inde ſe
 nihil auდიſſe præterquam legatos. CLER. In-
 de nihil emanafſe præterquam legatos. DRAK.
26. Tanquam legatis, ut qui] *Mallem*, Tan-
 quam legatis iis qui. CREV.
- Ib. Qui focii quærentur] Quòd. *Idem*.

L. 42. 27. Qui exercitum — haberet. C. Popillio] Quo
27-34 exercitum — haberet, C. Popillio. *Idem.*

28. Cui — jussum erat] *Forſan*, Qui — jufferat.
PERIZON. Cui — viſum erat. CREV.

Ib. C. Popillius conſul] Ut C. Popillius conſul.
Idem.

Ib. Senatus. quum — adeſſent, præeunte] Se-
natus, quum — adeſſent. Præeunte. CREV. &
DRAK.

29. Ex quo eſt junctus] *Mallem*, Ex quo erat
junctus. CREV.

30. Deterioribus erat ob regem] *Forſan*, Dete-
rioribus favens, erat ad regem. *Idem.*

Ib. Si liberum inde] *Mallem*, Si liberum ſibi. *Id.*

Ib. Pacem ex eo manere] *Lege*, Ex æquo. GRON.

Ib. Inierunt ex ſenatuſconſulto] Inierunt, ex ſe-
natuſconſulto. CREV. & DRAK.

Ib. Prorogationem imperii] *Lege*, Propagatio-
nem. PERIZON.

31. Id præcipuè provinciæ] *Lege*, Id præcipui.
LIPSIUS.

Ib. Et duceni equites] *Lege*, Pedites. *Idem.*

32. Mæcedoniam oppugnaturum] Optaturum.
CREV.

Ib. Si Senatus non quid vellet] *Dele particulam*
non. GRON.

Ib. Centuriones, ſed primum quemque] *Forſan*,
Centuriones, vetuſtiſſimum quemque. CREV.

33. Conſuli inde poſtulant] Conſule. DRAK.

Ib. Senatuſconſultum — quòd bellum — quòd
veteres] *Forſan*, Senatuſconſulta — quo bel-
lum — quo veteres. CREV.

34. Ordinem quo me — ipſorum] *Forſan*, Or-
dine. GRON. Ordinem quo me — aſſignare
ipſorum. LIPS.

38. Liberatis ab se Macedonibus] *Forsan*, Li-L. 42.
beratis ab Macedonibus. DRAK. 38-42.
- Ib. Pollicitationibus regis] *Potius*, Regiis. CREV.
40. Renovandum * * * judicat] *Supple*, Renovandum [fœdus miseris: quod ipsum tamen tibi non fuisse renovandum] judicat. SIGON.
42. Antrona & Pylleon] *Lege*, Pteleon. TURNEB.
43. In Bœotiam comparati sunt] *Mallet*, Conversi sunt. GRON.
- Ib. Causam cum Perseo societatis] *Forsan*, Causam initæ cum Perseo societatis. CREV.
44. Et his separatim] *Forsan*, Et his, & separatim. GRON.
46. Qui plus inter alias] *Forte*, Quo plus. CREV.
47. Proditorem liberorum regis] *Forsan*, Proditorem liberorum magistrum. GRON.
- Ib. Et eodem rursus] *Forsan*, Et idem. A. PERIZON.
49. M. Manlii] *Forsan*, Cn. Manlii. DRAK.
50. Sicubi populus Romanus] *Potius*, Populo Romano. PERIZON.
- Ib. Res * * apud animum] *Supple*, Res [sint, cogitare] apud animum. SIGON. Res [sunt, statuere] apud animum. DRAK.
- Ib. Bello & pace quæri] *Forsan*, Bello & pacem quæri. DOUJAT. Bello pacem præferri. DRAK.
52. Injuriam populi Romani] *Mallet*, Injurias. CREV.
- Ib. Quæ trecenos equites] *Supple*, Quæ [singulæ sena millia peditum &] trecenos equites. GRON.
- Ib. Tulisse titulum] *Forsan*, Prætulisse. *Idem*.

L. 42. 53. Oppugnare conatus] Coactus. CREV. & 53-67. DRAK.

Ib. In deditionem omnes] *Dele ultimam vocem.* CREV.

54. Probris quoque in ipsum] *Forsan*, Probris quoque ipsum. DRAK.

56. Prædam quidem] *Forte*, Prædæ quod erat. GRON.

57. Regis creverunt animi] *Mallet*, Regi creverant animi. CREV.

58. Antigonensis hic] *His. Idem.*

59. Si adjuvisset, debellatum esset] *Forsan*, Debellaturus esset. SIGON.

Ib. Opportunè adhortanti] *Forsan*, Opportunè adhuc stanti. CREV.

Ib. Agmen impeditum] *Forte*, Agmen peditum. PERIZON.

60. Superfixa capita] *Supple*, Hastis. GRON.

61. Ante ora sua, audivere] *Forsan*, Facinora sua audivere. GRON.

62. In conditione honestæ pacis] *Potius*, In conditionem. *Idem.*

Ib. Cessurum primum] *Lege*, Quàm primum. PERIZON. Et ipsum. GRON.

63. Vim superbiamque experti] *Supple*, Macedonum. GRON. Persei *vel* regis. CREV.

Ib. Infirmiori favendo] *Scribe*, Favendi. GRON.

Ib. Ex ipsa strage] Ex ipsa ruinæ strage. CREV. & DRAK.

66. Utcumque explicaretur agmen] Dum utcumque. CREV.

67. Inexpugnabilis res] *Forte*, Urbs. GRON.

Ib. Adipiscendæ res] Aspiciendæ. DRAK.

L. XLIII.

1. **E**questri pugnâ vicere] *Forſan*, Equeſtri L. 43.
 pugnâ primum victi, deinde vicere. 1-3.
 GRON. Equeſtri pugnâ victi fuere Romani.
 CREV.

3. Eam coloniâ fuiſſe] *Lege*, Eſſe. GRON.
 Ib. Socium habeant. [Egit deinde Maſiniſſæ cauſam de agro, de oppidis, quæ ablata ſibi ab eo Carthaginienſes quererentur, magnâque contentione inter regulum & legatos Carthaginienſes diſceptatum. Quæ ultro citroque jaſtata ſint, quid à ſenatu reſponſum fuerit, in incerto eſt. Quievit tamen velut ſopita hæc controverſia per aliquot annos. Renovata poſtea in acre bellum exarſit, quod adverſus Maſiniſſam à Pœnis ſuſceptum, cum Romanis gerendum fuit, nec niſi Carthaginiſ interitu finitum eſt. Hoc anno invenimus in annalibus puerum factum ex virgine ſub parentibus, jufſuque aruſpicum deportatum in inſulam deſertam.

2. Habita ſunt à C. Caſſio conſule comitia, quibus creati conſules ſunt A. Hoſtilius Mancinus, A. Atilius Serranus. Prætores inde facti M. Retius, Q. Mænius, L. Hortenſius, Q. Ælius Pætus, T. Manlius Torquatus, C. Hoſtilius. Decretæ conſulibus provinciæ, Italia & Macedonia. Italia Atilio, Hoſtilio Macedonia obvenit. Prætores, Retius urbanam juriſdictionem, peregrinam Mænius fortitus eſt. Clafſis cum ora maritima Græciæ Hortenſio obtigit. Reliquæ prætoriz provinciæ fuere procul dubio, quemadmodum anno priore, Hiſpania, Si-

L. 43. cilia, & Sardinia. Sed singulas quinam prætores obtinuerint, silentibus veterum monumentis, certò sciri non potest. Interim P. Licinius quasi ad bellum, non cum Perseo, sed cum Græcis gerendum missus esset, inanes adversùs justum hostem iras in miseros & viribus impares vertit, compluresque in Bœotia, ubi hibernabat, urbes expugnavit & crudeliter diripuit. Coronei maximè vexati quum ad senatum confugissent, Patres decreverunt, ut captivi qui sub corona venissent, in libertatem restituerentur. Consulis crudelitatem & avaritiam imitatus est, aut etiam superavit Lucretius prætor, qui classi præerat, adversùs socios ferox, hosti spernendus. Siquidem classem ad Oreum stantem adortus repentè Perseus, naves onerarias frumentum portantes viginti cepit, reliquas depressit, & quatuor etiam quinquereuibz potitus est. Res quoque prospere gestæ in Thracia à Perseo, quum eò ad Cotyn defendendum adversùs Atlesbis & Corragi copias divertisset. Nec verò ipse sibi Cotys defuit, vir bello strenuus, consilio præstans, Thrax genere solo, non moribus. Nam & unicæ sobrietatis ac temperantiæ fuit, idemque clementiâ & moderatione animi planè amabilis.

3. Cuncta Perseo ex voto fluebant. Nam & tunc Epirotarum gens in ejus partes transiit, auctore Cephalo, quem tamen ad defectionem necessitas magis compulit, quàm voluntas. Is singulari prudentiâ & constantiâ præditus, tum quoque optimâ mente erat. Deos enim immortales precatus fuerat ut bellum inter Romanos & Persea ne conflaretur, neve de summa rerum decerneretur. At exorto bello, statuerat ex fœderis præscripto Romanos juvare: præter fœderis au-

tem leges nihil ultro facere, neque obsequi in-
decorè & turpiter. Turbavit hæc consilia Cha-
ropus quidam, ejus Charopi, qui saltum ad
Aoum amnem T. Quintio contra Philippum
bellanti aperuerat, nepos, villis potentiorum as-
sentator, & mirus calumniarum in optimum
quemque artifex. Romæ educatus fuerat, mis-
sus ab avo in urbem, ut linguam Romanam li-
terasque perdisceret. Hinc notus carusque plu-
rimis Romanorum, quum revertisset domum,
naturâ levis, & ingenio pravus, quum & Roma-
na ei amicitia faceret animos, principes viros
usque allatrabat. Sed primò despiciebatur ab om-
nibus, nec ulla ejus ratio habebatur. Postquam
autem bellum Persicum conflatum est, quum
plena omnia suspicionum in Græcia essent, mul-
tis palam, pluribus occultè Perseo studentibus,
non destitit Charopus eos qui auctoritate inter
Epirotas præstabant, apud Romanos criminari.
Et speciem quamdam coloremque dabat ejus ca-
lumniis ea necessitudo, quæ olim Cephalo cete-
risque eandem sectam sequentibus cum regibus
Macedonum fuerat. Jam verò omnia illorum
dicta factaque malignè explorans, & in pejus
semper detorquens, veritatemque adjectis detra-
ctisque quæ voluerat adulterans, fidem crimini-
bus faciebat. Neque his tamen commoveban-
tur Cephalus & ii qui eorundem in republica
consiliorum socii erant, freti egregiâ conscientiâ
illibatæ erga Romanos fidei. Verùm ubi illis
criminationibus aurem præbere Romanos sense-
runt, & principes quosdam Ætolorum, quos pa-
riter suspectos fecerant obtrectatorum calumniæ,
Romam abductos, tum demum opus esse credi-
derunt, ut sibi ipsi suisque rebus consulerent.

L. 43.

3.

- L. 43. Quum autem nihil succurreret præter regiam amicitiam, cum Perseo societatem inire coacti sunt, eique gentem suam tradere.

3. 4. Romæ A. Hostilius, A. Atilius consules, inito magistratu, & peractis quæ divina humanaque in urbe & circa urbem fieri à consulibus mos est, in provincias profecti sunt. Hostilius, cui Macedonia obtigerat, quum in Thessaliam ad exercitum properaret, Epirum, quæ nondum apertè defecerat, ingressus, parum absuit quin incideret in Persei manus. Theodotus enim quidam & Philostratus rati sese, si eum regi traderent, magnam gratiam apud Persea inituros, & gravissimum in præsentia Romanis damnum illaturos, ad regem literas dedere, ut quantâ maximâ posset celeritate accurreret. Quòd nisi & Perseum objecta à Molossis ad Loum amnem mora retardasset, & consul de imminenti periculo monitus ab instituto itinere deflexisset, vix videtur effugere potuisse. Igitur relictâ Epiro navigavit Anticyram, unde in Thessaliam contendit. Ibi accepto exercitu ad hostem perrexerit. Sed nihilo feliciùs bellum administravit, quàm priore anno gestum fuerat. Nam & prælio commissio cum rege pulsus est, & quum primò per Elimeam vim facere tentasset, deinde per Thessaliam occultè moliri iter, ubique occurrente Perseo, vano conatu absistere coactus est. Nec Hortensius prætor, cui classis obtigerat, quidquam satis scitè aut fortunatè egit, cujus ex rebus gestis nihil ad memoriam insignius est, quàm crudelis & perfida urbis Abderitarum direptio, quum intoleranda sibi imposita onera deprecarentur. Igitur Perseus Romanos jam despiciens, ac velut otiosus planè & vacuus, co-

rollarii vicem in Dardanos excursionem fecit, & L. 43. decem millibus barbarorum interfectis, ingentem 3-12. prædam abduxit.

5. Movere hoc anno Celtiberi in Hispania bellum, instigante novo duce Olonico, Salon-dicum quidam vocant. Is summâ calliditate & audaciâ, hastam argenteam quatiens, velut cœlo missam, vaticinanti similis, omnium in se mentes converterat. Sed quum pari temeritate, castra prætoris Romani, uno furiosi consilii socio assumpto, sub noctem adiisset, prætorem videlicet obtruncaturus, juxta tentorium ipsum pilo vigilis exceptus est: socius pares stolidi incepti pœnas luit. Amborum capita præcidi statim jussit prætor, atque hastis suffixa delectis è numero captivorum tradi ad suos perferenda.

IV. Hi] tantum pavorem. CREV.

Ib. Spatium petierunt] *Lege*, Petierint. GRON.

Ib. Indigna Senatui visa] *Forſan*, Indigna ea. *Id.*

6. In regiam potestatem reciperentur] *Malim*, Reciderent. GRON. Redigerentur. LAMB. BOS.

7. Spoliataque sacrilegiis] Spoliaque sacrilegii. CREV.

11. Calendas Septembres] *Lege*, Februarias. PICH.

Ib. Elevare eos patres acceperunt] *Dele duas ultimas voces.* FREINSH.

Ib. Flamininus * * pontifices] *Supple*, Flamininus [augur,] pontifices. SIGON. *Forſan*, Inter sacerdotes intra eum annum mortuus est L. Flamininus [augur. Ei augures suffecerunt T. Flamininum.] Pontifices. DRAK.

12. Trecenti equites essent] Treceni. DRAK.

Ib. Peditum Latinorum major] *Delent* ~~to~~ peditum CREV. & DRAK.

L. 43. 13. Nulla prodigia] Ulla. CREV.

13-21. Ib. Ea pro dignis habere] *Forte*, Pro indignis.
Idem.

Ib. Species affulserat] *Malim*, Effulserat. GRON.

Ib. Libri à decemviris aditi — sacrificarent. et addiderunt] *Forsan*, Libris decemviri aditis — sacrificarent, ediderunt, & uti. GRON. Libri à decemviris aditi, qui. DRAK.

14. Quòd & juniores] *Potius*, quòd juniores. GRON.

Ib. Tribuni plebis causam] Prætores plebis causam. PERIZON.

Ib. Quem hic censores magistratum] Quem, his censoribus magistratus. CREV.

15. Indigne patiente] *Patiens*. *Idem*.

Ib. Stipendiis missorum] Stipendiis [nondum emeritis] missorum. *Idem*.

16. Clientem libertinum] *Forsan*, Clientem ejus libertinum. GRON.

Ib. Demoliri jusserunt] Jusserant. CREV. & DRAK.

Ib. Hic contentione ortâ] Hinc. *Idem*.

17. Ut numerum — augeret] *Forsan*, Augerent. PERIZON. Ut numerus augeretur. GRON.

Ib. Fidissimâ gente] *Forsan*, Fidissimæ genti. MURET.

Ib. Captis & hostibus] *Potius*, Captos & hostes. GRON.

19. Opportuniùs enim] Opportuniùs etiam. CREV. & DRAK.

Ib. In amicitiam] *Mallet*, Ad amicitiam. CREV.

21. Sine tumultu exigi] *Potius*, Exacti. GRON.

Ib. Vocantibus Epirotis] *Potius*, Ætolis. CREV.

Ib. Obviàm Archidamum] Obvium. CREV. & DRAK.

23. Epirotarum gentem habebat] *Forsan*, Epi- L. 43.
rotarum transfugas habebat. CREV. 23.

L. XLIV.

1. **Q**Uod in supplementum] *Forsan*, Quod L. 44.
supplementum. GRON. Quot in sup- 1-6.
plementum. DRAC.
- Ib. Et in rebus deinde gerendis * * Proconsul
enim ad exercitum * * Paucis] *Supple*, Et in
rebus deinde gerendis [summe utilis fuit.]
Proconsul enim ad exercitum [conversus, eum
commendans successori tradidit, ac Romam in-
de reversus est.] Paucis. PIGH.
- Ib. Adjecit post, Scelere] Adjecit, Post scelere.
CREV. & DRAC.
2. Quam potissimum peteret] *Forsan*, Quâ, *vel*
quam viam. SIGON.
3. Castra * * Præmitti] *Supple*, Castra [Philip-
pi fuisse.] Præmitti. *Idem*.
4. Armatura conferere] *Supple*, Manum, *vel*
pugnam. CREV.
- Ib. Periculo. sed cedenti — instare hostis pote-
rat] *Lege*, Periculo, si cedenti — instaret ho-
stis, poterat. GRON.
5. Digressi in campos] *Lege*, Degressi. SIGON.
- Ib. Ii vallem, campi quoque partem] *Forsan*,
Ii vallem campique partem. GRON. Alii val-
lem campique partem. DUKER.
6. Duobus ex amicis Pellam — ex præfidiis re-
vocat] *Forsan*, Duos ex amicis, Hippiam, al-
terum Asclepiodotum, ex præfidiis revocat.
GRON. *Forsan ita supplendum*, Duobus ex a-
micis, [Niciam proficisci jussit Pellam, ubi pe-

- I. 44. cunia deposita erat, & quicquid ejus ibi nancisceretur, in mare dejicere: alterum, Andronicum misit Thessalonicam, ut navalia incenderet. Simul Hippiam & Asclepiodotum] ex præfidiis revocat. CREV.
 6-13.
6. Alterum Condylon] *Scribe*, Alterum ad Condylon. GRON.
8. Quia manenti imperatori] *Dele ultimam vocem*. CREV.
- Ib. Supra rupes ingentes — evolvendo terram] *Forte*, Supra rupes, ingentes gurgites facit, & infra, prorutam in mare evolvendo terram. GRON.
9. Nec semel quadrigis] *Lege*, Et semel quadrigis. *Idem*.
- Ib. Plures, ab apparitoribus ludi] *Forſan*, Plures, apparitoribus ludis. MURET.
- Ib. Quàm militaris artis] *Dele* ~~re~~ artis. GRON.
Forſan, Elegantioris quàm exercitiî militaris artis. PERIZON.
- Ib. Quum alios decursus] *Potius*, Decursu. DOUJAT.
- Ib. Sed præfecta pugnantium more] *Forte*, Præ-tenta. LIPS.
10. In rem emendabilem] *Forſan*, In errorem emendabilem. GRON.
- Ib. Quum — percutiebantur] *Lege*, Percuterentur. CREV.
11. Magnitudine Atho mons] *Dele prismam vocem*. *Idem*.
- Ib. A Pleurato inde miſſi] *Forſan*, Eòdem miſſi. GRON. Deinde. CREV.
- Ib. Qui irrupere] *Forſan*, Qui irrumperent. PERIZON. Perrupere. DOUJAT.
13. Oreum Bœotiæ] *Forte*, Oreum Eubœæ. GRON.

14. Petere, si possent] *Lege*, Et petere si pos- L. 44.
sent. GRON. 14-20.
- Ib. Pacis posse uti] *Forsan*, Pacis uti ponerent.
Idem.
15. Gentem * scirent indicatum] *Forsan*, Lite-
rasque — ad utramque gentem & senatuscon-
sultum mitti. CREV.
- Ib. Deorum nutu arma sumpturos] *Forsan*, Eo-
rum nutu. PERIZON. Rhodiorum. CREV.
- Ib. Itane tandem iis pareatur &c.] *Forsan*, Ita-
ne tandem? Ni pareatur, exercitusque de Ma-
cedonia deportentur, visuros esse quid sibi fa-
ciendum sit? CREV.
16. Et ibi & ex aliis locis] Ibi & ex aliis locis.
CREV. & DRAK.
- Ib. Quotidie — in die] *Dele alterutrum*. CREV.
Forte, In dies. DRAK.
17. Ad consulem * * post paucos — ante diem *
in urbem] Ad consulem [misit, & receptas
litteras] post paucos dies recitavit, quibus an-
te diem * [significabat se] in urbem ventu-
rum. CREV. *Supple*, Ad consulem [misit, à
quo receptas litteras in senatu] post paucos
dies recitavit, quibus [in] ante diem * [comi-
tia edici iussit: se ante id tempus] in urbem
venturum. DRAK.
- Ib. Septimodecimo anno] *Immo*, Decimo quar-
to aut quinto. CREV.
18. In Veientibus. novendiale] *Lege*, Veienti.
Bis novendiale. J. GRON.
19. Dyrrhachium ejectos] *Lege*, Reiectos. MA-
NUT.
- Ib. Pridie Idus Aprilis] *Forte*, Pridie Kal. A-
priles. SIGON.
20. Distinere regem] *Distineri*. CREV.

- L. 44. 20. Attali egregiè constantem] *Lege*, Ita Attali. GRON.
 21. Quas portare in Macedoniam] *Immo*, In Illyricum. CREV.
 22. Gerendis * * loca] *Supple*, Gerendis [rebus, qui] loca. SIGON.
 Ib. Finem esse Macedonico bello] *Forfan*, Finem adesse. CREV.
 24. Ab Ægypto arceri] *Dele* π ab. GRON.
 Ib. Gravioribus * * Proditor] Gravioribus [criminibus onerabant.] Proditor. CREV.
 Ib. Eropon quoque] *Hic & infra*, Cryphon. *Idem*.
 25. Quàm ipforum odiis inter se accensæ. Non ea] *Forfan*, Etiam ipforum odiis inter se accensæ, quàm ea. DUKER.
 Ib. Ne bello interesset — in utroque] *Lege*, Ne bello interesset, mille; ut pacem conciliaret, mille & quingenta talenta. In utrumque. CREV.
 Ib. An Pellæ pecunia esset] *Forfan*, Ibi an Pellæ. *Idem*.
 26. Quum pecuniam tutam &c.] *Forfan*, Quum pecuniâ tantulâ aut pacem habere per Eumenem — aut deceptus protrahere. GRON. Quum & pecuniâ tutam pacem — & eâ receptâ protrahere. DRAK.
 27. Apparebat in omnibus] *Forfan*, Apparebat omnibus. FLOREBEL. Apparebat inde omnibus. DRAK.
 Ib. Macedonum * * qui] Macedonum [essent. Tantâ occasione è manibus amissâ Perseus Romanorum animos confirmavit, Macedonum] qui. CREV.
 28. Ut inde sparsæ] *Potius*, Sparsi. *Idem*.

28. Inviolatas, atque etiam] *Lege*, Inviolatos. L. 44.

GRON. 28-32.

Ib. Circumvectis propere] Circumvecti. DRAX.

29. Sed quibus poterat — succurrebat] *Lege*, Sed quibus poterant — succurrebant. GRON.

Ib. Sed vecti nocte] *Forsan*, Evecti. CREV.

30. Genusuum] *Lege*, Genusum. *Idem*.

Ib. Tum classis ad [oram haud procul Apolloniâ stabat. Huc recurrit Anicius, ac brevi assequutus Illyrios prædatores, congressusque cum eis, & perlevi negotio victor, aliquot naves hostium cepit, ceteras repetere Illyricum coegit. Inde in castra ad Genusum regressus, ad Bassanitarum auxilium properavit. Non sustinuit famam adventantis prætoris Gentius, solutâque obsidione Scodram se contulit tam trepidâ fugâ, ut ne totum quidem exercitum abduceret. Magna pars copiarum, quæ, si dux præsens confirmasset animos, morari Romanos poterant am]to eo. CREV.

31. Multis millibus armatorum actis] *Forte*, Coactis. GRON.

32. Ex propinquis sylvis [ligna petere. Inde structum vallum, propugnacula excitata, adjectis turribus dispositisque ubique tormentis, ita ripam defendebant, ut penetrare hostis sine gravi certamine & periculo non posset. Sic tutum se adversus omnem Romanorum impetum fore confidebat, sedendoque & segni morâ languescentes, tum sumptibus exhaustos hostes tandem tædium tam difficilis belli capturum. Paulus contrâ, quo diligentius & cautiùs omnia apud Macedonas provisâ & custodita cernebat, eo acriùs curam intendere, in omnes partes versare animum, si quo consilio frustrari hostium spem

L. 44. haud de nihilo sanè conceptam posset. Ceterùm
 32-35. præsens tum malum angebat, aquarum penuria.
 Exaruerat penè proximum flumen, nisi quòd
 juxta ipsum mare exigua & corrupta manabat a-
 quula.

XXXIII. Consul, quum missi circa propin-
 qua loca nullam aquam inveniri renunciarent,]
 postremò sequi. CREV.

34. Milites, consul, & imperator, rumoribus]
Forte, Milites consulant, imperator rumori-
 bus. PERIZON.

Ib. Mucronemque intueri] *Forsan*, Tentare.
 DUKER.

Ib. Inituros bellum] *Forsan*, Finituros. MURET.

Ib. Transitus speculantem; [nunc ea omnia
 intentissimâ curâ apparare, quæ ad vim faciendam
 oppugnandaque castra usui esse possent; nihil
 omittere quod sive adversùs hostem, sive ad suo-
 rum adjuvandas vires magno duci conandum fa-
 ciendumque esset: & ipse, tanquam in summæ
 rei jam discrimen venturus, acuere militum a-
 nimos, firmare opera magis ac magis, nunquam
 satis provisâ omnia, tutam munitamque ripam
 credere. Tamen in acerrimo utrimque ardore
 quietà per aliquantum temporis stativa fuere:
 nec unquam tantos exercitus tam in propinquum
 collatis castris tam tranquillos consedissee memo-
 riæ proditum est. Interim fama nunciat victum
 in Illyrico Gentium regem ab Anicio prætore,
 ipsumque cum domo tota & universa ditione in
 potestate Roma]norum esse. CREV.

35. Accuratiùs curantur] *Fortasse*, Celantur.
 GRON.

Ib. Responso * agendos] *Forsan*, Responso [cen-
 serent] agendos. *Idem*.

35. Majoribus natu] *Forſan*, Minoribus. CREV. L. 44.

Ib. Quod in oculis erat, [id tantum cogitans, 35.
ad repellendum eâ parte hostem omnem curam
intendebat, nihil aliud sollicitus. Interim P.
Nasica cum attributa sibi manu versus mare
Heracleum profectus, postquam eò pervenit,
jussis corpora curare militibus, noctem expecta-
vit. Tum vera consulis mandata præcipuis du-
cum exposuit, ac primis se intendentibus tene-
bris flexo ad montem itinere, ad Pythium, ut
imperatum erat, copias silentio ducit. Ubi ven-
tum ad summum cacumen est, quod decem am-
plius stadia in altitudinem assurgit, fatigatis mi-
litibus aliquid requietis datum. Hoc jugum, ut
antè dictum est, Milo, & Histiaëus, & Theo-
genes à Perseo missi cum quinque millibus Ma-
cedonum obtinebant: sed tanta negligentia re-
giis ducibus erat, ut nemo adventare Romanos
senſerit. Sopitos aggressus Nasica de jugo facilè
dejecit, si Polybio fides. Ipse enim Nasica in
epistola ad quemdam regum longè aliter rem
narrat. *Montem arduo ascensu fuisse, sed incu-
stoditum, ita ut saltum occupare nullo negotio po-
tuisſet, nisi transfuga Cretensis ex iis quos secum
ducebat, ad Persea cucurrisset, eumque docuisſet
quid ageretur. Regem ipsum quidem mansisse in
castris, sed misisse duo Macedonum, decem auxi-
liarium millia, Milone duce, ad occupandum sal-
tum. Cum his acerrimâ pugnâ in summo jugo
concursum esse, atque inter alia sese à Thrace
milite ferro appetitum, quem ipse adactâ per pe-
tus hastâ transfixerit. Victos tandem Macedonas
loco cessisse, Milonemque ipsum turpissimâ fugâ
abjectis armis saluti consuluisse. Romanis fugien-
tes persequentibus facilis & sine ullo periculo in
plana descensus fuit.*

- L. 44. 2. Hoc rerum statu Perseus ambigere quid
 35. facto opus. Quum apertâ jam per saltum viâ
 metueret ne circumiretur à Romanis, omnino
 necesse erat, ut aut ad Pydnam recedens hostem
 ibi expectaret, sub muris munitæ urbis minore
 periculo certaturus; aut copiis per urbes Mace-
 doniæ dispersis, coniectisque in loca munitiora
 frugibus atque pecoribus, populos agros & nu-
 dum hosti relinqueret solum. Anceps fluctuabat
 inter hæc duo consilia regis animus. Amici tu-
 tius quoque id quod honestius foret rati, horta-
 bantur ut pugnae casum experiretur. *Eum &
 numero præstare militum, & verò etiam virtuti
 credere debere, quam ingentem animis accensura
 quoque essent illa validissima & sanctissima apud
 homines ad fortiter pugnandum incitamenta, aræ,
 foci, sacra, inter quæ & pro quibus dimicandum
 esset; & parentes ac conjuges; rex denique ipse
 inspectans, seseque in partem discriminis offerens.*
 His motus rex ad pugnam sese comparavit, &
 quum retrocessisset ad Pydnam, simul castra lo-
 cat, simul instruit aciem, suum cuique ducto-
 rum munus locumque assignat, tanquam statim
 ex itinere dimicaturus. Regio erat hujusmodi:
 campus explicandæ phalangi, cui apertâ & æ-
 quabili planitie opus est, opportunus; non ita
 tamen, ut facilè promoveri posset: perpetui de-
 inde colles, qui levi armaturæ tum refugiendi,
 tum circumcursandi copiam præberent. Amnes
 duo, Æsonem alterum, alterum Leucum inco-
 læ appellant, quamvis tenui tum fluerent aquâ,
 aliquid tamen negotiî faceßere Romanis posse
 videbantur. Æmilius, junctis cum Nasica co-
 piis, rectâ ad hostem ire pergit. Verùm ad con-
 spectum exercitûs & numero & robore militum

validissimi, & egregiè instructi & parati ad pugnam, stupefactus substitit, multa secum reputans. 35-40.

XXXVI. Tempus] anni post. CREV.

Ib. Ne hostem quidem ludificatos — emittere] *Scribe*, Ne hostem pridem ludificatum — emitteret. GRON. Ne hostem qui quidem sit ludificatus. PERIZON. Ne hostem ludificatum. CREV.

37. Senescente exiguo cornu] *Forte*, Senescentem. GRON.

38. Implicatam intuentes] *Immo*, Explicatam. *Idem*.

Ib. Sed fuerimus omnes] *Forsan*, Sed fuerimus unà omnes. DUKER.

Ib. Torrentem meridiano sole] *Forsan*, Torrente. PERIZON.

Ib. Recenti, quieto] *Potius*, Requieto. GRON.

40. Horâ circiter quartâ] *Potius*, Nonâ. *Idem*.

Ib. Id jumentum — trahentes] *Dele voces id jumentum, & lege traherent. Idem*.

Ib. Et cum præsidio [quod à parte Romanorum ripam defendebat, manum conferunt. Non defunt auctores, qui ipsius Paulli jussu equum detracto freno impulsu scribant in hostilem ripam, emissosque qui retraherent, ut hostes pugnam priores lacefferent. Etenim quum viginti cæsis hostiis litatum non esset, tandem læta vigesimæ primæ exta aruspices ita renunciaverant, ut Romanis non laceffentibus, sed defendentibus sese, victoriam promitterent. Ceterum, five consilio ducis, five casu, ab hoc certè initio commissâ pugna, aliis super alios ad ferendam suis opem utrimque advolantibus, brevi ita accensa est, ut duces cogerentur descendere

L. 44. in universum summæ rei discrimen. *Æmilius*
 40. enim, tumultu concurrentium audito, prætorio
 egressus, postquam cæcum ruentium ad arma
 impetum revocare aut sistere nec facile nec tu-
 tum videbatur, utendum ardore militum & ca-
 sum in occasionem vertendum putavit. Educit
 itaque copias castris, & ordines interequitans
 hortatur ut expetitam tantopere pugnam pari ar-
 dore capeflerent. Simul Nasica præmissus ad
 explorandum, quo in statu res essent inter pri-
 mam cientes pugnam, adventare instructo exer-
 citu Perseum nunciavit.

2. Primi Thraces incedebant, truci vultu,
 corpore procero, splendentibus miro candore cly-
 peis lævam protecti. Humerum utrumque nigra
 vestiebat chlamys: ab dextro immanem pondere
 frameam identidem coruscabant. juxta Thracas
 constitere mercede conductæ auxilia, diverso in-
 ter se pro diversis nationibus armatu habituque:
 in his & Pæones fuere. Subibat agmen Mace-
 donum ipsorum, quam Leucaspidem phalangem
 appellabant: delecti quotquot robore ac virtute
 præstabant, fulgentes auratis armis sagisque pu-
 niceis. Ea media acies fuit. Hos sequebantur,
 quos ab æreis lucidisque clypeis Chalcaspidas di-
 cebant, aut Aglaspidas. Hæc phalanx juxta al-
 teram in dextro cornu locata est. Præter hanc
 utramque phalangem, quod præcipuum robur
 erat Macedonici exercitûs, cetrati, Macedones
 & ipsi, sarissas gerentes quemadmodum phalan-
 gitæ, cetera leviùs armati, in cornua divisi e-
 rant, ante reliquam aciem projecti & eminentes.
 Fulgebat campus armorum splendore: clamori-
 bus cohortantium sese invicem vicini colles per-
 sonabant. Harum omnium copiarum prodeun-

tium in pugnam ea fuit celeritas & audacia, ut L. 44. qui primi interfecti sunt, ad ducentos & quin- 40. quaginta passus à Romanis castris caderent.

3. Progrediebatur interim *Æmilius*: utque adspexit quum reliquos Macedonas, tum eos qui in phalangem contributi erant, partim clypeis, partim cetris ex humero detractis, inclinatisque uno signo sarissis, excipientes Romanorum impetum, admiratus & illam densatorum agminum firmitatem, & vallum protentis sarissis horrens, stupore simul ac terrore perculsus est, tanquam non aliud unquam tam terribile spectaculum conspicatus: ac postea id sæpius commemorare & præ se ferre solitus est. Tum verò sedulò dissimulans perturbati animi motum, vultu sereno ac securâ fronte, & capite & corpore intacto aciem instruebat. Jam pugnabant Peligni adversus oppositos sibi cetratos, quumque diu multumque connisi perrumpere confertum agmen non possent, *Salius*, qui Pelignos ducebat, arreptum signum in hostes misit. Hic ingens accensum certamen est, dum hinc Peligni ad recipiendum signum, hinc Macedones ad retinendum summâ ope nituntur. Illi prælongas Macedonum hastas aut ferro incidere, aut umbone impellere, aut nudis etiam interdum manibus avertere. Hi ambabus firmiter comprehensas tantâ vi adigere in temere ac furore cæco ruentes, ut transfossis scutis loricisque, transfixos etiam homines super capita projicerent. Sic profligatis Pelignorum primis ordinibus, cæduntur quoque qui post illos steterant: atque etsi nondum confessâ fugâ, pedem referebant tamen montem versus, *Olocrum* indigenæ vocant.

4. Hic verò exarsit *Æmilio* dolor, ut etiam

L. 44. ex indignatione paludamentum scinderet. Nam
 40-46. & in ceteris locis videbat cunctari suos, timidè-
 que accedere ad illam velut ferream sepem, quâ
 undique acies Macedonica inhorrebat. Sed a-
 nimadvertit peritus dux non stare ubique con-
 fertam illam hostium velut compagem, eamque
 dehiscere identidem quibusdam intervallis, sive
 ob inæqualitatem soli, sive ob ipsam porrectæ
 in immensum frontis longitudinem, dum qui su-
 periora occupare conantur ab inferiora tenenti-
 bus, vel tardiores à citatoribus, & progredien-
 tes à subsistentibus, instantes denique hosti ab
 impulsis, inviti licet, necessariò divelluntur. Er-
 go ut omnino rumperet ordinem hostium, & in-
 expugnabilem illam universæ phalangis vim in
 multa minutatim prælia carperet, imperat suis,
 ut intenti quacunque rimas agere hostilem aciem
 viderint, illuc quisque impetu inferantur, seque
 cuneatim in hiantia vel tantillùm spatia insinuan-
 tes strenuè rem agant. Hoc edito imperio, &
 per totum exercitum circumlato, ipse alteram è
 legionibus in] prælium ducit. CREV.

41. Et phalangem erat] Phalanges. CREV. &
 DRAC.

42. Confestim Costocos] *Lege*, Confestim eos
 Cotys. J. GRON.

43. Rectâ expeditâ viâ] *Forte*, Rectâ & expedi-
 tâ viâ. GRON.

45. Hoc idem & aliæ — perculsæ] *Lege*, Alii
 — perculsi. *vel adde civitates. Idem.*

Ib. Qui præsidio erat] *Forte*, Præerat. *Idem.*

Ib. Animos confirmarent] Confirmaret. CREV.
 & DRAC.

46. Velut insula eminet aggeri] *Forſan*, Velut
 insula eminet arx aggeri. GRON.

46. Justo rege orba[^{tos}, sed impotenti domi-^{L. 44.}
no liberatos sibi Amphipolitanos videri. Ingres-^{46.}
sus urbem Paullus quum divinis rebus operaretur,
sacrificiumque solenne faceret, de cœlo ta-
cta subitò ara arsit: sic interpretantibus omnibus
acceptissima diis dona consulis esse, quæ etiam
cælesti flammâ consecrarentur. Non diu mora-
tus Amphipoli consul, simul ad persequendum
Persea, simul ut per omnes gentes quæ ditionis
ejus fuerant victricia arma circumferret, Odo-
manticen regionem ultra Strymonem amnem pe-
tiit, & ad Siras castra posuit.] CREV.

L. XLV.

1. **A**nte diem decimum] *Potius*, Decimum ^{L. 45.}
quintum. MANUT. ^{1-5.}
- Ib. Diceret, * laureatas] Diceret, [reddidisse]
laureatas. SIGON.
2. Tabellarius esset, * Ante] Tabellarius esset,
[venissent.] Ante. SIGON. *Forte*, Tabella-
rius, adessent. Ante. GRON.
- Ib. Urbem ingressi sunt] *Dele* n̄ sunt. *Idem*.
- Ib. Pro concione populi] *Scribe*, Populo. *Id*.
3. Decrevit, ut Latinæ edictæ] *Lege*, Decrevit,
& statim edictæ. J. GRON.
- Ib. Rhodios nondum missos] *Repone*, Admissos.
GRON.
- Ib. Perseus, in Theffalia] Theffaliam. CREV.
& DRAK.
- Ib. Postquam — audirent] *Lege*, Audierint.
GRON.
4. Ab rege Perseo] *Adde*, Missas. MURET.
5. Pollutam homicida] *Potius*, Pollutus. GRON.

- L. 45. 5. Reliqui quid esset] *Scribe*, Esse. GRON.
 5-13. 7. Punici belli fuerat] *Dele* ~~ñ~~ fuerat. *Idem*.
 Ib. Patris avique quos sanguine] *Forsan*, Patris
 avique, & cæterorum regum quos sanguine.
 CREV. Patris avique & quos sanguine. PE-
 RIZON.
 Ib. Pullo amictus illo &c.] *Forsan*, Pullo ami-
 ctus Perseus ingressus est castra; filio, nullo
 suorum alio comite. GRON. Pullo amictus
 cum filio Perseus. GRÆV.
 9. Terrarum ultimus finis] *Forte*, Ultimos fi-
 nes. GRON.
 Ib. Lacerantes viribus] *Forsan*, Laceratis viri-
 bus. GRON. Lacerantes vicibus. BURMAN.
 10. Si tamen populo foret] *Scribe*, Si ea mens
 populo foret. J. GRON.
 Ib. Decimii lenitas *] *Supple*, Decimii lenitas
 ultro accenderat. CREV.
 11. De conditionibus peractis] *Forsan*, Delatis.
Idem.
 12. Præteriit. * * navigantibus] Præteriit, [præ-
 fectis maritimarum virium, quæ terrestrem
 exercitum comitabantur,] navigantibus. *Idem*.
 Ib. Per deserta Arabiæ * * ad Memphim]
 [Ipse] per deserta Arabiæ [ingressus Ægy-
 ptum, receptusque ab iis qui] ad Memphim.
Idem.
 Ib. Ad Leusinem] *Lege*, Eleusinem. TURNER.
 Ib. Vix dum convenerat, pars Cyprum] *Cor-
 rige*, Vix dum convenerat pax, Cyprum. PE-
 RIZON.
 13. Et Popillius — rediit] *Lege*, Ut Popillius.
 GRON. *Vel dele* ~~ñ~~ rediit. CREV.
 Ib. Romanorum jussu paruisse] *Jussis*. CREV. &
 DRAK.

13. Literæ deinde Macedonia] *Lege*, E Mace- L. 45.
donia. CREV. 13-14.

Ib. Pisanos Lunensesque] *Scribe*, Lucensesque.
CLUVER.

Ib. Pater suus — misit] *Lege*, Misisset. GRON.

Ib. Ea ex fructibus agri ab se dati, quæ ibi]
Lege, Ea, ex fructibus agri ab se dati quæ si-
bi. PERIZON.

14. Adeptum : æquitate sua postea] *Forſan*, A-
deptum, ac virtute sua. Postea. CREV.

Ib. Ut ædes hospiti[io reguli, simul omnia
quæ ad valetudinem opus essent, præberen-
tur; impensæque liberaliter quum ipsi, tum to-
ti comitatui præstarentur; naves etiam ut pro-
spicerentur, quibus se bene ac tutò in Africam
trajiceret. Equitibus singulæ libræ argenti, &
quingeni sestertij dari jussi. Comititia creandis in
sequentem annum consulibus habita sunt à C.
Licinio consule. Creati Q. Ælius Pætus, M.
Junius Pennus. Inde prætores facti Q. Cassius
Longinus, M'. Juvencius Thalna, Ti. Claudius
Nero, A. Manlius Torquatus, Cn. Fulvius Gil-
lo, C. Licinius Nerva.

2. Eodem anno censores Ti. Sempronius
Gracchus, & C. Claudius Pulcher rem diu in-
ter se variis altercationibus agitatam tandem con-
cordi animo decreverunt. Gracchus, quum li-
bertini iterum iterumque in quatuor tribus ur-
banas redacti sese rursus per omnes effudissent,
repullulans semper malum radicitus extirpasse
voluerat, omnesque qui servitutem servissent cen-
su excludere. Nitebatur contrà Claudius, &
majorum instituta commemorabat, qui liberti-
nos coercere sæpius, nunquam prohibere omni-
no civitate tentassent. Quin etiam ab censoribus

L. 45. C. Flaminio, L. Æmilio aliquid ex pristina fe-
 14-21. veritate laxatum esse referebat. Sanè quum tunc
 quoque fæx illa populi per omnes tribus sese di-
 visisset, eamque rursus redigere in antiquam ve-
 lut sedem necessarium videretur, nonnullis ta-
 men ejus ordinis aliquid præcipuum concessum
 erat.

XV. Nam ab illis censoribus] in quatuor
 CREV.

Ib. Major ex senatusconsulto esset. Eos] Major
 esset. Ex senatusconsulto eos. MANUT.

Ib. Censendi jus factum est] *Forſan*, In tribu-
 bus rusticis censendi jus factum est. CREV.

Ib. Anni & bimensis] *Forſan*, Anni & VI men-
 ſium. *Idem*.

16. Ejus regni] *Forſan*, Utriusque regni. GRON.

Ib. Cum binis legionibus &c.] *Forſan*, Cum bi-
 nis legionibus quina millia peditum & duce-
 nos habentibus, trecenos equites. CREV.

18. Idem exercere poſſe] *Mallet*, Id exercere
 poſſe. *Idem*.

Ib. Concilium gentis eſſet] *Lege*, Concilium
 gentis ne eſſet. GRUTER.

Ib. Dimidium quàm quod] *Dele* ⁊ quàm.
 GRON.

19. Tempeſtivis temporibus] *Forſan*, Sermoni-
 bus. *Idem*.

Ib. Quid attineret vim afferre] *Scribe*, Quid at-
 tinere vim afferri. *Idem*.

20. Ut rarò alias] *Dele* ⁊ ut. *Idem*.

Ib. Ut amicorum ſociorum] *Forte*, Sociorum-
 ve. *Idem*.

Ib. Quam condemnarentur] *Potius*, Condemna-
 rent. CREV.

21. Ex ratione] *Potius*, Ex oratione. GRON.

21. Intercedendo, [quum damnarent imita- L. 45.
bantur. Hoc tantum intercessioni suæ præten- 21.
debant,] in adventum im[peratoris & decem le-
gatorum ex Macedonia, qui re diligentissimè ex
litteris tabulisque perpensâ certò indicaturi essent,
quo quæque civitas in Persea Romanosve ani-
mo fuisset, totam de Rhodiis consultationem re-
jici opus esse. Sed quum nihilominus prætor
propositum urgeret, eò res processit, ut Anto-
nius tribunus, productis ad populum legatis,
procedentem contra Thalnam & dicere inci-
pientem de rostris detraheret, Rhodiisque con-
cionem præberet. Ceterum, etsi præcipitem ac
servidum prætoris conatum par tribuni pervica-
cia discusserat, nondum tamen cura decesserat
Rhodiorum animis. Patres enim erant insen-
sissimi: ut imminenti malo levati magis in præ-
sens Rhodii, quàm omnino liberati essent. Igi-
tur quum diu multumque precantibus tandem
senatus datus esset, introducti à consule, primò
prostratis humi corporibus diu flentes jacuerunt.
Deinde quum excitatos consul dicere jussisset,
Astymedes quàm maximè composito ad com-
movendam miserationem habitu, in hunc mo-
dum verba fecit.

XXII. *Hic luctus & squallor paulo antè flo-
rentium amicitia vestra sociorum, P. C. non po-
test non esse etiam iratis miserabilis. At quanto
justior vestras mentes subibit misratio, si cogi-
tare volueritis, quàm durâ conditione causam hîc
apud vos prope jam damnatæ civitatis agamus?
Ceteri rei fiunt antequam damnentur: nec prius
luunt supplicia, quàm de culpa constet. Rhodii]*
peccaverimusne. CREV.

- L. 45. 22. Dona ferentes veniebamur] Dona ferentes
22-30. [deducebamur.] CREV.
23. Ut ne ab utraque parte] *Scribe*, Ut ab neu-
tra parte. GRON.
- Ib. Navalibus, armis, juventute] *Lege*, Navi-
bus. *Idem*.
24. Voluntatis nostræ tacitè] *Lege*, Tacitæ. PE-
RIZON.
- Ib. Hoc qui sciebant] *Forſan*, Hoc quia scie-
bant. *Idem*.
- Ib. Quàm quòd duobus] *Lege*, Quàm proſit
quòd duobus. CREV.
25. Quæ agerentur ſciret — faceret] *Mallet*,
Qui, quæ agerentur, ſcirent — facerent.
GRON.
26. Olzinio] Olcínio. CREV. & DRAC.
- Ib. Civitatis acceſſionem] *Melius*, Civitatem.
GRON.
- Ib. Quod regi pendiffent] *Adde*, Impoſitum.
MURET.
27. Euripi * ævoque ante inſulæ] *Lege*, Euripi
Eubœæque inſulæ. GRON.
- Ib. Navalìa magnorum imperatorum] *Forſan*,
Navalìa, magnorum imperatorum monumen-
ta. CREV.
28. Arx inter omnia] *Forte*, Intra mœnia.
GRON.
- Ib. Privatim ac publicè] Privatim aut publicè.
DRAC.
29. Eo concilia ſuæ] *Potius*, Sua. GRON.
30. Ita videri lacerata] *Forte*, Lacerati. CREV.
- Ib. Et à ſe ipſa quæque contempta pars] *Forſan*,
Et ſe ipſa quæque contenta pars. *Idem*.
- Ib. Et Stympthalis] *Forſan*, Et Stympphæis.
PALMER.

30. Quanta universos teneat] *Forsan*, Quæ uni-
versos teneret. GRON. L. 45.
30-39.
32. Ad statum Macedoniae pertinebat] *Lege*,
Pertineat. CREV.
34. Domos abierunt] Abierant. CREV. & DRAK.
Ib. Inter opulentos reges] Inter tam opulentos
reges. DRAK.
35. Honorem dare posse] *Forsan*, Dare non
posse. SIGON.
36. Et privatis lege dicendi] *Scribe*, De lege.
GRON.
- Ib. In uno nimis se — peccare] *Scribe*, Ultro
nimis sæpe — peccari. *Idem*.
37. Neque fecerunt] *Forsan*, Tunc quieverunt.
RUBEN.
- Ib. Institisti — circumires — duxisti] *Lege*, In-
stitit — circumiret — ductus es. GRON.
38. Quid etiam dicitis] *Lege*, Enim. MURET.
- Ib. Quam illis qui post eos triumphaverunt]
Quam [decora cuique sua] illis qui [ante post-
ve eos] triumphaverunt. CREV.
39. Tam optimæ prædæ] *Forsan*, Tam optimâ
prædâ. SIGON.
- Ib. Per quadriennium] *Immo*, Per triennium.
CREV.
- Ib. Debetur. Utrum majores vestri] *Scribe*,
Debetur triumphus. Majores vestri. GRON.
- Ib. Paludatis liſtoribus] *Lege*, Paludatus cum
liſtoribus. *Idem*.
- Ib. In triumpho vindicavit] *Forsan*, Locavit.
Idem.
- Ib. Utrum hominum — an deorum hominum-
que] *Forsan*, Non hominum — sed deorum
honoris. CREV.
- Ib. Et tu centurio] *Lege*, At tu. GRON.

L. 45. 39. Hoc dicere me] *Lege*, Hoc dicentem me.
39.

GRON.

Ib. *Ego ad vos, milites, [descendam, euntesque ad suffragia affectabor; & notabo improbos ingratosque, & eos qui non regi se ab imperatore, sed eum ultro sibi per ambitionem servire æquum censent.* Hac oratione castigata militaris turba ita mutavit animum, ut tribus ad suffragium revocatæ ad unam omnes rogationem de triumpho juberent. Victâ igitur inimicorum malevolentia & obrectatione, triumphavit Paullus de Perseo rege & Macedonibus per triduum, IV. III. & pridie Kalendas Decembres.

2. Fuit hic triumphus, sive magnitudinem victi regis, sive speciem simulacrorum, sive modum pecuniæ spectes, longè magnificentissimus, ut omnium anteaكتورum comparisonem amplitudine superaret. Populus, exstructis per forum, & cetera urbis loca, quâ traduci pompam oportebat, tabulatis theatrorum in modum, spectavit in candidis togis. Aperta templa omnia & fertis coronata thure fumabant. Lictores satellitesque confluentem temere turbam & vagè discurrentem summoventes è medio, patentes latè vias vacuasque præbebant. Quum in tres, ut diximus, dies distributa esset pompa spectaculi, primus dies vix suffecit transvehendis signis tabulisque captivis, in ducentos quinquaginta currus impositis. Sequenti die multis plaustris translatum quidquid Macedonicorum armorum pulcherrimum & magnificentissimum fuit, quæ & ipsa ferri aut æris recens terfi nitore splendebant, & ita structa erant inter se, ut, quum acervatim potiùs cumulata, quàm artificiosè digesta viderentur, miram quamdam hac ipsâ ve-

lut temerariâ & fortuitâ concursione speciem ob-
jicerent oculis: galeæ scutis, & lorice ocreis, L. 45.
& peltæ Creticæ, & Thracicæ cetræ, & phare- 39.
træ equestribus permixtæ frenis, strictique gladii
hinc inde mucrone exerto minaces, & è lateri-
bus eminentes sarissæ. Atque hæc omnia quum
laxiùs vincta inter se forent, si quando in trans-
vehendo sibi mutuò alliderentur, Martium quem-
dam ac terribilem edebant sonum, ut ne victa
quidem conspici possent sine quodam animorum
horrore. Tum onusta argento signato vasa quin-
quaginta supra septingenta à tribus millibus ho-
minum portabantur. Tria talenta in singulis, à
quaternis gestata hominibus. Erant & qui cra-
teras argenteos, & phialas, & calices, & cornua
ferebant, tum aptè inter se collocata, tum ma-
gnitudine, & pondere, & exstantis insigniter cæ-
laturæ artificio conspicua.

3. Tertio autem die ducere agmen primo
statim mane cœpere tubicines, non festos solen-
nium pomparum modos, sed bellicum canentes,
quasi in aciem procedendum foret. Post hos a-
gebantur pingues, cornibus auratis, & vittis fer-
tisque redimiti boves centum & viginti. Duce-
bant eos cincti fasciis eximio opere textis ju-
venes, quibus comites additi pueri pateras au-
reas argenteasque gestabant. Sequebantur ii qui
signatum aurum in vasis septem & septuaginta
ferebant, quorum unumquodque, quemadmo-
dum & ea in quibus argentum translatum fue-
rat, tria talenta habebat. Tum visebatur sacra
phiala decem talentorum pondo auri, pretiosis
distincta gemmis, quam Paullus faciendam cu-
raverat; & Antigonides, Seleucidesque, & The-
riclea ceteraque pocula ex auro, quibus Persei

L. 45. triclinia ornabantur. Subibat Persei currus ejus
 39. armis onustus, addito diademate. Sequebatur
 captivorum agmen: Bitis Cotyis regis filius,
 obses in Macedoniam à patre missus, ac deinde
 cum Persei liberis captus à Romanis; tum ipsi
 Persei liberi, comitante educatorum & magistro-
 rum agmine, manus ad spectatores cum lacry-
 mis miserabiliter tendentium, & docentium pue-
 ros, implorandam suppliciter victoris populi mi-
 sericordiam. Filii erant duo, puella una, qui
 eo majorem movebant miserationem spectanti-
 bus, quòd ipsi per ætatem vix mala sua intelli-
 gere poterant. Itaque plurimi lacrymas tenere
 non potuerunt, & omnibus confudit animum ta-
 citus quidam mœror, qui sincero eos frui gau-
 dio, quamdiu sub oculis pueri fuerunt, non si-
 neret. Ponè filios incedebat cum uxore Per-
 seus, pullo amictu, cum crepidis Græci moris,
 stupenti & attonito similis, & cui magnitudo ma-
 lorum mentem omnino eripuisse videretur. Se-
 quebatur amicorum & familiarium turba, quo-
 rum in vultu dolor gravis eminebat, quique
 quum semper oculos in eum figerent lacrymis
 rigantes ora, satis indicabant sese illius dolere
 malis, suorum immemores. Hanc quidem igno-
 miniam deprecatus erat Perseus, missis ad Æmi-
 lium, qui orarent ne in triumpho duceretur.
 Risit Æmilius hominis ignaviam, & *id quidem*,
 inquit, *in ipsius & pridem fuit & nunc est manu*
ac potestate: tacitè monens, ut generosâ morte
 id quod metuebat dedecus effugeret. Sed forte
 consilium non admisit mollis animus, & nescio
 quâ spe delinitus maluit in prædæ suæ parte ipse
 numerari. Quadringentæ inde coronæ aureæ
 portabantur, Paulo ab omnibus ferè Græciæ &

Asiæ civitatibus in gratulationem victoriæ per L. 45.
legatos dono missæ: grandis sanè, si per se ipsæ 39-44.
spectarentur, pretii, sed mediocris accessio im-
manium opum quæ in hoc triumpho transvectæ
fuerant.] CREV.

40. Quæ haud dubie—ex numero plaustrorum]
Forsan, Quâ haud dubie. GRON. Ex nume-
ro Philippeorum. PERIZON.

Ib. Dati centeni] *Supple*, Denarii. GRON.

Ib. Tantum pediti] *Forsan*, Alterum tantum.
MURET.

Ib. Summa nunciata] *Lege*, Pronunciata. *Idem*.

41. Et quòd duo fulmina] *Scribe*, Et quæ.
GRON.

Ib. Classibus lustra sacrificavi] *Forsan*, Classibus
vestris sacrificavi. SIGON.

Ib. Per quadriennium quatuor] *Lege*, Per trien-
nium tres. *Idem*.

Ib. Curru ex Capitolio] *Supple*, Curru in Ca-
pitolium, ex Capitolio. CREV.

42. Prætendentibus orationis] *Lege*, Orationi.
GRON.

Ib. Inusitatæ magnitudinis] *Forsan*, Invisitatæ.
Idem.

43. Igiturvium] *Lege*, Iguvium. TURNER.

44. Ne quod detur] *Forsan*, Ne cui. CREV.

Ib. Donec navem conscendissent] Conscendis-
set. CREV. & DRAK.

Ib. Mirè lætum & ea] *Dele* ^{re} et. CREV.

Ib. Munera sibi ipsum emisisse] *Scribe*, Renuis-
se. GRON.

A P P E N D I X
L I V I A N A.

P A R S A L T E R A,

Continens J. FREINSHEMII Sup-
plementorum Libros X. in locum Deca-
dis secundæ LIVIANÆ deperditæ.

LIVIANA
APPENDIX

PARS ALTERA

Comment. J. Fr. N. 1. 2. 3.
elementorum Libros X. in locum Decem-
bis secundae LIVIANAE dependent.

J. FREINSHEMII
SUPPLEMENTA
LIVIANA.

SUPPL. L. XI.

I. **F**RACTÆ jam multis præliis Samni- U. C.
tium opes erant: neque dubium ha- 460.
bebatur, quin bello finis imponi pos- A. C.
set, si perculso & debilitato hosti quàm mini- 292.
mum ad confirmandos animos spatii relinqueretur. Igitur Q. Fabius consul ardens juventâ, & confecti belli gloriam sibi comparare certus, delectu haud segniter acto, protinus in Campaniam cum exercitu profectus est. Samnites enim, dura gens, & ad desperationem potiùs quàm timorem tot cladibus acta, quòd superioris anni consules ad triumphum suum legiones deduxerant, occasione temporum usi, non pœnitendas copias ex reliquiis priorum pugnarum & novis delectibus coëgerant: &, quoniam pestilentia Romanos urgeri sciebant, præterea consules, nec experientia bellorum, nec auctoritate magnopere metuendos, eum in annum factos esse audiverant; in spem erecti, Campanos semper spreto, tum autem, ut auctores periculorum malorumque suorum, invisiores, populationibus & vastatione agrorum laceffebant.

II. Erat in duce Romano par dignitati Fabiæ domûs animus: sed contemptus toties a suis

U. C. victæ gentis, & rei gerendæ cupiditas, consilium
 460. eripuerant. raptim ad hostes exercitu ducto,
 A. C. quum præmissos ab imperatore Samnitium spe-
 292. culatores vidisset, qui conspecto Romanorum
 agmine se recipiebant ad suos, universam ho-
 stium multitudinem fugere arbitratus, non loco-
 rum, non hominum explorato habitu, tanquam
 omnis victoriæ spes in celeritate posita esset,
 quantâ maximâ festinatione poterat, signa infer-
 ri iussit. Apud Samnites à suis præmonitos om-
 nia circumspectiùs acta sunt: præcipi opportuna
 loca, strui acies, alloquiis ducum accendi mili-
 tis animi potuerunt. Igitur eventus prælii, qua-
 lis esse debuit, fuit. Fessos ex itinere & cursu,
 turbatis ordinibus, tanquam ad prædam magis
 quàm pugnam venientes, instructus paratusque
 miles haud magno negotio pepulit: Fabius, de-
 sideratis suorum millibus tribus, majore etiam
 numero sauciorum, quominus omnem exercitum
 amitteret, superventu noctis defensus est.

III. Tum loco paulo æquiore capto, quan-
 tum in illa trepidatione fieri potuit, castra com-
 munita sunt. in quibus haud multo melior quàm
 in ipsa acie aut facies rerum, aut fiducia animo-
 rum fuit. non requies fessis, non cibus esurien-
 tibus, non fomenta faucibus suppetebant: tantum
 cum armis egressi, prioribus in castris impedi-
 menta omnia reliquerant. Igitur inter gemitus
 morientium & querelas superstitum tota nox ex-
 acta est, omnibus imminentem diem cum hor-
 rore ac desperatione, ut supremam, opperienti-
 bus. *Neque enim laboribus fessos, exhaustos vigi-
 liis, vulneribus debiles, percussos infelici prælio,
 numero etiam multum imminuto, resistere posse
 hostibus, quos incolumis adhuc integris animis cor-*

poribusque, & optimâ spe incensus exercitus sus- U. C.
tinere nequivisset. Rebus conclamatis, uti solet, 460.
 remedium ab hostis errore fuit. Ille venientis A. C.
 alterius consulis famâ perterritus, ne, si oppu- 292.
 gnare castra Fabiana adortus esset, recentium co-
 piarum adventu à tergo circumveniretur, rerum
 supra spem felicium successu contentus, motis
 castris iter aliò convertit. Digressis hostibus,
 Romani quoque ad tutiora loca se receperunt.

IV. Postquam ista Romam allata sunt, magis
 ignominia quam accepto detrimento mota civi-
 tas molestissimè tulit, temeritate consulis effe-
 ctum, ut bellum, quo diuturnius nullum fuerat,
 quum jam in exitu esset, novâ spe repletis Sam-
 nitium animis, formidabilius iterum, quam à
 longo tempore fuisset, renasceretur. Neque tri-
 buni modo plebis, quorum hæ propriæ artes e-
 rant, frequentibus ad populum concionibus in-
 vidiâ & odio cuncta repleverant: verum etiam
 apud Patres agitâtâ re atroces sententiæ diceban-
 tur: factumque senatusconsultum est, quo *cer-*
tum ante diem Fabius consul ad dicendam Romæ
causam adesse jubebatur. Venientem magna vis
 accusatorum adorta est: neque defendi factum
 quibat, &, quod unum maximè prodesse debe-
 bat reo, Fabii senis gratia, in contrarium ver-
 terat. Minus enim ignoscendum ei putabant,
 qui à præstantissimo viro genitus, & inter pa-
 ternos triumphos educatus, non modò Roma-
 num nomen, sed suæ quoque familiæ laudes, &
 partas à majoribus victorias, per tantam impru-
 dentiam acceptâ clade scævavisset.

V. Exulcerati animi, & defensionem paranti
 reo vix æquas aures præbituri, Fabii patris in-
 signi pietate primùm, mox etiam oratione leniti

U. C. sunt. Is enim veritus, ne propter rem malè
 460. gestam filius ab exercitu removeretur, ab ipsa
 A. C. quidem culpa purganda penitus abstinuit: sed
 292. sua & majorum merita modestè commemorans,
 tam acerbam sibi jam seni, tam ignominiosam gen-
 ti Fabiæ notam deprecabatur. Neque tamen se
 postulare, ut ceteris tot Fabiis, qui ab ipsis prope
 urbis primordiis Romanam rem virtute consilioque
 auxissent; ut trecentis etiam illis, qui rempubli-
 cam suâ & tantum non universi nominis Fabii
 internecione texissent, error unius condonetur; si
 immedicabilis ille sit, majusque commodum ex pæ-
 na filii sui quàm incolumitate proventurum esse
 videatur: se enim caritatem patriæ affectibus a-
 liis omnibus anteferre satis didicisse. Verum e-
 nimvero, quidquid in hoc adolescente metuendum
 fuit, transactum est: bona autem, quæ mens il-
 lius indolesque, ac sub me non ineptissimo magistro,
 uti vobis visus sum, instituta & exercita virtus
 pollicentur, adhuc expectari possunt, nisi spem
 istam, non quidem iniquâ, sed tamen intempestivâ
 severitate præcidimus. Multis initio rerum ge-
 rendarum impigisse, ad prudentiam & cautionem
 profuit: qui erroris admoniti, mediocria sæpe
 damna ingenti utilitate redemerunt.

VI. Et nescio an non ad fortunæ potius invi-
 diam, quàm hominis cujusquam peccatum referri
 verius sit, quòd & reipublicæ nostræ, & Fabiæ
 gentis diuturna felicitas mediocri detrimento ca-
 stigata est: quanquam benevolentia magis hæc deo-
 rum, quàm invidia vocanda sit, cujus beneficio
 adversus exitiabilem superbiam, quæ res nimium
 secundas sequi solet, non tam damnosâ civitati
 clade, quàm ad documentum efficaci, conditionis
 humanæ admonemur. Quidquid id est, Quirites,

mibi certè sinister aliquid præſagiebat animus, U. C. quum die comitiorum ſollicitè vobiscum agerem, 460. ne filium meum conſulem faceretis. Quum enim A. C. patrem meum, avum, proavum, alios majores 292. meos ſæpiſſimè, adhæc meipſum quinquies hoc magiſtratu functum eſſe cogitarem, incipiebam vereri, ut eadem in gente ſummos honores continuari, vel dii, vel homines, animo ſatis æquo paterentur. Atque utinam vel iſto tempore preces meæ valuiffent; vel vobis benefcium veſtrum tueri placeret! ne quod honoris cauſâ, me recuſante, tribuiſtis filio meo, inauditæ hætenus ignominie occaſio utrique fieret; voſque temeritatis argueremini, quos, ſi priorem de Q. Fabio ſententiam alio iudicio reſcinditis, aut dediffe imperium ſine cauſa, aut abrogaffe, poſteri credent.

VII. At ſi mitiora decreveritis, & veſtra vobis auctoritas, & Fabiæ gentis exiſtimatio ſalva erit, errorque juvenilis, uti cum aliquo reipublicæ damno commiſſus eſt, ita majore cum ejus emolumento emendabitur. Sed quis ſpondere hoc auſit? Ego, Quirites; ego pro filio meo ſponſorem me reipublicæ dabo: &, quod ſenatui populoque Romano, deinde noſtræ domui felix fauſtumque ſit, conſuli legatus ibo, particeps futurus omnis fortunæ, quam aut invenire dabitur, aut facere. Viget adhuc animus; neque, ut in hac ætate, virium corporis pænitet: poſſum perferre militiæ labores, poſſum in acie ſtare, & ſi nihil aliud, memoriâ veterum pugnarum terrere hoſtes, alacritatem augere noſtrorum; &, quod caput eſt, poſſum adoleſcentiam conſulis, quæ ſola rerum ſecius geſtarum cauſa eſt, regere conſilio, & ætatis præſervidæ impetus ſenili cautione temperare. Niſi filii ingenium tenerem, eumque rectè

U. C. monenti morem esse gesturum considerem, nollem
 460. in fine prope vitæ sine dedecore actæ, post tot
 A. C. consulatus ex sententia mea vestraque gestos, post
 292. ingentes victorias & illustres triumphos, tot annorum laboribus periculisque partam belli domique gloriam, unius juvenis inconsultæ temeritati corrumpendam permittere.

VIII. Huic orationi nec ad movendos præsentium animos pondus, nec ad sponsonem melioris eventus fides defuit. Summo omnium consensu legatione decretâ, rebus omnibus intentissimâ curâ provisus, non minore favore speque profectus consul est, quàm paulo antè conviciis & indignatione redierat. In itinere deinde & castris, nihil non ex disciplina veterisque imperatoris artibus curatum est: & focii, quos Q. Fabius pater multis beneficiis & virtutis admiratione devinxerat, ad omnia quæ imperabantur, præstò fuere. Milites etiam ipsi delendæ ignominiae cupidi, confisque consiliis ejus ducis, sub quo eandem illam gentem à se patribusque suis sæpe fusam fugatamque meminerant, copiam cum hoste configendi dari votis omnibus desiderabant. Neque minores à recenti victoria Samnitibus animi erant. ita quum hi partum decus retinere, illi recuperare amissum niterentur, summis utrimque viribus concursus est.

IX. Et jam deteriore loco res Romana esse cœperat, consulemque ipsum dux hostium C. Pontius Herennius cum delecta manu circumveniebat: quum animadverso filii periculo Maximus in confertum Samnitium agmen admissus quo se intulit. Sequutus est equitum globus, supra solitam alacritatem pudore accensus, si tot

florentissimi juvenes animis & robore à sene vin- U. C.
 cerentur. Hic impetus totius prælii fortunam 460.
 traxit. sustinere primùm Romanæ legiones ho- A. C.
 stem, equitatûs audaciâ animatæ, mox impule- 292.
 runt: frustra obnitente Herennio, qui omnibus
 boni & ducis & militis muneribus eo die fun-
 ctus, dum redintegrare ordines, retinere fugien-
 tes, obsistere ingruentibus tendit, neque inhi-
 bere fugam suorum potuit, & opportunitatem
 evadendi ipse amisit. Capta cum duce millia
 Samnitium quatuor: ad millia viginti prælium
 & fuga hauserunt. Etiam castra hostium in po-
 testatem redacta sunt, cum ingenti præda, quam
 statim agri hostium latè vastati, passimque ex-
 pugnata aut dedita oppida luculenter auxerunt.
 Tanta rerum commutatio accessione unius ho-
 minis facta est, ut paulo antè victor exercitus à
 victo caderetur: & eum imperatorem à quo fu-
 sus fugatusque consul fuerat, ipse nunc captivum
 abduceret, ingens populo Romano spectaculum,
 & ornamentum triumphi sui: quem anno se-
 quente ad urbem reversus summâ omnium vo-
 luntate impetravit.

X. Dum hæc à Fabiis in Samnio admini-
 strantur, etiam alter consul, D. Brutus, cui Fa-
 lisci provincia evenerat, prosperis rebus usus est.
 Quippe adjutus à Sp. Carvilio legato, (nam &
 Bruto legatum adjungi placuerat) viro bellorum
 & hostis gnaro, adversus quem superiore anno
 consul rem feliciter gesserat, & ceteræ Etruriæ
 partem non exiguam perpopulatus est, & Fali-
 scos occurrere ausos prælio vicit. His rebus in
 urbem nunciatis, quum tempus comitorum ve-
 nisset, consulesque à rebus gerendis avocari pa-
 rum è republica videretur, interregnum est ini-

U. C. tum. Interrex L. Postumius Megellus, comi-
 460. tiis quæ ipse habebat, consul declaratus est: nullo
 A. C. ad eam diem exemplo, præterquam Appii Clau-
 292. dii, quod bonus nemo probaverat.

U. C. XI. Sed Postumius non minore arrogantia
 461. magistratum gessit, quàm acceperat. Jam pri-
 A. C. mum nobilitate generis, & tertio tum consulatu
 291. ineptè ferox, collegam ejus anni C. Junium
 Brutum, plebeium hominem, ut se longè infe-
 riorem, olim habebat despectui. Ut verò de
 provinciis agi cœptum est, neque comparare
 cum Bruto, neque fortiri voluit, *administratio-
 nem Samnitici belli extra ordinem* poscens, *tan-
 quam sibi debitam*, quòd duobus prioribus consu-
 latibus res sese magnas adversus eundem illum ho-
 stem gessisse diceret. Multis in senatu contentio-
 nibus jactato negotio, quum C. Junius se ho-
 minem novum adversus gratiam & potentiam
 collegæ jus suum obtinere non posse videret, ad
 extremum, *ne discordia consulum bono publico
 fraudi esset, spontè se cedere* testatus est.

XII. Premebat adhuc urbem agrosque per-
 tinax contagionis malum: quod tertium jam an-
 num expertis omnia, neque divinâ ope ullâ, ne-
 que humanâ pelli potuerat. Igitur sive Sibylli-
 nis ex libris, sive Delphici oraculi admoniti
 (nam hoc quoque traditur) decem legati missi
 sunt, qui Æsculapium ab Epidauro, qua in ur-
 be natus esse credebatur, Romam arcesserent.
 Quanquam enim perplexum satis responsum e-
 rat, neque providere eventum rei Patres pote-
 rant, obsequendum tamen diis statuerunt; ipsos
 viam explicaturos esse rati, quâ possent eorum
 fata procedere. Res inde mira dictu sequitur,
 sed multis fidisque auctoribus, ipsâque structurâ

ædis, quæ tum in Tiberis insula facta dedica- U. C.
taque est, compertæ veritatis. Quum apud Epi- 461.
daurios mandata legati Romani edidissent, ex A. C.
cepti quidem benignè, sed quia parum liquebat 291.
quid concedi posset, ut ipsi deportarent, quid-
quid ex usu videretur, in templum Æsculapii
deducti sunt.

XIII. Apud Græcos ferme locis apricis ex-
celsisque numinis istius constitutæ sedes sunt. E-
pidaurii quoque quinque millibus passuum ab
urbe distans templum habebant, celeberrimâ iis
temporibus famâ, donisque hominum, qui vale-
tudinem credebant ibi recepisse, prædives. Huc
adducti, dum ingentis molis simulacrum, Thra-
symedis Parii nobili ingenio fabrefactum, admi-
rantur, ingens repentè serpens ex ipsis adytis
prolapsus animos omnium horrore summo & re-
ligione perfudit. Sacerdotes enim venerabundi,
ipsum in hoc angue numen esse, & nonnunquam
hac formâ conspici, salutari semper ostento, cla-
mitabant. Biduo conspectus in templo serpens,
deinde iterum reconditus est: tertio die per me-
dios spectantium venerantiumque cœtus rectâ
perrexit ad portum ubi Romana triremis stabat;
quam ingressus, in tabernaculo Q. Ogulnii, qui
princeps legationis erat, multiplici spirarum or-
be se composuit. Ferebatur antiquitus fabula
eumdem illum Æsculapium formâ serpentis in-
ductum, aliquando Epidauro Sicyonem mularum
jugis deportatum fuisse, Nicagorâ quadam, Eche-
timi uxore, deducente.

XIV. Læti ergo prodigio Romani, tanquam
præsentem deum veherent, vela dedere, paucis-
que diebus interjectum mare permenfi, prosper-
rimo cursu Antium tenuerunt. Ibi quum in-

U. C. horrescens mare navigationem impediret, pro-
 461. repens ex navigio serpens, qui totum per iter
 A. C. quietus ibi se tenuerat, in vestibulum fani, quod
 291. eâ urbe celeberrimum erat, allabitur, eoque loco
 tres continuos dies exigit, magno cum metu le-
 gatorum ne avelli inde non posset, quòd toto eo
 tempore ad consuetos cibos non reverterat: do-
 nec navigio redditum magna cum alacritate Ro-
 mam detulerunt. Ad spectaculum incredibilis
 rei totâ effusâ civitate, passim in ripa fluminis
 quo subvehebatur positæ aræ sunt, accensique o-
 dore, & victimæ cæsæ. Jam ad eum locum
 perventum erat, ubi divisus modico intervallo
 Tiberis insulam efficit; quum relictâ nave ser-
 pens eam insulam, quæ post *Æsculapii* vocata
 est, natatu petens, cerni ulteriùs ab hominibus
 desiit. Patres delectum à deo locum interpre-
 tati, decreverunt, *ut eadem in sede templum Æ-*
sculapio strueretur. Morbi, five illâ ope, five
 quòd alioquin desituri fuerant, cessavere. Tem-
 plum mox insignibus donariis, & hominum, qui
 remediis salutaribus ab eo numine se adjutos fe-
 rebant, prædicatione nobilitatum est.

XV. L. Postumius consul superbiam in urbe
 adversùs collegam suum exercitam, etiam in
 provinciam detulit. Quum enim Q. Fabius
 Gurges, qui priore anno consul fuerat, ex se-
 natuconsulto proconsule res in Samnio gereret,
 scripsit ad hunc Postumius arroganter, excedere
 jubens provinciâ suâ: *se administrando ei bello*
sufficere. Obtendente iussu Patrum Fabio, *ne-*
que integrum sibi deserere negotium quod senatus
imposuisset; quum Romam nunciata res esset,
 metus incessit, ne per discordiam impèratorum
 respublica detrimentum caperet. Quare mitti

ad consulem legatos placuit, qui verbis senatûs U. C. peterent, ut Fabium ad exercitum & in Samnio 461. esse pateretur. Quum aliàs absurdum & præ- A. C. fractum fuisse responsum ferunt, tum etiam vo- 291. cem adjectam singularis pervicaciæ: *Non se senatui, quamdiu consul esset, sed senatum sibi dicto audientem esse oportere.* Neve loquutus esse ferocius, quàm fecisse videretur, protinus dimissis legatis Cominium (eam tum urbem Fabius obsidebat) cum exercitu progreditur, si aliâ ratione amoliri æmulum non posset, bello certaturus.

XVI. Fœdum spectaculum præbuisent hostibus Romana arma, si pari stoliditate quàm petebatur, resistere Fabius voluisset. Sed ille naturâ & consiliis paternis moderatior, *non furori consulis, sed utilitati reipublicæ cedere* præfatus, provinciâ excessit. Cominium post paucos dies à Postumio expugnatum est. Inde Venusiam ductus exercitus. hac quoque captâ circumlatum ad alia oppida bellum: quorum complura, partim vi, alia deditione in potestatem venerunt. Hostium in ea expeditione decem millia cæsa sunt: sex millia ducenti traditis armis fidei victoris se permiserunt.

XVII. Non erant spernendæ res quas bello gesserat consul, sed gratiam earum superbiâ contumaciâque corruperat. Itaque quum ad Patres missâ epistolâ de rebus suis perscripisset, Venusinamque urbem & agrum deducendæ coloniæ accommodatissimum esse monuisset; accepta quidem res est, sed præterito auctore victoriæ consilii que ab aliis deducta sunt colonorum millia viginti: (sic enim apud scriptores minimè contemnendos reperio) ingens numerus, & prope

U. C. excedens fidem, nisi quòd videri potest inter
 461. gentes indomitas, communi adversùs Apulos
 A. C. Lucanosque præsidio, collocari validam manum
 291. placuisse.

XVIII. Ceterùm importunitas L. Postumii, quemadmodum ipsi supra veteres offensas ingentem conflavit invidiam, ita Q. Fabio ad favorem omnium valde profuit: eique, postquam ad urbem venit, deque rebus à se gestis disseruit, triumphus haud ægre decretus est. Triumphavit proconsule de Samnitibus qui *Pentri* cognominantur, Kalendis Sextilibus. Currum equo sequutus est senex Fabius: quem non adiutorem magis victoriæ, quàm auctorem, spectantium deducientiumque voces celebrabant. Ipse summam rei bene gestæ gloriam ad consulem populi Romani trahens, sicuti nomine legati, sic etiam modestiâ utebatur; haud minori cum voluptate honores filii intuitus, quàm eum adhuc parvulum in curru suo circumtulera, quum ipse triumpharet. Ceterùm prædæ partem militibus consul dedit: reliqua in ærarium relata. C. Pontius Samnis in triumpho ductus, mox securi percussus est: vir acer & memorabilis, qui vim Romanam iis temporibus diu sustinuit, cladesque non contemnendas, sed ignominiam multo maximam ad Caudinas Furculas intulit: quem aiunt dicere solitum, *Si in ea tempora natus esset, quibus munera accipere Romani didicissent, se illos diutius imperare non fuisse passurum*. Ita tum fortuna civitatis non armorum magis industriâ, quàm innocentiam morum stetit.

XIX. L. Postumius interea non minùs honoribus qui æmulo concessi, quam qui sibi negati fuerant, fremens, per impotentiam animi, cum

at Avaritate Patrum contumaciâ certando, neque U. C.
 mederi acceptis vulneribus potuit, & ultro irri- 461.
 tavit iras, quas modestiâ sermonum factorum- A. C.
 que mitigare debuisset. Quippe non querelis 291.
 adversùs inimicos, non conviciis in ipsos ordi-
 nes abstinens, quo Patribus ægre faceret, præ-
 dam omnem militibus distribuit, exercitumque,
 priusquam successor mitti posset, dimisit. Tri-
 umphum etiam contra voluntatem senatûs actum,
 quanquam ad secundum ejus consulatum relatus
 sit, ad hæc potiùs tempora pertinere credide-
 rim: idque scriptores diligentia fideique non
 postremæ in historiis suis prodiderunt. Ob hæc
 facta recentioribus odiis petitus est: eumque si-
 mul atque magistratu abiit duo tribuni plebis
 corripuerunt, die ad populum dictâ. Præter ea
 quæ memoravimus, crimini dabatur, *quòd prius-*
quam paludatus ex urbe exiret, ex legionibus suis
delectos milites, ad duo hominum millia, in agrum
suum ad saltum repastinandum miserat: eosque
in opere isto per multos dies detinuerat, imme-
mor, non mancipia sibi, sed milites; neque ut
suum agrum excoleret, sed ut publicum extende-
ret, datos. His criminibus accusatus atrociter,
 frustra tentatâ defensione, suffragiis omnium tri-
 buum damnatus, eique lis ducentis millibus num-
 mûm æstimata est.

XX. Jam P. Cornelius Rufinus, M'. Curius U. C.
 Dentatus novi consules magistratum inierant. Hi 462.
 cum suis quisque legionibus, Samnium popula- A. C.
 tionibus agrorum & ruinis urbium foedè vasta- 290.
 vere: Samnitesque multis locis congregi ausos
 ingentibus cladibus ad pacem foedusque peten-
 dum compulerunt. Quum enim tot præliis ju-
 ventutem pleramque, capto autem C. Pontio,

U. C. consilium etiam & ducem amisissent; missis ad
462. consules, & horum assensu Romam legatis, ut

A. C. fœdus cum ipsis quartò renovaretur, impetra-
290. runt: credo, Romanis etiam vincendo fessis,

cupientibusque bellum difficile, ipsisque sæpe calamitosum, tandem aliquando certæ pacis tranquillitate componere. Illata primùm Samnitibus arma M. Valerio tertium, A. Cornelio Cossò consulibus reperio: quæ ad quartos & quinquagesimos inde consules vario Marte exercita, aut fœderibus parum diuturnis suspensa, populum utrumque occupatum sollicitumque habuerunt.

XXI. An ex hoc bello triumphaverit Cornelius, in obscuro est: de Manio non ambigitur; cujus fortuna eo fuit illustrior, quòd aliis subinde victis hostibus, bis eodem in magistratu triumphavit. Quippe Sabini, valida gens, & longâ tum pace opulenta, sive precibus Samnitium & propinquitatis misericordiâ commoti, sive victis vicinis ad se quoque perventuro incendio volentes obsistere, armatâ juventute Romani juris loca quædam invaserunt. Adversùs hos egressus cum exercitu Curius, ut diduceret hostes, simul ne Sabinorum agri cladium bellicarum expertes haberentur, occultis itineribus copiarum partem misit, datis mandatis, *ut quàm latissimè possent, terrorem ubivis vastitatemque facerent.* Ea necessitas, ad sua tuenda diversis abeuntibus agminibus, formidabile Sabini exercitûs robur solvit, facilemque adversùs dispersos victoriam consuli præbuit.

XXII. Hac expeditione usque ad Adriaticum mare perventum est: agrorum hominumque tanta vis in potestatem venit, ut celebrata deinde fuerit Curii vox, qui pro temporum il-

lorum disciplina factis quàm verbis promptior, U. C.
 quum explicare singula nequiret, *Tantum*, inquit, 462.
agrorum cepi, ut solitudo futura fuerit, nisi tan- A. C.
tum etiam hominum cepissem: tantum autem ho- 290.
minum, ut interituri fame fuerint, nisi tantum
cepissem & agrorum. Sabinis pacem orantibus,
 veteris sub Tatio affinitatis memoriâ, & quia
 minimè gravibus odiis certatum fuerat, etiam
 civitas, sed sine suffragio, data est. Consulatus,
 quem anno sequente M. Valerius Corvinus cum U. C.
 Q. Cædicio Noctua gessit, tenuis admodum ad 463.
 nos fama pervenit: nisi quòd sub idem tempus A. C.
 colonias deductas esse reperio Castrum, & A- 289.
 driam, unde mari nomen, & Senam in Gallico
 agro. Verumtamen nondum eousque pacatis
 illis regionibus, magis est, ut accedam auctori-
 bus aliis, qui coloniarum istarum originem ad
 inferiora tempora retulerunt.

XXIII. Sed in urbe coërcendis quæ incre-
 buerant maleficiis novus magistratus institutus
 est, qui vinculis fontium servandis, & quum a-
 nimadverti oporteret, supplicio sumendo aucto-
 res atque moderatores præessent: triumviri ca-
 pitales appellati. Legis à L. Papirio tribuno ple-
 bis eo de negotio latae hæc verba invenio: *Qui-*
cunque prætor posthac factus erit, quei inter ci-
ves jus dicet, tresviros capitales populum rogato:
iique tresviri, quicunque facti erunt, sacramenta
exigunt judicanteque, eodemque jure sunt, ut ei
ex legibus plebeique scitis exigere, judicare, esse-
que oportet. Quo capite multarum quoque exi-
 gendarum potestas ipsis data videtur. *sacramen-*
tum enim iis temporibus vocari solebat, quod
 pœnæ nomine pendebatur æs, quoniam illud ob
 sacrorum publicorum multitudinem, & angustias

U. C. ærarii, sacrificiorum impensis destinari consue-
 463. verat. Censûs quoque eo anno acti memoria
 A. C. non alia superest, quàm quòd civium capita
 289. ducenta septuaginta tria millia censa dicuntur.
 Principem senatûs ab his quoque censoribus le-
 ctum fuisse Q. Fabium Maximum certa conje-
 ctura est, quòd aliunde scimus ex ea gente con-
 tinuum eum honorem tribus mansisse, ut Maxi-
 mus acceptum ab Ambusto patre, mox ad Gur-
 gitem filium transmiſerit.

XXIV. Interea quum foris res satis lætæ es-
 sent, gravibus domi discordiis seditionibusque
 laboratum est. Plebs ære alieno oppressa novas
 tabulas flagitabat, rem veterem, & ab ducentis
 ampliùs annis variè jactatam, ut turbulentus ali-
 quis tribunus ad commovendos multitudinis a-
 nimos stimulum eum admoverat, aut improbi-
 tate scœnatorum populi indignatio exarserat.
 Sed sub prioribus aliquot consulibus, morbo-
 rum aut hostium metus remissiores in urbe con-
 tentiones fecerat. Q. Marcio Tremulo, P. Cor-
 nelio Arvinâ consulibus, deinde proximo anno,
 464. quum M. Claudius Marcellus, C. Nautius Ru-
 A. C. tilus magistratum gererent, majores aliquanto
 288. motus extiterunt. ad quos comprimendos, ma-
 U. C. gis quàm ullius alterius negotii bellive causâ, di-
 465. ctatorem fuisse dictum existimem Appium Clau-
 A. C. dium, qui deinde Cæcus est cognominatus, quem
 287. dictatorem fuisse in antiquis monumentis reperio.

XXV. Sanè præter acerbitatem iniquissimi
 scœnoris, etiam nefaria C. Plotii libido, ægris
 jam hominum animis, ut citiùs atque vehemen-
 tiùs exardescerent, subjecit faces. Huic T. Ve-
 turius, filius ejus Veturii, qui consul ob turpe
 scœdus Samnitium populo deditus fuerat, quum

ob calamitatem domesticam ad æs alienum compul-
 pulsus solvendo non esset, in nexum se dedit ^{U. C.}
 lubens, omniaque servilia ministeria patienter ^{465.}
 exsequutus est. Plotius adolescentulum formâ ^{A. C.}
 liberali, ex magna spe consularis familiæ ad in-
 fimæ fortunæ sordes depressisse non contentus,
 etiam pudicitiam extorquere instituit, cui jam &
 rem familiarem omnem, & libertatem ipsam eri-
 puerat. Deinde Veturium aspernantem, & quid-
 vis potiùs quàm tantum flagitium pati paratum,
 verberibus crudelissimis lacerat. Ille in publi-
 cum se proripiens, & ad consulum tribunal ab
 accurrente multitudine deductus, de intolerabili
 crudelitate & libidine creditoris queritur: & ap-
 parebant vibices, verberumque recentes notæ.
 Consules igitur rem non negligendam rati, de
 ea retulerunt ad senatum: dictisque sententiis
 Plotius in carcerem duci iussus, omnesque per
 totam urbem, quotquot æris alieni causâ nexi
 erant, lege de eo negotio latâ, liberati sunt.

XXVI. Non sum nescius, pro T. Veturio
 ab aliis Publium quemdam, tribuni, qui inter
 Caudinæ pacis auctores fuisset, filium memora-
 ri. sed & anno ante hæc tempora quadragesimo
 fimillimam ob causam lex de nexis lata fertur.
 Ceterùm nihil vetat, ut plurium fœneratorum ea
 improbitas fuerit; & priori lege, ut fit, etiam
 per debitorum patientiam inter angustias rei fa-
 miliaris nihil recusantium, sensim neglectâ, ejus-
 dem exempli recens factum admonuerit, ut in
 posterum ea de causa pleniùs atque diligentius
 caveretur. Sed populo non modò nexu, verùm
 etiam fœnoris sævitiâ liberari cupienti, gratæ li-
 cet ultionis legisque impetratio non satisfecit.
 Verùm, ut in morbis quibusdam acrioribus, re-

U. C. 465. mediorum diligentia quum mitigatus videri po-
 A. C. 287. test, magis accenditur dolor; non multo post
 adeo exulcerata res est, ut, quum tribuni plebis
 legem de novis tabulis summo nisu perferre con-
 tenderent, neque minoribus aut copiis aut ani-
 mis à creditoribus resisteretur, plebes exemplo
 majorum urbe relicta, trans amnem in Janicu-
 lum montem secederet: obstinato consilio, nisi
 re impetrata, ad penates suos non redeundi.

XXVII. Quum parum adversus hæc opis in
 consulibus esset, (M. Valerium Potitum, C. Æ-
 U. C. 466. lium Pætum fuisse conjiciunt) ad ultimum ar-
 A. C. 286. duis temporibus remedium deventum est, ut di-
 ctator diceretur. dictus est Q. Hortensius. Is
 adhibitis quæ tempus & causa postulabat fomen-
 tis, quum eo maximè distineri pacem civitatis
 intelligeret, quòd scita sua contemni, legemque
 Publiliam sperni plebs indignè ferret, quanquam
 multis reluctantibus, cedendum temporibus esse
 censuit: novæque lege in Esculeto lata iterum
 accuratiùs sanxit, *ut, quod plebes jussisset, omnes
 Quirites teneret.* His aliisque lenimentis revo-
 cata ad concordiam & lares suos plebe, dictator
 five morbi subita vi, five curis & laboribus op-
 pressus, quod antea nemini contigerat, in magi-
 stratu mortuus est. Inde minor aliquamdiu or-
 dinum in urbe dissensio fuit. sed imperii sensim
 deformata dignitas, quum plebe ad ambitioso-
 rum hominum fraudes parum cautâ, &, vel po-
 testatis exercendæ causâ, quibuslibet rogationi-
 bus accipiendis facili, multa sciscerentur, quæ
 reipublicæ decus, & ad extremum ipsa funda-
 menta convellerent: documentum insigne res
 regentibus, ne vulgus, si re familiari commodâ
 uti possit, majora non cogitaturum, injuriis opu-

lentiorum ad cupiditatem potestatis, quâ uti non didicit, adigi patiantur. U. C. 466.

XXVIII. Legem quoque de suffragiis circum hæc tempora latam esse crediderim, quâ Patres in comitiorum incertum eventum auctores fieri cogeantur. Hactenus enim eo jure utebantur, uti magistratum gerere non posset, cui populi suffragiis datus esset, nisi Patres auctores fuissent facti. Continebantur interdum hoc vinculo improvida plebis studia: & quam rarò reprehenderent comitia Patres, tamen quia jus ipsis erat, tanquam reprehensuri metuebantur. Tum verò ferente legem tribuno plebis Mænio, populi quidem aucta potestas; sed eadem operâ salubris & reipublicæ decora comitiorum severitas debilitata est. A. C. 286.

XXIX. Q. Hortensio dictatore mortuo, creatum alium, quidam auctores sunt, rei gerundæ causâ, Q. Fabium Maximum, cujus tertia hæc dictatura fuerit. ei L. Volumnius C. F. C. N. Flamma Violens magister equitum fuisse dicitur. Bellum enim eâ tempestate cum Volsinensibus erat, Etruscâ gente. id opportunum fuit, ad exhauriendum quidquid in urbe novis rebus pronum, ac superioris discordiæ nimium memor esset. Accessit etiam nova bellandi cum Lucanis causa: qui Thurinos, Italiæ, quâ magna Græcia est, civitatem, prægraves accolæ, multis injuriis ad fidem Romanorum confugere compulerant: bellumque adversus Lucanos C. Ælio tribuno plebis rogante populus sciverat. Educti igitur exercitus, & utrobique res gestæ sunt, quarum memoria, cum auctorum qui eas perscripserant annalibus, amissa est. Thurini C. Ælio statuam & coronam auream dono dederunt.

U. C. 467. Consulatus C. Claudii Caninæ, M. Æmiliî Lepidi nullâ re memorabili, quæ tradita reperitur, insignis sequitur; nisi quòd Etrusca & Lucana bella tum etiam gesta videntur. Manii etiam Curii de Lucanis reperitur ovatio: quæ & inter quatuor ejus triumphos, toties enim triumphasse illum invenio, numeranda est. Sed quo anno, quove in magistratu aut imperio, res eas gesserit, ignoratur.

XXX. Major inde moles & clade non contemnendâ nobilis exorta est, bello cum Senonibus, Gallicâ gente, contracto. Hi sæpe bellum cum populo Romano, sæpe pacem habuerant; jamque decimum ferme annum post cladem in agro Sentinati acceptam, quum Decio se devovente magnus eorum numerus cæsus est, quieverant; nisi quòd juventutem suam adversùs Romanos mercede ab Etruscis conducì paterentur. tum verò majore cum manu quàm aliquot ab annis suevissent, in Etruriam progressi, Arretium obsidebant. Arretini fœdus à Romanis & antea petierant: sed eo negato, impetraverant inducias, quarum tempus nondum exierat. Ceterum major in eo spes erat venturi auxilii, quòd arma Gallica nunquam concuti sciebant, quin eam rem magnopere ad se pertinere Romani arbitrarentur. Itaque missis in urbem legatis, ut sibi subveniretur adversùs communem hostem,

U. C. 468. petebant. Interea se circumegit annus, quo C. Servilius Tucca, L. Cæcilius Metellus consules fuerunt. Pro Cæcilio Cœlium annales quidam memorant. Sed Cœliæ gentis inferior nobilitas ante annum ab urbe condita sexcentimum sexagesimum, consularem imaginem nullam habuisse creditur.

I. **P.** Cornelio Dolabellâ, Cn. Domitio Cal-
vino consulibus, quum iterum Gallici
belli terror se commovisset, multosque Tusco-
rum arma cum Senonibus sociare nunciaretur,
Arretinorum periculum sibi minimè negligendum esse Patres censuerunt. Sed quia neque Dolabella ex Volsiniensi agro, neque ex Lucania Domitius exciri sine rerum gerendarum incommodo poterant; L. Cæcilium Metellum prioris anni consulem, tum præturâ fungentem, ad Arretinos obsidione liberandos quamprimum coactis copiis exire senatus iussit. Ne tamen temere sumptum esse bellum videretur, præmitti legatos placuit, nunciaturos *Arretium in fide Romanorum esse: justiusque facturos videri Gallos, quando fœdus cum Romano populo habeant, si adversus amicos atque socios juventutem suam conducere non patiantur.* Hæc legatio quum pagos Senonum circumiret, Britomaris quidam regii generis ferox adolescens, cujus pater inter Etruscorum auxilia cæsus à Romanis fuerat, insanâ vindictæ cupiditate flagrans, non homines modò comprehensos, sed & ipsa sacrosancti muneris insignia, minutatim dissecuit sparsitque.

II. Rei tam atrocis fama quum hinc in urbem, inde in castra Dolabellæ consulis accidisset, irritatis vehementer animis, bellum Senonibus indictum est: statimque missos fecit Etruscos Dolabella, magnisque itineribus cum exercitu per Sabinum ac Picenum agrum ad fines Senonum contendit. Senones subito hostium incursu, & absente copiarum suarum robore, cum paucis & inconditis occurrentes facillè profligan-

U C. tur. Consul nullo dato victis spatio exurit vi-
 469. cos, ædificia omnia diruit, vastat agrum omnem:
 A. C. denique puberibus occisis, imbelli mulierum &
 283. puerorum multitudine abductâ, quàm paucissi-
 ma potest humani cultûs vestigia iis in locis re-
 linquit. Britomaris captus, & vario cruciatuum
 genere tortus, ad triumphum servatur. Per eof-
 dem dies haudquaquam pari fortuna res apud
 Arretium gestæ. L. Cæcilius prætor ante i-
 psam oppidum cum Senonibus Etruscisque ad-
 verso Marte confligit. Septem tribuni militum,
 multique præterea insignes viri cum ipso præto-
 re cæsi sunt: ex legionibus & auxiliis hominum
 millia plus minus tredecim desiderata.

III. Sed minor apud Gallos hujus victoriæ
 lætitia, quàm cognito patriæ excidio luctus at-
 que consternatio fuit. Contractis qui ubique per
 Etruriam militabant popularibus, homines iræ ac
 doloris pleni, consilii speique inopes, quum se-
 des, quibus reciperentur, nullas usquam habe-
 rent, quasi fato quodam ad exitium eos trahen-
 te, Romam pergendi capiunt impetum: *non a-
 liter patriæ suæ vastatoribus rependi vicem posse,
 quàm si urbem ipsorum simili clade affectam in-
 tueri cogerentur. Neque minoribus animis viri-
 busque, causis etiam acrioribus ab Arretio Ro-
 mam petere, quàm majores sui ab ejusdem Etru-
 riæ oppido Clusio profecti, eandem illam urbem
 occupassent.* His inter se vocibus instincti, ruunt:
 naturâ impatientes moræ, & tum, ut incautos
 hostes opprimerent, etiam consilio properi. Sed
 per hostilem regionem ducentibus varia impedi-
 menta objecta sunt: spatiumque fuit, quo pro-
 videri adversus hunc tumultum posset.

IV. Ita rejecti, dum per ignota & infesta

omnia nullâ certâ destinatione vagantur, in Do-
 mitium consulem incidunt: protinusque cum eo
 conferunt manus. Sed adversus rationem atque
 disciplinam infelix temeritas fuit. Occisis in
 prælio multis, reliqui desperatione atque rabie
 accensi, ferrum, quod frustra in hostes strinxerant,
 suis corporibus admoverunt. Ita florentissimam
 modò nationem ob scelus interfectorum legatorum
 tam velox tamque vehemens ultio comprehendit,
 ut aliquot mensium intervallo penitus excisa,
 inter gentes, quarum jura violaverat, numerari
 desierit. Nam & parvæ Senonum reliquiæ,
 quæ ad Boios, vicinam & consanguineam gentem,
 se receperant, eodem anno à Dolabella consule
 interneccione deletæ sunt. Quum enim atrocitate
 cladium suarum, & ejusdem calamitatis metu,
 Boios Etruscosque concivissent, ad lacum, qui
 Vadimonis appellatur, pugnam commissâ,
 magnus Etruscorum numerus cæsus est, Boii
 perpauci effugerunt, Senonum omne nomen
 ita periit, ut nemo superesse putaretur ex ea
 gente, quæ Romam urbem incenderat. Sub id
 tempus Senam coloniam deductam esse vero
 propius videtur, quo, Romanis universâ regione
 potitis, nomen Senonum in ea parte Italiæ
 funditus interiit.

V. Etrusci tamen Boiique, sequente statim
 anno, quum ex iis qui puberes interea facti
 fuerant, exercitum supplevissent, iterum fortunam
 pugnae tentare sunt ausi. Tum igitur à Q. Æ-
 milio Papo victos fuisse crediderim. Hujus
 enim & C. Fabricii consulatus primus eum in
 annum incidit, Papoque provinciam Etruriam
 obtinuisse constat. Sed in plerisque annalibus
 qui adhuc leguntur, rerum istarum memoria majore

U. C.

469.

A. C.

283.

U. C.

470.

A. C.

282.

U. C. rum interventu oblitterata est. Quòd enim tot
 470. continuis bellis atque victoriis maxima virtutis &
 A. C. potentiae incrementa Romanus populus quotidie
 282. caperet; adductae in metum, quae adhuc per Italiam sui juris erant civitates gentesque, maximum atque periculofissimum conflavere bellum: junctis, tanquam ad communes omnium hostes praedonesque opprimendos, consiliis & viribus. Neque differri arma visum est, donec adhuc Boiorum Etruscorumque reliquiae distinendis Romanorum copiis sufficerent.

VI. Primi Samnites, fracto rursus foedere, cum Lucanis Bruttiisque palam sociantes consilia, proruperunt. Sed hos C. Fabricius consul compluribus praeliis vicit: uno maximè memorabili, quum, Thurinam urbem iteram premente Statio Statilio, signis collatis dimicatum est; fufisque magna cum strage hostibus, ipsa etiam castra expugnata captaque. Memoriae proditum est, quum strenuè castra defenderentur, scalas afferente quodam vasti corporis juvene, Romanos animatos plenam victoriam reportavisse. Caesa dicuntur in praelio & castris hostium millia viginti: quinque millia cum ipso imperatore signisque militaribus viginti capta sunt. Postero die quum donaret eos consul, quorum insignis opera fuerat, vallaremque coronam ei se datum dixisset, qui castra hostium primus transcendisset, quaesitus ingenti studio reperiri non potuit; si miles fuisset, ultro se oblaturus huic tanto honori. Creditum igitur vulgatumque est, Martem ipsum auctorem ejus operis causamque victoriae fuisse: consulisque edicto supplicatio ei est habita, militesque laureati magna cum laetitia supplicatum ierunt.

VII. Conspirantes adversus Romanum popu- U. C.
 los nullis adhuc auxiliis publicè Tarentini juve- 470.
 rant: qui præcipui fœderis istius auctores, ta- A. C.
 men aliorum laboribus quàm suo discrimine la- 282.
 cessi Romana arma, bellique eventum prætentari, sapientius arbitrabantur. Sed minimè diu tenuit ista dissimulatio, quin casu quodam insanæ plebis temeritatem provocante, civitatis consilia nudarentur. Jam tum ea Italiæ ora, consuetudine Græcorum, à quibus Tarentus ceterarumque urbium pars pleraque conditæ fuerant, deliciis spectaculorum atque histrionum immodicè gaudebat: præcipuâ Tarentinorum luxuriâ, quos adeo corruptis moribus egisse memorant, ut plures epulas ludosque solennes reciperent, quàm anni dies essent. Fortè in theatro majore juxta portum sito ludos spectabant; quum L. Valerius (alii Cornelium nominant) duumvir navalis, decemque Romanæ naves portum introituræ se ostendunt: pernicioso utrisque errore, quum ignari rerum omnium Romani tanquam amicum & hospitale littus peterent; Tarentini conscientiam væcordes, classem hostili animo consilioque misfam esse interpretarentur.

VIII. Adest Philocharis, quem ob turpitudinem vitæ cives sui *Thaidem* appellabant. Is veterum quorundam fœderum illatâ mentione, fas esse Romanis negat Lacinium promontorium præternavigandi: *obviàm iri stolidè ferocibus barbaris, superbiamque malo coërceri* jubet. Acclamat temeraria multitudo, præ continua crapula non bene mentis compos. Hominis fœdissimi de tanta re sententia omnium assensu accipitur. nec mora, decurritur ad arma navesque. Romani nullam ad rem minùs quàm ad

U. C. pugnam parati, fugæ se committunt. Sed ce-
 470. leriter insequentibus Tarentinis, evadunt naves
 A. C. quinque; totidem à pluribus circumventæ in
 282. portum rediguntur: ex his deprimuntur cum
 ipso duumviro quatuor; una capitur: homines
 ætate & robore militari interficiuntur; cetera
 turba in servitutem venditur. Mox ab eadem
 animi levitate bellum Thurinis inferunt, crimi-
 nantes *eorum operâ Romanum ea in loca venisse,*
qui Græci quum essent, barbaram gentem, quàm
cognatos vicinosque Tarentinos, dubiis rebus de-
fensores habere maluissent. Urbs in potestatem
 redacta diripitur: ejiciuntur principes: præsi-
 dium Romanum pactâ incolumitate dimittitur.

IX. Romæ re auditâ, erat quidem pro ma-
 gnitudine injuriæ non levis indignatio: sed bel-
 lum novum eâ tempestate sumi non placuit. Le-
 gatio, quæ de injuriis quereretur, decreta, man-
 datumque legatis, *ut captos restitui, Thurinis*
res ablatas aut æstimationem justam reddi, exules
reduci, rerum istarum auctores populo Romano
dedit postularent. More Græcarum urbium in
 theatro concionem populi cogere Tarentini so-
 lebant. Huc ægre admissi legati, turbam e-
 brietate & otio lascivientem reppererunt. nam
 tum quoque dies festus agebatur. Ibi quum le-
 gationis princeps L. Postumius verba facere or-
 fus esset, ludibriis petulantissimæ multitudinis
 exceptus, multo etiam acriores odiorum causas
 retulit Romam, quàm extulerat. Quippe tam
 contemptim habuerant eum, ut sermoni ejus de
 cetero quidem attenderet nemo; sed quoties a-
 liquid ut ab homine Romano parum Græcè
 prolatum esset, tota concio solveretur in risum;
 barbarum increpantes conviciarentur; cultum

legatorum, nam togati aderant, exploderent; U. C. postremò etiam theatro extruderent, jura gen- 470.
tium nequicquam invocantes. Fœdum inde di- A. C.
ctu, sed ad licentiæ popularis coërcendam te- 281.
meritatem utile exemplum traditur. abeuntibus
legatis inter confertam Tarentinorum turbam,
quæ in ipso theatri exitu constiterat, scurra qui-
dam Philonides (nam hoc quoque moribus suis
corrupta civitas debet, ut celebrata sint annali-
bus scurrarum nomina, Tarentinorum princi-
pum ignorentur) sacra legatorum vestimenta, ca-
nis impudentis instar, urinâ resperfit. Unius
spurci & furiosi hominis ea noxa videri potuis-
set, nisi protinus agnovisset temulenta civitas,
risuque & plausibus factum illud comprobantium
totum theatrum insonuisset. Postumius hac voce
editâ, *Accipimus omen, ô scurra, quando & ea*
nobis datis, quæ non petimus, conversus ad mul-
titudinem, vestemque ignominiâ affectam osten-
tans, ubi redintegratis cachinnis etiam versus in
populum Romanum contumeliosos cani saltari-
que videt, *Ridete, exclamat, ridete, Tarentini,*
dum licet: nam postea quidem largè flebitis. I-
ratis ad hæc Tarentinis, *Et quo magis*, inquit,
stomachemini, prædico vestem istam sanguine mul-
to vobis eluendam esse. Post hæc, nullo alio ac-
cepto responso, abnavigarunt.

X. Jam Romæ magistratum occēperant L. U. C.
Æmilius Barbula, Q. Marcius Philippus con- 471.
sules. His senatum habentibus, quum & præ- A. C.
textam (nam, uti erat fœdâ, eam attulerant 281.
legati) cernerent, & ipsis exponentibus ceterum
injuriae tam multiplicis ordinem discerent Pa-
tres, commotis majorem in modum animis om-
nium, dubium non erat, quin armis vindicari

U. C. 471. contumeliam oporteret. Sed quia tot aliis ad-
 A. C. 281. versùs validissimas gentes bellis districtæ vires
 erant, statimne, an postea, contra Tarentinos
 mittendus exercitus esset, parum expediebant:
 multosque per dies ab orta luce ad occasum solis
 re in senatu disceptatâ, quum alii *nihil tentan-*
dum priusquam ceteræ civitates, aut saltem quæ
finitimæ Tarento essent pacarentur, alii *sine mora*
decernendum esse bellum pugnarent; postremò
 numeratis sententiis senatusconsultum factum est,
ut de bello Tarentinis inferendo ad populum ferre-
tur. Id quum populus consensu jussisset, ad Æ-
 milium consulem, qui jam in Samnium ad ex-
 ercitus profectus fuerat, scriptæ sunt litteræ, *ut*
omissis præsentibus castra in Tarentino agro po-
neret, & nisi de illatis injuriis satisfaceret po-
pus Tarentinus, eum justo pioque bello perse-
queretur.

XI. Tarentini non ampliùs cum paucis &
 inermibus hominibus, sed instructo exercitu ne-
 gotium sibi futurum esse cernentes, tanquam ex
 diuturna crapula expergefacti, jam seriò quid fa-
 ciundum esset consultabant. bellum accipere pe-
 riculosum; imperata facere servile videbatur:
 neque vitari utrumque poterat. Variantibus igitur
 sententiis, exsurgens quidam, *Quid frustra*
dies altercando terimus, inquit, Tarentini? *Ve-*
nerunt tempora, quæ facta magis quàm verba
postulent: sed ad quæ ex usu publico administran-
da consiliis rectis opus sit, & ore libero. Neque
 sanè moveor, quòd antehac communi quodam libe-
 rarum civitatum morbo, dictis ad gratiam compo-
 sitis, etiamsi crebrò nocerent, estis oblectati. tum
 enim, ut fit inter res prosperas, quid potissimùm
 reipublicæ conducere, parum animadvertetis.

Jam autem in finibus nostris exercitus Romanus, V. C. & ante ipsas portas hostilis terror est: eo magistro profutura jucundis facile discetis antepone. 471. A. C. 281.

XII. Neque sic accipiat, tanquam exprobraturus præterita surrexerim. nam veterem quidem culpam intempestivè objicere, inimici & alienis erroribus petulanter insultantis animi est: probi viri & salutis communis studiosi, peccata civitatis tegere, aut excusare malant, nisi quoties ad calamitatem publicam amoliendam, præteritarum offensarum recordatio grande momentum habet. Nam ab errore quidem omni, homines quum simus, immunes haberi velle, nimium & superbum: sed ad eundem lapidem crebrò impingere, neque saltem eventu temeritatem castigante ad cautionem erudiri, id verò jam vix bene humanum est. Ad unius hominis vocem naves Romanas depressimus: mox Thurios, cognatam gentem, hostilibus odiis vexavimus, quòd ab Romanis defendi, quàm à Lucanis Bruttiiisque diripi maluerunt: legatos Romanorum per turpem dictum contumeliam violari tulimus. Bellum igitur, quò carere potuimus, & grave bellum, & periculosum, & improvissum, alienissimo tempore nostro adtractum est. Denique jam in agro Tarentino Romana castra sunt: & nos adhuc incerti omnium, bellum formidabile an pacem indecoram satius sit accipi, deliberamus.

XIII. Atque utinam nunc demum obliti blanditiarum, obliti privatorum commodorum, dignitatem utilitatemque publicam spectantes in commune consuleremus! Eset unde vel fœdera honestè, vel arma tutò sumerentur. Nunc in duas vos abire partes, & propemodum factiones video, non judicii, aut ex conditione rerum sum-

U. C. 471. A. C. 281. *pto consilio ; sed suis quisque causis ducitur. Cur enim tam paucos juvenes & pauperes in ea sententia esse video, quæ pacem laudat ? aut cur nemini fere divitum & seniorum bellum placet ? An alia tam æqualiter divisæ civitatis causa est, quàm quòd hi rebus quietis sænore suo agrisque frui volunt ; illi, si bellum conflatum sit, in imperiis, aut ex licentia prædæ compendium sperant ? Etiam olim hoc morbo laboramus, neque à longo jam tempore respublica nostra hominibus caruit, qui domesticas opes augere studerent, etiam cum periculo & detrimento civitatis.*

XIV. *Quibus omnibus occurrere poteritis retissimè, (dicendum enim est quod ex præsentibus utilissimum esse censeo) si neque pacem ematis eâ conditionum vilitate, quæ jura liberæ civitatis minuat ; neque vestras tantummodo vires belli tam difficilis terroribus opponatis. Sæpe à majoribus copiarum nostrarum imperium externis ducibus commissum est. Archidamum Agesilai filium, postea Cleonymum, mox Agathoclem, Peloponneso aut Siciliâ evocavimus. Memoriâ nostrâ, quum finitimorum armis infestaremur, Alexandrum Epirosem patres nostri acciverunt. Eo consilio non solum ipsi commodis rebus usi sunt, sed etiam nobis florentes reliquerunt. Est eadem hodie inter nos & Epirotas amicitia : neque illi hodie exercitu ac duce minùs valent. Et recens beneficium nostrum Pyrrhus habet, quem Corcyræos oppugnantem justâ classe juvimus. Ergo non meum hoc, sed qui ante nos rempublicam hanc felicissimè rexerunt, hominum sapientissimorum consilium esse existimatote : quod vel ideo sequi debetis, quia in priore exemplo quasi totam ejus rationem cum eventu ipso perspicere potestis.*

XV. Sed tamen etiam alioquin argumenta magna sunt & evidentia. Nemo inter nostros ita excellit, ut ei æquo animo parituri sint ceteri: quæ verò sint æmulationis pericula, quoties acriter & potente cum hoste res est, scitis. Et quemcumque faceretis imperatorem, vel nimio pacis studio, vel cupiditate gerendi belli, detrimentum vestris rebus afferre posset. Taceo adversum Romanos, gentem armis induratum, non quolibet duce bellum tutò geri. Verùm enimvero, quemadmodum nemo dubitat, virtute & consilio militari ante Pyrrhum nemo est. Sed venire forsitan nolet. Imo verò, quia rerum gerendarum cupidissimus bellum in præsentia nullum aliud habet, non modò veniet ipse lubenter, sed etiam adducet copias validas & præliorum non rudes. Et ne ab ipso libertati nostræ metuamus, iis cum eo conditionibus transigetur, quibus respublica in tuto sit. Hac ratione fiet, ut bona cum spe sumere bellum, & vel impetrare pacem commodam, vel etiam dare gloriosam possimus. quanquam hoc potius eventurum non improbæ spei est, ut prius Romani nobiscum æquis legibus transigant, quàm hoc rerum statu Pyrrhum accipiant in Italiam, qui quondam ex eadem Epiro minoris aliquanto gloriæ potentiæque regem timuerunt.

XVI. Hoc consilium non eo tantùm vlcit, quòd publicæ salutis viam haud aspernamdam aperuisse videbatur; sed etiam contrarias in opiniones divisâ concione, quum neutra pars, obistente alterâ, pertendere posset, quod proximum erat, sententiam, quæ media quodammodo videbatur, universi prætulerunt. Ferunt, vulgato per civitatem rumore, decretum de Pyrrho accièdo factum esse, Metonem quemdam,

U. C.

471.

A. C.

281.

U. C. 471. A. C. 281. hominem frugi, sumptâ coronâ marcidâ & faculâ, ebriorum more, cum tibicina theatrum intravisse: populum Tarentinum, solitâ lasciviâ, jussisse, *ut progressi in medium, ille voce, muliercula tibiâ canerent.* tum Metonem, factô silentio, dixisse; *Bene facitis, Tarentini, quòd saltandi canendique copiam præstatis quibus libet. nam Pyrrho in urbem admissô vix erit, ut liceat amplius nostro nobis arbitrato vivere.* Moto ad hæc populo, atque orto murmure, veriti qui auctores injuriarum adversùs Romanos fuerant, ne pacificis consiliis valentibus ad supplicium ipsi dederentur, increpito vulgo, *quòd ab homine temerario tam indignè derideri pateretur,* impetu factô, Metonem theatro exegerunt. ita nemine deinceps adversante, decretum ratum fuit.

XVII. At Romanus consul, quum nihil ab Tarentinis pacati responderetur, præterea mitti ad Pyrrhum legatos cum muneribus accepisset, ad belli consilia conversus, agrum populatur, oppida alia pugnando, alia deditioe capit, damno ac terrore complet omnia. Mittuntur etiam ad prohibendas injurias ab Tarento copiæ. fit conflictus acer: sed superiore Romano, multis suorum amissis, Græci in urbem compelluntur. Æmilius regionem omnem impune vastat uritque. Territis eâ clade Tarentinis, ut multitudo, quanto secundis rebus insolentior, adversis tanto impensius in timorem præceps est, Agidi, qui Romanæ amicitiae retinendæ perpetuus auctor fuerat, imperium permittitur. Cupiditatem spemque pacis auxerant ex principibus quidam ab Romano duce dimissi, qui humanitatem ejus, & ceteros etiam Tarentinos superiore præ-

lio, aut per agros passim exceptos, indulgenter U. C.
atque benignè haberi prædicabant. 471.

XVIII. Sed mutavit animos erexitque Cineæ A. C.
fiducia, cum auxiliaribus copiis ab Epiro venientis. Namque Pyrrhus ingens animi, & Magni modò Alexandri æmulatione vastissimum imperium spe complexus, ipsis quasi satis invitantibus, ad perficienda quæ destinasset pandi sibi viam credebat. Confirmatum etiam oraculi Delphici voce narrant, ambigui quidem sensûs, & utramvis in partem facilis flecti, sed quod interprete cupiditate rex pro certo & secundo accepit. quippe de belli quod suscepturus esset eventu consulenti redditum responsum ferunt; *posse eum Romanos vincere.* Sed plus, opinor, animorum dabat Tarentina legatio, quæ ex sua civitate, Lucanisque, Messapiis, & Samnitibus, ceterisque populis, qui eodem fœdere tenerentur, facile viginti millia equitum, trecenta quinquaginta peditum conscribi posse attulerat. His igitur copiis si Romanos in ordinem redegisset, haud magno negotio ceteræ Italiæ dominationem se adepturum sperabat. Inde brevis in Siciliam trajectus ostentabat insulam, Agathoclis excisâ domo, vacuum & discordem: quam etiam hæreditario jure, quòd ex Lanassa filia Agathoclis liberos suscepit, suæ domui posse vindicari rebatur. His ex sententia confectis Carthaginem bello erat petiturus. 281.

XIX. Fama est Cineam præstanti sapientiâ virum, quo immodicas regis cupiditates, paratamque felicitatem præsentibus bene utendi turbaturas, ipsius quoque confessione coërcendas esse ostenderet, *quid devictis Romanis agere constituisset*, interrogasse. Atque illo subinde alias

U. C. ex aliis victorias nascituras esse demonstrante,
 471. subiecisse: *Quid igitur confectis istis omnibus a-*
 A. C. *eturi sumus? Tum verò pacis & otii bonis affatim*
 281. *fruituros respondente, excepisse Cineam: Quid*
igitur vetat, ô rex, quin statim iis fruamur, quum
præstò sint; novis autem bellis suscipiendis cor-
rumpi penitus amittique possint? Sed Pyrrhus
iteratâ legatione Tarentinorum, & ambitione
suâ victus, patrium esse respondit Epirotis, non
pro se tantum, sed etiam pro sociis & amicis
bella capeffere. Ceterum tegendo interiori con-
silio suo, cum legatis anxie pepigit, ut lato ipsi
auxilio statim rediret domum, neque diutius, quàm
necessum esset, ab iis in Italia detineretur.

XX. Inde confestim ad bellum apparandum ingenti studio versus, navium longarum magnum numerum complevit; alias præterea, quibus equi virique transportarentur, adornavit: plerisque legatorum Italicorum, quò sub specie honoris obsidum vicem retineret, in delectu agendo copiisque conducendis usus, ceteros cum tribus armatorum millibus, addito qui præesset Cineâ, Tarentum præmisit. Horum adventu spes pacis abrupta, abrogatum Agidi imperium, & uni eorum qui ex legatione redierant, decreto populi datum est. Neque multo post missus à rege Milo Tarentinam arcem firmavit præsidio, murorumque custodiam & tutelam sibi depoposcit: gratulante imperitâ multitudine, quòd penes peregrinos molestiam & labores esse, sibi otium cum securitate relictum existimabat. annona igitur militibus, pecunia Pyrrho, alacriter decreta.

XXI. Interea L. Æmilius transmarini militis adventu cognito, quò tutioribus locis hyberna-

ret, in Lucaniam transducere instituit. Erat i. U. C. ter per angustos quosdam calles, quos ab altera 471. parte præruptæ inviæque rupes, ab altera mare, A. C. claudebant : & intellecto ducis Romani consilio 281. Tarentini naves scorpionibus & ballistis instructas admovent litori, militemque per arctos & obnoxios tramites incedentem missilibus impetebant. Æmilius viam virtuti negatam astu explicuit, captivis quos in ultimum agmen rejecerat, latera prætexens ordinum, quæ periculo patebant. Horum misericordiâ Tarentini, dum suos ferire metuunt, etiam hostibus pepercerunt. Hæc ferme eo anno ad Tarentum gesta. Romæ verò C. Fabricius Luscinus, qui in consulatu suo Samnites Bruttiosque & Lucanos præclarè vicerat, triumphans Capitolium ingressus est. Eumdemque honorem non ita multis post diebus Q. Marcius consul obtinuit, ex Etruria, rebus ibi prospere gestis, reversus. Quæ eum causâ, bello Etrusco nondum finito, ex provincia revocaverit, tempore alieno, (nam Fabricius A. D. III. Nonas Martias triumphavit) non traditur: ego accitum à senatu conjicio, qui tum expectatione Pyrrhi sollicitus, præsidia undique conquirebat.

XXII. Nam & eo primùm tempore, quum tantâ undique belli mole coortâ, imperium pluribus exercitibus defendi oporteret, proletarii, quibus antiquitus vacatio militiæ fuerat, sacramento rogari cœpere: arma, quæ parare per inopiam non poterant, publicè data; ut legionibus alibi occupatis, hæc manus per globos in muris foroque disposita, stationibus & excubiis urbem tueretur. Neque tamen his consiliis averti potuisset imminens clades, nisi fortuna ur-

U. C. bis imperaturæ periculosis temporibus in-
 471. gentes viros reservasset, ac nescio an maximos
 A. C. omnium, qui unquam in ista civitate fuerint,
 281. non ita divitiis & splendore generis, quàm con-
 temptu opum, & à virtute nobiles. Hæc enim
 ætas Curios, Fabricios, Coruncanios tulit: nul-
 larum imaginum aut facultatum viros, sed am-
 plissimæ gloriæ, quam rectissimi exempli homi-
 nes, summo rei militaris usu, parique morum
 innocentia pepererunt: utrobique salutares pa-
 triæ, quæ adversus regem ambobus metuen-
 dum, non magis opus habebat viris, qui fer-
 rum hostile retundere possent, quàm qui aurum
 contemnere.

XXIII. Pyrrhum interea vere non expecta-
 to peditum duo & viginti millia, tria equitum
 adducentem, elephantos præterea viginti, & fun-
 ditorum sagittariorumque modicam manum, or-
 ta in medio cursu tempestas ita jactavit, ut ab
 extremo periculo minimùm abesset. Classe dis-
 jectâ, pluribusque navigiis afflictis, quum etiam
 prætoria navis laboraret, in mare se dedit Pyr-
 rhus, & maximo cum labore vix tandem enata-
 vit. Corporis tamen malè habiti ægritudinem
 animi robur sublevabat, & cura Messapiorum,
 qui suum in littus ejectum omni studiorum of-
 ficiorumque comitate coluerunt. Eorundem o-
 perâ navibus quibusdam, quæ procellæ vim eva-
 serant, adductis, pauci equites cum duobus ele-
 phantis, & minus duobus millibus peditum col-
 lecti. Cum hac manu Tarentum processit: ob-
 viam egresso cum militibus suis, regemque de-
 ducente Cineâ. Magnis Tarentinorum gratu-
 lationibus exceptus, paucos dies quieti dedit.
 quo spatio quum civitatis mores ita comparatos

esse cerneret, ut his obtinentibus, neque servari U. C.
 à quoquam possent, & ipsos quoque defensores 471.
 suos pessumdaturi essent, dissimulavit in præsen- A. C.
 tia. Sed ubi paulatim convenientibus quæ di- 281.
 spersæ fuerant navibus, copias idoneas habuit;
 gymnasia & porticus, in quibus otiosa juvenus
 dies totos obambulando nugandoque consume-
 bat, occlusit: epulas computationesque vetuit:
 solennia ludorum ex intemperantissimo usu ad
 justam mediocritatem reduxit.

XXIV. Post hæc delectum juniorum severè
 egit: monitis, ut solebat, conquistatoribus suis,
grandes eligerent, se eos fortes redditurum. Hos
 manipulis suorum permixtos, ne seorsim habiti
 seditiones agitent, eadem duritiâ & severitate
 disciplinæ exercuit; capitis pœnâ infrequentibus
 propositâ. Qui verò in armis non essent, eos
 majorem diei partem in foro agere coëgit. Qua-
 rum rerum insolentiâ, homines inter pudendas
 delicias nati educatique mirificè angebantur, *ser-
 vitutem* appellando, si perire socordiâ & luxuriâ
 cupientes, salvi esse cogerentur. Onerabat invi-
 diam satellitum quorumdam regionum intempe-
 ries, qui suo arbitratu hospitia deligentes, etiam
 invitis & reluctantibus dominis occupabant, pa-
 rique deinde licentiâ inter uxores eorum libe-
 roisque versabantur. Ergo fastidio præsentium
 multi relictâ urbe in agros emigrabant: donec
 id quoque clausis portis apppositi custodes prohi-
 buerunt.

XXV. Tum verò Tarentini se pro socio do-
 minum accepisse serò intelligentes, quod unum
 poterant, per indignationem & questus sortem
 suam miserabantur, aliquanto liberiùs, ubi per
 aliquam idoneam causam convenientes, præter

U. C. solitos animi affectus, etiam vino incaluisſent.
 471. Neque deerant qui ad Pyrrhum referrent: ar-
 A. C. cessitque nonnulli quòd inter convivium parum
 281. honorificè de rege loquuti eſſe arguerentur. Sed
 horum quidem periculum cujuſdam inter eos
 simplex & ingenioſa confeſſio diſcuſſit: *Et hæc
 diximus*, inquit, *& longè graviora dicturi fui-*
mus, niſi vinum defeciſſet. Ibi Pyrrhus, ut qui
 vini quàm hominum eam culpam videri mallet,
 arridens dimiſit eos. Ceterùm diſſuſus civitatis
 moribus animiſque, ut quemque plurimùm apud
 Tarentinos auctoritate conſilioque pollere ani-
 madverſerat, cauſis repertis ſtructiſve, ad filium
 Ptolemæum (quem diſcedens ipſe regno præfe-
 cerat annorum quindecim adoleſcentem) able-
 gabat: alios per occultas inſidias de medio tol-
 lebat: erant quos affectatâ humanitate com-
 plexus, inter familiariffimos haberet, quò popu-
 lo ſuſpectiores fierent. In his Ariſtarchus erat,
 vir inter primates amore civium & eloquentiâ
 excellens. Hunc quia nihilominus in magna a-
 pud multitudinem gratia eſſe cernebat, per cau-
 ſam certi negotii navigare in Epirum juffit. A-
 riſtarchus, quum refragari regis imperio, præſen-
 tis exitii, obedire, non quidem æquè velocis,
 ſed tamen æquè certi videretur, conſenſâ navi
 paulùm provectus, flexit curſum ad urbem Ro-
 manam, & receptus in fidem de rebus multis
 magniſque ſenatum largiter edocuit.

XXVI. Dum hæc Tarenti Pyrrhus admini-
 ſtrat, nihilo ſegniùs ad bellum gerendum apud
 Romanos delectus agebantur, cogeabantur pecu-
 niæ, miſſo ad focias civitates C. Fabricio, qui
 auctoritate gratiâque ſuâ deterreret à ſtudiis re-
 ſum novarum: quidam, quorum ſuſpecta levitas

erat, etiam præfidiis in opportuna loca imposi-
 tis, in fide retinebantur. Quidquid enim ubi-
 vis injuriæ acceptæ persuasione ægrum, aut cu-
 piditate novandi turbidum erat, id omne, tot
 adversus unam gentem conspirantium populo-
 rum robur, & bellicosissimi regis expectatio
 commoverat. quo intentiores Romani, capita
 seditionum maturè opprimendo, securitati suæ
 providebant. Eo tempore casus Prænestinorum
 principum memorabilis fuit: qui nocte jam in-
 gruente quum adducti Romam essent, custodiæ
 causâ conclusi sunt in ærario publico, tum de-
 mum intellectis fallacis oraculi ambagibus, cu-
 jus fide popularibus suis, ad defectionem eos
 impulsuri, sæpe sponponderant, in fatis esse, *uti*
Romanum ærarium à Prænestinis occuparetur.
 Sollicitos Patrum animos (nam & Fabricium à
 fociis retineri audiverant, ut eo pignore suos ab
 Romanis incolumes reciperent; & ad Etruscos,
 ad Umbros, ad Gallos contra populum Roma-
 num incitandos, legatos mitti) nova insuper cu-
 ra oppressit rei quum facto ipso atrocis, tum
 formidabilis exempli, ne apud omnes Italos a-
 lienissimo tempore Romana fides in suspensionem
 & odium adduceretur.

XXVII. In extremo Italiæ litore contra Si-
 ciliam Rhegium est, Græci nominis, temporibus
 illis florens & opulenta civitas. Ea quum
 adventu Pyrrhi magnum & terribile bellum cer-
 neret consurgere, præterea classibus Carthagi-
 niensium in illo mari vagantibus terreretur; dis-
 fisa viribus suis arcessendum à Romanis præsi-
 dium existimavit. Missa sunt militum millia
 quatuor, ex Campaniæ coloniis scripta manus,
 & inde legio Campana appellata, tribuno mili-

U. C. 471. A. C. 281. tum Decio Jubellio deducente. His ab initio quidem neque fides in defendenda urbe, neque diligentia defuit. Deinde, quia belli propinquus metus nullus erat, paulatim otio & Græcæ consuetudinis imitatione in luxum resoluti, præsentemque copiam cum dura & laboriosa vita, quam eousque egerant, comparantes, opportunitatem urbis, & incolarum felicitatem, sermone cupiditatis & invidiæ pleno, in circulis & hospitibus suis agitare cœperunt.

XXVIII. Delectabatur eo facto Decius, qui & ipse pari vœcordiâ ductus, sceleratum occupandæ urbis consilium pridem animo conceperat. Favebat occasio præsentis belli, quo sciebat ita distringi Romanos, ut Rheginam rem curaturi non essent: & in adverso litore Mæmertiños, exemplum simul felicitis sceleris, & similis perfidiæ haud dubios propugnatores, præterea communis patriæ necessitudine junctos, intuebatur. Nam & hi ex Campania oriundi, quum superioribus annis inter Agathoclis auxilia stipendium fecissent, à Messeniis pro amicis excepti, civibus trucidatis aut ejectis urbem occupaverant, domosque & conjugia miserorum inter se partiti fuerant. Etiam veterum Campanorum subibat memoria, qui Capuam possederunt, simili latrocinio Tuscis ademptam.

XXIX. Quum res satis placeret, ea consultatio supererat, quonam modo facinus impune patraretur, neve, ut in urbe populosa, pauciores à pluribus circumventi cæderentur. Confinigit epistolas tanquam à Rheginis ad Pyrrhum scriptas, ut præsidium Romanum ei proderetur. Vocantur secretò milites: epistolæ, quasi interceptæ, recitantur: queritur acerbè de perfidia

Rheginorum Decius : ex militari multitudine U. C.
 quidam, ad hoc præparati, succlamant, *armis* 471.
expediendam salutem, & exitium ipsis destina- A. C.
tum, in auctorum capita vertendum esse: adest 281.
 etiam ex compacto, qui nunciet *in Rhegino li-*
tore classem Pyrrhi conspectam esse, & secreta
colloquia habita. Miles supra priorem animi
 cupiditatem, etiam perfidiâ hostium & periculi
 metu accenditur. Consensu omnium in hanc
 sententiam disceditur, *ut ignari imparatique op-*
pidani opprimantur: cæde virorum factâ, for-
tunæ publicæ privatæque omnes legioni cedant.
 Fit facinus indignum & atrox. Decius quos-
 dam ex principibus ad cœnam vocatos inter sa-
 cra hospitalis mensæ obtruncat: alii passim in
 domibus suis trucidantur: majori parte Rhe-
 ginorum interfectâ, ceteri patriâ ejiciuntur, ab
 iisdem illis, quos paulo antè ut cum patria fer-
 varentur, amicorum atque fociorum nomine in-
 eam acceperant.

XXX. His patratîs, nova fit publicæ rei for-
 ma: ædes atque facultates miserorum tanquam
 hostilis præda inter latrones dividuntur: cæde
 adhuc recenti, matronæ virginesque maritorum
 atque parentum suorum interfectoribus nubere
 coguntur: jura nomenque Rheginæ civitatis
 crudelis & perfidiosa legio sibi vindicat. Sed
 bene consuluit mortalium generi Deus, quòd
 plerumque scelerum insignium exempla, eadem
 & vindictæ illustris documenta sunt: ne quis
 magis successu maleficiorum animari ad paria
 consilia possit, quàm exitu eventoque deterreri.
 Adeo veræ felicitati cum facinorosis non con-
 venit; neque ulla certior est insania, quàm ex-
 istimare scelere quemquam fieri beatiorum. Ut

U. C. enim quæ post hanc vitam manent supplicia,
 471. quæ maxima sapientes esse sciunt, nulla puten-
 A. C. tur, (solet enim hominum incredibilis stultitia
 281. vix iis habere fidem quæ vident, nedum ut in-
 expertis moveantur) attamen etiam quum pro-
 sperrimè procedunt omnia, interno vulnere la-
 cerat animum delictorum conscientia: viven-
 tium nomen, mortuorum memoria, apud ho-
 mines in odio & detestatione est: ac plerumque
 idipsum quoque, quod fœdissimè partum, labo-
 riosissimè retentum est, non Deo, non homini-
 bus inulta scelera diu patientibus, ingenti cum
 dolore eripitur.

XXXI. Juvat hîc referre breviter Decii Ju-
 bellii ceterorumque furoris ejus participum pœ-
 nas, quæ quidem earum temporibus his con-
 nexa sunt: nam extremum exitium, interea va-
 riis casibus torti, decimum in annum distule-
 runt, ut in tempore memorabimus. Igitur præ-
 donibus istis non diu lætæ, aut etiam inter i-
 psos tranquillæ res fuere. Metum à Romanis &
 Pyrrho utcumque, præter occasionem tempo-
 rum, Mamertinâ societate propellebant, & con-
 silio neutros laceffendi. Hoc enim tutissimum
 visum ex præsentibus, inter initia sua, dum ex
 violenta & subita origine nova civitas coalescit,
 abstinere bello: quod neque adversus regem se
 tutò sumpturos esse videbant; & promptiorem
 sperabant à Romanis veniam, si contra ipsos ar-
 ma non tulissent. Prima dissensionis causa, ut
 inter latrones oportuit, ex iniqua divisione ra-
 ptarum rerum orta est. Ejectus per seditionem
 Decius Messanam confugit: qui Rhegii erant
 milites, scribam ejus M. Cæsum imperatorem
 legerunt. Eodem honore Decius, quum pe-

cuniam secum grandem attulisset, à Mamertinis U. C.
auctus est; neque lætâ sibi, neque diuturnâ for- 471.
tunâ. A. C. 281.

XXXII. Nam evenit, ut oculorum gravi æ-
gritudine correptus, medicum insignem accien-
dum curaret; ultione divinâ jam ad plures acer-
bioresque pœnas nefarium hominem rapiente.
Adductus ergo medicus est Rheginus domo,
sed, quia multis ab annis Messanæ habitaverat,
origine non Decio tantum, nunquam ulli Rhe-
ginorum se commissuro, sed plerisque ejusdem
urbis incolis incompertâ. Ille memor patriæ,
& injurias ejus ulcisci certus, persuadet homini,
se strenuum quidem afferre remedium, sed e-
ventus tuti, celerrimæque efficacisë. Sic admo-
to medicamento, quod cantharidum succo tem-
peraverat, vetitoque tolli, priusquam ipse re-
versus ad ægrum esset, sine mora conscenso na-
vigio, ex urbe Messana profugit. Decius in-
credibili dolore fatis diu tolerato, postquam me-
dicus non redit, amoveri collyrium jubet: eo
diluto, luminibus orbatum se reperit. Ita in-
famis, exul, contemptus, cæcus, animo & cor-
pore ægro, tanquam vinculis constrictus, ad pœ-
nam servatur: miro quodam divinæ ultionis in-
genio, ut ab eo cui salutem suam crediderat,
cladem istam pateretur, qui prius ipse, quos
tueri debuerat, immanitate perfidiæque circum-
venisset. Quæ documenta historiis consignari
tradique generis humani interest, cui nunquam
fatis persuadetur, quantum à recta prudentiæ ra-
tione absit ea calliditas, per quam ob falsa quæ-
dam bona virtute fideque spretis, per fœdas &
iniquas libidines in vera mala ruitur.

U. C. I. ^{472.} ^{A. C.} ^{280.} **I**nterea Romæ parte copiarum ad præsidium urbis & incertos belli casus retentâ, novis consulibus exercitus & provinciæ datæ sunt. P. Valerio Lævino Tarentini & Pyrrhus, Ti. Coruncanio Etrusci belli reliquæ obvenērunt. Lævinus magnificum ad famam & terrorem ratus, hostem à se laceffitum videri, simul utile civitati, si quàm longissimè belli metum & incommoda ab agro Romano avertisset, confestim in Lucaniam moto exercitu, castellum opportuno situ operibus permunivit, valido præsidio imposito, quo & Pyrrhi cœpta tardarentur, & Lucani, quorum perfidia timebatur, ad hostem non auderent desciscere. Audito Romani consulis adventu Pyrrhus, quanquam socii nondum convenerant, turpe sibi & detrimentosum fore judicans, si inter primordia belli formidinis indicium ullum edidisset, cum copiis quæ aderant, incunctanter obviàm progressus est.

II. Ut tamen per causam aliquam honestam traheret negotium, caduceatorem misit cum literis, quarum hæc sententia fuit. *Rex Pyrrhus Lævino salutem. Audio te contra Tarentinos venire cum exercitu. Sed eo dimisso, cum paucis ad me venito. Causâ enim cognitâ, quod alteros alteris præstare æquum erit, etiam nolentes præstare cogam.* Ad hæc Lævinus: *Nos neque controversiarum nostrarum te sumimus arbitrum, neque hostem pertimescimus. Tu verò absurdè facere videris, causas alienas cognoscere satagens, qui propriæ culpæ reus, nondum Italiæ injussu nostro initæ pœnas nobis pependisti. Ergo non adversus te minùs, quàm adversus Tarentinos in-*

strueto cum exercitu venio, Marte iudice, auctore U. C.
generis nostri, de nostro jure disceptaturus. Ne- 472.
 que diu moratus signa movit, & inter Pando- A. C.
 fiam & Heracleam urbes, loco campestri, ab 280.
 hostilibus castris divisus Siri amne, consedit.
 Fama est Pyrrhum speculandi causâ ad amnem
 progressum, quum castra Romana diligenter spe-
 ctavisset, uni ex amicis, cui Megacles nomen
 erat, dixisse: *Ordo certè barbarorum istorum*
minimè barbarus est: at facta mox noscemus.

III. Tum autem ad ripam firmâ collocatâ
 statione, quæ transitum tentantes arceret, oppe-
 riri socios constituit, super rationem belli, quòd
 Romanos in hostili regione rerum necessaria-
 rum inopiâ laboraturos esse sperabat, etiam fi-
 duciâ Lævini anxius: cujus ille admirationem
 novo testimonio nuper auxerat, dimissis impune
 hostibus, qui ad exploranda castra venerant, &
 adjecto, *sibi præterea majorem alium exercitum*
esse. Inter hæc, ut vicinis castris, velitationes
 continuæ fiebant: ad summam rerum proficie-
 batur nihil. Igitur diebus ferme quinquaginta
 per hæc leviora certamina consumptis; consul,
 quòd iisdem causis ad festinandum prælium, qui-
 bus Pyrrhus ad differendum movebatur, milites
 in concionem vocatos consilii sui certiores facit,
 adversus novi hostis metum confirmat: Pyrrhi
 famam, belluarum terrorem, quantum potest,
 elevat: denique rebus omnibus ita se parat, ut
 vel volente cum hoste congrediatur, vel etiam
 invitum cogat ad certamen.

IV. Itaque, postquam Pyrrhum manere in
 sententia videt, equitatum omnem, tanquam ad
 agrorum prædam excursurum, præmittit: ipse
 cum instructis legionibus opperitur, donec in

U. C. 472. adversa ripa tumultus & clamor fiat. Equites
 A. C. 280. magno à castris intervallo circumvecti, quâ incustoditum flumen erat, transjiciunt; stationem pro hostili ripa collocatam cursu petunt. Epirotæ subitâ re perterriti ad castra sua se recipiunt. Pyrrhus intellecto hostem adesse, equitatum omnem, tria millia erant, quantâ maximâ celeritate potest, ad amnem rapit: sperans Romanos inter transeundum ordinibus solutis, & cæco vado cum iniquitate aquæ folique luctantes, occupari posse. Sed quum Romani equites se objecissent, invectus ante primum suorum agmen, non imparem famæ suæ pugnam edidit, splendidis armis conspicuus, neque minùs insigni robore animique præsentia: quum ita totam aciem consilio imperiisque regeret, tanquam omni alio labore solutus esset; ita, ubi res poscebat, accurrens præliaretur, tanquam solum ad se militis officium, ad alium universæ rei cura pertineret.

V. Interea Leonnatus quidam Macedo, quum ex hostibus quemdam notasset, qui ceteris omissis omnibus, unum in regem totâ volitantem acie intentus, quacumque parte illum se inferre vidisset, eò quoque equum agebat, monuit Pyrrhum. Cui ille, *Fatum*, inquit, *ô Leonnate, mortalium effugerit nemo. Ceterum neque hic Italus mecum, neque alius quisquam, impune congregietur.* Vix eloquutus hæc fuerat, quum Oplacus (hoc nomen erat viro, Frentanæ turmæ præfecto) infestâ lanceâ equum percutit regis, atque illius equum vicissim excipiens Leonnatus. Ibi circumfusi regis amici Oplacum pugnantem interficiunt, regem eripiunt. Sed iste casus magnopere perculit regios, ipsum esse cæ-

sum opinantes. Quare ut confirmaret suos, si- U. C.
 mulque pericula sibi intentata declinaret, palu- 472.
 damentum & arma cum Megacle commutat: A. C.
 illoque in pugna relicto, ad phalangem ordi- 280.
 nandam adducendamque pergit. Occurrunt &
 Romanæ legiones. certatur diu accerrimè, e-
 ventu adeo dubio, ut memoriæ sit proditum,
 septies alternante prælii fortunâ, modò Roma-
 nos hostium, modò Tarentinos Epirotasque Ro-
 manorum terga vidisse.

VI. Sed proximè desperationem Pyrrhi res
 adduxerat Megaclis cædes, quem regiis armis
 monstratum ex diversa acie fortissimus quisque
 regis interfecti gloriam affectans impetebat: do-
 nec eques nomine Dexter, interempto detractam
 chlamydem galeamque maximis cum clamori-
 bus ad consulem ferens, fidem patratae cædis u-
 trique exercitui fecit. Jam omnia terroris at-
 que consternationis apud Græcos plena erant:
 fugissentque haud dubiè, nisi quamprimum nu-
 do capite obequitans Pyrrhus, *seque vivere &*
adesse voce magnâ testatus, tantundem fiduciae
 Romanis, quantum suo militi formidinis despe-
 rationisque dempsisset. Lævinus adesse tempus
 ratus quo ultima remedia experiretur, signum
 equitibus sustulit, quos in insidiis collocaverat,
 ut terga hostium incurrerent. At Pyrrhus in
 hoc agmen elephantos agi jubet, ipsos quoque
 in ultimum terrorem hostium reservatos.

VII. Id consilium afflixit spes Romanas, e-
 ventumque totius pugnae secundum Pyrrhum
 dedit. nam & homines ipsi vastorum corporum
 mole, terribilique superstantium armatorum spe-
 cie stupentes, quodvis potiùs ingens & formi-
 dabile portentum, quàm animalium à natura

U. C. productorum formam videre videbantur: & e-
 472. qui ad conspectum odoremque & fridorem tum
 A. C. primùm visarum belluarum exterriti, protinus
 280. confusis ordinibus, quâ cuique proximum erat,
 abripiebantur, sessoresque vel excutiebant, vel
 frustra renitentes secum auferebant in fugam, &
 in suorum aciem incurrentes omnia trepidatione
 tumultuque miscebant. Insequutis elephanto-
 rum rectoribus, multi fugientium ab iis qui in
 turribus belluarum constiterant, vulnerati sunt:
 plures ab elephantis ipsis confecti obtritique.
 Sed consule omnia experto, cohærebat utcum-
 que acies; donec immissa Pyrrhi imperio Thes-
 salica ala malè resistentes fregit disjecitque.

VIII. Neque dubium habetur, quin eo situ
 loci quo tum conclusi tenebantur, cæsi omnes
 captive forent, ni, præter consuetudinem Pyrrhi,
 qui hoc imperatorium rebatur, non pertinaciter
 instare fugientibus, ne alio tempore desperatione
 salutis acrius resisterent, etiam præceps in vesp-
 eram dies regios à persequendo desistere coëgis-
 set. Adjuvit etiam fortuna reliquias infelicis
 exercitûs, quòd elephante accepto vulnere con-
 versus, etiam ceteros barritu turbavit. Ea res
 morata hostes, spatium fugientibus dedit, quo,
 transmissa amne, pervenire in Apuliam possent;
 ibique urbis cujusdam munitionibus adversus in-
 stans periculum tegerentur. Cæsa eo prælio
 Romanorum sociorumque peditum millia qua-
 tuordecim, & præterea octingentos septuaginta
 reperio; ducentos quadraginta sex equites: ca-
 ptos in universum mille octingentos duodecim,
 in his equites duos & octingentos: amissa signa
 militaria duo & viginti.

IX. Quo magis miror auctores qui hæc tam

accuratè exsequuti sunt, negare numerum ex re- U. C.
 gio exercitu desideratorum annotatum esse: quum 472.
 Dionysius scribat Lævinum amisisse paulo minus A. C.
 millia quindecim, tredecim interiisse ex victo- 280.
 ribus; Hieronymus autem Cardianus, æqualis
 istorum temporum scriptor, de Romano exer-
 citu non plus septem millibus cecidisse tradat,
 de regio, intra quatuor millia. Sed hoc inter
 omnes constat, flore ducum militumque suorum
 victoriam eam Pyrrho constituisse: exceptæque
 dicuntur voces, *non minùs victum se eo prælio
 quàm victorem discessisse* ferentis. etiam quum
 Tarentino Jovi spolia donaque figeret, fassus hoc
 fertur, inscripto ejus sententiæ titulo: queren-
 tibusque fociis respondisse, *næ ego, si iterum sic
 vicero, sine milite revertar in Epirum.* Ipsum
 quoque regem hoc prælio grave vulnus accepisse,
 auctorem habeo: sed quoniam alii tale nihil
 tradiderunt, casusque diversarum pugnarum mi-
 sceri nonnunquam video; non ausim uni, in si-
 lentio plurium & accuratiorum, credere.

X. Magnâ profectò pertinaciâ certatum esse
 hoc etiam argumento fuerit, quòd postridie ejus
 pugnæ, quum cæforum corpora Pyrrhus inspi-
 ceret, quæ ad humanitatis & clementiæ famam
 humari jusserat; Romanos omnes in hostem ver-
 sos honestis vulneribus oppetiisse cernens, ex-
 clamavit: *O quàm proclive mihi erat orbis im-
 perio potiri Romanos habenti milites!* Neque
 cunctatus est eorum, quos in potestate habebat,
 animos appellatione blandâ magnisque promissis
 adoriri, ut apud se stipendia facerent: & ab-
 nuere perseverantes nihilo sequius humaniter
 clementerque habuit, & vinculorum, & omnis
 quæ fortunam captivorum comitari solet con-

U. C. 472. tumeliæ, expertes. At Romanos prælio tam
 A. C. 280. malè acceptos alia mox clades terruit, ut longè
 impar detrimento, ita majoris aliquanto formi-
 dinis & religionis. Nam ad manifestam deo-
 rum iram referebatur, quòd pabulatores fortè
 dimissos subitò coorta tempestas ita perculerat,
 ut inter horribilem cœli fragorem cadentibus
 fulminibus quatuor & triginta interirent, afflati
 & semimortui relinquerentur duo & viginti: ju-
 mentis etiam eodem turbine extinctis aut debi-
 litatis compluribus.

XI. Pyrrhus interea quum vacua & deserta
 Romanorum castra cepisset, victoriâ non fegni-
 ter usus, promovit copias, vastandisque proximi-
 morum quorumque agris, ab amicitia Romano-
 rum permultos populos avertit. Supervenere
 deinde focii Lucani Samnitesque. quibus leviter
 castigatis quòd pugnâturo non adfuissent, par-
 tem tamen spoliolum dedit: eo ipso magnopere
 lætus & exultans, *quòd præter suas copias Ta-
 rentinis tantum auxiliis adjutus, Romanorum in-
 gentem numerum fudisset.* Intento in victoriæ
 fructum Pyrrho, alia ex parte Lævinus curan-
 do faucios, colligendo dispersos, manum rursus
 haud contemnendam effecerat. Et senatus, quan-
 quam multi culpam acceptæ cladis imputabant
 consuli, Fabriciusque dixerat, *non sibi Romanos
 ab Epirotis, sed Lævinum à Pyrrho victum vi-
 deri,* supplementum ei mittendum censuit. Quum
 voce præconis edictum esset, *qui in occisorum
 locum patriæ navare operam vellent, uti nomina
 darent;* certatim dantibus, celeriter duarum le-
 gionum numerus expletus est.

XII. His copiis auctus consul, Pyrrhi vesti-
 gia sequendo, quibus poterat exercitum ejus in-

commodis vexabat: & quum occupandæ Capuæ U. C. consilia regem agitare comperisset, festinanter 472. exercitu ducto, prævenit eum, cunctisque ad de- A. C. fensionem paratis, ab invadenda urbe deterruit. 289. Pyrrhus Neapolim flexo itinere, atque ibi quoque spe suâ frustratus, protinus ad ipsam Romam magnis itineribus Latinâ viâ contendit. Jam ab Anagnia & Hernicorum agro, Fregellis obiter expugnatis, Præneste pervenerat, intra vicesimum ab urbe lapidem. Sed urbani magistratus, simul atque de clade auditum fuerat, novis delectibus ex senatusconsulto juniores armaverant: aliudque non invalidum auxilium populi Romani fortuna tempore necessario providerat. Consul enim alter Ti. Coruncanius meliore fortunâ cum Etruscis congressus, universam gentem novis foederibus obstrinxerat: & ad tutelam patriæ revocante senatu, nullo alio hoste distractus cum exercitu victore accurrebat.

XIII. Pyrrhus quum Etruscos ad arma retrahere frustra tentavisset; præter urbem suis præfidiis tutam, duos consulares exercitus, alterum à fronte, alterum à tergo imminere cogitans, in Campaniam regressus est. Ubi Lævinum majoribus sibi copiis, quàm ante cladem habuisset, occurrere videns, *cum Hydra Lernæa sibi negotium esse dixit, cujus præcisa capita paulo post, numero etiam aucto, renascerentur.* Quia tamen priori victoriæ confidebat, eduxit copias, & tanquam pugnaturus instruxit: quoque suorum simul alacritatem experiretur, simul perterrefaceret hostem; clamorem tollere milites, ac elephantos ad barritum ciendum incitari jussit. Redditus est à Romanis longè major atque terribilior clamor. Unde de animis utrorumque

U. C. 472. A. C. 180. conjectans, abstinendum sibi prælio in præsentia judicavit: & victimarum exta parum læta causatus, exercitum in castra, & inde, magna cum præda & captivorum agmine, Tarentum reduxit.

XIV. Romani, qui durissimo tempore de constantia sua nihil remiserant, sed de totius belli eventu semper amplas spes & orationes magnificas habuerant, præmia virtutis tum maximè celebranda rati, L. Æmilio Barbulæ ob res in consulatu gestas decreverunt triumphum: isque de Tarentinis, Samnitibus, & Sallentinis, qui inter auxilia Tarentinorum fuerant, A. D. VI. Idus Quintiles triumphavit. Sed P. Valerio consuli negotium datum, ut Setinum in agrum abductis exercitûs victi reliquiis, castra muniret, hiememque sub pellibus agere cogeret. Per eadem tempora quum de captivis in senatu agitatum esset, redimine eos placeret, ista sententia tenuit. credo præcipuè movisse animos equitum casum, quos fortiter sustentatâ pugnâ donec elephantibus aberant, horum superventu consternati equi sine ulla fessorum culpa cædendos vinciendosque hostibus præbuerant. Missi sunt hujus negotii causâ præcipuæ dignationis legati, P. Cornelius Dolabella, Senonum deletâ gente nobilis, C. Fabricius Luscinus, Q. Æmilius Pappus, qui biennio antè collegæ in consulatu fuerant.

XV. Pyrrho à natura magnorum animorum indivisa comes inerat humanitas: sed hanc ambitione auxerat, errore pervulgato ministras imperii virtutes esse putans, cui uni intemperantissimè deditus, huc rationes suas omnes referebat. Et quanquam audaciâ bellicæ artibus ne-

mini suâ ætate ducum postponendus esset, om- U. C.
 nia tamen priùs experiri solebat, quàm armis 472.
 rem permetteret: animosque hostium, ut quis- A. C.
 que opportunus erat, metu, cupiditate, volupta- 280.
 te, misericordiâ, denique conditionum æquitate
 ac utilitate, moliebatur. Igitur nunciato Româ
 legatos venire, tot consulares ad majorem certè
 aliquam rem mitti suspicatus, pacis componen-
 dæ mentionem illaturos esse sperabat. Quo igitur
 & tutior, & honoratior accessus eorum foret,
 ad ipsos usque fines agri Tarentini Lyconem na-
 tione Molossium cum præsidio misit obviam:
 ipse verò cum ornato equitatu venientibus extra
 portam occurrit, deductosque perquam hono-
 rificè ac hospitaliter, rebus omnibus lautè atque
 liberaliter habuit. Illi quæ ad moderationem
 animi pertinent præfati, *quanta sortis inconstan-
 tia, quàm subitæ bellorum vices essent, neque
 præsciri futura posse, mandata edunt: se ad
 recipiendos captivos suos venisse, sive certo in ca-
 pita pretio redimi, sive cum Tarentinis aliisve
 permutari pateretur.*

XVI. Pyrrhus nihil magnæ rei sine consilio
 amicorum statuere consueverat: quo tum quo-
 que convocato, Milo quidam suadebat, *ut capti-
 vis retentis fortunâ suâ uteretur, neque bellum
 nisi perdomitis Romanis omitteret.* Longè diversa
 Cineæ oratio fuit: qui commemoratâ *senatûs
 populi que Romani constantiâ, quam sæpe extre-
 mis temporibus suis invictam ostendissent, subje-
 cit: Aliorum fortassis hostium aut mores oderi-
 mus, aut contempserimus arma. Cum hac gente,
 ô rex, amicitiam tibi potiùs quàm bellum haben-
 dum esse censeo. neque reddi modò captivos, sed
 etiam donari ex usu tuo fuerit. neque differen-*

U. C. dum arbitror, quin legatos cum muneribus Ro-
 472. mam mittas, qui conditionibus æquis pacem con-
 A. C. ficiant. Hoc enim illud tempus esse arbitror, quo
 280. rem tibi necessariam, si quid iudico, etiam cum
 dignitate facere possis. Nunc enim rebus adhuc
 prosperis de pace agens, & facilius, quæ volue-
 ris, impetraveris; & nullâ aliâ causâ, quàm
 animi solitâ magnitudine, pacem obtulisse vide-
 beris iis, quos integrum fuisset armis ad servi-
 tutem cogere. Et absit quidem omen, tuæque
 res, sicut cæperunt ire, pergant. Sed tamen ho-
 mines sumus: & si fortuna verterit, neque tam
 facile porro negotium erit pacis, neque pari cum
 decore tractabitur.

XVII. In hanc sententiam loquutis quoque
 ceteris, & ipse rex assensus, vocari legatos Ro-
 manos jubet. Qui ubi venerunt, hunc in mo-
 dum egisse fertur: *Res equidem indigna est,*
quam facitis, Romani. Quum enim amicitia
mecum ineundæ rationem nullam habeatis, bello
captos repetitis; ubi reddidero, iisdem illis ad-
versus me usuri. Quòd si igitur, revocatis ad me-
liora & utrisque profutura mentibus, fœdus at-
que societatem mecum instituitis, vestros & cives
universos, & socios quos cepi, sine pretio reci-
pite. Sin verò vobis hostiles animi manent, ne-
que ego pro sano me facturum arbitror, si odia
vestra tot fortium virorum manibus instruam:
neque verò tanta mihi rei nummariæ difficultas
est, ut pecuniis Romanorum indigeam, quos de-
cebat potius, si amici essemus, liberalitate meâ
locupletari. Simul non spernendi pretii munera
legatis dari iussit, plura se & meliora aliàs datu-
rum professus. Hæc in commune legatis om-
nibus præsentibus dicta actaque.

XVIII. Ceterum cum solo deinde C. Fa-^{U. C.}
bricio longior & accuratior sermo fuit: neque ^{472.}
referre piget, quod apud idoneos auctores repe-^{A. C.}
ri. Quum itaque remotis arbitris colloqueren-^{280.}
tur, inter cetera regem ita dixisse postea vulga-
tum est: Ego verò quum ceteros Romanos omnes
amicos habere expeto, tum præsertim te, C. Fa-
brici, quem inter ceteros civili militarique virtute
præstantissimum esse judico. Unum deesse tibi
indignor, quòd re familiari angustiore utens, de-
bitum magnis viris splendorem tueri minimè po-
tes. Sed hanc fortunæ injuriam ego diutius tibi
molestam esse non patiar, daboque auri argenti-
que facti & infecti eam copiam, quâ ditissimo-
rum quorumque census faciliè vincas. Hoc enim
in primis loco fortunæque meæ convenire per-
suasum habeo, eximiorum hominum, qui potius
gloriæ quàm pecuniæ accumulandæ studuerunt,
gravem inopiam consolari. Id quidem ego valde
pulchrum opus esse reor, neque magnificentia re-
giæ vel monumentum illustrius usquam poni, vel
augustius diisque gratius donarium suspendi posse.
Quare non tam dedisse beneficium putabo, quàm
accepisse, si meis te copiis adjuvari siveris.

XIX. Neque tamen id à te petiturus eram, si
mibi gloriosa largitio tantum, tibi verò parum
decora fuisset. Nunc autem, quia non ad pro-
ditionem, aut indignum moribus tuis facinus ul-
lum emeris; quid est, cur hospitale munusculum,
amicissimo animo oblatum, infesto & pertinaci ve-
lis aspernari? Ego enim aliud à te desidero
nihil, nisi quod à viro optimo patriæque aman-
tissimo fieri possit, imò debeat; ut senatum à
præfracta illa pervicacia ad æquitatem & con-
silia mitiora transducas, quod res est docendo, ne-

U. C. 472. que bellum sine maximo vestro & damno & pe-
 A. C. 280. riculo geri, neque à me, qui Tarentinis auxi-
 lium pollicitus, primo etiam prælio victor discessi,
 integrâ fide atque dignitate deserui posse. Neque
 verò me delectat vobiscum dimicare, quos amicitia
 meâ quàm odio digniores arbitror: & multis in-
 terea negotiis obortis, quæ præsentiam meam de-
 siderent, in regnum meum reverti mallet. In
 hoc fidem quam postulabis dabo, quò & tu de a-
 nimo meo securus esse possis, & ceterorum dubi-
 tationes tollere, si qui fortè negabunt regibus tu-
 to credi posse, propter unius aut alterius vesania-
 nam, qui nullo intellectu honesti, pactis atque
 fœderibus, donec utilia viderentur, stantes, simul
 atque levitatis pretium apparuit, fidem quàm oc-
 casionem negligere maluerunt. Pace verò con-
 festâ, nihil aut mihi jucundius, aut utilius u-
 trisque fieri possit, quàm si mecum in Epirum
 naviges, primo inter meos loco, & in bello lega-
 tus futurus, omnisque fortunæ meæ particeps.
 Nam & ego possessionem nullam pretiosorem esse
 puto, quàm fortis & fidelis amici: & animo tuo
 regiæ fortunæ apparatus, regionumque negotio-
 rum majestas congruit. Hæc ergo si in commune
 contulerimus, quæ maxima per homines censentur
 bona, vicissim alter alterum adjuvantes, nullo ne-
 gotio adipiscemur.

XX. Hic ubi finem dicendi rex fecisset, post
 modicum intervallum Fabricius inquit: De vir-
 tute quidem, si quid ejus in me belli domive ani-
 madverti potuit, mihi supervacaneum est quid-
 quam attingere; quando jam aliis de ea credi-
 disti. Neque itidem de paupertate necessum est
 exponere, quòd exigui agelli tuguriolique domi-
 nus, non scœnore, neque mancipiorum operis, sed

laboribus hujus corporis alor. nam & ista, refe- U. C.
rentibus aliis, existimo te accuratè didicisse. Si 472.
verò me deteriore ob paupertatem conditione, quàm A. C.
Romanorum quemlibet, esse suspicaris; certè, sive 280.
ultra, sive alienam sequutus opinionem ita conje-
cisti, mirificè falsus es. Mibi enim contemptis
opibus virtutem & officium sectanti nullus un-
quam miseriæ sensus fuit: neque fortunæ meæ,
vel in privatis negotiis, vel in publicis, ingemui.
Quâ enim tandem causâ convicium ei facerem?
nisi fortè crimini dabo, quòd in ista paupertate
mea, his omnibus, quæ cuilibet animo magno ex-
celsoque sola desideranda videntur, non modò cum
divitibus, sed etiam præ illis, in patria per-
fruo.

XXI. Honoribus enim qui apud nos amplissimi
sunt, fungor: bella gravissima rego: splendidis-
simis adhibeor legationibus: religionum sanctis-
simarum curam gero: vocor in senatum: de sum-
ma republica rogor sententiam: laudant me mul-
ti imitanturque hilariter: neque minoris fio,
quàm quilibet in civitate nostra potentissimus:
videorque specimen & exemplum ad virtutem glo-
riamque capeffendam esse ceteris; nihil in hæc
omnia sumptus de meo faciens, sicuti neque alio-
rum quisquam. Nam alibi quidem, ubi plerum-
que privatim opes magnæ, publicè vix mediocres
sunt, magistratus ex re familiari dignitatem
splendoremque loci sui sustinent. Nostra civitas
longè diversis institutis utitur, neque fortunis
privatorum ullâ parte gravis est. Omnis iste
apparatus, quo nostri cives, quotquot ad rerum
magnarum administrationem deliguntur, magnificè
instructi sunt, præbetur publice. quæ res exæ-
quat omnes, neque pauperrimo alicui quidquam

U. C. patitur ad tuendum publicum aut suum decus de-
 472. esse, neque ditissimo superesse. Quando igitur
 A. C. pauperrimus omnium, tamen locupletissimo cuique
 28a. nulla in re bona cedo; quid est, quòd de fortuna
 queri debeam? an postulandum erat, ut me regi-
 bus parem faceret, quibus ingentes auri cumulos
 licet recondere? Sed hæc quidem ad publicam
 vitam.

XXII. In privata verò tantum abest ut mea
 mihi inopia sit oneri aut incommodo, ut contrà,
 quoties me cum divitibus istis compono, mea fors
 incomparabiliter videatur beatior; & ego me in-
 ter illos planè paucos numerem, quibus quanta
 esse in vita potest felicitas contigerit: eoque no-
 mine & mihi plurimùm gratulor, & gratias a-
 go paupertati meæ. Quum enim supervacua per-
 sequi mihi ineptum & otiosum esse videatur, ne-
 cessaria verò agellus rectè colenti dispensantique
 suppeditet; nescio quem in usum de majoribus di-
 vitiis debeam esse sollicitus. Nam omnem mihi
 cibum fames suavissimum efficit; omnem potum
 sitis: somnum facilem & tranquillum labore pa-
 ro: vestis, si frigus arceat, mihi se probavit
 satis: in supellectili, ut quodque ad usum, cui de-
 stinatur, maximè commodum atque parabile est,
 ita placet impensius. Quare sic quoque sim in-
 jurius, si accusem fortunam, quòd mihi non ma-
 jores facultates ministraverit illa, quàm na-
 tura mea desideret, quæ mihi neque cupiditatem
 ejus quod nimium esset ingenuit, neque profectò
 dexteritatem parandi.

XXIII. Quare cum ista paupertate mea, &
 aliis opulentissimis hominibus, & te quoque ipso
 me copiosorem esse judico. Nam ego tantum ha-
 beo, ut plus non desiderem: tu, nisi Epirum &

cetera quæ tenes possidens inopem te esse crederes, U. C. in Italiam trajecisses? Sed pulchram facultatem 472. beneficia hominibus dandi præstat opulentia: ego A. C. per inopiam subvenire queo nemini. Hoc verò 280. non magis me angit, quàm quòd aliis quoque rebus non supra modum instructus sum: quòd neque scientiam præcellentem mihi Deus, neque vaticinandi artem tribuit, quibus prodesse indigentibus possem, neque alia itidem permulta. Eorum verò quæ in me sunt, si & civitati & amicis copiam facio, & unde quemquam juvare ullo pacto possum, id commune omnibus esse patior; hoc quoque crimine hætenus me vacare posse existimo. Neque verò tibi quidem hæc parva aut contemptibilia vocare licet, qui præ te feras illa videri maxima, adeoque ingenti pecuniæ modo emere paratus es.

XXIV. Quòd si verò ad sublevandas necessitates egentium omnino facultates magnæ optandæ essent, atque hoc nomine pecuniarum possessio partem aliquam felicitatis faceret, uti vobis quidem regibus videtur; utra mihi via parandarum opum erat melior, ut à te nunc acciperem cum dedecore, an verò ut olim pararem, quum possem honestissimis rationibus? Nam mihi sanè ditescendi opportunitates præcloras respublica bene gesta præbuit, quum aliàs sæpe, tum verò maximè ante hoc quadriennium, quando in Samnites, Lucanos, Bruttiosque consul cum exercitu missus amplissimas regiones populabundus percucurri; præliis multis victor urbes opulentas vi cepi diruique: unde donatis largiter militibus, redditoque privatis quod reipublicæ in usus belli mutuum dederant, res tamen superesset quadringentorum talentorum, quæ in ærarium publicum intuli. Post-

U. C. 472. *quam igitur justas & decoras ex manubiis opes,*
 A. C. 280. *quæ in promptu erant, aspernatus sum, & ex-*
emplo Valerii Publicolæ multorumque aliorum,
qui rem Romanam hunc in statum produxerunt,
gloriam pecuniis anteposui; nunc à te munera
capiam, contemptâ pulcherrimâ ditescendi occasio-
ne, pudoris atque periculi plenam amplexus? Et
illam quidem opulentiam honestos justosque ad u-
sus expendere liberrimè & cum voluptate quadam
potuissem: nunc verò ne hujus quidem boni ulla
futura esset copia. Creditæ enim veriùs quàm
donatæ pecuniæ censendæ sunt, quæ alieno be-
neficio obvenerunt, animoque ingenuo & erecto
graves incumbunt, donec restitui queant; ut jam
per hospitii, vel amicitiae, vel benevolentiae spe-
ciem datæ acceptæque fuerint.

XXV. *Jam verò, quid futurum censes, si*
vulgatâ famâ (neque enim celari poterit) ma-
gistratus, qui morum apud nos præfecturam am-
plissima cum potestate exercent, quos censores ap-
pellamus, pro jure suo, quo in civium vitas in-
quirere, & à patriis institutis discedentes mul-
tare consueverunt, me publicè citatum causam
captorum munerum dicere jusserint? Addunt
plerique à Pyrrho, virum virtutis tantæ quan-
tivis bene emi certo, acriùs continentiam ejus
constantiamque tentatam esse, post alia magni-
fica promissâ, etiam parte regni oblatâ: neque
motum esse Romanum, nisi hætenus, ut se con-
silii regii rationem expedire negaret. Si enim
malum me virum judicas, inquit, cur ambis? sin
verò bonum, cur corrumpis? Adjecisse deinde
dicitur, etiam ipsi Pyrrho negotium hoc neque ju-
cundum futurum, neque conducibile, si processis-
set. suam enim libertatem & amicis regiis, &

ipsi regi gravem futuram : justitiam autem & U. C.
abstinentiam si Epirotæ experti forent, relicto 472.
rege ad ipsum transituros. Quæ omnia, & quod A. C.
 deinceps adjecturus sum, variis ab auctoribus 280.
 tradita, conquiri exponique non inconveni-
 ens nec inutile judicavi: quò virorum, quibus fulta
 res Romana per durissimos casus ad imperii
 gloriæque incomparabilem magnitudinem per-
 venit, animi sensusque noscerentur; claroque sub
 exemplo faciliùs deprehenderetur, quibus mo-
 ribus studere oporteat admirationi futuros ho-
 mines, majoremque & meliorem transdituros
 posteris rempublicam, quàm à majoribus ipsi
 acceperant.

XXVI. Igitur his ita dictis auditisque regem
 in præsentia quidem quievisse accepimus: po-
 stridie verò vocari ad se Fabricium jussisse, pa-
 rato ante ad perterrendum eum elephanto, qui
 à tergo colloquentium post aulæum adstans, ma-
 gistri imperio, repente diducto aulæo, super
 Fabricii caput demisit manum, horrendumque
 stridorem & barritum edidit. Sed vir ingens
 animi, quum sensim se convertisset, arridens,
Neque heri me aurum tuum pellexit, inquit, ne-
que hodie perterrefecit bellua. Deinde quum ad-
 motus cœnæ de Græcis sapientibus differentem
 audiret Cineam: quibus Epicuri secta placeret,
eos voluptatem in arce bonorum, reipublicæ cu-
ram inter præcipua felicitatis impedimenta po-
nere: similemque vitam agere deos arbitrari,
nullâ rerum humanarum curâ, nullo neque in
improbos iræ, neque in bonos favoris affectu, soli
otio voluptatique deditos; exclamavisse Fabricium
 ferunt: *Dii faxint, isthæc sapientia Pyrrho*

U. C. *Samnitibusque cordi sit, donec bellum cum popu-*
 472. *lo Romano gerent!*

A. C.
 280.

XXVII. Hi temporum istorum mores fuerunt: hæc magnorum virorum certamina, non opibus & luxuriâ, sed virtute, consilio, patientiâ, patriæ caritate excellere. Nec enim subiti impetus, aut ad præsentem usum meditatæ simulationis istæ voces fuerunt; sed perpetuo tenore vitæ verborum suorum fidem admirabiles potiùs nostris temporibus quàm imitabiles viri affirmarunt. Idem ille Fabricius, quum ejus tota supellex argentea salino uno constaret, & patellâ, quæ tamen ipsa corneo pediculo sustineretur, Samnitium legatis pecuniam & supellectilem splendidam dono afferentibus, planas manus ad aures, hinc ad oculos, nares, os, gulam, deinde ad imum usque ventrem deducens, *Donec his, inquit, imperitara potero, nihil deerit: vos autem pecuniam ad eos, qui hac indigent, reportate.* Denique vitam universam sic exegit, ut in hæreditate ejus non esset, unde filiarum dos expediretur: gloriosâ paupertate, quum ex ærario publico erogatâ pecuniâ senatum puderet indotatas pati virgines, quas patrem non puduerat ita relinquere.

XXVIII. Sed & ceteri senatûs principes eadem ferme virtute tolerantiaque tum agebant. Ex quibus Q. Fabium Maximum, qui toties in summis imperiis fuerat, qui censurâ gestâ, noluerat iterum censor fieri, negans, *ex usu rei publicæ videri, ut iidem sapius censores crearentur*, simili & paupertatis & amoris publici testimonio populus Romanus affecit. mortuo enim tantum congeffit æris, ut inde filius Q. Gurges & viscerationem, & epulum publicè da-

ret. Curius ab eadem altitudine animi Sabino- U. C.
rum munera, quemadmodum Fabricius Samni- 472.
tica sprexit. Æmilius Papus in plerisque ma- A. C.
gistratibus collega Fabricii, Ti. item Corunca- 280.
nius, aliique præclari viri, ex similitudine mo-
rum amicissimè inter se conjunctissimèque vixe-
runt: ut verè mihi temporum illorum speciem
amplexus animo videatur poëta, qui *moribus*
virisque antiquis rem Romanam stetit prædi-
cavit.

XXIX. His igitur animadversis expensisque
rebus, majore componendi cum hac gente belli
desiderio Pyrrhus inflammatus, ducentos ex ca-
ptivis protinus sine pretio restituit: ceteris si qui
ad instantia Saturnalia Romam ad visendos suos
proficisci cuperent, ejus rei potestatem fecit;
unius Fabricii sequutus fidem, qui *reversuros*
exactis feriis, nisi pax interea convenisset, spo-
ponderat. Eaque tum & gravitas senatûs, &
singulorum fides fuit, ut ad diem à Patribus
præstitutam universi Pyrrho se restituerent, post-
quam obfirmatos suorum animos impellere ne-
quicquam tetendissent.

XXX. Rex enim callidus hunc temporum
articulum sibi tenendum arbitratus, dum aspectu
carissimorum pignorum mollitos & cupidine ist-
hæc retinendi incensos animos, ad belli odia de-
ponenda promptiores haberet, legationem mit-
tere Romam statuit, ut iis conditionibus quas
Fabricio præfenti exposuerat, pacis & amicitiae
foedera conjungerentur. Petebat autem, *ut iis-*
dem foederibus Tarentini comprehenderentur: ce-
teri Græcorum Italiam incolentium, liberi, &
suis legibus, agerent: Samnitibus, Apulis, Lu-
canis, Brutiis, quæ erepta à Romano forent.

U. C. redderentur : Romani captivos à Pyrrho sine pre-
 472. tio reciperent. Erat apud Pyrrhum eâ tempe-
 A C. state Cineas, cujus suprà quoque facta est men-
 280. tio ; vir quum civilium rerum apprime gnarus,
 tum animo propositoque honestus, & qui natu-
 ræ proclivem indolem eruditione usuque ad effi-
 cacem facundiam exercuisset. Hunc eas ob ar-
 tes carissimum rex habebat : crebróque prædi-
 cabat, *plurium se urbium imperium per eloquen-
 tiam Cineæ, quàm armis suis adeptum esse.*

XXXI. Romam iste quum legatus venisset,
 callido consilio moras nectens, priusquam sena-
 tum adiret, mûnera passim per illustrium domos
 Pyrrhi nomine misit. Introductus deinde in
 curiam, quum regis virtutem & propensum in
 Romanos animum multis extollens, de condi-
 tionum quas afferret æquitate differuisset, ma-
 gna pars senatûs mota est, ut admittendas esse
 dubitaret. Quippe super cetera, si focios suos
 oppugnare desinerent, tanta auxilia pollicebatur,
 ut iis haud difficulter imperium ceteræ Italiæ
 possent acquirere. Sed quoniam ob magnitu-
 dinem rei, sollicitis Patribus, multos in dies ex-
 tracta deliberatio, pacis futuræ suspicionem ru-
 moremque fecerat, Appius Claudius, ob sene-
 ctam & cæcitatem abstinere curiâ olim solitus,
 confestim in senatum se deferri lecticâ jussit :
 ubi conspectum protinus exceperunt filii gene-
 rique, honorisque & officii causâ circumfusi de-
 duxerunt ad locum dignitati ejus congruentem.

XXXII. Ibi, quum ipsius rei novitate, tum re-
 verentiâ viri silentibus omnibus, expectantibus-
 que cujus rei causâ post longi temporis defuetudi-
 nem senatum ingressus esset, ab incommodo valé-
 tudinis exorsus, *sibi quidem hætenus molestam su-*

isse cæcitatem dixit: nunc autem non modo illa U.C.
 delectari, ne quæ fierent videret, sed etiam ægre 472
 ferre, quod aures nondum obsurdissent, ne tam A.C.
 fecda & Romano nomine indigna audire cogere- 280
 tur. Quod enim vobis mentes illæ cesserunt? quod
 reciderunt spiritus? Certè præ vobis ferre so-
 lebatis, quum Alexandri Macedonis gloriam, ut
 invicti regis, celebrari audiretis, non tam virtuti
 ejus quàm felicitati famam istam imputandam
 esse: nam si Romana in bella fortuna ipsum im-
 pulisset, alium longè eventum futurum fuisse,
 aliamque de eo apud homines opinionem. At nunc
 quantum ab ista vestra magnanimitate defeceritis,
 respicite. Macedonibus superiores vos futuros con-
 fidebatis: at nunc Molossos & Chaonas, perpetuam
 Macedonum prædam, metuitis. Alexandrum con-
 temnebatis: nunc expavescitis Pyrrhum, ne ipsius
 quidem Alexandri, sed satellitis ejus, satellitem.
 qui fugiens potiùs veteres hostes, quàm quærens no-
 vos, in Italiam trajecit: quibus copiis ne mini-
 mam quidem Macedoniæ partem retinere potuit,
 isdem, si diis placet, imperium Romanis quoque
 paraturus.

XXXIII. Hunc igitur nisi grandi infortunio
 mactatum ejicimus, certum habeamus, alios quos-
 libet merito nostri contemptu, tanquam ad para-
 tam prædam, ita in Italiam cupidè venturos esse.
 Quid enim aliud de nobis quàm de hominibus igna-
 vissimis judicari poterit, si Pyrrhus in amicitiam
 receptus, etiam præmium referat illatæ nobis ig-
 nominie, quod ejus operâ factum sit, ut Taren-
 tinis atque Samnitibus ludibrium Romani debea-
 mus. Hic ferè sensus fuit orationis, quæ ab
 ipso statim Appio est edita: quâ omnium adeo
 sunt inflammati animi, ut severissimæ sententiæ

U. C. auctorem sequuti, consensu decernerent bellum
 472. *prosequendum esse; Cineamque eodem die urbe ex-*
 A. C. *cedere, Pyrrhoque renunciare juberent, neque re-*
 280. *cipi eum in urbem, (nam & hoc petitum fuerat)*
neque priusquam Italiam omisset, de amicitia &
societate agi posse.

XXXIV. Paris deinde tristitiæ decretum ex
 ejusdem Appii sententia de captivis factum est,
 eos neque adversus Pyrrhum duci, neque adeo
conjunctim usquam haberi senatui placere; sed
alios alia in præsidia mitti, mutatâ ignominia
ergo militiâ, ut qui equo meruissent, peditum sti-
pendia facerent; qui pedites legionarii fuissent,
ad levem armaturam transcriberentur: priores
ordines recuperaret nemo, nisi bina hostium spo-
lia retulisset. Aiunt, legatis cum responso tam
 atroci reversis, miraculo Romanæ constantiæ at-
 tonitum regem, *qualis urbs ipsa, qualisque sena-*
tus visus esset, interrogasse; responsumque tu-
lisse à Cineâ, urbem templum sibi visam, sena-
tum verò regum confessum esse. Post hæc de-
 mum gesta Fabricium ad regem legatum ve-
 nisse quidam putant. Sed, præter aliorum au-
 ctorum testimonia, rerum ipsarum rectè animad-
 versarum serie erroris haud difficilè convincun-
 tur. Pace desperatâ, conversi ad bellum animi,
 ac intentâ curâ facti utrimque apparatus hiemem
 satis negotiosam habuerunt.

XXXV. Hæc fuisse tempora puto, quibus
 ferunt Pyrrhum, quò naufragiorum casus vita-
 rentur, faciliusque Itali ac Epirotæ ad auxilia
 mutua commeari possent, ab Hydrunte, quâ
 longissimè in pelagus procurrit Italia, ad Apol-
 loniam ex adverso situm oppidum pontes jacere
 cogitavisse, spatio quinquaginta millium: tanto

enim intervallo circum eos locos Græciæ Ita- U. C.
liæque littora dirimuntur. Idem postea molitus 472.
esse M. Terentius Varro dicitur, quum piratico A. C.
bello Cn. Magni legatus Siculum Ioniumque 280.
mare classibus observaret. Inter hæc Ti. Co-
runcanius consul, de Vulfiniensibus & Vulcien-
tibus Etruscorum populis, A. D. Kal. Februa-
rias triumphavit. Insignis eo anno censura fuit,
tum primum à plebeïæ stirpis censore lustro
condito. Censa referuntur civium capita du-
centa septuaginta octo millia, ducenta viginti
duo. Principem senatûs per ea tempora Q.
Fabium Maximum legi consuevisse constat. hu-
jus filium cognomento Gurgitem censorem tum
fuisse conjecturâ colligitur: Cn. Domitii cer-
tum nomen, &, quia lustrum is condidit, jure
plebis amplificato nobilitatum est.

XXXVI. Vere primo Pyrrhus contractis fo-
ciorum copiis in Apuliam movit: multaue i-
bi oppida partim pugnando, partim conditioni-
bus cepit. Adversûs quem novi consules, P.
Sulpicius Saverrio, P. Decius Mus, cum duo- U. C.
bus consularibus exercitibus profecti, castra ca- 473.
stris opposuerunt prope Asculum Apuliæ urbem, A. C.
cognominem ei quæ est in Picentibus. Non 279.
erat dubium, quin collatis signis depugnandum
foret. ceterum, ne per dies aliquammultos hoc
fieret, præter torrentem profundum, qui diver-
sos exercitus interfluebat, etiam mutuo metu
cunctabantur. Romanos prioris fortuna prælii,
& victor Pyrrhus terrebat: Epirotis formidabilis
erat Romanorum pervicacia, & alterius consulis
fatale hostilibus legionibus nomen. P. enim
Decium, patris avique exemplo, suâ morte vi-
ctoriam suorum redempturum esse fama vulga-

U. C. 473. A. C. 279. verat: prælorumque quibus illi ceciderant e-
ventus, terribiles omnibus Decianæ devotionis
minas effecerat.

XXXVII. Eam rem Pyrrhus haudquaquam negligendam ratus, convocatis militibus accuratè docuit, *Arbitria præliorum penes Tellurem deam, aut inferos, qui carmine illo sollicitarentur, esse non posse: neque tam iniquos credi debere deos, ut in unius hominis vesani gratiam fata exercituum mutent donentive. non præstigiis & superstitionibus, sed pugnando victorias parari, vel ipsi Romanis testibus, qui non sacrificulorum & vatium agmen, sed armatas militum acies hostibus consueverint opponere. Quia tamen ignari rerum plerumque superstitionum inanum ludibriis, quàm veris timendi causis acriùs percellantur; hunc quoque metum præverti posse ostendit exposito ornatu, quo priores Decii se devovissent, monitisque militibus, si quis similibus insignibus nescendus occurrisset, ab eo abstinere tela, vivumque comprehenderent. Sed ipsi quoque Decio nunciandum curavit, desineret ineptire inter armatos: neque enim consilium istud successurum esse: & si vivus venisset in manus, fortè graviora passurum, quàm voluisset.*

XXXVIII. Responsum à consulibus est: *se armis satis confidere, neque opus habere tantæ desperationis auxilio. id quo magis scire posset, optionem se dare, ipse transire flumen, quod inter exercitus medium fuisse diximus, an in sua ripa Romanos expectare mallet. Nam aut reductis copiis transitum regi tutum relicturos esse, aut, eo recedente, transmissuros: quò integro robore congressi, nulla alia in re, quàm suis viribus animisque spem victoriæ reposuisse demonstrent.*

Puduit Pyrrhum timoris aut dubitationis signum ^{U. C.} ullum edere. quare posteriore acceptâ conditio- ^{473.} ne, transeundi fluminis potestatem hostibus fecit. ^{A. C.} Levior jam suâ sponte belluarum terror erat, ^{279.} ipsâ consuetudine videndi: manusque earum facillimè amputari posse, pugnae prioris experimento constabat, quâ C. Minucius quartæ legionis primus hastatus uno gladii ictu proboscidem elephantum præciderat. Sed tum alia quoque præsidia excogitaverant tutioris audaciæ. Equi ferreis obducti laminis currum trahebant, & ipsum contis ferro præfixis horrentem: in currum erant collocati milites, qui belluas irruentes missilibus aut igne jacto averterent.

XXXIX. Cum hoc apparatu transgressis flumen legionibus, Pyrrhus ex diverso exercitum instruxit, pro usu, quem iis in rebus maximum, cum singulari quadam ingenii sagacitate, supra ceteros ejus ætatis imperatores excellentem habere credebatur. Animadverso igitur loci genio, qui propter asperitatem soli & enata passim virgulta non nisi pedestrem aciem pateretur, equitatum elephantosque locavit in subsidiis: dextrum cornu suis militibus & Samnitium auxiliariis copiis firmavit; Bruttios, Lucanos, Salentinus, esse jussit in sinistro: Tarentinos, quorum virtuti minùs credebat, in mediam aciem recepit. Consul acies legionarios habebat milites, auxiliis levis armaturæ aptissimè intermixtis: parique ingenio & temperamento subsidiorum ordines distinxerant. Equitatus in cornua diffusus, neque impedimento futurus erat pedestri prælio, & si quis casus agendæ rei viam aperuisset, præstò erat. Inter exercitus non animis tantum, sed etiam numero pares (qua-

U. C. draginta utrimque millia fuisse constat) haud
 473- segniùs quàm debuit certatum est. Ancipiti ad-
 A. C. huc victoriâ prælium nox diremit.
 379.

XL. Posterâ luce Pyrrhus, quum impeditiora loca præsidiis præcepisset, in campum paulo æquiores Romanos descendere coëgit. ibi elephantorum aliquis usus fuit. aliâ parte aciei, quàm quâ currus adversum eos parati constiterant, subitò inducti, equos hostium, sicuti priore prælio factum fuerat, perterritos averterunt in fugam: peditibus nihil magnopere nocuerunt. Valdè diversa istius pugnae fama est. Secundum Romanos eventum fuisse quidam auctores sunt, etiam casu adjuvante victoriam: quum adversus Apulos impedimenta diripientes, missæ regis imperio cohortes, ceteris copiis fugientium speciem discessu suo præbuisent, eoque metu & errore facta agud regios fuga esset. Quin & caeterorum ingens numerus exprimitur: viginti millia de Pyrrhi exercitu, victorum ad millia quinque desiderata. Regem ipsum brachio pili jactu transmissò graviter vulneratum, quum fugientes retinere nequivisset, postremum fere omnium à satellitibus suis ex acie relatum: signa capta ex hoste tria & quinquaginta, Romana vero undecim amissa esse. Fabricium quoque, legatum alterius consulis, vulnus accepisse.

XLI. Ex diverso parem hujus atque superioris prælii fortunam fuisse alii tradiderunt: & viciniâ castrorum defensos Romanos minus quidem sensisse detrimenti, sed tamen confessâ fugâ discessisse, sic quoque sex millibus amissis: de exercitu Pyrrhi tria millia quingentos & quinque cecidisse, idque in commentarios regios relatum esse, Hieronymus scribit. Atque hæc

tanta non varietas modò, sed etiam pugna scri- U. C.
ptorum me valdè movet, ut iis potiùs creden- 473.
dum esse judicem, qui dubio eventu pugnatum A. C.
esse tradiderunt. Solet enim, quoties pari ferè 279.
damno discessum est, utraque pars sibi asserere
victoriæ famam; quam deinceps aliorum negli-
gentia, aliorum improbitas temere committit
litteris: pessimo facinore, magnaue cum infamia eorum, qui pro veris atque compertis, inani rumore vulgata, aut affectu serviliter corrupta, posteritati prodiderunt.

XLII. Quare propior vero videtur eorum annalium narratio, qui semel tantum ad Asculum pugnatum esse referunt: & post acerrimam contentionem ac multas utrimque cædes, sole jam occaso, vulnus regis & direptorum impedimentorum casum, dirimendæ pugnæ locum, licet ægre, fecisse. Tum receptui signum esse datum in utroque exercitu, quum jam utrimque millia circiter quindecim occubuissent. Atque hoc fuisse tempus, quo Pyrrhus cuidam quasi de victoria gratulanti responderit: *si denuo sic vincendi sunt Romani, perimus*. Affirmant etiam hanc opinionem quæ sequuta sunt. Nam & Pyrrhus Tarentum concessit: & consules hostem non insequuti, copias in hibernis per Apuliæ oppida distribuerunt, quum anni tempus, & ratio belli, potiùs victoriam tam illustrem prosequi, alterum facilè passum fuisset, altera etiam omnino coëgisset. Accedit, quòd neque triumphatum ab his consulibus reperio. Sed & P. Decium consulem eo prælio se devovisse, sequē, post patrem & avum pari genere mortis sublato, è continenti genere tertiam victimam reipublicæ præbuisse, multi putant: quod historiis

U. C. omnibus silentibus ne referendum quidem, ne-
 473. dum refellendum putavisssem, nisi magnus auctor
 A. C. M. Tullius Cicero in philosophicis quidem li-
 279. bris, sed loco non uno, posuisset.

XLIII. Pugna ad Asculum quocumque e-
 ventu certata reliquum anni quietum à bellicis
 expeditionibus habuit: sed consultationibus &
 apparatus curâ tempus omne consumptum est.
 Pyrrhus quum veterum copiarum magnam par-
 tem, ducumque & amicorum plerosque perdi-
 disset, in Epirum misit, cum mandatis, ut ve-
 niente vere milites & pecuniæ sibi mitterentur.
 Sed priusquam classis ea instrui posset, novæ spes
 exortæ consilium regis mutaverunt. Macedo-
 niam olim Demetrio ademptam Pyrrhus tenu-
 erat, deinde Lyfimachi vi extortam amiserat.
 hanc iterum novæ occasione aperuisse videbatur
 Ptolemæi Cerauni casus, qui à Gallis interfe-
 ctus, dum bellum in Italia gerit Pyrrhus, uti
 turbatum regni statum, ita vacuam possessionem
 reliquerat. ea ratio suavit ne copiis militaribus
 Epirus nudaretur: simul ne pateret injuriis
 Gallorum, vicinam adhuc Macedoniam uren-
 tium. Neque tamen eò tum accessit, in Sici-
 liam vocantibus aliis causis, ut postea trade-
 mus.

XLIV. Hieme inter has curas circumactâ
 novi consules ad exercitum venerunt, C. Fa-
 U. C. bricius Luscinus, Q. Æmilius Papus, qui alium
 474. quoque consulatum unâ gesserant. Hoc audito
 A. C. Pyrrhus etiam contrâ eduxit copias, & observa-
 278. re consilia hostium instituit. Quum ita castra
 utrique locis haud valde distantibus haberent,
 res evenit ad memoriam celebris, & à plerisque
 non ita magno dissensu tradita. Timochares

quidam Ambracienſis in amicitia regis hone-
 ſtum gradum obtinens ad C. Fabricium conſu-
 lem furtim acceſſit, regem, ſi præmium ejus rei
 dignum daretur, veneno tollere pollicitus. Id
 verò ſe per filios ſuos facilè conſequuturum au-
 tumabat, quòd inter pocillatores regios illi ha-
 berentur. Fabricius minimè delectatus proditio-
 ne, rem tamen perſcripſit ad ſenatum. Senatus
 legatos ad Pyrrhum miſit, Timocharis quidem,
 qui quomodocunque Romanis prodeſſe ſtatuif-
 ſet, inſidias non indicaturos; ſed monituros in
 univerſum, *uti rex ageret circumſpectius, vide-
 retque, quorum hominum, quàmque fidelium, mi-
 niſteriis uteretur.* Hæc ita apud Valerium An-
 tiatem leguntur.

XLV. Ac Claudius Quadrigarius pro Ti-
 mochare Niciam veneficii iſtius promiſſorem
 prodit: neque legatos à ſenatu miſſos, ſed à
 conſulibus; litteris quoque conſulum recensitis,
 quibus detecto Niciæ conſilio, negant *ſe dolis
 aut pecuniâ pugnatuſos, ſed virtute & armis:
 ſalvumque ab inſidiis regem optare aiunt, quem
 ſuæ victoriæ ſuorumque triumphorum ſplendidam
 ſperarent materiam fore.* Sunt qui medicum
 regis Fabricium eo de negotio coràm aut litte-
 ris adiſſe, conſuliſque indicio pœnas dediſſe re-
 gi tradiderint, ſuſpendio necatum. Sed ut hæc
 dubitationem habere poſſent, certum eſt errare,
 qui medicum à Curio ad regem remiſſum eſſe
 ſcripſerunt. Aiunt Pyrrhum hoc tantæ virtutis
 experimento ſtupentem exclamaſſe: *Hic eſt ille
 Fabricius, qui difficilius ab itinere juſti & ho-
 neſti, quàm à curſu ſuo ſol, averti poſſit.* Sta-
 tim certè, ne vinci beneficio videretur, capti-
 vos quos habebat omnes Romanis reſtituit, Ci-

U.C. neamque denuo misit, ad pacem & amicitiam
 474. impetrandam. Minimè decorum visum est, vel
 A.C. donum ab hoste accipere, vel ob lucrum po-
 278. tiùs, quàm amore virtutis à facinore abhorruisse
 videri. Gratis igitur ne acciperentur captivi,
 totidem pro his alii Tarentinorum Samnitium-
 que missi sunt.

XLVI. Hanc publicam abstinentiam con-
 spectiore mox famâ privatorum est sequuta gra-
 vitas; quum Pyrrhi munera (multa enim &
 pretiosa utrique sexui Cineas attulerat) non à
 viris modò omnibus, sed etiam à mulieribus re-
 pudata sunt. quo quidem tempore, quum as-
 pernantibus quibus primùm oblata fuerant, ad
 alios aliosque deferrentur; nemo vir mulierve
 tam aut tenuis, aut cupidus inveniri potuit, ut
 recipiendis regiis muneribus ostium domûs suæ
 patere vellet. Legatis deinde prius responsum
 redditum: *donec Italiâ Pyrrhus excessisset, ho-*
stem eum populo Romano fore. Perplexum hisce
 regem, & neque bellum læto animo prosequen-
 tem, neque cupientem cum aliqua dignitatis
 jactura discedere, extricare visa est Siciliensis ex-
 peditio, quam, post longam & ancipitem deli-
 berationem, tandem statuit suscipere. Sic enim
 & Romanum bellum honestè declinari posse spe-
 rabat, & imperium insulæ locupletissimæ occu-
 pari: simul vindictam de Carthaginensibus, ut
 prior ab ipsis laceffit, sumere cupiebat.

XLVII. Nam illi suspecto regis consilio,
 paulo antè Magonem duce cum centum vigin-
 ti navium classe miserant, *adversus externum ho-*
stem externis etiam auxiliis populum Romanum
adjuvandum esse dictitantes: & quanquam illo-
 rum operâ Romani non sunt usi, senatu respon-

dente, *se consuevisse talia bella suscipere, quæ* U. C.
suo milite geri possent; *foedus tamen inter u-* 474.
trumque populum quartò renovatum est. Prio- A. C.
ribus capitibus additum, ut, sive Romanus po- 278.
pus, sive Pœnus cum Pyrrho foedus faceret,
nominatim exciperetur, ut his populis invicem
auxiliari liceret, uter eorum bello peteretur: ut-
que quoties utrivis eorum auxilio opus esset, na-
ves à Carthaginiensibus præberentur: stipendia
suis quisque daret: auxilia Punica Romanos ma-
ri juvarent; exire navibus invita ne cogeren-
tur.

XLVIII. Quo confecto, per speciem pacis conciliandæ Pyrrhum adierat Mago, speculaturus consilia regis, quem in Siciliam acciri Carthaginienses audierant; classemque Romanis obtulerant, non tam illorum caritate curâque, quàm ut Pyrrhus Italico bello implicatus, res Pœnorum in insula magnis successibus efflorescentes non everteret. Tum quoque fretum, quâ in Siciliam trajectus est, magno numero navium observabant, Rhegii quidem obsidendi studium præferentes, sed veriùs, ut Pyrrho transmittere cupienti viam intercluderent. His igitur de causis ad Siciliensia negotia adjecit animum: spes ipsi magnas faciente quum rerum ipsarum statu, tum etiam legationibus Siculorum, quæ aliæ super alias ex insula venientes, *omnium votis expeti eum affirmabant, tanquam unicum levamen malorum, quibus miserrima terrarum nunquam acerbius conflictata esse videbatur.*

XLIX. Nam post Agathoclis miserabilem magis quàm indignum exitum, Mœno quidam, Ægestâ Siciliæ urbe oriundus, qui & venenum regi dederat, affectatâ tyrannide, à Syracusanis

U. C. 474. A. C. 278. Hicetâ prætor pulsus, ad Carthaginiensium opes se contulerat. ita bellum gravius, & Syracusanis adversum fuit, per quod tamen privatum opes Hicetæ creverunt. qui postea versis in Agrigentinum Phintiam armis, inquietam diu insulam tenuit; donec Thœnionis cujusdam audaciâ, principatu, quem nonum jam annum obtinebat, pelleretur. Thœnioni dominationem retinere nitenti exortus est adversarius ex Syracusana nobilitate Sosistratus: diuque certatum inter hos armis est, insulam, quæ Syracusanæ urbis pars est, (ipsi *Nasum* vocant) obtinente Thœnione, quum in cetera urbe Sosistratus tyrannidem ageret. Postremò quum utrimque nihil ex his discordiis præter communem interitum imminere cernerent, vocandum esse Pyrrhum consensu decreverunt: qui gener Agathoclis, filio ex Lanassa suscepto, successioni proximus, animoque & viribus ad constituendas res Siciliæ suffecturus habebatur. His accedebant Agrigentini Leontinique principes, qui & ipsi suarum urbium, totiusque adeo insulæ imperium offerentes, unâ voce rogabant, *ut quamprimum in Siciliam trajiceret, fessis rebus, & laboranti sub barbarorum armis libertati, præsentiam suâ succursurus.*

L. Carthaginienses enim Syracusanorum agris vastatis, ipsam quoque urbem classe centum navium & pedestri quinquaginta millium exercitu terrâ marique clauferant. Igitur Pyrrhus non ultrâ differendum ratus, Cineam, cujus ingenio fideque plurimum uti consueverat, præmittit, cum Siculis civitatibus condiciones legesque fœderum & amicitiae compositurum. Ipse socios discessum ægre ferentes consolatus, *si à Roma-*

*nis premerentur, è vicina insula in tempore af- U. C.
futurum esse, novorum etiam sociorum accessione 474.
instructiorem, spopondit. Quum autem præsi- A. C.
dium in urbe Tarentina relicturus esset, ægre 278.
passi Tarentini, ut sibi vel præstaret promissum
auxilium iis conditionibus quibus venisset, aut
saltem urbem suam relinqueret liberam, postula-
verunt. Neutra res impetrari potuit, nihil æ-
qui respondente Pyrrho, sed jubente suum tem-
pus exspectari.*

LI. Has inter curas Epirotæ regis, consuli-
bus bellum adversus ceteros hostes facilius fuit.
Res itaque contra Etruscos, Lucanos, Bruttios,
& Samnites prospere gestas hoc tempore lego.
Cum Etruscis minus fuisse certaminum apparet,
quòd ex eo bello triumphatum non est. Neque
cum universa gente, sed cum una aut altera ci-
vitate pugnatum esse puto, quæ à Samnitibus
discessu Pyrrhi se nudari sentientibus acriùs sol-
licitatæ, posita nuper adversus Romanos arma
resumpserint. Ceteris in populis, uti major a-
liquanto belli moles, ita victoria illustrior fuit.
C. Fabricius consul, profecto, ut conjectura est,
in Etruscum bellum collegâ, quòd Epirotis ces-
santibus unus consularis exercitus sufficere vide-
retur, Lucanos, Bruttios, Tarentinos, Samnites-
que cecidit: civitates aliquot, in quibus & He-
racleam, adstrinxit fœderibus: deque his popu-
lis omnibus ante diem Idus Decembres trium-
phavit.

LII. Comitibus deinde peractis consules in an-
num sequentem designati sunt P. Cornelius Ru-
finus iterum, C. Junius Brutus iterum. Cum
Rufino nobiles etiam alii petierant; sed hic ut
fieret, effecit Fabricii favor: qui tempora rei-

U. C. publicæ habens in consilio, patriæ salutem pri-
 474. vatis inimicitiis anteponebat. Nam ex diffimi-
 A. C. litudine morum similtas inter hos fuerat, quum
 278. Fabricius egregiè firmus adversum pecuniam,
 unâ communis boni curâ duceretur; Rufinus o-
 pum cupidior, multa privati quæstus studio con-
 suleret ageretque. Verumtamen quum cetera
 industrius & bonus imperator esset, competi-
 toribus haudquaquam pari armorum peritiâ &
 usu præditis Fabricius præferendum esse judi-
 caverat. Ferunt, quum ei gratias deinde Ru-
 finus ageret, *quòd se homo inimicus consulem fe-*
cisset, bello præsertim magno & gravi; respon-
disse, non esse mirandum, si compilari, quàm ve-
nire maluerit. Magna enim bellorum moles in
 Italia supererat: & Pyrrho in Sicilia (erat enim
 jam transgressus) omnia sibi prona reperiente,
 haud abs re metuebatur, ne paulo post auctis
 accessione nobilis insulæ viribus, ad bellum Ro-
 manum gravior hostis reverteretur.

SUPPLEM. L. XIV.

U. C. I. **D**UM hæc in Italia geruntur, Pyrrhus
 475. exercitu & elephantis in naves imposi-
 A. C. tis, ex Tarentino portu in Siciliam trajecit:
 277. postquam biennium, & menses præterea qua-
 tuor, in Italia fuisset. Deductus à Thœnionē,
 qui cum navibus occurrerat, maximâque Sicu-
 lorum alacritate exceptus est, oppida sua, co-
 pias, pecunias, naves, certatim tradentium. I-
 deoque Græcarum urbium omnium imperio
 brevi potitus, etiam Punicam ditionem univer-
 sam armis obtinuit, unâ exceptâ urbe Lilybæ-

tanâ, quam opportunitate sitûs adjuti Cartha-
 ginienſes nequicquam oppugnante Pyrrho reti-
 nebant. Unde non abſque cauſa ſpes ingentes
 animo complexus, reliſtis maximo filiorum pa-
 triis opibus, ex duobus reliquis, regem alte-
 rum Italiæ, alterum Siciliæ conſtituere agitabat.

II. Erat omnino regis iſtius eâ tempeſtate
 magna fama, magnæque virtutes: & Siculi per
 annos fanè multos externa ſimul ac civilia bella,
 &, nocentius utriſque malum, tyrannidem paſ-
 ſi, vel mediocrem aliquem principem gratan-
 tibus animis laturi videbantur. Sed tamen ipſe
 paulo poſt ad exigendas ab invitis pecunias, &
 potentiorum cædes verſus, odium immane con-
 citavit: etiam accedentibus cupiditatibus & ar-
 rogantiâ miniſtrorum, quorum ei vitia non mi-
 nûs ubivis, quàm ſua nocuerunt. Adeo poſt
 primam illam & præcipuam curam, ut ipſi quàm
 optimi ſint, nulla aut dignior, aut ſalubrior eſſe
 regibus ſollicitudo poteſt, quàm ut amicos ex
 virtute deligant: quando inter privatos ob ſuam
 quiſque culpam exoſus eſt, principibus etiam a-
 liena peccata imputantur. Sed hæc poſtea ſe-
 quuta ſunt.

III. Tum verò calentibus adhuc ſtudiis, pri-
 mùm à Taurominitanorum principe Tyndario-
 ne, (nam eâ parte inſulæ primùm appulerat)
 mox à Catanenſi populo maximis honoribus ac-
 ceptus cultusque, cum pedestri exercitu Syracu-
 ſas verſus proceſſit. Claſſem haud procul lit-
 toribus circumduci juſſit, paratam inſtructam-
 que: nec enim citra prælii diſcrimen aditum
 ad Syracuſanam urbem daturæ Carthaginien-
 ſium naves videbantur. Sed evenerat, ut pau-
 lo ante hoc tempus triginta naves Punicæ alios

U. C.
475.
A. C.
277.

U. C. 475. ob usus à classe discederent; quæ quia nondum
 A. C. 277. reverterant, cum reliquis aleam belli tentare
 Pœnorum imperator recusabat. Igitur nemine
 prohibente ingressus, Thœnionem & Sosistrato tradentibus, pecuniam publicam, naves testas centum viginti, apertas viginti, tela, machinas, ceterumque belli apparatus accipit. Hoc agenti superveniunt à Leontinis legati, quorum princeps Heraclicidas urbem suam regi, prætereaque copias, peditum millia quatuor, equites quingentos, offerebat. Neque segniùs aliis ab urbibus occursum est, quodam veluti torrente fortunæ. Pyrrhus humaniter exceptos habitosque, conciliatâ omnium voluntate, suam quemque in civitatem remisit; ampliores jam animo spes agitans, &, si destinata porro ita fluerent, etiam in Africam transiturus.

IV. At fociis ejus in Italia haud perinde lætæ res erant: quos, absente rege & robore exercitûs, adversus infestiores quotidie Romanos Milo cum parte copiarum Tarenti relictus non satis tutabatur. Hactenus tamen profuit, ut Tarentinis ad tempus dilatis ambo consules in Samnium signa converterent. Samnites quum agros suos uri, castella expugnari, totam belli molem in se versam, seque à fociis derelictos esse cernerent; animis ac viribus impares, desertis oppidis atque vicis in montes excelsos & arduos, cum uxoribus suis liberisque, ac carissimis rerum, quas inter tumultum & trepidationem avehere potuerant, se receperunt. Apud Romanos, præter æmulationem ducum, etiam ex rebus prosperis & metu hostium negligentia orta erat, perpetua felicitatis comes. Ea causa & damni aliquid, & aliquanto plus ignominia at-

tulit. Quippe milites per abrupta & invia con- U. C.
temptim repentem loco adjutus Samnis pepulit 475.
fuditque; multi saxibus telisque obruti, aut in præ- A. C.
cipitia deturbati, interierunt: alii, quum ne- 277.
que receptus copia, neque pugnandi facultas es-
set, vivi capti sunt.

V. Hic casus ducibus ad disjungendas ite-
rum copias incitamento fuit: quum in colle-
gam infelicis cœpti collata culpâ, se quisque, si
solus fuisset, melius atque prosperius rem ge-
sturum fuisse prædicaret. C. Junius cum suis
legionibus in Samnio mansit. P. Cornelius in
Lucanos & Bruttios convertit impetum. Ibi
terrorem cladisque belli populationibus agro-
rum & villarum incendiis circumferenti, majo-
ris aliquanto rei tentandæ occasio nata est. In
extrema Italiæ ora, quâ Orientem versûs & Io-
nium mare Lacinii promontorii cornu proten-
ditur, Croton est, veteri famâ, & tum quoque
non pœnitendis opibus, incluta. Mediam iis
temporibus interfluebat Æsarus, juxta quem fre-
quentia utrimque ædificia murus duodecim mil-
lia passuum in circumitu patens ambibat. Hanc
apertâ obsidione cingere non ausus consul, pro-
ditione occupaturum confidebat: quod à com-
pluribus Romanæ factionis hominibus spes ei
facta erat, posse urbem præsidio externo desti-
tutam, studiis & auxilio eorum, quibus Pyrrhi
dominatio gravis esse cœpisset, recipi, si copias
maturè muris admovisset.

VI. Sed per eosdem fortè dies, siue metu ho-
stilis in vicinia exercitus, siue jam proditione,
quæ plerumque tegi diu non potest, suspectâ,
Crotonienses præsidium à Milone accieverant:
veneratque Nicomacho duce Lucanorum valida

U. C. manus, quæ ignarum rei consulem, nulloque
 475. periculi metu confidentiùs ad mœnia suggres-
 A. C. sum, eruptione subitò factâ, non sine cæde vul-
 277. neribusque multorum rejecit. Rufinus acceptum
 temeritate detrimentum consilio correcturus, ru-
 morem adversi certaminis ultro adauget; quô-
 que majori perculsus esse timore videatur, cœ-
 pto se desistere simulat: colligi farcinas jubet,
 ut quamprimum discessurus. In urbem, ut ca-
 stris tam propinquis necessum erat, citò hæc
 nunciantur. præter probabilem rei causam juva-
 tur eo quoque credulitas, quòd verum hoc esse
 cupiebant: quum jam spontè hanc in partem
 inclinantiùs animis, captivus quidam spe liber-
 tatis atque præmiorum inductus à consule super-
 venit, tanquam inter festinationem discedentium
 occasione captatâ custodiam effugisset.

VII. Ille Cornelium Rufinum, quòd ad Cro-
 tonis oppugnationem parum haberet roboris,
 Locros pergere narrat, accitum à quibusdam ur-
 bem illam prodere pollicitis. Adest paulo post
 & alter, qui de prioribus eadem; ceterum jam
 iter ingressos esse Romanos asserit. simul con-
 spiciuntur eminus signa & agmen incedentium
 viâ quæ Locros ducit. Eo dolo captus Nico-
 machus per compendia viarum celeriter cum
 suis accurrit Locros, ut eam quoque urbem de-
 fensurus. Quod ubi per occultos nuncios Ru-
 finus citò comperit, converso itinere, Crotonem
 regressus, quanto consilio ac priùs meliore, tan-
 to etiam eventu feliciore usus est: diligentiam-
 que ejus non modò securitas hostium, sed etiam
 fortunæ favor juvit. densa enim nebula oppor-
 tunè texit accedentem, priùsque propemodum
 intra mœnia fuit victor exercitus, quàm rever-

sum Crotoniatæ didicissent. Atque hujus vi- U. C.
ctoriæ per se satis magna lætitia, ut ferme neu- 475.
tram in partem fortuna tenet modum, aliis sub- A. C.
inde rebus haud minus lætis cumulata est. 277.

VIII. Nicomachus enim intellecto se in errorem inemendabilem incidisse, dum incertus consilii Tarentum redit, exceptus à Rufino magnam suorum partem amisit, & cum reliquis vix in tutum elapsus est; quum unam urbem defendisse non contentus, duas perdidisset. Nam & Locri successu isto animati, præsidio Pyrrhi præfectoque, quorum injurias diutius perpeti nequibant, trucidatis, ad amicitiam Romanorum se contulerunt. Rebus ad hunc modum procedentibus, non ideo in tantum ceciderant animi Samnitium ceterorumque populorum, quin super insitam pervicaciam, spe quoque Pyrrhi regis, & nunciatis ejus in Sicilia successibus, ad omnia quæ fors ferebat perpetienda sustentarentur.

IX. Pyrrhus enim (ut hujus etiam extra Italiam gesta, quod eorum temporibus locisque, ad hæc negotiis ipsis, cum Romanis rebus conjunctum est, exponantur) rebus apud Syracusanos Leontinosque constitutis, circa eadem tempora cum exercitu Agrigentum profectus, in ipso adhuc itinere occurrentibus nunciis, ejectum ex urbe præsidium Punicum acceperat, & Agrigentinos ipsi se suaque omnia dedere paratos esse. Neque promissis absuit fides. Venienti Sosistratus, qui & Syracusas tradiderat, & urbem, & egregiæ juventutis octo peditum millia, octingentos equites adjungit, copias Epiroticis, quas Pyrrhus adduxerat, nihilo deteriores. Oppida præterea triginta, quibus imperabat Sosi-

U. C. stratus, eodem auctore se regis arbitrio permi-
 475. serunt. His ita gestis misit Syracusas, qui te-
 A. C. lorum omnis generis copiam, & machinas, qua-
 277. rum in obsidionibus urbium usus esse posset,
 subveherent. Nam ad urbes Punici juris op-
 pugnandas animum adjecerat, parato jam exer-
 citu triginta millium, præter equites mille quin-
 gentos, & quos in Siciliam trajecerat, elephantos.

X. Prima ex his in potestatem venit Hera-
 clea, ubi Carthaginensium præsidium fuerat :
 exhinc Azonas cepit. statimque sequuti fortu-
 nam Selinuntii primùm, mox Halicyæi & Æ-
 gestani, deficiendo à Carthaginensium amicitia,
 compluribus etiam aliis in eo tractu oppidis i-
 dem audendi exemplum præbuerunt. Eryci-
 nos autem, & auxiliorum numerosâ manu, &
 munitionibus loci fidentes, summâ vi expugnare
 statuit. Instructo igitur exercitu, armatus ipse,
 ad mœnia procedens, votum Herculi vovit, si
 dignum genere suo locoque bellatorem eo die
 se Græcis ostendisset. Postquam signum op-
 pugnandi datum, crebroque missilium jactu pro-
 pugnatores dimoti locum admovendis muro sca-
 lis fecerunt ; primus omnium rex enifus, ad-
 versùs concurrentes undique hostes insigne cer-
 tamen edidit, alios umbone deturbans, alios cæ-
 dens gladio, magnitudine verò animi roboris-
 que cunctos perterrefaciens. Neque magnifi-
 ca tantùm hæc ei pugna, sed etiam omni ex
 parte felix fuit. sine ullo suo vulnere, magnâ
 gloriâ partâ, etiam urbem ipsam eodem impetu
 cepit : animatis non minùs exemplo regis cete-
 ris, quàm sollicitis periculo, & utramque ob
 causam summâ contentione pugnantibus. Sa-
 crificavit deinde Herculi, voti reus, ludosque

varii generis magnifico apparatu per complures U. C. dies edidit. 475.

XI. Hoc quoque anno Romæ de Lucanis A. C. 277. atque Brutiis ante diem Nonas Januarias triumphatum esse reperio. Sed C. Junio triumphum illum adscribi miror, quum in his populis res Rufinus gesserit, duasque nobiles civitates receperit: quem etiam alios apud auctores triumphalem virum nominari video. Civitate ob Pyrrhi progressus haudquaquam securâ, novi quoque terrores ex prodigiis & morborum lue accesserunt. Fœdi maximè ominis habitum est, quòd Jovis Capitolini signum fulmine tactum, caputque avulsum non nisi aruspicum arte curâque reperiri potuit. Graviore non jam metu, sed clade urbem affecit pestilentia, pecudes hominesque communi strage corripiens, sed præcipuè gravidarum abortibus formidabilis; quum nulli propemodum jam aut partus humani, aut foetus animalium ederentur incolumes, irâque deorum omne viventium genus interiturum esse crederetur.

XII. Ea vis mali maximè insignem Q. Fabii U. C. Maximi Gurgitis alterum consulatum effecit, 476. in quo collegam habuit C. Genucium Clepsinam. A. C. 276. Neque tamen à bello Samnitico Lucanoque cessatum est. magnasque clades hostibus illatas duo certa sunt argumenta, quòd eodem anno Q. Fabius consul de Samnitibus, Lucanis, Brutiis, triumphavit Quirinalibus, quòdque ii populi miserunt ad Pyrrhum litteras & oratores, *actum de se, nisi subveniretur, neque vim Romanam ulterius sustineri posse, extremamque necessitatem deditione præveniendam esse*, testaturos. Ea res, & quòd senescentibus jam homi-

U. C. num studiis, aut ob injurias quasdam in contra-
 476. rium versis, in Sicilia res ei duriores esse cœpe-
 A. C. rant, permovit Pyrrhum, ut insulâ relictâ co-
 276. pias in Italiam reportaret. Quod ejus consi-
 lium, & rerum inde sequutarum series, quo ple-
 niùs nosceretur, paulo plura de rebus interim ab
 eo gestis referenda putavi.

XIII. Post occupatam igitur Erycem, præ-
 sidiumque loco impositum, ad Æginorum ur-
 bem profectus est, commodo ad Panormitanum
 portum situ, & munitionibus insignem. Ibi
 sponte oppidanorum receptus ad ipsam Panor-
 mum castra movit, cui ab argumento portûs
 amplissimi pulcherrimique nomen est inditum.
 Hac quoque per vim occupatâ, quum insuper
 locum qui Epieircte vocatur, inter Panormum
 & Erycem in monte amœno, sed arduis accessi-
 bus, situm cepisset; universâ jam provinciâ
 Carthaginiensium potiebatur, excepto Lilybæo.
 Hanc autem urbem non ita pridem Pœni con-
 siderant, ut Motyensibus ea sedes foret, quo-
 rum oppidum Dionysius tyrannus bello Car-
 thaginiensi diruerat. Quum igitur ex omni
 quod in Sicilia habuerant imperio spes suas û-
 num istum in locum conclusas viderent Pœni;
 apparatus ad obsidionem à Pyrrho fieri sentien-
 tes, majoribus eam viribus defendere decreve-
 runt.

XIV. Introducto igitur non spernendo ro-
 bore militum, commeatuque copioso, adhuc
 magnâ vi machinarum ac telorum, (cujus rei
 facultas ipsis ampla erat, quòd in potestate mare
 haberent) ad oppidum undique permuniendum
 magnâ curâ se contulerunt. Præcipuè, quâ ter-
 râ patebat aditus, crebræ turres excitatæ sunt,

lataque fossa facta : celerius opere procedente, U. C.
 quod majore sui parte structum in cautibus ma- 476.
 rinis oppidum, toto illo spatio manu facta mu- A. C.
 nimenta nulla desiderabat. Missis interea lega- 276.
 tis, quanquam ad bellum magnos apparatus fe-
 cerant, magnasque copias, quum aliunde, tum
 etiam ex Italia, mercede conduxerant, si pax
 æquis conditionibus impetrari posset, pecuniam
 & classem pollicebantur. Pecuniæ mentionem
 non admisit Pyrrhus, urbes quas occupaverat
 retinere cupiens : de Lilybæo tamen concessu-
 rus videbatur. Sed amici regis, civitatumque
 Sicularum principes, metu Carthaginiensium va-
 caturam esse insulam negantes, donec illi tan-
 tum valentes classibus Lilybæum, tanquam sca-
 las quasdam ad exscensionem faciundam paratas,
 tenerent, perpulerunt, ut unam esse responde-
 ret amicitiae conditionem, si universâ Siciliâ ce-
 dentes, utriusque imperii terminum esse mare
 paterentur.

XV. Ita spe pacis discussâ, protinus ad ur-
 bem signa movit : neque procul muris castra
 metatus, manipulis ita dispositis, ut defessi à re-
 centibus per vices exciperentur, oppugnationem
 orsus est. Sed Lilybætani, quum & numero
 propugnatorum, & machinarum apparatu juva-
 rentur, locum tenuerunt. Tantam enim cata-
 pultarum scorpionumque vim Carthaginienses
 invexerant, ut murorum ambitus capiendis om-
 nibus minimè sufficeret. Quum igitur cujus-
 que generis missilium velut imber quidam in re-
 gios spargeretur, multique passim caderent aut
 fauciarentur, inceptum omiserunt. Machinas de-
 inde & ipse fabricare instituit, præter eas quæ
 Syracusis advehebantur : & effossis subter hu-

U. C. 476. mum cuniculis, omnes obsidionum tentavit ar-
 tes. Quum autem, animosè resistantibus Pœ-
 A. C. 276. nis, toto ferè bimestri nequicquam se fatigasset,
 videretque, donec apertus à mari obsessis aditus
 exitusque foret, expugnari Lilybæum non posse;
 obsidione solutâ aliam in partem convertit im-
 petum.

XVI. Quippe adversùs Mamertinos freti ac-
 colas Græcæ quædam civitates fidem regis im-
 plorabant, super alias graves & crebras injurias,
 etiam tributum pendere coactæ. Pyrrhus igitur
 exercitu propere ducto, quum iis in locis
 quosdam Mamertinorum ad exigenda vectiga-
 lia missos comprehendisset necavissetque, prælio
 cum occurrentibus facto discessit superior, ac
 multa eorum præsidia expugnavit diruitque. Et
 hætenus quidem rebus præclarissimè gestis exi-
 miam sibi potentiam gloriamque rex paraverat;
 præter alias virtutes, etiam eximiâ humanitate
 amorem singulorum, studia civitatum, non a-
 deptus magis quàm meritis. Sed felicitatem
 tantam, & quam existimare fundatissimam po-
 tuisses, momento ferè dissipatam, (præter levi-
 tatem ingeniorum, quæ istis populis nunquam
 defuit, & amicorum intemperiem) ipsius maxi-
 mè regis culpâ traditur: qui adversis egregius,
 secundis rebus, ut inter has ferè inferiores
 humanæ mentes sunt, in superbiam effereba-
 tur.

XVII. Quum igitur, ut antè diximus, ad
 efficienda cœpta classem sibi necessariam esse du-
 ceret, naves autem haberet multas, sed parum
 instructas à sociis navalibus, remigibus acerbè
 conquiendis valdè offendit civitates: repentè
 mutatus, & ex priori lenitate ad superba impe-

ria, minasque, & postremò supplicia, præceps. U. C. 476.
 Sed hæc tamen, quia communis boni specie te- A. C. 276.
 gebantur, utcumque tolerabant. Postquam au-
 tem eos ipsos, quorum beneficio maximè Sici-
 liam obtinuerat, interim videre; non paulatim,
 neque morâ interpositâ, sed subitò averfis ani-
 mis, multi populi ab ejus amicitia desciscentes,
 ut cuique opportunum erat, alii Pœnis, alii
 Mamertinis se applicaverunt. Adeo nimirum
 crudelitas, etiam quum sola est, semper gravis,
 penitus fit intolerabilis, postquam adversùs be-
 nemeritos exercita, propriis odiis etiam ingrati
 perfidique animi detestationem adjunxit.

XVIII. Hanc autem in necessitatem vi cun-
 cta tractandi se maximè videtur induisse, dum
 pravis suorum cupiditatibus consiliisque nimis
 obsequitur. His enim opes, amicis aut neces-
 sariis Agathoclis ademptas, dono dabat, nihilo
 quàm fuerant illi melioribus: magistratus ur-
 bium præcipuos satellitibus aut centurionibus
 suis committebat, neque ex institutis aut mori-
 bus civitatum, neque in legitimum tempus, sed
 quomodo & quoad ipsi placuisset. Lites atque
 controversias, publicorumque negotiorum admi-
 nistrationem omnem ad se traxerat, pleraque fa-
 miliaribus committens, quos habebat avaritiâ lu-
 xuriâque detestabiles, qui cogendis per flagitium
 perdendisque pecuniis pariter intenti, dum libi-
 dini suæ satisfacerent, jus injuriamque in pro-
 misculo habebant. Irritatis ob hæc animis, mus-
 sare primùm homines, mox palam queri: *Cur
 igitur prioris statûs pœnituisset, si nunc etiam
 toleranda eadem forent? Frustra vocatum recep-
 tumque Pyrrhum, si studeat æmulari mores, quos
 puniturus advenisset, neque acriorem ullius inju-*

U. C. *riæ sensum esse, quàm cujus auctor haberetur i-*
 476. *dem ille, qui vindex esse debuisset.*

A. C. XIX. Jamque multi haud obscurè studium
 276. novarum rerum præ se ferebant: quum ille ad
 pessima consiliorum conversus, augere causas of-
 fensionum, quàm tollere maluit: quasi, quod
 per injustitiam peccatum fuerat, emendari sævi-
 tiâ posset. Interea Carthaginienses, animadver-
 so regem propriis viribus haud sanè validum,
 quotidie minore apud Siculos affectu haberi, e-
 recti in spem recuperandæ provinciæ, novum
 exercitum miserant; passimque transfugientibus
 qui Pyrrhi sævitiam metuebant, negotium Epi-
 rotis magnum exhibebant. Pyrrhus per causam
 Punici belli præsidis in urbes introductis, splen-
 didissimum quemque falso prodicionis crimine
 oneratos necare instituit: his de medio sublati,
 multitudinem faciliùs in officio mansuram esse
 ratus. Postremò Thœnionem & Sosistratum cor-
 rigit, totius insulæ longè principes, quorum
 præcipuis studiis imperio Siciliæ potitum fuisse
 ostendimus. Sed Thœnio quidem interfectus
 est: Sosistratus ad hostes effugit, non minus au-
 ctoritatis opisque collaturus ad ejiciendum Sici-
 liâ regem, quàm ad imponendum confirman-
 dumque contulerat. Tum igitur certatim ple-
 risque ad Carthaginienses deficientibus urbibus,
 nonnullis ad Mamertinos, res Epirotarum ex flo-
 rentissimis angustæ malæque redigi cœperunt.

XX. In hoc statu rerum non ingrata regi so-
 ciorum Italicorum legatio venit: quæ ceteris
 omnibus amissis, vix paucas urbes hostem æ-
 gre à mœnibus submovere quæstæ, honestum dis-
 cedere cupienti prætextum præbuit, ut partibus
 laborantibus auxilio futurus, non ejectus à Car-

thaginienſibus, in Italiam reverti voluiſſe vide-
retur. Abiturus, quum opes inſulæ ſitumque,
& hominum animos ſecretâ cogitatione expen-
deret, dixiſſe fertur: *O amici, qualem Romanis*
atque Carthaginiensibus palæſtram relinquimus!
haud vano præſagio: quod paulo poſt longa in-
ter hos bella, tot utrimque ſubmerſæ claſſes,
tot acies cæſæ, ſatis ſuperque impleverunt.

XXI. Ceterum hoſtium animis cum fortuna
crescentibus, neque tutus ex Sicilia diſceſſus Pyr-
rho, neque in Italiam appellenti tranquillum ad
Tarentinos iter fuit. In ipſo freto trajicientem
adorti Carthaginiensēs, quum Epirotæ nullâ fer-
me maritimarum rerum experiētiâ, hominibus
exercitatiffimis pares eſſe non poſſent, ſeptua-
ginta naves depreſſerunt, ceteras reddiderunt
inutiles. Ita cum duodecim navibus ex adver-
ſo prælio in Italiam effugit: qui navibus teſtis
ampliùs centum, & longè adhuc majori onera-
riarum actuariatumque numero curſum inſtitue-
rat. Sed undique collecto quod militum ex
adverſo prælio litora tenere potuerat, ſtatim ita
robuſtam effecit manum, ut Rhegii ſubito impe-
tu expugnandi ſpem conciperet. Sed rejeſtus à
Campanis Rhegium tenentibus, mox in pericu-
lum haud contemnendum incidit. Quum enim
per loca cæca & ſaltibus impedita duceret, coor-
ti ex inſidiis hoſtes turbaverunt noviffimum ag-
men, multosque milites cum duobus elephantis
peremerunt.

XXII. Erat neque genere bellatorum, neque
numero ſpernenda manus, decem haud minùs
millia hominum in armis exercitatorum, Ma-
mertini plerique. Hi enim Rheginorum ami-
citiâ & cognatione confiſi, intellecto Pyrrhum

U. C. 476. in Italiam reverti constituisse, fretum priores:
 A. C. 276. subitam irruptionem locis confederant. In eo certamine quum pro solita audacia Pyrrhus ante prima signa pugnaret, in capite vulnus accepit. Ad quod obligandum quum ex acie paulisper secessisset, quidam hostium magnitudine corporis & armorum cultu conspicuus longè ante alios procurrens increpavit eum elatâ voce, jussitque prodire, si viveret. Ibi Pyrrhus ardens irâ, visuque & manante per faciem cruore terribilis, impetum in provocatorem, frustra retinentibus suis, vertit: occupatumque illatâ in caput plagâ prostermit. Memoriam proditum est, eam gladii temperiem, eamque vim ferientis fuisse, ut infimum ad corpus vulnere continuato, partibus utrimque dilabentibus, medium hominem eodem ictu diffecaret. Ejus spectaculi fœdâ novitate perculsi hostes, & ut majorem communi hominum sorte virum reveriti, pugnam omiserunt.

XXIII. Pyrrhus hac molestiâ solutus, non ideo lætior agebat. Quòd enim pars impedimentorum isto prælio amissa erat, & opes ex Sicilia spoliis partas prioris cum Pœno pugnae casus interceperat; in magna rei nummaria difficultate, quum poscentibus stipendia militibus non esset unde præberentur, dicatos Proserpinæ thesauros spoliare coactus est. Fanum illud apud Locrenses opinione sanctitatis celeberrimum iis temporibus fuit. Quam civitatem quum Pyrrhus animatis præsentia suâ regiæ factionis hominibus recepisset; multa in Locrenses fœda facinora edidit, cupidiùs & latiùs, quàm interfecti præsidii postularet ultio, cædibus & rapinis in miseros grassatus. Postquam autem nihil supere-

rat, quod conferre homines vellent possentve, U. C. manus ad sacram pecuniam extendere cœpit, 476. pessimis amicorum, qui plerumque nocentissimi A. C. cujusque consilii auctores fuerant, cupiditatem 276. ejus inflammantibus.

XXIV. Erant autem hi Evagoras Theodori filius, Balacerque Nicandro, & Dinarchus Niciâ genitus. Ii non suasores modò fuerunt Pyrrho, necessitati omnia cedere prædicantes, sed ministerium quoque suum sacrilegio præbuerunt: ingenti pondere auri, quod multos per annos subterraneis in specubus asservatum fuerat, eruto. Lætus ille, *religione intempestivâ nihil ineptius, opesque paratas non accipere dementis esse* dictitans, impositam navibus prædam Tarentum avehî jussit: ipse terrâ est profectus. Ceterùm facinus ei suum non turpius cœpto, quàm infelicius eventu fuit. Subita tempestas adorta classem ventis sub noctem mutantibus, qui ferentes hætenus fuerant, naves in tenebris circumactas partim confregit, partim in fretum expulit. Sed quæ sacram pecuniam vehebant, quassatæ lacera- tæque undis irrumpentibus cum ipsis hominibus interierunt: pecuniam autem reliquis ex naufragio tabulis hærentem, postridie quàm exportata fuerat, in vicina fano litora fluctus retulerunt.

XXV. Re intellectu, thesaurum omnem diligenter conquistum referri ad pristinas sedes jussit, pacem numinis, ut putabat, hoc facto impetraturus. Neque tamen ideo melioribus deinceps fatis usus est, omnes ejus conatus, etiam quibus consilium & virtus non abfuisset, eludente fortunâ. Quam ille rem & postea constanter ad læsi numinis iram referebat, uti Proxenus historiæ scriptor, atque ipse in commentariis suis

U. C. Pyrrhus memorat; & recenti adhuc malo, quum
 476. Proserpinæ sacrificans, multis hostiis litare non
 A. C. posset, exarsit adeo, ut cunctos infelicis consilii
 276. auctores ac ministros, quique facinus iitud ag-
 gressuro vel leviter consenserant, de medio tol-
 leret. Atque hi quidem dignum moribus fa-
 ctisque suis exitum habuerunt. Pyrrhus autem
 institutum prosequutus, quieto deinceps itinere
 Tarentum pervenit.

XXVI. Romani, quum majorem in modum
 urgeret pestilentia, Pyrrhique in Italiam reditu
 belli timor crevisset, nihil adversus ista vel hu-
 mani præsidii, vel divini intentatum reliquerunt.
 Vetus erat opinio, pestilentiam clavo ab dicta-
 tore fixo sedari posse. Eam spem tum quoque
 tentatam, clavique pangendi causâ dictatorem
 dictum esse P. Cornelium Rufinum, haudqua-
 quam improbabilis conjectura est: quum & mali
 magnitudo ad omnia quærenda remedia stimula-
 re mentes posset; & Rufinum anno sequenti à
 censoribus notatum fuisse constet, postquam bis
 consul & dictator fuisset; neque dictaturæ ejus
 vel certior inveniatur memoria, vel convenien-
 tior locus.

XXVII. Et adversus morbos quidem, ut po-
 tuit, provisum est. Armorum cura majorem in-
 dustriam contentionemque, præcipuè ob difficul-
 tatem delectuum, postulabat. Nam præter diu-
 rnitatem belli, etiam longo jam tempore in-
 fecta lues tædium rerum omnium hominibus in-
 jecerat: citatique juniores militiam mirâ obsti-
 natione detrectabant. Sed pervicaciam istam fe-

U. C. veritas & constantia M'. Curii Dentati secun-
 477. dùm consulis fregit. Is enim, L. Cornelio Len-
 A. C. tulo collegâ, magistratum jam iniverat. Quum
 275.

igitur in Capitolio delectum haberet Curius, re-^{U. C.}
 spondente nullo, vocabula tribuum omnium in ^{477.}
 urnam conjici, quumque Pollia tribus exiisset, ^{A. C.}
 quod ex ea nomen primum sorte eductum erat, ^{275.}
 citari iussit. Tacere perseverantis bona primum;
 deinde quum graviter de consulis injuria questus
 tribunos appellasset, ipsum quoque vendidit:
nihil opus esse reipublicæ eo cive, qui nesciret pa-
rere, præfatus. Neque tribuni auxilio fuerunt:
 & postea quoque salubris exempli judicata res
 in consuetudinem transiit, ut delectu rite acto,
 qui miles factus non esset, in servitutem vende-
 retur. Hoc terrore ceteri adacti ad nomina
 promptius danda: conscriptisque legionibus, quæ
 decretæ erant, in hosticum ambo consules mo-
 verunt. Lentulus in Lucaniam irruit; Samni-
 tes adortus est Curius.

XXVIII. Excitus ad ejus rei famam Pyr-
 rhus, lustrato Tarenti exercitu suo, peditum fer-
 me viginti millia, tria equitum recensuit. Cum
 his, & delecta Tarentinorum juventute, Sam-
 nium ingressus, Samnites dicto minùs audientes
 habuit, tardiùsque ad eum auxilia & infrequen-
 tiùs venere, animis non ob cladium modò ma-
 gnitudinem fessis, sed etiam exulceratis, eo quòd
 istarum causam Pyrrho imputabant, tam tristitia
 non passuri, nisi proditis discessu suo Italicis so-
 ciis, expeditionem Siculam ille suscepisset. Ve-
 rumtamen sic quoque magnis instructus copiis,
 partem earum in Lucaniam ad distinendum al-
 terum consulem misit; ipse Man. Curium op-
 pugnare aggressus est, facilem sibi reliquam vi-
 ctoriam fore ratus, si hunc superavisset. Ro-
 manus autem, gnarus phalangi Macedonicæ, si
 explicari possit, nullam aciem parem esse, locis

U. C. impeditis se tuebatur: & quoniam ex Lucania
 477. ventura sperabat auxilia, simul etiam auspicia &
 A. C. exta parum læta erant, copiam pugnandi mini-
 275. mē faciebat.

XXIX. Tanto vehementiùs cupiebat confli-
 gere Pyrrhus, priusquam duo consulares exerci-
 tus conjungerentur. Igitur adsumptis ex omni
 exercitu promptissimis quibusque, præter aliquot
 elephantos, noctu, quò falleret hostem, ad ca-
 stra Romanorum statuit accedere. Dum autem
 ad iter & oppugnationem futuram omnia appa-
 rantur, ipse in somnum lapsus majorem sibi den-
 tium partem excidere, & ex ore copiosum erum-
 pere sanguinem imaginatus est. Eo visu per-
 plexus, abstinere in id tempus rebus gerendis
 decreverat: sed amicis obtestantibus, ne occa-
 sionem fortè non redituram elabi pateretur, si-
 gnum ad proficiscendum dari iussit. Circa Ma-
 leventum urbem (hoc enim tum adhuc nomine
 erat) montosa, & sylvestria loca sunt: quæ de-
 inde paulatim æquioribus clivis demissa, postre-
 mò in planitiem latè patentem desinunt, qui
Taurasini campi appellantur. Itaque Pyrrhus
 ex inferioribus locis per objectos colles & saltus
 instituto itinere, quum lumina defecissent, er-
 roribus & ignorantia locorum tardatus, luce jam
 ortâ ex castris Romanis conspici cœpit.

XXX. Commotis inopinato hostis adventu
 animis, quia tamen dubium haberi non poterat
 quin pugnandum foret, extaque victimarum læ-
 tiora fuerant, consul celeriter ex castris progres-
 sus, primos quosque hostium divulsos à suis &
 incompósitos adoritur, pellitque. Hi in suos
 incurrentes totum agmen turbavere: cæsusque
 est militum haud exiguus numerus, & nonnulli

elephanti à suis relictī venerunt in potestatem vi- U. C.
 ctoris. Hic successus animavit Curium, ut in- 477.
 sistendum fortunæ putaret, & cum universis co- A. C.
 piis ad pugnam instructis paratisque in campum 275.
 se demitteret. Neque Epirenses moram fecere.
 Concursum est utrimque ferociter : sed quòd
 priore certamine Romanus superior fuerat, plus
 etiam in præsens animorum atque spei attule-
 rat. Cedentibus Epirotis, iterum à belluis sub-
 sidium petiit Pyrrhus, alteroque suo cornu fu-
 giente, vicissim in altero Romanos ad præsidia
 sua pedem referre coëgit.

XXXI. Firmam ibi stationem iturus in pu-
 gnam consul constituerat. Hanc igitur recen-
 tibus viribus excipere prælium, & elephantos a-
 moliri jubet. Adversus hæc animantia prom-
 ptam atque facilem opem usus monstraverat :
 ignique magis quàm ferro averti posse superio-
 res docuerant pugnae. Parati igitur erant mal-
 leoli, stupâ & pice multâ obducti, quos incen-
 sos ardentesque in terga & turres belluarum ja-
 culabantur. ii, five cuti elephantorum, five li-
 gno turrium insedissent, uncis præacutis infixi
 hærebant. Quum igitur hi, & unâ varii gene-
 ris missilia ex superiore loco confertim jaceren-
 tur, elephanti partim terrore flammæ, partim
 dolore vulnerum in furorem acti, quum am-
 pliùs à magistris regi nequirent, in suorum a-
 ciem retrocesserunt, omnia, quò impetum ver-
 terant, trepidatione & clade miscentes. Narrant
 initium stragis ab elephanto pullo ortum, qui
 telo ictus in capite, quum stridorem querulum
 edidisset, matrem primùm ad notam vocem ex-
 silientem, deinde, hac etiam tumultum augen-

U. C. te, ceteras belluas omnes turbaverit averterit.
477. que.

A. C. XXXII. Magna ea pugna & numero cæso-
275. rum, & victoriæ fructu fuit. tum enim debel-
latum est cum Pyrrho, neque ceteri deinceps
Itali diu, neque post Italiam, aliæ nationes re-
gesque restiterunt. Triplo majorem eâ pugna
numerum in regiis partibus dimicasse tradunt.
octoginta enim peditum, sex equitum millia fuis-
se: ex his qui plurimum, sex & triginta millia;
qui minimum, sex & viginti cæsa memora-
nt: captos mille trecentos, cum elephantis octo.
Pyrrhus cum paucis equitibus Tarentum effu-
git. Capta ejus castra admirationi fuisse dicun-
tur, & in posterum usui. Antiquitus enim &
Romani, & alii populi castra passim per corpora
cohortium constituere, mapaliorum in morem,
solebant. Primus totum exercitum Pyrrhus di-
mensis rite spatiis sub eodem vallo continuisse
fertur: atque illo exemplo adjutos Romanos,
additis quæ ex usu viderentur, ad metationem
castrorum, quam sequentibus temporibus perfe-
ctissimam habuere, pervenisse.

XXXIII. Hic annus, republicâ belli præ-
clarè feliciterque gestâ, domesticis quoque rebus
& notabili severitate disciplinæ urbanæ illustris
fuit. Q. Fabricius Luscinus, Q. Æmilius Pa-
pus, concordem censuram exercuerunt. multis
equi publici adempti sunt; quidam etiam in se-
natu legendo præteriti. Sed maximè insignis
ad memoriam P. Cornelii Rufini nota fuit. Bis
consul & dictator fuerat, rebusque magnis bello
gestis triumphaverat. Hunc igitur senatu move-
runt censores, causamque isti animadversioni sub-
scripserunt, quòd eum comperissent argenti facti cæ-

nae gratiâ pondo decem habere. Isque casus non U. C.
hominis modò, sed familiæ ad longum deinde 477.
tempus fuit: nec ante Sullam dictatorem quis- A. C.
quam ex ea summis honoribus usus est. Tanta 275.
temporibus istis parcimonia, tantusque in eadem
civitate postea luxus fuit, ut quæ supellex apud
posterios contemptissimæ vilitatis argumentum
futura erat, eadem à prioribus pro intolerabili
luxuria damnaretur. Censu perfecto lustrum
conditum est: censâ civium capita ducenta sep-
tuaginta unum millia, ducenta viginti quatuor.

XXXIV. In exitu anni consul uterque trium-
phantes Capitolium investi sunt, prior Curius:
cujus & triumphus quum famâ rerum, & læ-
titiâ successûs, tum etiam splendore pompæ il-
lustrior fuit. Nam ad eam diem ex vicinis &
pauperibus populis in apparatu triumphi nihil
ferme, nisi arma fracta, aut carpenta Gallica;
in præda, nisi greges & armenta, ducta fuerant:
tum verò & varietate gentium quarum captivi
ante currum ducebantur, & spoliolum pulchritu-
dine ac magnificentia celebris species fuit: quum
Epirotæ, Thessali, Macedones, Apuli, Lucani,
Bruttii, vincti ante currum agerentur; præfer-
rentur autem tabulæ pictæ, signa nobilium ar-
tificum, aurum, purpura, ceteræque transinari-
næ elegantia, & Tarentini luxûs instrumenta.
Sed præcipui miraculi gaudii que spectaculum e-
lephanti fuere. cum ipsis turribus suis quatuor
(nam reliqui ex vulneribus interierant) tum pri-
mum Romæ visi sunt: vulgus à nomine anima-
lis quod hætenus maximum noverat, & loci u-
bi primum conspexerat, *boves Lucas* vocitabat.
Alterius consulis paucos post dies obscurior tri-
umphus fuit, Neque tamen illi pœnitendæ res

U. C. fuerunt. Samnites & Lucanos vicerat; oppida
 477. multa ceperat: sed comparatione Curianæ glo-
 A. C. riæ, horum splendor æstimationeque decreſcebat.
 275. Inter eos qui virtutis ergo donati ſunt, Ser.
 Cornelio Merendæ auream coronam ex præda
 dedit, ob Samniticum quoddam oppidum ejus
 maximè operâ captum.

XXXV. Romanis ad hunc modum victoriæ
 ſuæ lætitiâ fruentibus, longè diſpar animorum
 habitus apud hoſtes erat. Ii jam olim imperio
 Pyrrhi minimè læti, poſt infelicem pugnam, a-
 nimis timore atque indignatione plenis, nihil
 quietum agitabant. Rex ipſe dudum Romani
 belli pertæſus, & nunc deſperatâ penitus victo-
 riâ, nihil niſi rationem tutiùs honeſtiùſque diſ-
 cedendi meditabatur. ſed diſſimulato interea con-
 ſilio, hortabatur ſocios, *ne ob unum adverſum*
prælium conciderent animis. non plus eos cladis
poſtremâ hæc pugnâ accepiſſe, quàm primâ intu-
liſſent: neque ideo Romanos ad pacem etiam bonis
conditionibus permoveri potuiſſe. horum conſtan-
tiam ſi ipſi quoque æmularentur, ſequæ fortunæ
vertenti ſervarent, omnia commodiùs habitura.
Superſeſſe vires ad hæc diuturno bello ſuffeſturas.
in Græcia multos potentes amicos ſe habere, à
quibus certa auxilia exſpectare poſſit. Neque hæc
 incredibiliter fingebantur: quum & antea, præ-
 fertim à Ptolemæo qui Macedoniæ tum præerat,
 luculenter adjutus fuiſſet; & in magna exiſtima-
 tione apud Græcos barbarosque eſſet; aliisq;ue
 beneficiorum memoriâ, aliis metu devinctis, ab
 Ætolorum gente temporibus iſtis potentiſſimâ,
 ipſiſq;ue Macedonibus, præterea Illyriorum re-
 gulis coleretur. Ceterùm hæc ita jaſtabat, ma-
 gis ut deſciſcere parantes ſocios in fide retine-

ret, donec aperto ad navigandum mari regnum U. C.
 repetere posset, quàm quòd aut bellum in Italia 477-
 continuare vellet, aut magnam spem in transma- A. C.
 rinis auxiliis haberet. Dimissis tamen circum 275.
 Asiæ Macedoniæque reges legatis, ab aliis pec-
 uniam, ab aliis auxilia, ab Antigono qui Ma-
 cedoniam tenebat, utrumque postulabat.

XXXVI. Hac spe utcunque retentâ socio-
 rum voluntate, quum interea dissimulanter om-
 nia paravisset ad discessum, legati cum litteris
 ab Antigono redierunt. Convocatis igitur suo-
 rum Italarumque principibus, non quidem quas
 acceperat litteras recitavit, sed fictitias alias, qui-
 bus paulo post ab Antigono auxilia magna affu-
 tura esse continebatur. Hoc astu non sociis modò
 delusis, sed etiam Romanis, qui propinquo loco
 præsidium agitabant, consequutâ nocte citra ul-
 lum impedimentum vela fecit, Cerauniosque
 montes (Epiri id promontorium est) tenuit. Sed
 quo minori turpitudine deseruisse bellum vide-
 retur, fidesque hominibus fieret, perfectis qui-
 bus evocatus esset rebus, reversurum, Milonem
 ad custodiam arcis Tarentinæ reliquit, eique, ut
 non modò spe præmiorum, sed etiam paris exi-
 tii metu in fide maneret, sellam dedit, cujus lo-
 ra erant ex Niciæ pelle, quem compertis in ca-
 put suum insidiis occiderat. Huic igitur addito
 præsidio militum, cum ceteris copiis, octo pe-
 ditum millia, quingenti equites erant, sexto quàm
 exiverat anno, patrium in regnum reversus est.

XXXVII. Interea Romæ quum comitia con-
 sularia haberentur, Pyrrhusque bellum instaura-
 turus putaretur, M'. Curium refici consulem
 placuit, quòd unus ille adversùs regem optimè
 gestâ re, ad reliqua quoque belli plus auctorita-

U. C. 478. A. C. 274. tis & fortunæ allaturus videretur. Ex patriciis Ser. Cornelius Merenda factus est, eum quoque provehente recenti gloriâ, & commendatione gentilis sui, sub quo priore anno militaverat. His consulibus in Lucanos, Samnitesque, & Bruttios conversa belli moles est. qui quum locis potius quàm armis se defenderent, nihil rei ad reliquarum exemplum memorabilis geri potuit. Neque tamen imminuta inde Curii gloria est, sic quoque judicantibus omnibus, regem acerrimum, non modò cladem acceptam, sed etiam ducem adversus se denuò venturum Curium exhorruisse. Confecti itaque belli hujus, fugatique ex Italia Pyrrhi penes illum laus atque fama permanfit.

U. C. 479. A. C. 273. XXXVIII. Anno qui tertium Curii consulum sequutus est, primùm ab Alexandrinis regibus legati cum muneribus Romam venerunt, in C. Fabii Dorsonis, C. Claudii Caninæ magistratu. Ptolemæus cognomento Philadelphus, auditâ Pyrrhi fugâ, gratulatum misit, petitumque, *ut populi Romani socius & amicus haberetur.* Lætum id honorificumque Patribus visum, quòd amicitia Romana ultro à tam potentibus tamque longinquis regibus ambiretur. Igitur comiter acceptis habitisque legatis, societatem cum Ptolemæo jungi placuit. simul delecti ex illustribus, qui confirmandæ ejus reddendique officii gratiâ legatione ad regem fungerentur, Q. Fabius Gurges ex consularibus, & cum eo C. & Numerius Fabii Pictores, Quintusque Ogulnius.

XXXIX. His profectis, adversus Italicos populos, qui arma adhuc necessitate & desperatione retinebant, à consulibus feliciter dimicatum

est. Majores alterius res fuisse visas triumphus U. C.
 C. Claudii Caninæ argumento est, quem de Lu- 479.
 canis, Samnitibus, Bruttiis, in magistratu suo A. C.
 duxit Quirinalibus. Sed rerum foris prospera- 273.
 rum lætitiā nonnihil turbavit Sextilia, quæ Ve-
 stalis virgo quum esset, incesti comperta, teme-
 ratis religionibus, infensos civitati deos effecisse
 credebatur. sed piaculis & sacris placata deūm
 ira, sacerdosque, verso in noxium caput suppli-
 cio, ad portam Collinam viva defossa est. Iis-
 dem consulibus coloniæ deductæ sunt, Cosa in
 Volcientibus, & in Lucania Pæstum, quæ Græ-
 cis Posidonia vocatur. eam Lucani Sybaritis a-
 demerant: ab his recēns in ditionem populi Ro-
 mani pervenerat.

XL. Illustrior anni sequentis memoria est, U. C.
 qui finem belli non adversum Samnites modò 480.
 ceterosque, sed etiam cum Tarentinis attulit. A. C.
 L. Papirius Cursor, Sp. Carvilius secundum con- 272.
 sules, Samnites Bruttiosque & Lucanum cum
 Tarentino populo provincias nacti, expectatio-
 nem hominum (nam in spem hoc anno finiendi
 belli par istud consulum studiosè delectum fue-
 rat) consiliis factisque magnificis expleverunt.
 Et Samnites quidem à Carvilio perdomiti, pri-
 mum atque septuagesimum post annum quàm
 decertari cœperat, meliori quàm antea fide con-
 ditiones pacis à Romanis impositas accepere.
 L. Papirius Bruttios & Lucanos magnis cladibus
 subactos ad pacem petendam compulit. Ut ta-
 men in uno multorum finitimorum populorum
 bello, terminis quoque regionum ipsarum per-
 mixtis, etiam Papirio cum Samnitibus, Carvilio
 cum Bruttiis Lucanisque, & utrique cum Taren-
 tinis res fuit. Nec enim modò copiæ Taren-

U. C. 480. tinorum fusæ fugatæque, sed ipsa quoque civitas
 A. C. 271. in fidem accepta est. Quod negotium, quia,
 præter victoriam ex nobilissima urbe, Pyrrhi regis mortem, & Carthaginensium calliditatem & prima æmulationum inter Pœnos Romanosque initia continet, paulo accuratiùs explicandum est.

XLI. Pyrrhus ante biennium ex Italia sic abnavigaverat, ut relicto in urbe Tarentina præsidio spem reditûs sui faceret. Ea paulo post novo regis istius in Macedonia successu non parum aucta, Italorum animos adversùs præsentia damna sustentaverat. Vir enim ardentis animi quum diu quiescere non posset, Antigono, quòd in Italia belligerantem nullis auxiliis juvisset, bellum intulerat, eumque prælio victum universo prope regno eiecerat. unde Romanis quoque continuus per ea tempora metus fuit, ne auctioribus copiis regressus in Italiam majus priore bellum excitaret. Sed inopinata mors regis spes metusque omnium subitò incidit atque sustulit. Pyrrhus enim, ut erat potentiae in immensum augendæ insatiabiliter appetens, per causam reducendi in regnum Spartæ Cleonymi, qui cum Areo dissidebat, Peloponnesum ingressus, ad illam etiam occupandam adjecit animum. Et Lacedæmonios quidem, licet urbe frustra oppugnatâ, magnis affecit incommodis.

XLII. Sed Argis interea, quum adversæ factiones duæ essent, principes earum Aristippus Antigonom, Aristias Pyrrhum ad opprimendos inimicos advocat. nam & Antigonus, contra communem hostem Laconibus auxilio futurus, in Peloponnesum venerat. ita diversis portis, sub eadem noctem utriusque regis copiae in Argivam

urbem recipiuntur. Pyrrhus cognito urgeri suos, U. C. 480.
 urbem & ipse ingressus, quum die jam oriente A. C. 272.
 lupum & taurum ex ære, certantium inter se
 habitu, vidisset, imminenti fati indicio exhor-
 ruit. Oraculum enim erat vetus, fatalem Æa-
 cidæ locum fore, ubi taurum cum lupo dimi-
 cantem spectavisset. Igitur retrahere copias, &
 ex urbe recedere cogitabat. Sed occurrentes
 cum Heleno Pyrrhi filio subsidiarii milites ele-
 phantique clauferant exitum: hisque in urbem
 irrumpere, illis exire nitentibus, quum hostes
 etiam acriter insisterent cedenti turbæ, & in an-
 gustis viarum spatiis Argivi, Macedones, Epi-
 rotæ, quique cum Areo venerant Spartani Cre-
 tesque, ad hæc elephantum quidam truderent inter
 se truderenturque, omnia trepidatione & tumultu
 miscebantur.

XLIII. Dum inter hæc Pyrrhus ubique con-
 filiis, clamoribus, manu, servare suos, arcere ho-
 stes, satagit, à juvene quodam Argivo lanceâ
 leviter vulneratus est. Matrem hic habebat a-
 num pauperulam, quæ cum aliis mulieribus ex
 tecto domûs prælium spectans, quum Pyrrhum
 in auctorem vulneris sui toto impetu ferri videret,
 periculo filii attonita, protinus tegulam cor-
 ripuit, ac utrâque manu libratam in caput regis
 demisit. Tam inhonorus & miserabilis exitus
 Pyrrho fuit, quo majorem animi robore, solertiâ
 consiliorum, scientiâ rei militaris, multisque
 præterea corporis ingeniique bonis, ætas illa non
 tulit. Sed fructum laboris operumque suorum,
 & ornamenta virtutum, ambitione corruptit: felici-
 or futurus, si suis rebus contentus; potentis-
 simus autem omnium, si quàm in quærendis

V. C. opibus industrius fuit, tam in retinendis circum-
480. spectus esse potuisset.

A. C. XLIV. Hæc igitur postquam in Italia sunt
272. audita, pro variis hominum studiis, lætitiâ luctu-
ctuve civitates affecere. Sed alii quidem populi,
qui suæ spontis erant, pacem amicitiamque Romanorum,
quibus poterant, conditionibus redimebant. Tarentinum,
ne suis consiliis uteretur, præsidium Epirotarum & præfectus arcis
Milo vetabat: inter quos res paulatim ex levioribus
injuriis atque contumeliis in apertas inimicitias
processerat. itaque maximis in difficultatibus constituti
Tarentini, quum extra mœnia Romanos hostes, intus
Epirotas haberent, missis legatis auxilium à Carthaginien-
sibus petiverunt. Pœni, qui Siciliæ magnam partem tenerent,
& maritima Italiæ loca sibi quàm Romanis accedere
mallent, specie ad ejiciendum Milonem, ceterum,
si Tarento potirentur, etiam adversus Romanos tuituri,
cum instructa classe promptè accurrerunt. Quum inter hæc
etiam L. Papirius consul advenisset, undique clausa
Tarentus erat, Romanis à terra urbem simul arcemque,
Pœnis eandem arcem à mari obsidentibus.

XLV. In hoc statu rerum, quum haud minor Romano cura
esset, ne Carthaginienſes arcem caperent, quàm ne à se non
caperetur, omnes victoriæ rationes subtiliter indagans,
Milonem per idoneos internuncios tentat, si Tarentum
ejus operâ obtinuisset, ipsum popularesque cum rebus
suis incolumes dimissurum esse pollicitus. Milo nihil
ex præsentibus videns potius, cum Tarentinis agit,
ut junctis consiliis de communi salute deliberarent:
sensimque persuadet, ut se legatum ad L. Papirium
mitterent, de con-

ditionibus ex omnium utilitate ferendis diligen- U. C.
ter acturum. Ut homines tædio curarum peri- 480.
culorumque fessi lubenter assensi sunt, ad consu- A. C.
lem identidem profectus, quocum fallaciam i- 272.
stam composuerat, luculentas plerumque condi-
tiones, & spem non pœnitendæ pacis certam
referebat. ea credulitas, si quid in animis Ta-
rentinorum diligentiae ac curæ superfuerat, se-
curitate fiduciâque resolvit: occasionemque Mi-
loni præbuit, quâ non arx modò, sed etiam
urbs ipsa Romanis traderetur.

XLVI. Carthaginienses hoc eventu minimè
læti, sed amicos Romanorum se ferentes, neque
aliam ob causam quàm ad expellendum Milo-
nem venisse, discesserunt. Auctores habeo, Pœ-
nos à Romanis monitos, *si Tarentinæ rei se im-*
miscerent, contra fœdera facturos videri, non
modò denunciationem hanc insuper habuisse;
verùm etiam in acie Tarentina contra Romanos
auxilia Punica stetisse: qua ex offensâ maximè
bellum quod adversum Carthaginienses in Sicilia
gestum est, eruperit: quanquam Pœni perjurio
culpam tegere volentes, *nihil ab se dolo malo*
factum esse juravissent. Ego sicut non abnue-
rim vel inter ipsos duces tale quid agi potuisse,
dum Romanus Pœni præsentiam ægre patitur,
Pœnus instituto suo quam potest causam præ-
textit; vel populos ipsos publicè isthæc disputa-
visse: ita veriores belli mox exorti causas alias
fuisse existimo; quòd neque statim bellatum est,
& postea natum in Sicilia bellum, ob Mamerti-
nos præcipuè, manentibus adhuc Punicis fœde-
ribus, exarsit. Aucto ad hunc modum imperio
redeuntes Romam consules à gratulantibus ex-

U. C. cepti, magno omnium favore, magnâque suâ
480. gloriâ triumpharunt.

A. C. XLVII. Inter hæc Q. Fabius Gurgès & ce-
272. teri qui missi Alexandriam fuerant, in senatu le-
gationem renunciarunt. *Omni se genere hospi-
talitatis ac benevolentiae acceptos habitosque: mu-
nera venientibus magnifica missa: majora etiam
data discedentibus. Sed priora quidem illa mo-
destè recusari, magis ex dignitate abstinentiaque
Romana visum esse. cetera quæ omnino recipienda
fuissent, à se, priusquam aliarum rerum quid-
quam agerent, in ærarium populi Romani delata
esse. Sed & Alexandria, quum ad solennes epu-
las invitatis, more apud reges usitato, coronæ au-
reæ missæ essent, eas ominis causâ acceptas, noctu
statuis regis imposuisse. Senatus & successu lega-
tionis, & gravitate legatorum mirè lætus, gra-
tiis actis, quòd suâ continentia mores Romanos
externis quoque nationibus venerabiles reddidif-
sent, restitui munera, quæ in ærarium detule-
rant, præcepit. Continuo populus, ita demum
republicam optimè gestum in dictitans, si di-
tescendi ex publicis negotiis infame studium tol-
leretur, idem scivit: quæstoribusque pecuniam
eam, uti iussi erant, promptè restituentibus, digni
hoc abstinentiæ fructu homines, pari gloriâ &
recusarunt Ægyptias opes, & receperunt. Q.
Fabium, qui caput legationis ejus fuerat, hoc
quoque nomine prælatum tot egregiis viris exi-
stimo, ut à censoribus M'. Curio, L. Papirio
princeps senatus legeretur: quum nobilitate do-
mûs, & paternis meritis, simul consulatibus duo-
bus totidemque triumphis, nulli jam honori im-
par videretur.*

XLVIII. Iisdem consulibus M'. Curius cen-

for Anienis amnis aquam in urbem ducendam U. C.
 locavit, ex manubiis hostium. Ex quibus adeo 480.
 privatim ditari noluit, ut aliquando, quum à A. C.
 malevolis interversæ pecuniæ argueretur, gutto 272.
 ligneo, quo ad sacrificia uti consueverat, in me-
 dium prolato, juraverit *se nihil præterea de præ-
 da hostili suam in domum intulisse*: vir profectò
 tum rerum gestarum magnitudine, tum etiam
 aliarum virtutum illustribus experimentis meri-
 tus, ut quædam ejus insigniora dicta factaque,
 modico excursu annotentur. neque verò indi-
 gnum, aut historiæ condendæ officio alienum ju-
 dico ea referri, per quæ homines in republica
 versaturi, haud sanè minùs quàm consiliis operi-
 busque militaribus, ad felicitatem ex virtute pe-
 tendam instruuntur.

XLIX. Bello Sabino quum tantum prædæ
 fuisset, ut tum primum Romanos gustum divi-
 tiarum cepisse scriptor historiæ Fabius autumet,
 Curius nihil ex tam opulenta victoria, præter
 conscientiam famamque sibi vindicans, in pristi-
 na paupertate duritieque mansit: etiam publicæ
 continentiae magister idem idoneus, & severus
 custos. Agri enim captivi parte maximâ publi-
 catâ, privatis haud amplius quaterna dena juge-
 ra viritim divisit. ipse quum senatus majorem ei
 portionem assignaret, eodem quem ceteris de-
 derat agri modo contentus fuit, *malum esse ci-
 vem dictitans, cui non idem, quod aliis, satis esse
 posset*. Hæc deinde in Sabinis villa Curiana fuit:
 in qua fortè rapa torrentem victi nuper Samni-
 tes quum adivissent, ingensque pondus auri af-
 ferrent dono; *Ego hæc, inquit, in scitilibus meis
 esse malo, & aurum habentibus imperare*. Cui
 villæ quum vicina prædia senior Cato posside-

U. C. 480. A. C. 272. ret, eò ventitabat crebrò, tenuemque casam, & rusculum, quod vir tantus post tres triumphos manibus suis foderat, cum recordatione vitæ abstinentissimè actæ contemplarus, animum ad parem constantiam, antiquæ simplicitatis & virtutis æmulatione componebat. Et profectò viris haud aliis opus fuit ad imperii futuri tam firma ponenda fundamenta, quæ & impositam molem perferre possent, & non exteris modò concutientibus resisterent, sed ipsis quoque domesticis vitiis ægre vixque convellerentur.

SUPPLEM. L. XV.

I. **S**UPERATIS post multa certamina validissimis hostibus, partâque per Italiam pace, supererat ea deliberatio Patribus, quemadmodum victoriâ bene uterentur. Multari parte finium omnes, qui arma contrâ tulerant, populos placuit: severiore adversum Tarentinos vindictâ, quanto intemperantiùs offenderant. arma navesque tradere jussis, muri quoque diruti sunt, tributumque civitati impositum: pax modò cum libertate concessa. Nihil deinde visum antiquius, quàm perfidiam puniri legionis, quæ Rheginis dolo circumventis, oppidum eorum decimum jam annum pro suo possidebat. Hi quum antè providissent, Romanis rebus quotidie lætioribus, suum scelus inultum non fore, quidquid ad communiendam urbem, viresque defensionis parandas pertinebat, sollicitè administraverant: non ignari, quod fraude vique partum esset, nisi iisdem illis artibus diu retineri non posse. Præter insitam ferociam freti erant

amicitiâ Mamertinorum, successuque adversus ^{U. C.} Carthaginienſes, deinde Pyrrhum, quo urbis suæ ^{480.} animorumque fortitudinem experti fuerant, ho- ^{A. C.} ſtibus ab obſidendi conſilio citò depulſis. Ita ^{272.} que in tantum creverant rebellium & deſerto- rum animi, ut Crotonem prodeſſentibus quibus- dam capere auſi, præſidium Romanum trucidare, urbem diruere ſuſtinuerint.

II. Igitur L. Genucio, qui cum C. Quintio ^{U. C.} conſulatum eo anno gerebat, mandata eſt ultio: ^{481.} compulſiſque intra mœnia perduellibus urbs ob- ^{A. C.} ſeſſa. Sed illis ſuas & Mamertinorum vires non ^{271.} inſtrenuè opponentibus, quum incommoda quæ- dam paſſus conſul etiam rerum neceſſariarum penuriâ laboraret, ab Hierone, qui Syracuſis principatum obtinebat, frumento & milite adju- tus eſt. Hic enim Mamertinis inſenſus, etiam ſocios eorum Rhegium tenentes oderat: incre- mentis quoque Romanorum, ut eorum animos ad uſum ſequentium temporum beneficiis occu- paret, movebatur. Sic ad extremum ad dedi- tionem urbe coactâ Mamertinos certis conditio- nibus adſtriſtos dimiſit conſul: perſugas & la- trones, quorum multi Rhegium, velut ad aſy- lum concurrerant, affecit ſupplicio: legionarios autem milites abduxit Romam, ut de ipſis ſena- tus ſtatueret.

III. Magnum inde publicæ ſeveritatis exem- plum ſequitur. Senatus primùm omnes qui ad- ducti à conſule fuerant, in carcerem condi juffit, ut inde ad ſupplicium capitis promerentur. De- inde quum interceſſiſſet ſenatusconſulto tribunus plebis M. Fulvius Flaccus: denunciâns, *ne in capita civium Romanorum adversus leges & mo- rem majorum animadverteretur*; conſtantiâ Pa-

U. C. 481. A. C. 271. trum tribunitii clamores sprete sunt, supplicium-
que de nocentibus sumptum. Ne tamen invidia facti tam acerbi, plebisque mœstitia gravior foret, si tanta hominum multitudo eodem tempore interficeretur; singulis diebus quinquaginta ducti sunt, quos virgis cæsos securi percusserunt. Senatus etiam corpora sepeliri, mortemque cuiusquam eorum lugeri vetuit. Decius Iubellius, qui ad eam usque diem oculis suis superstes vixerat ut maiore cum dolore moreretur, in carcere manus sibi attulit. Plures auctores sequutus, legionem totam, hominum millia quatuor, Romæ in foro securi percussa retuli. Sed verius puto quod à Polybio traditur, ex ea legione vivos in potestatem venisse admodum trecentos: reliquum numerum, dum urbs capitur, ferociter repugnando cædi maluisse; non ignaris omnibus, post delicta tam enormia nihil ex deditione aliud, quàm plures cruciatus, mortemque graviore cum ignominia conjunctam expectari posse. Urbs Rhegina prioribus incolis, quod eorum usquam reperiri conquirique poterat, cum libertate legibusque suis, reddita est. Hoc justitiæ fideique documentum Romanæ civitatis existimationem largiter auxit: neque minus amoris eo facto, quàm per arma metûs apud Italicos vicinosque populos quæsitum.

U. C. 482. A. C. 270. IV. C. deinde Genucii, Cn. Cornelii consulatus bellum cum Sarfinatibus habuit. Umbriorum ea gens Apenninum incolentium, quibus causis in arma fuerit acta, quâque spe formidabili jam Romanorum potentiæ se opposuêrit, silentibus scriptorum reliquiis, divinare non potui. Totius etiam belli series penitus intercidit, nihilque ad nos ex veteri rerum istarum me-

moria pervenit, nisi quòd à Cn. Cornelio de U. C. Sarfinatibus triumphatum est. Asperrimam his 482. consulibus hiemem fuisse Romæ traditur, ut ar- A. C. bores emortuo succo aruerint, Tiberis densâ gla- 270. cie concreverit, jumenta & pecudes inopiâ pabuli contabuerint: tantaque fuit inclementia cœli, ut in foro Romano nives horrendæ altitudinis per dies quadraginta continuos duraverint.

V. Res inusitata, ut fit, à multis prodigii loco habita, vehementi terrore hominum animos percelluit: intentiore statim metu, quum Q. U. C. Ogulnio Gallo, C. Fabio Pictore magistratum 483. ingressis, multa cernerentur ostenta, multa nun- A. C. ciarentur. Romæ enim ædes Salutis, & pars 269. muri sub eodem loco, de cœlo tacta. lupi tres ante lucem urbem ingressi semesum cadaver intulerunt, membratimque laceratum in foro, ipsi strepitu hominum exterriti, reliquerunt. Formis mœnia fulmine sæpius icta disjectaque nunciabantur: & in agro Caleno diductâ repente terrâ flammam erupisse alata, quæ triduo toto flagrans quinque agri jugera usque in cinerem exusserit, ut non modò fruges eo loco cunctæ, sed etiam arbores radicitus emorerentur. Plus ea res timoris Romæ, quàm calamitatis attulit. nihil enim magnopere consequutum est, nisi quòd bellum à Picentibus ortum, annoque sequente confectum, eam quoque regionem Romanæ ditioni adjecit.

VI. Interea in urbe signandi argenti primum initium fuit, auctis jam successu rerum opibus, quum ad eam diem æs tantummodo Romæ in promiscuo pecuniæ usu fuisset. tum autem denarii quinarii que ex argento cusi, qui pro libris

U. C. totidem æris essent; alique minores, qui du-
 483. pondio & semisse quum æstimarentur, ex re sunt
 A. C. festertii appellati. *Moneta* dicta quòd in æde
 269. Junonis Capitolina cuderetur. Cognomen enim
 illud inditum Junoni fuerat, quòd bello Pyrrhi
 & Tarentino consulentes de pecuniarum inopia
 Romanos monuisset, *pecuniam non desore justi-*
tiam & arma colentibus. Consules Q. Gallus,
 C. Fabius ad comprehendendum Lollium Sam-
 nitum profecti sunt: qui quum obses Romæ
 fuisset, clam elapsus, castello quodam occupato
 faciebat latrocinia, populariumque animos vix
 adhuc certâ pace compositos ad defectionem in-
 citabat.

VII. Atque is quidem cum collectitia & ma-
 ximam partem inermi turba non diu restitit. in
 Caricinis (ea quoque Samnii pars est, Frenta-
 nis propior) laboris periculique plusculum fuit.
 Dum locus munitus, qui prædarum Lollio re-
 ceptaculum fuerat, expugnatur; ancipiti casu,
 ex spe magna in timorem, ex timore ad victo-
 riam subitò ventum est. Inducti quidam ex pro-
 pugnatoribus impunitatis pacto, nocte sublustri
 Romanos intra mœnia receperunt. Concurrē-
 tibus ad tumultum oppidanis, quum manus con-
 ferri cœpisset, magna vis nivis repentè cœlo de-
 lapsa conspectum eripuit præliantibus. Ea res
 Caricinis adversùs locorum ignaros ita profuit,
 ut maximo in discrimine Romana signa versa-
 rentur. jamque prope aberat, ut cogerentur re-
 ferre pedem, quod inter tenebras fieri citra ma-
 gnum detrimentum nequibat, quum subitò ces-
 sante nivium casu reddita luna est, cæcoque me-
 tu liberatis, promptum ad victoriam iter vir-
 tute partum. Eæ turbæ impedimento viden-

tur fuisse, ne Picentes iis consulibus perdomarentur. U. C. 483.

VIII. Insequente autem anno P. Sempronius Sophus, Appius Claudius Cæci F. Crassus consulatu inito bellum istud aggressi, rem ex sententia confecere. Sub eadem ista tempora in Piceno, qui ager Senonum Gallorum fuerat, Ariminum colonis occupari placuit; Maleventum in Samnio: sed nomine, quod ominosum esse videbatur, mutato *Beneventum* colonia dicta est. Sabinis, qui ante aliquot annos accepti in civitatem fuerant, tum suffragii quoque jus datum. In Umbria res etiam à Claudio gestæ, Camerinumque oppidum captum: incolæ sub corona venditi, sed quia parum liquidâ fide gestum ab imperatore bellum videbatur, utilitatem populus Romanus justitiæ posthabuit; conquistosque Camertes redimi ab emptoribus, receptisque in civitatem locum ad habitandum in Aventino colle assignari, & prædia sua restitui iussit. A. C. 269. U. C. 484. A. C. 268.

IX. At Picentinæ victoriæ majus gaudium fuit: resque digna visa, quæ denariis argentiis nuper cudi cœptis impressa & pluribus statim innotesceret, & ad memoriam servaretur posteritatis. Nummos Picum repræsentantes, Saturni filium, (nam is gentis auctor creditur) & ab alia parte dextram à magistratu Romano porrectam supplicanti, ex senatusconsulto cudendos curavit Q. Cædicius Quinti filius. Et certè luculentam eâ gente pacatâ virium accessionem factam vel inde constare potest, quòd trecenta sexaginta Picentium millia in fidem populi Romani venisse traduntur. Eo bello triumphum consules meruerunt duxeruntque: insigniore tamen P. Sempronii gloriâ, quòd adversus validiores hostium co-

U. C. 484. *pias, periculoque & contentione majore certa-*
verat.

A. C. 268. X. Res enim prodigiosa tum accidit, ut, instructâ utrimque acie, sub ipsum committendi praelii tempus, terra subitò moveret. Sed consul aptâ tempori oratione territos militum animos confirmavit: *haud minùs hostes religione non necessariâ perturbatos dictitans, ejusque victoriam fore, qui excusso inani metu adversarium sui non bene compotem prior invasisset.* Templo deinde Telluri deæ voto, si populo Romano victoriam dedisset, impetum in hostes fecit. Neque hi segniùs excepere certamen, cædesque tam atrox fuit, ut etiam victoris exercitûs pars minor evasisse dicatur. Ab hoc praelio, quum alia Picentium oppida, tum caput gentis Asculum, situ mûrisque tutissimus locus, Sempronio se dediderunt. Hujus deinceps exemplo Picentium omne nomen imperata facere pollicitum, à senatu pacem obtinuit. Jam Italiâ totâ, quâ Siculum Ioniumque mare spectat, perdomitâ, soli restabant Sallentini, qui ad extremas Italiæ oras colunt, quâ mare Superum Ionio committitur. ad hos igitur à Picentibus bellum, veluti contagione quadam, pervasit, iisque, M. Atilio Regulo, L. Julio Libone consulibus, indictum est.

U. C. 485.
 A. C. 267.

XI. Crimini datum, quòd Pyrrhum ex Epiro venientem portibus oppidisque suis recepissent. Ceterum commoditas portûs Brundisini, qui eodem vento spirante & dimittere naves potest, & accipere, facilisque inde in Illyricum & Epirum trajectus, quòdque opportunius videbatur ipsis Italiæ finibus imperium terminare, veteriores belli causæ putabantur. Triumpharunt

ex his ambo consules unâ die, quæ fuit octava U. C.
 Kal. Februarias. Fufis acie Sallentinis, nobi- 485.
 lissimum eo tractu oppidum Brundisium cepe- A. C.
 rant, aliaque prospere gesserant: adjuti, ut fe- 267.
 rebant, à Pale pastorum dea, quæ præmium vi-
 ctoriæ petiisse ultro dicitur, ut ædes sibi Romæ
 dedicaretur. Majori parte Sallentinorum ab his
 subactâ, victoriam sequentis anni consules ab-
 solverunt. Numerius Fabius C. F. M. N. &
 D. Junius D. F. D. N. Pera fuere. Ab his U. C.
 Umbri simul atque Sallentini in deditionem ac- 486.
 cepti. A. C.
 266.

XII. Sic universâ jam Italiâ perpacatâ, quâ
 maribus & amne Pado finitur, è vestigio per in-
 sulas propinquas, & adsitam Ionio Adriaticoque
 pelago continentem, aliorum spe, aliorum for-
 midine celebrari Romana magnitudo cœpta est.
 Nam quibus studium erat per injurias vicino-
 rum crescendi, suis consiliis impedimentum à
 Romano metuebant, aliis ex diverso præsidium
 istud adversus impotentiam adversariorum, tan-
 quam divinitus oblatum, amplexantibus. Pri-
 mi omnium Apolloniatae missis Romam legatis
 in amicitiam recipi petierunt. Urbs illa sexa-
 ginta stadiis à mari recedit, à Corinthiis & Cor-
 cyræis condita, commodumque portum habet,
 quâ proximus in Græciam à Brundisio trajectus
 est. Illyricæ Macedonicæque circum gentes co-
 lunt. igitur inter potentes & cupidos libertatem
 suam ægre tuebatur. Ab senatu non tam civi-
 tatis ejus opes, quæ tenues erant, quàm spem
 futuri & apertam ad majora occasionem reputan-
 te, perquam humaniter accepta est legatio. quo
 gravior mox vindicta fuit in quosdam, ordinis

U. C. fenatorii juvenes, qui legatos ortâ contentione
485. pulsaverant.

A. C.
266.

XIII. Q. enim Fabium neque magistratûs dignitas, ædilitatem enim gerebat, neque generis amplitudo tutata est, quin Apolloniatis ob eam noxam dederetur. Deditus est etiam Cn. Apronius itidem ædilis, ejusdemque culpæ reus. Hos igitur per feciales legatis Apolloniatarum tradi, quæstoremque cum his Brundisium ire fenatus censuit, ne quid in itinere legatis à deditorum propinquis amicisve noceretur. Magnum sanè fidei publicæ documentum, sed non inferius prudentiæ. quum enim opinione justitiæ nationum exterarum animos ad amicitiam suam attrahere desiderarent, magnopere intererat, injurias eorum, qui primi ad societatem jungendam venissent, quàm accuratissimè vindicari. neque enim quidquam destinatis eorum tam inimicum fieri potuisset, quàm si commissum esset, ut & Apolloniatis facti sui, & alios exempli pœniteret. atque ab hac utilitate receptum, constanterque sequutis etiam temporibus servatum est, ut qui legatos civitatis liberæ pulsavissent, iis quorum erant legati, dederentur. Ceterùm Apolloniatae deditis in suum oppidum adductis, plus se commodi ex humanitate quàm ex vindicta consequuturos prudenter arbitrati, domum incolumes remiserunt. Hoc anno ab utroque consule, bini sunt triumphi ducti. D. Junius ante diem quintum Kal. Octobres, Numerius Fabius ante diem tertium Nonas ejusdem mensis de Sarfinatibus Umbrorum populo triumpharunt: iterum Kalend. Febr. Fabius, Nonis Junius, de Sallentinis & Messapiorum gente, quæ Sallentinos accolæ auxiliis juverat.

XIV. Is finis eo tempore bellorum Italico-^{U. C.}
 rum fuit. nam quod anno sequente, Q. Fabio^{487.}
 Gurgite tertium, L. Mamilio Vitulo consulibus,^{A. C.}
 ad Volfinios gestum est, non cum justis hosti-^{265.}
 bus bellum, sed adversum scelestâ servitiâ pro
 sociis ultio fuit. Etruscorum gens opulentissima,
 Volfinii, fidem populi Romani contra servos
 quondam suos implorabat. usi enim inepto con-
 filio, sive quod superioribus bellis attritas vires
 ita recreari posse sperabant, sive deliciis ipsi dif-
 fluentes, armorum laborem fugiebant, servis li-
 bertate & civitate donatis ea permiserunt. Inde
 communicatis etiam honoribus in senatum legi,
 magistratusque fieri cœperunt. Ita brevi op-
 pressis veteribus civibus, translatâque in se re-
 publicâ datam à dominis libertatem adversus i-
 psos insolentissimè exercuerunt. matronas hone-
 stas virginesque per vim constuprari: maritis
 parentibusque de injuria conquerentibus, pro vin-
 dicta legum contumelias & ludibria rependi; ar-
 bitrio petulantissimorum nebulonum rapi, trahi,
 vexari omnia, Vulfiniis jam in morem venerat.
 Neve prætereatur insigne monumentum, quem
 ad finem servilium animorum belluina impuden-
 tia possit procedere, si nacta potentiam fuerit,
 lege latâ sanxerunt *uti libertinis in patronorum
 filias ac uxores stupri jus esset; floremque virgi-
 nis ingenuo nupturæ primùm aliquis ex suo or-
 dine delibaret.*

XV. Vulfinienses igitur veteres, quum ne-
 que ferre diutius miseras istas, neque propulsare
 viribus suis possent, consilio clam inter se habito,
 legatos Romam mittere decreverunt. Ii secretis
 precibus impetrato uti privatis in ædibus senatus
 cogeretur, (perniciem enim sibi, si res emanaf-

U. C. 487. A. C. 265. set, impendentem prospiciebant) oratione flebili calamitates urbis suæ exposuerunt. quâ moti Patres, opem miseris ad recuperanda pristina jura promiserunt. Sed hæc quum acta secretò putarentur, iis qui fuerant accusati per Samnitum quemdam indicata sunt. Is, quum in ædibus ubi senatus convenerat, hospes domini ægrota- ret, per oblivionem eo in loco relictus excepe- rat dicta prodideratque. Quæstiones igitur de legatis Româ reversis habitæ sunt; compertoque negotio, & ipsi, & principes alii civitatis crude- liter interfecti.

XVI. Eo justior inferendi belli causa visa: missusque cum exercitu Q. Fabius consul occur- rere ausos in fugam vertit, magnumque fugien- tium numerum cecidit: ceteros qui intra mu- nimenta se receperant, actis operibus oppugna- re instituit. Sed illis non segniter resistentibus, quum levia, ut solet, certamina crebrò fierent, consul, dum incautiùs inter tela versatur, vul- nus accepit, & in ejus deinde curatione deces- sit. Obsessi, casu eo cognito, eruptionem sum- mis viribus fecere, sperantes exercitum interitu ducis turbatum, si subitò invaderetur, à mœni- bus submoveri posse. verumtamen eventus præ- lii contrà dedit. excepti ferociter à militibus Ro- manis, & in urbem iterum cum clade compulsi sunt. Huic ego pugnae Decium Murem præ- fuisse crediderim. hic enim legatus esse Fabio, & post necem ejus, donec successor veniret, bel- lum administrare potuit. atque inde esse reor, quòd apud negligentiores historicos, Vulsinien- sis belli cœpti finitque titulus Decio Muri ad- scriptus est.

XVII. Censores eo anno creati Cn. Corne-

lius L. F. Cn. N. Blasio, & C. Marcius, qui U. C. 487.
 quum antea quoque censuram gessisset, in hoc ho- A. C. 265.
 nore Cenforinus appellatus est. Memorabilis hu-
 jus Marcii moderatio fuit, qui acceptâ potestate,
 quam non ambiverat, populum ad concionem
 vocatum gravissimâ oratione increpuit, *quòd ma-*
gistratum illum bis eidem mandavisset, cujus tem-
pore, non aliam ob causam, quàm quia nimia po-
testas ejus esset, coarctanda sibi majores judicas-
sent. inde profecta lex est, quâ cautum ne quis
 censor iterum fieret. Eodem anno quæstorum
 numerus ampliatu est. Quatuor hætenus suf-
 fecerant: urbani duo: totidem ad bellum ex-
 euntibus consulibus adjungebantur. sed proximis
 aliquot annis, auctâ majorem in modum repu-
 blicâ, vectigalibusque ac portoriis multis acce-
 dentibus, duplicari numerum istum necesse fuit.

XVIII. Appius deinde Claudius, qui in ma- U. C. 488.
 gistratu Caudex cognominatus est, & M. Fulvius A. C. 264.
 Flaccus consules sequuntur: annus cœpto pri-
 mùm adversùs Pœnos in Sicilia bello memorabi-
 lis. tum enim inter duas potentissimas civitates
 inimiciæ primùm erupere, quæ multos post an-
 nos, illatasque & acceptas horrendas clades, non
 nisi alterius excidio finiri potuerunt. Sed priùs
 de Carthagine quædam altiùs repetenda sunt,
 quàm ad bellorum istorum expositionem acce-
 damus. erunt enim his in rebus enarrandis mul-
 ta intellectu judicatuque difficiliora, nisi primùm
 origo urbis & incrementa cognoscantur.

I. **C**arthaginem à Tyriis Phœnicibus conditam esse, præter veteris historiæ fidem, etiam perpetuâ civitatum istarum, donec floruerunt, amicitia, præterea linguæ nunc quoque manentis manifestâ similitudine, certum atque testatum est. Ex ea gente ferunt Elisam, quæ & Dido cognominata est, filiam Agenoris Belo geniti, quod Pygmalionem iisdem parentibus ortum, ob injustam mariti sui Sichæi cædem, odisset, patriâ profugam, eum Africæ finum peninsulamque in qua post condita Carthago fuit, tenuisse: parvis admodum rei tantæ initiis, ac potentiæ, quæ deinceps consequuta est, spem nullam ostendantibus. Quippe non plus terræ ab incolis emisse Elisa creditur, quàm corio bovis amplecti posset. hoc in tenuissima lora dissecto majus aliquanto spatium, quàm venditores intelligebant peti, comprehendit; arcique struendæ suffecit locus, quam ex eo *Byrsam* appellatam putant. Inde multis commerciorum gratiâ cum advenis colendorum sedes juxtâ statuentibus, quum jam instar civitatis effectum esset, Afrique mansuetos homines & divites secum retinere cuperent, facilitè assensu sunt venientibus ab Utica legatis, qui suo exemplo (nam & Utica colonia Tyriorum erat) ad condendam iis locis urbem hortabantur. Ita convenit, ut Afri sedem oppidi Phœnicibus concederent: hi annum eo nomine vectigal penderent Afris. Operi perfecto Elisa linguâ suâ nomen imposuit *Carthadas*, quod urbem novam significat: Græci Carchedona, Romani aberrante, ut fit, pronunciatione Carthaginem vocaverunt. Ea quum

& vicinos faventes, & populum industrium, & quod maximum est, sapientem reginam haberet, admirandis incrementis brevi convaluit. Hæc ante Romanam urbem conditam anno circiter septuagesimo acta videntur: nam inter auctores, ut in re tam antiqua, parum convenit.

II. Sed Elisæ quemadmodum vita casuum varietate nobilis, sic etiam memoranda mors fuit. Iarbas Africanæ cujusdam gentis regulus nuptias ejus ambibat, ni assequeretur, bellum minitans. sed illa castitate insigni, & mariti prioris amore, nuptias averfabatur: bellum rebus adhuc nascentibus & teneris exitiosum fore intelligebat. Igitur tempore ad deliberandum sumpto, quasi tandem vicisset animum, & ad nuptias Africanas adduxisset; in extrema tum urbis parte rogum exstrui jussit, priusquam novum matrimonium ingrederetur, Sichæo suo inferias daturam præferens. tum hostiis multis immolatis, ad ultimum ipsa conscendit pyram, & gladio quem secum attulerat sibi mortem conscivit; caritate viri & civium propriæ incolumitatis curam superante. Retulerunt Carthaginenses quam potuere gratiam; & admiratione virtutum ejus, donec respublica salva fuit, pro dea venerati sunt. ædes in loco ubi vitam exuerat structa: ipsa *Dido* (sic sermone suo viraginem Poeni vocant) appellata.

III. Quum deinde nemo unus successione regni post Elisam dignus haberetur, mixtâ optimatum & populi potestate gubernari civitas cœpit. Regia tamen appellatio manebat: sed ii Lacedæmoniis regibus similes erant, nisi quòd nulli certæ domui addictus honos, ut quisque nobilium divitiis & virtute ceteros anteibat, man-

dabatur. hi foris bellorum administrationem habebant; unde *prætores* atque *dictatores* à Romanis, potestatem eorum cum sua republica comparantibus, appellari solent: domi principes consilii publici erant: cum eo de negotiis civitatis statuebant: de majoribus rebus referebatur ad populum; ejus judicium in dissensu regum atque senatorum valebat. eidem jus erat etiam adversus placita regibus & consilio sciscendi, si fortè contra rempublicam esse (id autem licebat cuivis coarguere) viderentur. quæ nimia populi potestas, quum assentatorum studiis, ut fieri amat, in immensum augetur, sequentibus temporibus Carthaginensium rebus vehementer nocuit. In senatu porro seniores triginta quasi sanctius consilium erat: & horum in ordine universo plurima vis. Decoris publici disciplinæque custodiam censoriâ potestate præfectus morum exercebat.

IV. Successu temporum, majoribus jam populi Carthaginensis opibus, plures ad bellum imperatores deligi cœperunt. Ex quibus præcipuæ virtutis & felicitatis Mago, quum duos filios suis artibus instructos reliquisset, atque eandem illi quoque numerosiori jam soboli veluti per manus traderent, evenit, ut ejus familiæ nimia potentia novis remediis coercenda videretur: creatique centumviri, penes quos de ipsis quoque ducibus judicia forent; formidabilis potestas, vel amplitudine juris, vel diuturnitate temporis, perpetui enim erant: quum jam reges ipsi non in perpetuum, neque longum adeo ad tempus, sed annui crearentur: quos domi frequentius *Suffetes*, id est iudices, nominabant, consulibus Romanorum similes. Sed centumvi-

ros insolentiùs se gerentes lex Annibalis in ordinem coëgit sancito, *ut in singulos annos iudices legerentur, neu quis biennium continuum iudex esset.*

V. Sacra maximè Tyro advecta colebant, quædam etiam post adsumpta. Junonis cultus præcipuus: neque levis Æsculapii, cui magnificum templum in ipsa arce struxerunt. Apollinis etiam locuples ædes fuit, laminis aureis tecta cum celebri simulacro, quod excisâ Carthagine Romani avectum juxta Circum maximum collocaverunt. Ad Herculem verò Tyrium quotannis magnâ curâ delectam navem, cum decimis annuorum proventuum, aut paratarum bello manubiarum, mittebant. Ab iisdem conditoribus suis, alium etiam ritum horrendæ religionis hauserant, ut Saturno, quem ipsi *Belum* vocant, quotannis victimâ humanâ facerent: cujus immanitatis reliquiæ ne cum ipsa quidem urbe tolli penitus abolerique potuerunt.

VI. Ceteros civitatis mores plerumque commerciorum utilitas moderabatur: quibus gens naturâ & majorum instituto deditissima, prudens imprudens omnes suas rationes consiliaque accommodabat. Hinc inevitabili malo, divitiarum admiratio honosque comitia corruptit magistratuum: virtutem pecuniæ subjectam debilitavit: populum inflammavit opum cupiditate, fraudumque & mendaciorum servili consuetudine infecit: remque publicam harum rerum se studio totam tradere compulit. Inde enim processit, ut neque fidei multum in Punicis fœderibus, & virium publicarum longè maxima pars in classibus esset; pedestris militia, robur atque

firmamentum omnis imperii, nullo, equestribus modico in honore usuque: quoties terrâ bellandum, mercenariis copiis res gereretur; quarum neque caritas ulla in rempublicam, & fides venalis, & discordia molesta, & conspiratio terribilis esset: adeo capitali errore, ut non alius hostis, ante ultimum exscidium, rem Punicam tam prope ad extremam desperationem adduxerit. Neque minor ex eo malorum seges, quod qui in magistratibus & in curationibus erant, mutuâ dissimulatione peculatum impune exercebant: ut sic quoque minùs mirandum esse videatur, si bello inter has civitates exorto superiores Romani fuerunt, quorum senatores duris temporibus suam pecuniam in publicum conferebant, quum Carthaginienses rempublicam haberent quæstui.

VII. Sed hæc vitia cum ipsa urbe adoleverunt, quare primùm quidem, ut infirma & modica, non ægre tolerabantur: post aliquamdiu sustinere potuit imperii magnitudo, & quidam singulari virtute duces, quorum maximè operâ, quidquid felicitatis Carthago habuit, comparatum stabilitumque comperio. Sed ab initio quidem adversus Afros vestigal pro solo urbis reposcentes dimicatum est: idque jus non nisi repetitis bellis extortum. inde prolatum etiam imperium: Africæque pars cultissima sub ditionem populi Carthaginiensis redacta. In Sardiniam autem, deinde Siciliam, ut trajiceretur, maris opportunitas, & illius insulæ rudis ad resistendum barbaries, hujus ob discordias perpetuas potentiorum injuriis exposita pulchritudo invitavit. In Corsicam ex Sardinia facilis transitus, & insulæ non opulentissimæ promptior occupatio fuit. At in Sicilia diutissime variâ fortunâ dimicatum est:

maximasque & victorias ex iis bellis, & clades, Pœni retulerunt.

VIII. Et Amilcar quidem Hannonis filius, quum trecenta hominum millia in Siciliam deportasset, à Gelone victus, interiit. quâ calamitate perculsi Carthaginieneses abstinuere Siciliâ, donec ab Ægestanis, quos Selinuntii premebant, exorati, Annibalem Amilcaris filio Gescone natum emiserunt. is Selinunte ac Himerâ excisis, magnam iterum potentiam Pœnis in Sicilia comparavit. Imilco Leptinem Dionysii majoris fratrem ducemque in Siculo mari vicit, navesque cepit aut depressit centum, virorum interfecit plusquam viginti millia: multas Siciliæ civitates obtinuit: partem quoque Syracusarum cepit. sed orta repentè pestilentia, toto ferme absumpto exercitu, cum paucis eum Carthaginem redire compulit. Neque tamen spem Siciliæ occupandæ abjecerunt Pœni, sed paucis post annis cum alia classe Hannonem adversus Dionysium bellare jusserunt. Postea Magonem ab Iceta vocatum, & in ipsa jam Syracusana urbe castra cum peditum sexaginta millibus habentem Timoleon ejecit. Mox Annibalem & Amilcarem septuaginta millia militum adducentes, idem Timoleon pugnâ magnâ vicit, castrisque exuit.

IX. Sed haud temere velocior iis ullo bello majorve conversio fortunæ, quàm adversus Agathoclem, fuit: qui victus in Sicilia, obsessus Syracusis, nullâ evidente spe salutis, ultro transduxit in Africam bellum, Carthaginienesesque multis præliis victos, desciscientibus passim Libybus, in maximum periculum metumque conjecit: domum deinde reversus, Siciliâ totâ expulit, donec mors regis, & ex ea turbæ, spem

iterum occasionemque repetendæ possessionis aperuerunt. Exinde, ut diximus, vario Marte cum Pyrrho bellavere, ad extremum superiores. Interim etiam in Hispania civitates quædam stipendiariæ factæ, quum Gaditanis opem adversus accolas petentibus, cognato populo (nam & Gades Tyrii condiderant) auxilium Carthagine missum, vicinas aliquot Hispaniæ regiones Punici juris fecit. Is ferme Carthaginis status erat, quo tempore bellum adversus Romanos sumpserunt.

X. Siciliam verò, quâ Punicæ ditioni subiecta non erat, majori ex parte Syracusani, & rex eorum Hiero possidebat: reliqua Mamertinorum armis tenebantur. Ii donec Romanorum qui Rhegium occupaverant societate uti potuere, sua defendisse non contenti, etiam Punicos Syracusanosque fines incurfabant: denique oppida Siciliae multa, quod vastationem agrorum & alia incommoda redimerent, vectigal pendere coegerunt. sed expugnatâ urbe Rheginâ, defectoribusque supplicio affectis, nudati hoc subsidio Mamertini priores opes tueri nequiverunt: & amissis ferme quæ extra Messanam tenuerant, de urbe ipsa cum Hierone Syracusano dimicabant. De quo rege, quoniam ipse quoque temporibus iisdem hostis populi Romani, mox per annos sanè multos focius & amicus fidelissimus, & ingens ad res constituendas momentum fuit, paulo copiosius exponendum puto. nam & in eo rara felicitas, & magna virtus, & prudentiæ vis eximia fuit: eâque tempestate Syracusanorum opes & floruerunt cum Hierone, & conciderunt.

XI. Hic igitur nullo neque divitiarum, ne-

que gloriæ à majoribus relictæ, neque alio aliquo tali præsidio adjutus, omnem fortunam suam sibi debuit: non ut plerique ad magnam potentiam ex tenui loco criminationibus meliorum, aut nece fugâve adversantium provectus, sed modestiâ & in parandis opibus, & in habendis, singulari: rectè conjiciens, nullum esse regnum stabilius, quàm quod ita exercetur, ut magis hoc timeant amittere quibus imperatur, quàm qui imperat. Itaque quum annos quatuor & quinquaginta præfuisset, idque iis temporibus, quibus collisæ duæ potentissimæ civitates de principatu terrarum summâ contentione pugnabant, ipse nullo foris bello, si primos annos excipias, nullis domi insidiis petitus, nonagenario major, quum ad eam ætatem, certo temperantiæ argumento, sensus integros corpusque firmum per tulisset, obiit: non suis modò carus, sed etiam apud Romanos pariter Græcosque magnâ famâ. Quem & principatum deponere sæpe volentem cives sui publicè prohibuerunt: & filius Gelon, qui natus annos plus quinquaginta ante Hieronem decessit, rarâ inter mortales moderatione, regno quàm patre carere perpetuò maluit, cumque ad extremum usque vitæ tempus constanti fide atque pietate percoluit.

XII. Is igitur Hieron ab Hierocle genitore, qui stirpem suam ad Gelonem veterem Siciliæ tyrannum referebat, expositus est: quòd virum nobilem susceptam ex ancilla prolem pudebat tollere. sed omni humanâ ope destitutum apes, in os jacentis ingesto melle, per complures dies aluerunt. Eo prodigio, responsisque aruspicum, qui regiam puero potentiam portendi confirmabant, permotus Hierocles, infantem recolligit,

agnoscit, & in spem futuræ magnitudinis diligenter instituendum curat. tum igitur inter æquales discenti, à lupo in turba puerorum repente conspecto tabulam ablatam esse aiunt; & mox militiæ tirocinium auspicanti aquilam in clypeo, noctuam in hasta consedisse. consilii viriumque indicium id fuisse creditum est, summique, ob regiam alitem, fastigii.

XIII. Sed certiora signa mox ipse dedit, formâ & robore corporis exinio: verum ingenii, temperantiæ, comitatis, iustitiæ, moderationis nomine clarior atque illustrior. Sæpe in acie, sæpe adversum provocantes singulari certamine congressus, semper victor, à Pyrrho multis militaribus donis virtutis causâ donatus est: cujus postea ex genere Gelon Hieronis filius Nereidem in matrimonio habuit. Pyrrho ex Sicilia fugato, quum inter Syracusanum exercitum & urbanos, solenni temporum istorum morbo, iterum orta esset dissensio, in castris circa Merganam Artemidorus & Hiero militaribus suffragiis duces creati, consiliis Hieronis, & amicorum ejus operâ, clam intromissis militibus urbem in potestatem redegerunt. Ibi Hiero excelsum se virum & quanticumque imperii capacem ostendit. nam ex diversis partibus occidit aut ejecit neminem; sed clementiâ, moderamine, rectisque consiliis ita composuit motus, ut non minoribus studiis eorum adversus quos venerat, quàm à quibus adductus fuerat, prætor Syracusis crearetur.

XIV. Hic verò reipublicæ curam ut suæ toto animo complexus, quum à longo jam tempore vitium istud in Sicilia inolevisse cerneret, ut quoties magistratus copias eduxissent, vel in

exercitu turbaretur aliquid, vel domi novarum rerum motus orirentur, circumspicere aliquem cœpit cui res urbanas tutò crederet, si quando ipse ad bellum exire cogeretur. Uxorem igitur duxit filiam Leptinis, qui magnâ inter cives auctoritate, vir etiam cumprimis honestus fideique tenax habebatur. Ita provisis domesticis rebus, adversùs mercenariorum insolentiam remedium necessarium magis quàm usquequaque laudabile commentus est. nam educto contra Mamertinos exercitu, quum illi juxta Centuripas occurrissent, aciem ad Cyamosorum amnem hoc dolo instruxit, ut inter cives mercenariosque intervallo relicto, hos committere prælium juberet, tanquam ipse cum urbanis signis aliâ parte impeditum & districtum hostem invasurus. ita conductitii majore Mamertinorum numero circumventi cadunt: ipse, dum horum cæde distinentur hostes, otiosè tutoque Syracusanas copias in urbem reducit.

XV. Ad hunc modum repurgato, quidquid in exercitu ægrum, & ad seditiones pronum fuerat, urbanum militem studiosè exercet: novas mercenariorum copias conducit: atque ita benevolentiam multorum comparatâ, remoto audacissimo quoque, reliquis adversùs armatum & intentum mutire non ausis, principatum arbitrato suo administrat. Interea Mamertini recenti victoriâ ferociore, contemptim atque temere Syracusanorum fines populabantur. Adversùs hos Hiero jam civibus & militi fidens incunctanter egressus, ad ipsam hostium urbem, dimissis passim globis ferè vacuum, castra posuit. cujus intellecto discrimine Mamertini ad ferendam suis opem expedito cum agmine impigre

accurrerunt. Hiero motis ex agro Mamertino castris Mylas urbem, & in ea milites mille quingentos capit: inde castellis aliquot aliis raptim potitus, Ameselum procedit, medio inter Agyrium & Centuripas loco situm. Id quoque, licet munitionibus & praesidio firmum esset, expugnatum diruit: praesidiarios in fidem acceptos sibi militare cogit: agrum Ameselanum Centuripinis Agyrinisque dividit.

XVI. Hoc successu rerum alacrior denuo in fines Mamertinorum irruit: Alesum oppidum deditione capit: Abacænicos atque Tyndaritas ipsorum voluntate adjungit. sic ab utroque mari proximis Messanæ urbibus Hieroni parentibus, (nam ad Etruscum mare Tyndaritani habitant, Siculum Tauromenii accolunt, & ipsi Syracusanorum eo tempore socii) Mamertini in arctum coacti, Cio quodam prætoris copias opponunt hosti, ad Longanum amnem in Mylæo campo castra habenti. Pugna commissâ, quum dubio Marte certaretur, subito in latera Mamertinorum recens impacta cohors, haud dubiam Hieroni victoriam tradidit. nam ante prælium Hiero ducentos Messeniorum exsules, fortitudine & Mamertinorum odio præstantes viros, additis de suo exercitu delectorum quadringentis, vicinum collem, cui *Thorax* nomen est, circumire, hostemque incautum improvise incursum turbare jusserat. ii mandata graviter exsequuti effecerunt, ut universus Mamertinorum exercitus interneccione caderetur.

XVII. Cios re desperatâ jam nihil aliud quàm mortem mereri manu cupiens, multis vulneribus affectus capitur, & in hostium castra ductus, fidem extorum aruspicumque prædictio-

nem, alio quàm speraverat eventu, comprobat. Nam ante pugnam immolanti vates inspectis extis promiserant, *fore ut in castris hostilibus pernoctaret*. id ille in spem victoriæ trahens, serò se ambiguâ prædictionis interpretatione deceptum agnovit. Hac ægritudine confectus, quum postridie inter equos captivos eum videret, quo filius in prælio usus fuerat, hunc etiam occubuisse conjectans, fasciis fomentisque vulnerum revulsis spiritum indignantem effudit. Mamertinos clade compertâ desperantes, jamque victori cum infulis supplicum occursuros, ex inopinato fortuna servavit.

XVIII. Fortè sub idem tempus Annibal Carthaginienfium prætor in Liparæorum agebat insulis, quæ Siciliæ adjacent. is auditâ Hieronis victoriâ, metuens ne Mamertinis penitus excisis Syracusana potentia Carthagini gravis & intoleranda fieret, specie gratulantis ad Hieronem ocius venit: eumque moratus ne statim ad Messaniam duceret, urbem ingressus est prior, Mamertinosque deditionem facere volentes non modò verbis ad spem retinendæ libertatis revocavit, sed etiam præsidium suorum militum introduxit. Hiero astutiâ Pœni se delusum intelligens, quum ad obsidionem jam difficiliorem futuram haud satis paratus esset, Syracusas rediit: exceptusque magnâ omnium lætitiâ, & ab universis copiis rex acclamatus, postea quoque nomen istud civium externorumque consensu retinuit.

XIX. Hierone digresso, Mamertini, quum fiduciam paulisper resumpsissent, de rebus præsentibus deliberantes, duas in factiones scindebantur. Alii *non esse dubitandum* autumabant,

quin Carthaginienſium tutelæ ſe permetterent : quum hoc non modò plures ob cauſas conducibile, ſed etiam, admiſſo jam præſidio, neceſſitati proximè videretur. Contrà dicebatur, non minùſ inſenſos Mamertinis Pænos quàm Hieronem fuiſſe : neque dubitandum quin illi non benevolentia, ſed cupidine dominandi Meſſanam defendere ſtatu-erint. A multis jam ætatibus eos imperium affectare Sicilia, non exercituum, non claſſum damno, ne ſuarum quidem rerum metu & Afri- cis bellis, ab improba ſpe deterritos. His igitur ſi ſe committant, claſſem validam, & ipſus Si- cilie pleramque partem jam obtinentibus, ſine exceptione ulla ſervituros eſſe. minimè igitur ex- pedire vocari auxilio Carthaginienſes, populum impotentem, inſidum, graviuſque jugum impoſitu- rum, quàm à Syracuſanis timuiſſent. Præſidium Punicum, ſi eo tantum conſilio veniſſet, ne in ma- nus Hieronis Mamertina civitas incideret, re jam perfectâ dimitti bona cum gratia poſſe : ſi qua verò clandestina ſubeſſet molitio, etiam intentiore ſtudio ancipitis amicitie fallacias præveniri o- portere. Romanos igitur potiùs implorarent, ar- mis inviſtos, fide præſtantes, neque cauſam reti- nendæ ſub ſua ditione Meſſanæ, neque faculta- tem habituros ; quibus in Sicilia ne veſtigium qui- dem ſoli, neque navalium rerum ullus uſus, aut adeo cura eſſet. hos ſatis habituros, ſi Carthagi- nienſibus & Hieroni Meſſanâ urbe tanquam obi- ce quodam & freno cupiditatis objectâ, ſecuram ab his Italiam retinere poſſint. Perſeverarent igitur Romanorum potiùs fidem, quàm cuiuſquam alterius gentis experiri. Neque honeſtè ipſos & parum opportunè priora conſilia mutaturos eſſe, miſſis jam legatis, & auxilii ſpe impetratâ,

XX. Quippe ante postremum cum Hierone prælium, diffidere jam rebus suis incipientes Mamertini Romanorum opem, uti consanguineorum, imploraverant: & consulibus belli gerendi cupiditate plebem incitantibus, populus auxilium ferri Mamertinis jusserat, sed senatus auctor fieri pudore cunctabatur. qui enim modò suos ob Rhegium per scelus captum severo supplicio affecerant, ii, si jam Mamertinis pari perfidiâ Messanâ potitis opitularentur, destrui videbant gloriam justitiæ ac fidei quam priore facto latè quævisissent. Ceterùm clade Mamertinorum mox auditâ, quum jam dubium esse non posset, quin relictî à Romanis, Pœnorum opes respecturi essent, prævaluit sententia juvandos esse censentium. nam & in senatu plures eodem inclinare cœperant, prospicientes, ni fieret, Messanam statim, & paulo post ceteram Siciliam totam Carthaginiensium fore. quod si evenisset, populum Romanum cum Pœno de Italia possessione certaturum.

XXI. Nam istud periculum inevitabile, tum cupiditas imperii potentibus insita, tum ipse locorum situs efficiebat. Quippe Italiam à Liguribus & Venetis inter duo maria longo tractu procedentem, quâ Bruttiorum ager est, à contactu Siciliæ tenue fretum dividit. neque dubitatur continentes olim has regiones fuisse; mox intercurrentibus aquis diremptas, sive humiliora eâ parte loca mare acceperunt, sive major aliqua vis terræ motûs aut incumbentium undarum angustias Isthmi perrupit: à quo eventu *Rhegium* nominatum putant. tali enim aliquo vocabulo, quæ rupta sunt, à Græcis appellantur. Itaque primos Siciliæ cultores ex Italia venisse

credibile est; etiam ipso nomine confirmante conjecturam. Messanam enim ex adverso litoris Italici sitam civitatem Opici condidisse traduntur: quam, quia in sinu falcis referente figuram est posita, *Siciliam*, credo, appellarunt; quod advenientes postea Græci *Zanclem* sunt interpretati, utrâque illâ voce diversos apud populos falcem significante. inde, ut solet, toti insulæ hæc appellatio hæsit, ut ipsa quoque & *Zancle*, & à pluribus Sicilia vocaretur.

XXII. Insula vero ista quum magnitudine, tum etiam fertilitate omnes, quæ in Mediterraneo mari sunt, longè antecellit: olei, vini, frumenti optimi supra fidem ferax: populo frequens, multisque & maximis urbibus ad miraculum exulta: portuum autem sitûsque totius commoditate vix alius magnum imperium constituere cupientibus æquè idoneus locus est. Nam Italiæ conjuncta ex diversa parte Africam respicit; alio ex latere Sardiniam: ab Oriente Peloponnesum & Græciam Ionio mari discretas habet: quaquaversum navigatione brevi, & ad emittendas accipiendasque classes facillimâ. Neque dubium est cupiditatem hac insulâ potiundi, quam eodem tempore & Romanus populus, & Carthaginiensis affectabat, causam bello dedisse, licet alia dicerentur. nam Romani Tarentinos contra fœdus adjutos arguebant: Pœni societatem cum Hierone, ut adversus se initam, criminabantur.

XXIII. Ceterum eo jam potentiæ civitas utraque pervenerat, ut evitari non potuerit, quin aliquando quacunque de causa colliderentur. Quemadmodum enim arbores non magno intervallo confitæ, aliquam quidem diu non impe-

diunt invicem magnopere; auctæ verò, alimen- U. C.
tum atque succum mutuò intercipiunt; quum 488.
grandiores fieri cœpere, radicibus & ramis com- A. C.
missæ atteruntur: ita surgentibus imperiis vix 264.
per naturam diutius fida manere potest concor-
dia, quàm donec extrito quod medium fuerat,
conjunctis jam finibus concurrentia urgeant inter
se trudantque, neque priorem intra modum stan-
di impetrabili voluntate, neque libero, nisi re-
motis obsistentibus, ad majorem amplitudinem
procurfu. Accedebat ad has causas in utraque
civitate magna plebis & potentia, & suscipiendi
bellum cupiditas. Nam in Carthaginensi re-
publica vulgus valebat plurimùm: quod auctis
civitatis opibus, variis & ipsum commodis locu-
pletari solitum, quæstûs dulcedine bella ex bellis
feri non invitum patiebatur. Neque multùm
diversa conditio Romanæ multitudinis erat; quæ
damna rei familiaris, superiori bello illata, Si-
culis divitiis facilè reparari posse sperans, pro
jure nuper Patribus extorto, sententiam bellum
suadentium plebiscito confirmavit.

XXIV. Quo armatus consul Appius, quum
alioquin victis antiquæ sectæ viris major senatûs
pars assensu esset, sine mora C. Claudium tribu-
num militum cum paucis navibus præmittens,
observare occasionem, & si qua obvenisset, in
Siciliam transire jussit. Ille quum Rhegium ve-
nisset, in casum dare triremes non ausus, quòd
longè majori Pœnorum classe fretum obsideba-
tur, piscatoriâ navi conscensâ Messanam vectus
est. ibi cum Mamertinis, ita ut præsens usus po-
stulabat, colloquutus, quum Pœnis reclamanti-
bus parum proficeret, infecto negotio rediit.
Sed paulo post cognito Messanæ discordiam esse,

U. C. multis Romanos advocandos esse negantibus,
 488. magnâ parte Carthaginienſe præſidium haud-
 A. C. quaquam æquis oculis aſpiciente, rurfus tranſ-
 264. miſſo freto, quum alia tempori apta diſſeruit,
 tum hoc maximè interjecit, *ſe non niſi ad liberandam civitatem veniſſe: hoc ubi perfeciſſet, è veſtigio diſceſſurum eſſe.*

XXV. Quum ad hæc Pœni reſponderent, *non eſſe Romanis laborem ullum ſuſcipiendum in liberanda civitate, quæ ſui juris eſſet: jam beneficio Carthaginienſium proviſum, ne Mamertini ſervire Syracuſanis cogerentur: faceſſeret igitur Romanus, aut, ſi quam aliam juſtam haberet cauſam cur eſſet Meſſanæ, exponeret:* negavit Claudius liberam videri civitatem, in qua præſidium alienæ gentis, non ſponte oppidanorum ageret. Ad ea quum reſponderet nemo, Pœnis præ ſuperbia, Mamertinis metu tacentibus, vir vaſer & promptus, *Apparet, inquit, ex hoc ipſo ſilentio veſtro, Carthaginienſium cauſam injuſtam, & Mamertinos libertatis avidos eſſe. nam, ni ita foret, & illi de jure ſuo diſſerere non gravarentur, & iſti, nullâ, ſi cum Carthaginienſibus ſentirent, diſſimulandi cauſâ, palam & apertè inſtitutum illorum approbarent.* Ad hæc verba fremitu Mamertinorum orto, multiſque orationem illam ut veram & intimis ſenſibus ſuis congruentem laudantibus, ſatis in præſentia promotum eſſe putans Romanus, quòd habitus tamen animorum exploraviſſet, Rhegium regreſſus eſt.

XXVI. Neque multo poſt adornatis quas habebat triremibus tentavit tranſitum. ſed Pœnorum præſectis & multitudine navium & in maritimis rebus ſolertiâ longè inferior, ad hæc fluctuum illorum violentiâ, quos orta ſubitò tem-

pestas præter solitum exasperaverat, repulsus, U. C. amissis aliquot triremibus, ceteris ægre servatis, 488. in portum, unde exierat, rediit. Neque deter- A. C. ritus hoc incommodo, ut meliori aliâ opportu- 264. nitate fortunam iterum experiri posset, naves reficiebat: quum ab Hannone (is Mamertino præsidio fretique custodiæ præerat) venerunt nuntii, quidquid triremium hominumve superiore certamine Pœni ceperant, adducentes. Cupiens enim fœderum ruptorum infamiam Romanis impingere, consilium hoc amplexus erat Hanno, questusque possessi Carthaginienfibus freti per vim tentatam navigationem esse, ad pacem & fœdera majori deinceps curâ servanda provocabat. sed audito, Claudium nullas condiciones admittere, nisi Messanâ præsidium deduceretur, fretique trajectionem iterum moliri, exclamavit, *se verò non esse passurum, ut Romani vel manus in isto mari abluerent.*

XXVII. Neque tamen prohibere potuit, quin Claudius observatâ freti naturâ, captatoque tempore quum refluxum ejus etiam ortus commodè ventus adjuvaret, priusquam occurri posset, Siciliam teneret. Ibi Mamertinorum in portu repletorum coactâ concione, persuasit, ut Hannonem advocarent, tanquam de præsentis negotio cum eo deliberaturi. Hanno enim oppidanorum discordibus animis parum confisus, arcem cum suis occupaverat: neque concioni Mamertinorum se audebat credere. tamen veritus, ne hoc ipsum querelas eorum accenderet, si diffidere videretur, & per suam absentiam se Romanis protinus adjungerent, in colloquium venit. quo per disceptationes & jurgia diu extracto, ad ultimum injectæ à Romanis Hannoni manus

D. C. sunt, isque in carcerem conditus, Mamertinis
 488. factum comprobantibus. Ita partim dolo, par-
 A. C. tim terrore circumventus, quum aliâ conditio
 264. nulla esset, arce Mamertinis redditâ, præsidium
 deducere coactus est.

XXVIII. Pœni re compertâ supra modum
 exacerbati, quum alioqui duces suos ob mala
 consilia quantumvis prospero eventu punire so-
 lerent, simul stultitiam Hannonis, simul igna-
 viam accusantes, in crucem miserum sustulerunt:
 & continuò navales terrestresque copias Messia-
 nam pergere præceperunt, alio Hannone, qui
 Annibalis erat filius, ad res gerendas in Siciliam
 misso. Ille coactis ad Lilybæum copiis Seli-
 nuntem progressus, castrisque ibi factis, pede-
 strex exercitum reliquit: ipse processit Agri-
 gentum, & arce communita, populum Carthagi-
 niensibus amicum, ad societatem armorum con-
 tra Romanos impulit. Hinc in castra reversum
 repperunt ab Hierone legati, qui & ipse Roma-
 norum in Siciliam transitu minimè lætus, hoc
 maximè opportunum tempus judicabat, quo
 conjunctis Punicis viribus, & ipsi & Messanam
 obtinentes barbari penitus ex insula extermina-
 rentur.

XXIX. Itaque colloquio cum Carthaginiensi
 duce habito, quum utrique Messanæ occupan-
 dæ spe excidissent, facilè adversùs Romanum,
 utrorumque pari damno supervenientem, socie-
 tatem instituerunt, ut Messanam communiter
 obsiderent, neque quemquam in Sicilia, nisi aut
 Syracusani, aut Punici juris, esse paterentur. ita
 Pœnus imperator, præmisso caduceatore, qui
 Romanos, si Carthaginiensium amici esse vel-
 lent, relinquere Messanam, & intra præstitutum

diem excedere Siciliâ juberet, totis viribus ad-
 versûs Mamertinos movit. Naves circa Pello-
 rum stationem agere jussæ: pedester exercitus
 ad Cubilia, (*Eunas* Græci vocant) haud procul
 urbe Messana dissitum locum, castra communi-
 vit. Venit & ex pacto cum Syracusano milite
 Hiero, & ab altera urbis parte, circum mon-
 tem Chalcidicum nomine, confedit. ita urbs
 undique circumdata, neque terrâ, neque mari
 commeatum aut auxilia accipere tutò poterat.
 Sub idem tempus quum Punicus caduceator
 nihil à Messana pacati retulisset, Carthaginien-
 ses partim irâ, partim diffidentiâ permoti, omnes
 qui apud ipsos militabant Italici generis condu-
 ctitios crudeliter occiderunt.

XXX. Quæ postquam Romæ comperta sunt,
 A vestigio cum valido exercitu profectus consul
 Appius Rhegium venit. inde præmissis qui cum
 Pœnis & Hierone de obsidione solvenda age-
 rent, ipse fretum acri custodiâ septum sciens,
 sollicitus intentusque rationem minore cum pe-
 riculo trajiciundi circumspiciebat. Legati con-
 sulis neque à Pœnis amicum responsum retule-
 runt, & ab Hierone accuratâ oratione sunt in-
 crepiti, qui commemoratis in populum Roma-
 num officiis suis, *Ambigo*, inquit, *meamne vi-*
cem doleam magis, an vestram, Romani. nam
ego quidem amicos aliquanto quàm existimaveram
deteriores; vos autem opinionem justitiæ ac fidei,
quâ apud omnes clari eratis, amisistis. Adversûs
Mamertinos nulla vobis unquam societas aut ami-
citia fuit: fœdera cum Pœnis olim, mecum e-
tiam nuper icistis.

XXXI. Hæc in gratiam aliorum nihil ad vos
 attinentium dissolvere cupientes, potestis dicere,

U. C.

488.

A. C.

264.

U. C. 488. *quâ vel injuriâ nostrâ, vel merito Mamertinorum
hoc faciatis? Sed quia Carthaginensibus quod
A. C. 264. pro se dicant, non deerit, illorum omissâ causâ,
quæ me tangunt unum, in præsentia memorabo.*
Mamertini, boni populares vestri, quum apud Syracusanos, uti non ignoratis, stipendia fecissent, ut in Italiam redirent dimissi, Messanæ, postquam à miseris & credulis Messeniis tanquam amici & socii recepti sunt, facinus post hominum memoriam longè fœdissimum ediderunt, interemptis noctu hospitibus suis, eorumque bonis, uxoribus, liberis, & urbe ipsâ in potestate retentâ. Quod nisi vos ipsi etiam eodem quo ceteri mortales omnes sensu nefandum & intolerabile scelus esse judicavissetis, profectò in iis qui Mamertinorum imitatione idem in Rheginos ausi sunt, illud ipsum tam severè non fuissetis vindicaturi. Quâ igitur indignitate vos moti pœnas ab nefariis hominibus repetendas esse putavistis, eadem & ego moveor, ne Mamertinos impunitos pati possim: præsertim quum postea quoque latrociniis per universam Siciliam exercendis, primi sceleris memoriam novis subinde facinoribus propemodum obruerint.

XXXII. *Nam, ut alia taceam, Camarina Gelaque urbes ab his excisæ quum in fide Syracusanorum essent, satis mihi graves causæ videntur, cur hominum importunissimorum nefariam audaciam justo pioque bello prosequamur. Quòd si verò tuendos vobis esse propterea simulatis, quòd eadem in Italia nati, quodammodo consanguinei vestri esse videantur, quanto justius fuit Rheginensibus Italis parci, qui cives vestri fuerunt? Qua in urbe recuperanda quum ego vos auxiliis & comiteatu juvarem, divinare debui futurum ut*

aliquando me non leviores ob causas Messanam ob- U. C.
fidem prohiberetis? Sed quid ego multis ago, 488.
Romani? Nam profectò si penes vos aliqua ad- A. C.
buc fidei famæque cura, si quis honesti intelle- 264.
ctus, si denique pudor superest; dubitare non de-
beo, quin me tam justa tenentem arma vestris vi-
ribus adiuturi potius, quàm impedituri sitis. sin
verò hæc vobis levia videri cœperunt, eventus
quidem armorum incertus est; sed hoc longè cer-
tissimum, omnes ubique mortales apertissimè cog-
nituros esse, non ullâ juris aut æqui specie, non
ob acceptas injurias, quod ne ipsi quidem audetis
prætexere, nullâ etiam Mamertinorum misericor-
diâ, sed solâ ambitione & nobilis insulæ vestro
imperio adjungendæ improbâ cupidine, Romanos ad
bellum nobis inferendum concitari.

XXXIII. Quum renunciata ista essent, Ap-
 pius olim animadverso, excubantibus in trajectu
 validis classibus, sine manifesto periculo transfre-
 tari non posse, consilium init calliditatis & astu-
 tiæ plenum. placere sibi negat Hieronem ab
 Romanis alienari: neque adversus ipsum decre-
 tum bellum esse, neque injussu populî fuscipi
 posse. die igitur prædictâ socios navales præstò
 esse jubet, ac navigia ad cursum instructa habe-
 ri, tanquam domum abnavigaturus. Sciebat au-
 tem multos ex Syracusanis atque etiam Punicis
 castris milites, per speciem negotiatorum, Rhe-
 gino in portu versari, per quos famam illam ce-
 leriter ad eos, quibus maximè persuasum hoc
 cuperet, perventuram esse judicabat. Sic igi-
 tur accidit, ut providerat. quippe quum die
 claro navibus conscensis juxta litus Italicum ve-
 la facere cœpisset, Carthaginienses, quibus fre-
 ti claudendi negotium datum fuerat, re statim

U. C. per suos nunciatâ, nullum jam hostilis transgres-
 488. sùs periculum esse reliquum existimantes, trans-
 A. C. itum incustoditum dimisere, quò quemque fe-
 264. rebat animus dilapsi. Consul, qui futurum hoc
 conjectaverat, converso sub noctem cursu, cum
 omni classe, nemine per tenebras venientem ob-
 servante, nedum prohibente, in Siciliam vectus
 est.

XXXIV. Audax id cœptum & periculosæ a-
 leæ plenum fuit: quum ignarus maris exercitus
 per freta, etiamsi hostis & tenebræ abessent, suo
 ingenio metuenda, cum rudibus & imperitè fa-
 bricatis navigiis noctu rueret: dignaque res vi-
 fa, quæ etiam novi cognominis monumento po-
 sterior innotesceret. quòd enim caudicariis navi-
 bus multis in transvehendo milite usus esset, ad-
 miratione facti *Caudicem* istius ævi simplicitas
 appellavit. Hactenus enim rerum maritimarum
 adeo nullus Romanis usus fuerat, ut ad hoc
 tanti momenti negotium, neque tectam navem,
 neque longam, ne lembum quidem unum ha-
 berent, sed triremibus quas Tarentini Locrique
 cum Eleatis & Neapolitanis commodatò dede-
 rant, & actuariolis, quæ quinquaginta remorum
 essent, uterentur.

XXXV. Ceterùm Appius, quum fortè non
 longè ab eo loco, ubi castra erant Syracusanorum,
 appulisset, cohortatus suos certamque victoriam
 ostentans, si tale nihil suspicantes opprimerent,
 protinus ad hostium oppugnanda castra pergit.
 Hiero subito tumultu excitus, & ipse contrà e-
 ducit copias pro tempore instructas. fit aliquam-
 diu certamen acre: pelluntur Romani equites.
 sed legionibus fortissimè præliantibus vincitur
 Hiero, seque cum suis trepidus intra vallum re-

cipit. Appius spoliari corporibus hostium jussis, U. C.
 Messianam intrat, Mamertinosque præsentia suâ 488.
 ex timore magno recreatos spei melioris implet. A. C.
 Hiero victum se videns priusquam vidisset ho- 264.
 stem, (sicut ipse postea confessus est) fretique
 transitum à Carthaginiensibus proditum suspica-
 tus, quum ambiguâ mente multa secum agitare,
 de summa rerum vereri cœpit: proximæque
 noctis silentio copias eduxit castris, & contento
 itinere Syracusas refugit.

XXXVI. Eo submoto Appius, quum terro-
 re victoriæ recentis ad Pœnos quoque debellan-
 dos uti vellet, militibus ut cibum tempori ca-
 piant imperat. deinde albescente jam die pro-
 gressus, castra Pœnorum oppugnare instituit. E-
 rant hæc loco satis tuto posita, & naturâ manu-
 que diligenter permunita. hinc mare, inde pro-
 fundæ paludes, in peninsulæ ferme speciem, am-
 bibant. inter has angustum spatium, quo uno
 adiri poterat, ductus adversum irrupturos mu-
 rus obsepiebat. Hic ubi vim fecissent Romani
 milites, neque locorum simul iniquitatem, &
 propugnantium multitudinem vincere possent,
 missilibus maximè, sicut in urbium oppugnatio-
 ne solet, rem gerentibus Pœnis, irritò incepto
 desistere coacti recesserunt. Sæpe in bellis me-
 liori fortunæ locum fors durior & adversi ab
 initio casus fecere: dum his affecti, consiliis a-
 nimisque majoribus acceptum detrimentum far-
 cire student; hostes felicitatis opinione blandâ
 fascinati, neque satis adversum fortuita provi-
 dentes, in temeritatem auferuntur.

XXXVII. Quod illo tempore Carthaginien-
 sibus usu venit: qui repulisse hostem non con-
 tenti, tanquam fugientem eruptione ex castris

U. C. 488. A. C. 264. factâ persequabantur, suæ virtuti, non munitio-
 ni locorum Romanos cecidisse exultantes. Ita-
 que postquam ex angustiis quibus defensi fue-
 rant processere, mutata cum loco fortuna præ-
 lii, magnusque eorum numerus cæsus est: reli-
 qui ad castra, pars, ut cuique maximè prom-
 ptum erat, in urbès circumjectas diffugère, ne-
 que deinceps, quamdiu Messanæ Claudius fuit,
 castris suis excedere sunt ausi. Consul etiam
 cum natura loci & difficultate sitûs iteratò pu-
 gnare minimè consultum arbitratus, quum tem-
 pus ibi frustra terere videret, præsidio Messanæ
 relicto in Syracusanorum sociorumque fines im-
 pressionem fecit: iisque impune vastatis, tan-
 tum concepit fiduciæ, ut jam ad ipsas Syracu-
 sas exercitum auderet admovere. Variâ ibi for-
 tunâ certatum est: semel etiam consul magno in
 periculo fuit; circumventusque foret, nisi ma-
 turè capto consilio misisset ad Hieronem, quasi
 de conditionibus pacis acturus. misit & ille cer-
 tum hominem ex amicis. cum hoc cœpto col-
 loquio, & de industria producto, sensim ex ini-
 quo loco se subtraxit in tutum. Syracusani quo-
 que sequuti, sermones de pace cum diversis Ro-
 manis instituerunt, conventumque foret, ni Hie-
 ro auctor fieri noluisset. His rebus gerendis
 major anni pars consumpta. tum Messanam re-
 diit consul, & inde cohortibus aliquot relictis ad
 tuendos Mamertinos, cum ceteris Rhegium tra-
 jecit: mox Romam decessit ad triumphum,
 quem de Pœnis & rege Siciliæ Hierone, quòd
 primus ille de transmarinis populis ageretur,
 magnâ omnium gratulatione duxit. Hoc ini-
 tium Romanis tentandi maria, & hic successus
 cœptorum in Sicilia fuit.

XXXVIII. Ceterum & ista & sequentium U. C.
 temporum gesta scriptorum ambitione corrupta ^{488.}
 sunt: quum eorum præcipui, Philinus Agrigenti- ^{A. C.}
 nus, & ex Romanis Fabius Pictor, dum ille Car- ^{264.}
 thaginiensium gloriæ, hic domesticæ nimium stu-
 det, officium & fidem insuper habuerunt. Quo-
 rum levitatem meritò Polybius arguit. quippe
 quum etiam privatorum minimis in causis falso
 testimonio circumvenire quemlibet execrabile
 crimen habeatur, quanto sceleratius perfidiâ con-
 ditor historiæ principum atque populorum acta
 corrumpere censendus est? cui, neque mortali-
 um commodorum quidquam, neque spiritus
 ipse pulchrâ veritate debebat esse antiquior; tan-
 to minori spe veniæ, quòd ne prætextum qui-
 dem mentiendi allegare idoneum ullum potest,
 cui, si libere quæ vera sciebat quacumque de
 causâ non licuisset tradere, tacere certè licuis-
 set.

XXXIX. Porro dum in Sicilia Claudius Hie-
 ronem & Pœnos vincit, obsidionem Volfinien-
 sium ad exitum deduxit alter consul M. Ful-
 vius, qui homines adversus vim desperatione
 validos, inopiâ rerum necessariarum & fame do-
 muit. Facta deditione ingratum illud & inso-
 lens libertinorum vulgus cum cruciatu interem-
 ptum est: urbs etiam ipsa diruta: reliqui Vol-
 finiensium, & quod fervorum fidem atque reve-
 rentiam erga dominos non exuerat, in attribu-
 tas alibi sedes migraverunt. Hoc quoque bel-
 lum dignum triumpho visum est: eumque con-
 sul A.D. Kalendas Novembres tanquam de Vol-
 finiensibus egit.

XL. Iisdem consulibus à Cn. Cornelio, C. Mar-
 cio censoribus lustrum conditum: censa sunt ci-

U. C. 488. vium capita ducenta nonaginta duo millia, ducenta viginti quatuor: numerus sanè magnus, & prope modum incredibilis, tot bellorum à primis ferme urbis initiis nunquam cessantium continua detrimenta, tot ex pestilentia morbisque sævissimis non minores bellicis strages cogitanti. Ceterùm aliis aliisque subinde populis in civitatem recipiendis, quod institutum à Romuli sapientia profectum posterì constanter tenuerunt, invicta nullisque cladibus superabilis effecta est respublica: quam nec à Pyrrho data damna, neque naufragia frequentia primo Punico bello, neque secundo Trasimenus & Cannæ potuerunt affligere, quin ex incommodis suis identidem alacrior ferociorque resurgeret.

XLI. At in Græcia Lacedæmonii militari laude & ipsi percelebres, neque impares Romanæ virtuti, quoniam arcebant peregrinos, nec imperium quod pepererant, diu, neque libertatem suam semper tueri potuerunt. sed quum Leuctricâ pugnâ mille non amplius Spartiatæ cecidissent, protinus potentia civitatis corrui. Iterum ad Sellasiam Lacedæmoniorum sex ferme desideratis millibus, statim amissa libertas est. Achæi verò ejusdem Peloponnesi incolæ vicinos omnes æquo jure complexi, pulcherrimam constituerunt rempublicam, & mansuram, nisi Romanam potentiam tum etiam longè latèque imperantem, infania paucorum in perniciem suam patriæque provocasset. Atqui tam diversus eventus instituta tam dissimilia necessariò sequutus est. Sicut enim naturæ congruit, corpus quod justum ad modum salubri cibo reficitur, robustius & longioris ævi esse, quàm si ingenito contentum succo extra se natum alimen-

tam omne aspernaretur: ita florentiores fuere U. C. civitates, quæ suum efficere noverunt, quidquid 488. usquam egregii erat, quàm quæ ineptâ quadam A. C. 264. arrogantia habentes despiciatui quod in sua gleba natum non esset, semetipsas multis bonisque potentia quærendæ tuendæve adjutoribus spoliarent.

XLII. Idem annus rei sanè crudeli, sed mox intemperantissimè usurpatæ, initium attulit, ut sanguis humanus, in gratiam levissimi cujusque spectatoris affatim fusus, voluptas publica fieret. Barbari moris auctores M. & D. Junii Bruti, nescio quâ pietate defuncti patris cineres honoraturi, gladiatorium munus ediderunt, magno favore civitatis. Sed hanc humanitatis injuriam ulta pestilentia est, quæ per istum & sequentem annum atrocissimè sæviit. ob quam quum Sibyllinos libros adiri placuisset, irâ deûm immissam esse repertum. Ergo religiones profectò parum castè haberi suspicione ortâ, pontifices diligentius observando & inquirendo, plurima sacella fanaque à privatis occupata esse invenerunt, & Capparoniam ex Vestalibus incesti crimine teneri. Sed illa dum rea peragitur, suspendio prævenit supplicium: in corruptorem ejus consciosque servos legibus animadversum est. Loca sacra ex privatorum temeritate priscis usibus vindicata.

XLIII. Sic exsolutâ religionibus civitate Pa- U. C. tres animum rursus ad reipublicæ curam retu- 489. lerunt: & quoniam Etruriâ jam pacatâ, nihil A. C. 263. in Italia reliqui motûs erat, ambos anni novi consules in Siciliam cum legionibus transgredi placuit. Fuerunt hi M'. Valerius M. F. M. N. Maximus, qui in hoc honore Messalla ap-

U. C. pellatus est, & M'. Otacilius C. F. M'. N. Cra-
 489. fus. Ab his transportatas prospere copias ea-
 A. C. dem in rebus gerendis prosequuta felicitas est.
 263. Quum enim Adranitarum urbe post brevem ob-
 fidionem per vim captâ, Centuripinos circumsi-
 derent, venerunt ab Alæsinis legati oppidum
 suum dedentes. Inde consules diversas insulæ
 partes obeundo, modò divisis, modò junctis ex-
 ercitus, ut res & ratio suadebat, Pœnis Syra-
 cusanisque quoties congregi erant ausi profliga-
 tis, terrorem famamque latè sparsere: tantaque
 fortunam sequentium facilitas, tantusque impe-
 tus fuit, ut paulo post oppida haud minùs sep-
 tem & sexaginta numerarentur, quæ Romanæ
 fidei se permiserant: quo in numero Taurome-
 nitani quoque & Catinenfes fuere.

XLIV. Unde consules imperatis, quæ vole-
 bant, auxiliis quotidie validiores, ad ipsas jam
 Syracusas castra ponere sunt ausi, obsidionem
 urbis meditantes. Quibus rebus animadversis
 Hiero, quum suis atque Carthaginensium viri-
 bus diffidere cœpisset, præterea plus apud Ro-
 manos esse fidei crederet, amicitiam & ipse cum
 Romanis inire constituit: legatosque cum man-
 datis de pace componenda ad consules misit.
 Neque Romanis displicebat Hieronem à socie-
 tate Punica disjungere, maximè ut res annona-
 ria suis legionibus expeditior esset. nam Cartha-
 ginensibus mare obtinentibus ex Italia transvehi
 commeatus nequibant: & ab ea re prioris anni
 consul plus propemodum, quàm ab hostibus,
 incommodi molestiæque persenserat. Hierone
 verò adjuncto, Syracusanum regnum, abundanti
 frugum copiâ, res necessarias Romanis affatim
 erat præbiturum.

XLV. Itaque legibus his transactum: ut Hie- U. C.
 ro quæ de Romanis sociisve eorum loca, quosque 489.
 homines cepisset, sine pretio restitueret: argenti- A. C.
 que talenta centum penderet. ipse tuò imperaret 263.
 Syracusis, ceterisque Syracusani juris urbibus. ex
 quibus erant præcipuæ Acræ, Leontium, Me-
 gara, Elorus, Netini, Tauromenium. Legatis
 deinde ab Hierone Romam venientibus, eadem
 conditiones ratæ fuerunt, pacemque cum eo re-
 ge servandam & senatus censuit, & post paucos
 dies, Cn. Atilio Calatino populum rogante, po-
 pulus iussit. Hoc fœdus in annos quindecim
 pactum, deinceps perpetuò mansit: Hierone
 magnitudinem Romanam ita colente comiter,
 hisque vicissim illius studium tam benignè pro-
 lixéque remunerantibus, ut neutros eorum so-
 cietatis institutæ pœniteret.

XLVI. Syracusanæ pacis auditâ famâ, An-
 nibal Pœnus, qui Hieronem obsidione liberaturus
 cum navalibus copiis jam Xiphoniam accesserat,
 majori quàm venerat festinatione recessit.
 Romani quum jam Hierone quoque socio &
 commilitone uterentur, non diu morati, Car-
 thaginiensis ditionis oppida complura subege-
 runt. Et ab Adranone quidem, vico munito,
 Macellaque post multorum dierum obsidionem
 discefferunt irriti. ceterum Segestanos, occiso
 Pœnorum præsidio ad se ultro desciscentes, re-
 ceperunt. præter alia cognationis necessitudine
 se Romanis fratribus favere dictitabant, origi-
 nem suam & ipsi ad Æneam ex Trojano incen-
 dio profugum referentes. Neque multo post
 Alienæi Romanis accesserunt. ad Hilarum verò,
 Tyritum, & Ascelum, vi & machinis opus fuit:
 eoque severiùs in victos consultum. Quo ter-

U. C. 489. A. C. 263. rore Tyndaritani proximos se periculo, & auxilia longè esse cernentes, quum ipsi quoque de tradenda Romanis urbe consultarent, à Pœnis prohibiti sunt. nam illi ex rebus ipsis conjecturâ captâ quid ageretur, primores civitatis obsidum loco Lilybæum avexerunt: etiam frumento, vino, ceterarumque rerum apparatu absporcato.

XLVII. His temporibus Otacilii Crassi consulis utilis & conveniens Romanæ disciplinæ severitas fuit. qui milites ab Annibale turpi pacto incolumitatis sub jugum missos, extra vallum tendere jussit, ut hostium incursionibus expositi, neque alibi quàm in virtute spem habentes, confirmarentur animis, armisque potiùs quàm loco se tueri discerent. Post hæc & alia non majoris momenti gesta, quum hiems immineret, præsidii per opportuna loca dispositis, consules, reliquo exercitu in Italiam reportato, Romam redierunt. Ibi M'. Valerio, cujus eo bello felicior & utilior opera fuerat, triumphus decretus: quem ante diem XVI. Kalendas Apriles de Pœnis & rege Siculorum Hierone duxit. Prætervectum inter spolia horologium esse ideo adnotatum est, quia res ad eam diem incomperta Romæ fuerat. id Catinâ receptâ deportatum, deinde in publico secundùm Rostra in columna Valerius statuit. Idemque tabulam in qua prælium quo Pœnos & Hieronem vicerat, depictum fuit, in latere curiæ Hostiliæ proposuit: quod ante eum fecit nemo, postea plerique. Messallæ cognomen huic Valerio ab urbe Messana inditum fuisse constat. sed miror ab ea capta hæsisse, non contemnendis auctoribus credi: quum potiùs ideo impositum ipsæ res evidenter ar-

guant, quod Messanam à Pœnis & Hierone dis- U. C.
cessu Appii Claudii acriùs infestatam, illis sub- 489.
motis, hoc reconciliato, liberasset. A. C.

XLVIII. Inter hæc quum adhuc pestilentia 263.
vexaret urbem, dictatorem clavi figendi causâ
dici placuit. Dictus est Cn. Fulvius, Cn. F.
Cn. N. Maximus Centumalus. is magistrum
equitum Q. Marcium Q. F. Q. N. Philippum
dixit. Eodem anno Æsernia colonia deducta
est: quum superiore Firmum deducta esset, &
ut quidam volunt, Castrum. L. deinde Postu- U. C.
mius L. F. L. N. Megellus, Q. Mamilius Q. 490.
F. M. N. Vitulus consules facti. Sicilia pro- A. C.
vincia utrîque data: legiones verò duæ tantum 262.
decretæ: sufficere visæ, postquam in societatem
accepto Hierone levius bellum factum erat. &
rem frumentariam faciliùs expediri posse reban-
tur, si minor exercitus mitteretur.

XLIX. Consules trajectis in Siciliam legio-
nibus, sociorumque contractis auxiliis, minores
sibi res prætermittendas rati, ad urbem Agri-
gentinam totis viribus obsidendam animum ad-
jecerunt. Eam rebus omnibus Pœni largissimè
instruxerant, belli arcem habituri. quippe quum
Hieronem ab amicitia sua defecisse, Romanos
contrà non perfunctoriè rerum Sicularum curam
capeßere cernerent; diligentiore ad bellum ap-
paratu opus esse rati, primùm quidem præsen-
tium virium majorem partem in Sardiniam mi-
serunt, quæ Italiæ litoribus insidiaretur, ut hoc
metu Siciliâ Romanos abstraherent, aut certè
minoribus, quàm voluissent, copiis rem ibi ge-
rere cogerent. mox Romanis ad sua tuenda, Si-
ciliamque novo cum exercitu repetendam pari-
ter sufficientibus, spe istâ falsi, ex Liguribus Gal-

U. C. 490. A. C. 262. lisque mortales multos, sed plures adhuc ex Hispania mercede conductos, simul rerum ad victum necessariarum magnam copiam, Agrigentum miserunt: ibi horreum annonæ, receptum exercituum suorum esse volentes, loco, & opportunitate sitûs & magnitudine oppidi, præ ceteris quæ in Sicilia possiderent, his usibus accommodato.

L. Circum hanc igitur urbem totâ belli mole contractâ, consules Pœnis intra munitiones compulsi, ad unum inde milliare castra locant. Erant tum in agris maturæ fruges, &, quia diuturnam fore obsidionem apparebat, milites studio demetendi colligendique frumenti, longiùs & incautiùs, quàm hoste tam propinquo par esset, vagabantur. Neque Carthaginienses imperitè aut segniter occasione usi, magnam intulissent cladem, nisi tantumdem virtute restituisent Romani milites, quantum negligentia perdidérant. Quum enim frumentatores subitum hostis impetum sustinere non potuissent, Pœni ad ipsa castra Romana perrexerunt: divisoque agmine quidam vallum rescindere parabant, alii cum statione pro castris locata prælium conferebant.

LI. Tunc igitur, sicut aliàs sæpe, militiæ leges & incorruptus disciplinæ rigor, rem ancipitem & exitio Romani exercitûs casuram erexit. Quòd enim quacumque de causa stationem deseruisse capitale apud Romanos est, excubitores nihil in fuga spei repositum esse gnari, quam numero longè superarentur, pugnam præsentissimis animis sustinere, multis quidem suorum amissis, sed hostium interfectis pluribus: donec armari cohortes laborantibusque succurre-

re potuerunt. ita & hîc pulsi hostes, & qui val-
 lum jam prope ceperant circumventi. magna ibi
 cædes fuit. ceteros ad urbem usque Romani
 persequuti sunt. Ea res in posterum & timidio-
 res ad erumpendum hostes, & cautiores Romanos
 ad frumentandum fecit. Inde quum segnior esse
 cœpisset contentio, rariùs, nec nisi ad levia cer-
 tamina excurrentibus Pœnis, dividi copias pla-
 cuit, & duabus urbis partibus, hinc ad Æscu-
 lapii sanum, inde viâ quæ Heracleam ducit, ca-
 stra statui. hæc fossis utrimque permunita: quâ
 urbem spectabant, adversum eruptiones; foris,
 quò tutiora contra invasuros essent, iterque sub-
 fidiorum in urbem introducendorum præclude-
 retur. medium inter duo castra spatium, fre-
 quentibus præfidiis stationibusque septum est.

LII. In his omnibus multum juvabantur o-
 perâ Siculorum qui recens in fidem venerant:
 quorum jam unâ cum Romanis centum millia
 facta erant. Ab iisdem commeatus Erbessum
 usque subvehebantur: ab eo deinceps oppido
 (non aberat autem longè) ipsi Romani sua in ca-
 stra deportabant. ita fiebat ut affatim esset ma-
 gna rerum necessariarum copia. Hoc in statu ad
 menses ferme quinque hæsit obsidio: quum neu-
 tris insigne ad victoriam momentum adeptis
 (præter leves enim velitationes tentatum nihil
 fuerat) res Punicæ deteriore loco esse cœperunt.
 Quia enim ingens hominum multitudo, haud
 minus quinquaginta millia bellatorum, tanto jam
 tempore idem intra oppidum conclusa annonam
 ferè omnem absumpsisset; sperari verò subvectio
 nulla posset, aditus omnes Romanis sollicitè
 custodientibus: propugnatorum animi tam præ-
 sentibus malis, quàm expectatione instantium
 haud mediocriter angebantur.

U. C.
 490.
 A. C.
 262.

U C. LIII. Igitur Annibale Gisgonis filio (nam
 490. hic rebus Carthaginiensibus Agrigenti præerat)
 A. C. crebris nunciis opem adversus famem & peri-
 252. cula poscente, cum militibus qui postea contra-
 cti fuerant, elephantisque, Hanno senior in Si-
 ciliam transmittitur. peditum erant millia quin-
 quaginta, sex equitum, sexaginta elephantum. Cum
 his copiis Lilybæum vectus, inde versùs Hera-
 cleam movit: statimque venerunt ad eum qui
 deditionem Erbesi pollicerentur. Horum ope-
 rà Erbesio potitus, unde hætenus ad castra Ro-
 mana deferri commeatus consueverat, rem haud
 minimi momenti perfecisse videbatur, quum ex-
 clusos omni propemodum facultate necessaria-
 rum rerum Romanos haud leviùs urgeret, quàm
 ab his Agrigentini premebantur. Jamque de
 obsidione solvenda deliberatum erat non semel,
 nihilque propiùs factum, quàm ut negotium istud
 pro desperato abjiceretur; nisi rex Syracusanus
 omnes tentando vias nonnihil frumenti cetera-
 rumque rerum furtim submittens, præsentem
 inopiam modico subinde levamento recreasset.

LIV. Hanno quum Romanos & penuriâ, &
 morbis qui sequi famem solent, graviter affe-
 ctos, suas contrà copias viribus integris agere
 perpenderet; propiùs ad Romanos accedere,
 præliique, si facultas daretur, fortunam experiri
 statuit. Elephantis igitur quinquaginta cetero-
 que toto exercitu assumptis Heracleâ profectus,
 Numidicum equitatum præmittit, qui hostium
 castris obequitans, eliceret Romanos equites, &
 in præparatas insidias deduceret. Numidis, uti
 mandatum erat, ad castra consulum contemptim
 provolantibus, erumpunt Romani, propelluntque
 resistentes primò; deinde solutis ordinibus viâ

quâ venire Hannonem sciebant, refugientes, U. C. contento cursu persequuntur. Igitur quanto 490. longiùs abripi se passi fuerant, tanto difficilio- A. C. rem ad sua munimenta receptum habuerunt : 262. multique eorum, quum & recentes occurrissent copiæ, & qui paulo antè fugerant undique circumfunderentur, desiderati sunt.

LIV. Hoc eventu magis etiam ad spem summæ victoriæ confirmatus Hanno, collem quemdam, Torum nomine, mille quingentis passibus à Romanorum castris distantem, infedit. Serius tamen aliquanto, quàm inter exercitus tam propinquos sperari potuisset, commissæ pugna est; modò Romanis, modò Pœnis unius prælii fortunæ spes universas committere formidantibus. Donec igitur pugnandi avidior Hanno fuit, Romani castris suis se tenuerunt: quòd numero, & alacritate, ipsi detrimento equitum suorum perculsi & mœrentes, vincerentur. postquam autem dubitatione suâ sociorum animos languescere, hostes in spem erigi, duriusque sibi bellum cum inopia, quàm cum Pœnis futurum arbitrati, certamen detrectare desierunt; Hanno vicissim tergiversari cœpit, & omnia metueret. Duo menses sic exacti, ut præter levia prælia, quæ fiebant quotidie, nihil majoris rei gereretur.

LVI. Ad extremum frequentibus Annibalis precibus motus, qui & nuncios mittebat assiduè, & facibus accensis signa crebra edebat famem ampliùs obsessis tolerari non posse, multosque eâ peste coactos ad hostem transfugere, dimicationi moram ulteriùs nullam afferre decrevit: eodem tempore Annibale quoque cum suis eruptionem ex urbe facturo. Quæ quum animadvertissent

U. C. 490. A. C. 262. consules, intra sua se castra quieti tenuerunt. eo ferociùs Hanno aciem instructam ostentare, & ubi nemo contrà exit, sub ipsa Romanorum munimenta fuggredi, ad pugnam audacter provocare, cunctantibus timorem & ignaviam objicere. illi hostem levibus præliis à vallo repulisse contenti, neque contra manentes struebant aciem, neque recedentes insequabantur. Hoc ubi per aliquot continuos dies factum, Pœnisque jam persuasum esset, nihil ultrà ausurum Romanum, L. Postumius consul contemptum hostium in suam occasionem solerter vertit. Instructis enim silentio copiis omnibus intraque vallum retentis, accedentem pro more Pœnum cum paucis submovens, à prima luce ad horam diei sextam velitando detinuit. tum demum recipientibus se hostibus productas ex castris legiones immisit.

LVII. Hanno quanquam contra opinionem suam pugnandum sibi videret, intrepidè congressus, in serum diei ambiguum certamen extraxit. Sed Romanos curatis bene corporibus ad pugnam præparatos, æstus, sitis, labor, non æquè fatigabat. Carthaginienſis autem acies ante commissum prælium inediâ & stando fessa, quanto longiùs protrahebatur dimicatio, fatiscentibus corporibus minus ad resistendum virium habebat. postremò conductitius miles qui in prima fronte pugnabat, diutius sustinere laborem non potuit: neque solùm ipse cessit loco, sed in elephantorum agmen, & alios à tergo stantes ordines trepidâ fugâ se inferens, turbavit totam aciem, hostique acriter incumbenti terga dare coëgit. Eadem felicitate tum quoque ab alia parte gesta res: Annibalque quum eruptione

pugnavisset, majore suo quàm hostium detri- U. C.
 mento in urbem compulsus est. Capta Cartha- 490.
 ginensium castra sunt: elephanti vulnerati tres, A. C.
 cæsi triginta, undecim in manus Romanorum 262.
 venere. similis & hominum fortuna fuit: de
 tanto exercitu pauci cum ipso duce Heracleam
 evaserunt.

LVIII. At qui in urbe clausi erant, rebus
 planè desperatis, nullam salutis viam sibi reli-
 ctam esse videntes, maximis terroribus afflige-
 bantur. quum Annibal optimi ut in fortuna ma-
 la consilii auctor, animadverso Romanos & la-
 bore certaminis defatigatos, & lætitiâ bene ge-
 stæ rei solutiores, negligentius solito excubias a-
 gere, circa tertiam vigiliam cum mercenariis
 exit oppido: & cratibus, quas hunc ad usum
 antè paratas stramento compleverant, in fossas
 injectis, transgressus, aliquantum itineris præci-
 pit, donec Romani luce jam oriente quid actum
 esset sentientes, partem extremi agminis depre-
 henderunt; Annibal cum reliquis in tuta loca
 pervenit. At Agrigentini desertos à Pœnis se
 videntes, multos eorum qui in urbe remanse-
 rant, sive per iram, sive ut à victore gratiam
 inituri, concidère. Nec ideo minùs direptum
 est oppidum: homines, amplius quinque & vi-
 ginti millia liberorum capitum, in servitutem
 venditi. Hoc maximè modo captum à Roma-
 nis Agrigentum est, septimum intra mensem
 quàm obsideri cœperat: magna cum utilitate
 gloriaque populi Romani, sed multa quoque
 sanguinis impensa. quippe supra triginta homi-
 num millia de consulum exercitu Siculorumque
 auxiliis, inter istam obsidionem variâ peste pe-
 rierunt. Qua de causa, simul quia nihil jam

U. C. magnæ rei ob hiemem propinquam suscipi poterat, Messanam redierunt.

A. C. 490. LIX. Anno deinde proximo cum imperio
262. iverunt in Siciliam L. Valerius M. F. M. N.

U. C. 491. Flaccus, & T. Otacilius C. F. M'. N. Crassus
A. C. consules, prioribus ducibus ad spem triumphi

261. Romam digressis. Carthaginenses quidem, classe tanquam ad vastandam Italiam missâ, novos consules à Siciliæ cura distingere cupiverant. sed ii constitutis circum litora globis militum, qui prædones arcerent, nihilominus in insulam transjecerunt. Tunc quoque multa Siculorum oppida in fidem recepta, recenti cladis Agrigentinae exemplo & metu: neque obsistentibus Pœnis, quos super prælium adversum etiam seditiones mercenariorum militum angebant, Gallis præcipuè ob mensium aliquot stipendia non soluta tumultuantibus. ad quos puniendos fraudem ejusmodi commentus est Hanno.

LX. Sermone blando mitigatos modicum ad tempus quiescere jubet: sibi esse certam & propinquam oppidi cujusdam locupletis occupandi spem ostendit: ex ejus præda cumulatè Gallis etiam pro solutionis mora satisfactum iri confirmat. Ita sedatis illis, adeoque gratias agentibus, opportuno tempore, cum dispensatore suo, quem habebat fidelissimum, agit, ut specie transfugæ, tanquam rationibus interversis, ad Otacilium consulem pergeret, indicaretque nocte proximâ Gallorum millia quatuor ad urbem Entellinam proditorum operâ recipiendam venturos, locatis insidiis circumveniri posse. Consul rem non spernendam arbitratus, licet transfugæ non omnino confideret, mittit delectam militum manum. veniunt & Galli ab Hannone decepti.

Confurgentibus ad hos excipiendos Romanis U. G.
 oritur prælium atrox, in quo Galli omnes inter- 491.
 fekti, quum inulti noluiſſent occumbere, duplex A. C.
 Hannoni gaudium præbuerunt, conductitiorum 261.
 insolentiam cum hoſtium haud exiguo detrimen-
 to non incallidè vindicanti.

LXI. Romæ interim de aqua Anienis in ur-
 bem deducenda Minucius prætor in ſenatu re-
 tulit. Opus illud ex manubiis cenſor M'. Cu-
 rius locaverat. ſed variis exortis impedimentis,
 res nonum in annum prolata tum retractabatur.
 creatique duumviri Curius & Fulvius Flaccus :
 ſed Curio quintum intra diem deſuncto, gloria
 deductæ aquæ penes unum Fulvium fuit. Sub
 id tempus Amilcar in Siciliam Hannonis ſuc-
 ceſſor Carthagine venit. Hannonem namque ex
 mala pugna domum redeuntem, ignominioſè
 exceperant Pœni, mulctatumque ſex millibus
 aureorum præfecturâ dimoverant. Eum Amil-
 carem patrem Annibalis, qui ſequens bellum
 Punicum adverſus Romanos duxit, fuiſſe, qui-
 dam ſimilitudine nominum decepti non rectè
 tradiderunt. nam genitor Annibalis Amilcar ex-
 tremis ejus belli temporibus in Siciliam cum
 imperio adoleſcens venit. ſed celebritas ejus ef-
 fecit, ut alterius ignotioris Amilcaris acta, Barcæ
 Amilcari, omnium qui hoc nomine fuerunt no-
 biliffimo, adſcriberentur. Succeſſor igitur Han-
 nonis Amilcar, pedestri utique exercitu Roma-
 nos longè ſuperiores eſſe cernens, mediterraneas
 quidem urbes nullas audebat aggredi, neque ex
 locis montofiſ & arduis in plana deſcendere : ſed
 claſſe validus, quâ haud dubiè maris imperium
 tenebat, eâ parte virium haud ſegniter utebatur,
 miſſoque iterum Annibale ad vaſtandam Italiæ

U. C. oram, ipse Sicula litora circumvectus, pleraque
 491. maritima loca, quæ Romanis sese adjunxerant,
 A. C. 261. facilè recuperavit. Quâ re fiebat, ut Romanis
 loca procul à mari remota, Pœnis litoralia &
 occupantibus facilè, & tuentibus, æquo utrim-
 que momento spes metusque librarentur, neque
 facilè penes utrum populum totius belli victoria
 esset futura, judicari posset.

SUPPLEM. L. XVII.

U. C. I. **Q**uartus jam belli Carthaginiensis annus
 492. exierat, neque pœnitebat virtutis aut
 A. C. 260. fortunæ Romanos. præliis enim omnibus, quo-
 tiescunque congressi cum Syracusanis, cum Pœ-
 nis fuerant, victores discesserant: opulentas ur-
 bes oppugnando ceperant: aliæ conditionibus
 in potestatem venerant. Sed quando bellum in
 insula gerebatur, neque commeatus, neque sup-
 plementa, quum opus esset, submitti poterant;
 & naves Carthaginiensium liberis & improvisis
 appulsibus non modò Siculas urbes ad mare po-
 sitas ex tuto vexabant, sed etiam Italiæ oram
 subinde vastantes, & detrimentum imperio Ro-
 manorum, & ignominiam famæ inferebant:
 quum interim Africa indemnis, & periculorum
 malorumque omnium hostilium exfors habere-
 tur. Itaque re diligenter deliberatâ senatui po-
 puloque Romano placuit, ut classe comparatâ,
 non terrâ tantùm, uti cœperat, dimicaretur cum
 Pœnis, sed etiam maritimæ aleæ fortuna tenta-
 retur.

II. Hæc prima Romanæ urbi de navalibus
 rebus seria cogitatio fuit. quam haud minùs

forti felicique operâ complevit, ac animo con- U. C.
 filioque fidenti susceperat : ut non immerito ju- 492.
 dicaretur, orbis imperium genti Romanæ de- A. C.
 beri, cui adversus exercitatissimum in re nautica 260.
 populum classibus bellare volenti, nec ad rem
 aggrediundam audacia, nec ad regendam soler-
 tia, nec ad perficiendam constantia defuisset.
 Quum enim ad eam diem Romani adeo mariti-
 mam militiam non attigissent, ut neque viros
 qui navale prælium vidissent, neque naves ullas
 bellicas, ne fabricandarum quidem artifices ido-
 neos haberent, maximâ fiduciâ tantum opus ag-
 gressi, brevissimo tempore & navigare cœperunt,
 & dimicarunt maritimâ pugnâ, & homines à
 multis ætatibus rerum earum peritissimos supe-
 raverunt. Cura classis fabricandæ mandata Cn.
 Cornelio L. F. Cn. N. Scipioni Afinæ, & C.
 Duilio M. F. M. N. qui consulatum recens
 iniverant.

III. Navis erat una quinquereimis, quam
 Claudius quo tempore freti transitum meditata-
 tur, cupidine pugnandi propiùs ad litus per-
 latam, locisque vadosis & brevibus impeditam
 pedestri manu ceperat. hujus ad exemplum clas-
 sem exædificari consules jussere, tantoque studio
 institerunt operi, ut sexagesimum intra diem
 quàm cæsa materia fuerat, classis centum sexa-
 ginta navium in ancoris staret. Sed nec ingenio
 minore quàm industriâ consules expeditionem
 istam maturarunt. quum enim neque imperitos
 remiges in prælii discrimen adducere consultum
 putarent, neque exercendis iis tempus rerum ge-
 rendarum coarctare vellent, commenti sunt rem,
 uti primâ specie ridiculam, ita usu eventuque
 prolixè commendabilem; ut interea dum naves

U. C. compinguntur, futuri remiges in litore sedentes
 492. officia sua docerentur. iisdem enim ordinibus
 A. C. dispositi, quos in ipsis navibus servaturi mox e-
 260. rant, hortatore in media turba collocato, ad il-
 lius vocem & praecepta, movere & impellere
 remos, iterumque quiescere, haud aliter quam
 navigantes solent, jubebantur. Hac imaginariâ
 exercitatione tantum profectum est, ut postquam
 paratis jam navibus paucos dies in ipso opere
 industriam suam probavissent, jam confidere ipsis
 auderent consules, suamque & legionum salutem
 credere.

IV. Provincias deinde quum fortirentur, C.
 Duilio terrestre in Sicilia bellum, Cn. Cornelio
 classis evenit. Qui assumptis navibus septem-
 decim Messanâ progressus, quò in adventum
 classis, quam sequi, ut primum posset, jusserat,
 necessaria praepareret, priusquam ad fretum illa
 accederet, in manus hostium incidit. Factum
 id Boodis astutiâ, quem Annibal Punicæ classis
 imperator legatum habebat, & credulitate con-
 sulis, qui Liparæis quibusdam ab hoste subor-
 natis fidem habens, Liparæ urbis per proditio-
 nem occupandæ spem temere conceperat. ibi
 circumventus à Punicis navibus, conferere ta-
 men manus, & pugnando salutem quærere co-
 gitabat: nisi Boodes alterâ fraude ipsum & tri-
 bunos militum, quasi de conditionibus cum Pœ-
 no loquuturos, suam in triremem pellexisset.
 venientibus injectæ sunt catenæ: quo terrore
 quum ceteri sine certamine se tradidissent, Boodes
 navibus omnibus potitus captivos Carthaginem
 misit.

V. Simile mox Pœni ducis peccatum fuit,
 eoque majoris opprobrii, quòd neque Romani

consulis incogitantia tam recenti exemplo ad U. C. cautionem profuisset. Didicerat Romanam clas- 492. sem juxta litus Italicum vela facientem ad fre- A. C. tum tendere, neque procul abesse jam posse. 260. volens igitur eam ex propinquo considerare, ut numerum navium, & quæ in novo instituto Romanis agilitas & habitudo esset, accuratè cognosceret, cum navibus quinquaginta proficiscitur: securus futuri, & classe, ut in cursu tuto solet, navigiis temere permixtis, parum compositâ. Igitur in flexu cujusdam promontorii quum in Romanam classem ordine commodo navigantem subitò illatus esset, antè victus quàm ad pugnam parare se potuisset, amissâ meliori parte navium, postquam ipse quoque ad extremum periculi venisset, cum ceteris vix effugit. Victrix classis, cognito Cornelii casu, simul ad C. Duilium misit nuncios, qui suum adventum ei significarent; simul ad prælium se parabat, quòd ceteras Carthaginiensium naves propinquis locis agere compererat.

VI. Ibi dum sollicitis animis incommoda suorum navium considerant, easque rudi opere constructas à Punicis velocitate longè superari reputant; venit cuidam in mentem machinæ ad comprehendendas hostium naves tenendasque utilis, quam postmodum *corvum* vocaverunt. ejus hæc forma fuit. Tignum erat rectum, teres, quatuor ulnas longum, crassitie dodrantali, trochleam in summo habens. huic in prora navis defixo aptabatur scala sex ulnas longa, lata pedes quatuor, composita ex transversis tabulis, quas impacti clavi ferrei firmiter continebant. in ea machina foramen relictum erat oblongum, quo tigno inducta complecteretur illud, eique cohæreret per

U. C. spatium ulnarum quatuor, quanta ipsius tigni
 492. longitudo erat. scalæ verò reliqua pars & tigno
A. C. non inserta, quæ ulnarum erat duarum, quibus-
 260. dam velut articulis ita dependebat, ut facile at-
 tolli demittique posset. In extremo scalæ vali-
 dum affixum erat ferrum, pistilli formâ, præa-
 cutum, quod in capite annulum habebat, ex
 quo funis alligatus per trochleam tigni in ipsam
 navis proram demittebatur. tum quoties voluif-
 sent attracto fune erigebatur scala, remisso rue-
 bat, quidquid comprehendisset infesto ferrei styli
 acumine defigens & vinciens.

VII. Inter hæc C. Duilius consul pedestri
 exercitu tribunis tradito, ad naves venit: intelle-
 ctoque Mylæiten regionem ab hoste vastari, cum
 universa classe ad eam oram proficiscitur. Grata
 res Carthaginiensibus fuit, qui adversum medi-
 terraneos homines & rei nauticæ imperitissimos,
 certam sibi victoriam pollicebantur: ipsi quoque
 documento futuri, nullum unquam hostem ita
 contemni oportere, ut quidquam de cavendi di-
 ligentia & disciplina remittatur. Dux classis An-
 nibal, is qui copias ex Agrigento eduxerat, sep-
 tireme vehebatur, quæ fuerat regis Pyrrhi. hunc
 reliquæ naves sequebantur, non tanquam ad
 prælium, per aciem & distinctos ordines, sed
 ut cuique pronum erat, hostium contemptu pro-
 perantes.

VIII. At postquam propiùs suggesti suspen-
 sos ex proris adversæ partis minantesque corvos
 viderunt, rei novitatem admirati paulisper hæ-
 fere. tandem ferocissimo quoque imperitorum
 hominum rude commentum deridente, primæ
 quæque naves concitato impetu invehuntur.
 Tum verò demissi repentè corvi, ut in quamli-

bet inciderunt, ita perforato tabulato hærentes U. C. 492.
 invitam retinebant. milites autem Romani, si A. C. 260.
 quidem fors tulerat ut ex lateribus naves con-
 ãterentur, omni ex parte in hostiles infiliebat:
 quoties autem proræ tantum commissæ essent,
 per ipsum tignum annexumque pontem armati
 bini transibant, tanto expeditiùs, quòd utroque
 à latere scalæ lorica genu tenus alta tutiorem in-
 cessum gradumque firmiorem præstabat. primi
 enim quique projectis ante se scutis frontem ad-
 versus hostium tela protegebant: ponè sequentes
 sua scuta loricae utrimque applicabant. sic etiam
 lateribus defensis, navem adversam collato gradu
 oppugnabant: fiebatque pugna non rostrorum,
 sed ensium virorumque cominus, & statariæ si-
 milis. Unde Romano, qui robore præstabat,
 adversum homines leviter armatos, naviumque
 potiùs agilitate quàm manibus confisos, facilis
 victoria fuit: celeriterque sunt expugnatae naves
 Punicæ triginta, in quibus & prætoria septiremis
 capta est.

IX. Annibal tamen, quum ex navi, quæ jam
 capiebatur, in scapham saltu se demisisset, capti-
 vitate evasit: rapidèque missò Carthaginem a-
 mico, qui famam cladis præveniret, imminens
 ob rem malè gestam supplicium astu declinavit.
 Is enim curiam ingressus, quasi re adhuc integrâ
 consilium à senatu petiit, *congregiendumne cum
 Romana classe videretur?* Omnibus succlaman-
 tibus, *ne dubitandum quidem, aut differendum
 fuisse:* Fecit, inquit, *& victus est.* Ita non au-
 dentibus inculcare factum, cujus, antequam fie-
 ret, auctores esse pro se quisque voluissent, capi-
 tis poenâ liberatus est imperator, præfecturâ na-
 vium ademptâ.

U. C. 492. X. Ceterum post fugam ducis è prælio reli-
 A. C. 260. quæ Carthaginensium naves (supererat autem
 pars multo maxima) impedito consilio, quid faciundum esset ambigebant. pudebat excedere pugnâ, nullodum accepto incommodo, ne hoste quidem urgente. rursus Romanas naves aggredi corvorum metu cunctabantur. ad postremum undique circumvecti, & nauticas artes omnes experti, ubi omni ex parte opponi sibi rostra & objici formidabiles illas machinas vident, desperatâ victoriâ discessere. Mersæ traduntur eo prælio naves Punicæ quatuordecim, captæ una & triginta, cum septem hominum millibus, postquam pugnando tria millia periissent. Hoc eventu C. Duilio consule adversus Pœnos juxta Liparæorum insulas certatum est: unde magnus Romanis etiam prædæ fructus, sed longè amplissimus gloriæ famæque fuit.

XI. Consul assumpto terrestri exercitu Segestam profectus, urbem à Pœnis ad extremum spei adauctam, periculo exemit: inde Macellam pugnando cepit, Amilcare nusquam occurrere auso: confirmatisque civitatum amicarum animis, æstate jam circumactâ, Romam rediit. Cujus discessu res Punicæ rursus efflorescere ceperunt. Primum enim ab obsidione Mytistrati post septimum mensem, multis suorum desideratis, discesserunt Romani. Deinde quum inter ipsos & auxiliares dissensione ortâ, seorsim à legionibus inter Paropum & Thermas castra metati socii essent, illorum vecordiâ utendum ratus Amilcar, improvisâ irruptione supra millia quatuor occidit: neque multum abfuit quin totus Romanorum exercitus eadem clade involveretur. Tum igitur multa iterum oppida, partim

expugnata sunt ab Amilcare, partim proditiōe U. C.
capta. 492.

XII. Quæ licet Romæ haudquaquam lætis A. C. 260.
auribus acciperentur, levia tamen damna præ
gaudio navalis victoriæ reputabantur. Quum
enim hætenus Romana virtus terrestribus bellis
invictam se præstitisset, non abs re lætabantur
isto prælio maritimarum quoque virium non con-
temnendam opinionem quæsitam esse. unde ad
spem totius belli mirificè confirmatis animis, au-
ctorem decoris inusitati novis etiam honoribus
dignum iudicaverunt. Primus itaque Duilius
navalem triumphum de Siculis & classe Pœnica
egit Kalendis Intercalaribus. tulitque civitas,
quòd honore isto non contentus, alium sibi nul-
lo exemplo privatus sumpsit, ut à cœna redeunti
tibicinis inter cantum funale præluceret. Co-
lumna quoque rostrata senatusconsulto posita in
foro est, ex Pario marmore candido, quæ mer-
sarum captarumque navium numerum, & sum-
mam pondusque pecuniæ captæ complexa ad-
huc visitur, sed extritis vetustate vocabulis plu-
ribus. auri tamen nummos captos esse ter mille
septingentos, argenteorum supra centum millia,
æris gravis vices septies centena millia pondo,
satis agnoscitur. Triumpho peracto comitia C. U. C.
Duilius habuit. L. Cornelius L. F. Cn. N. 493.
Scipio, C. Aquilius M. F. C. N. Florus con- A. C. 259.
sules facti. Provincias consulares senatus decre-
vit Siciliam, & classem. Cui classis obvenisset,
ei in Sardiniam & Corsicam transjicere, si è re-
publica videretur, permissum. hæc fors L. Cor-
nelio quum evenisset, instructâ classe profectus
est. Hæc prima Romanorum in Sardiniam &
Corsicam expeditio fuit.

U. C. XIII. Insulæ sunt locis ita conjunctæ, ut ea-
 493. dem videri possint: cœli tamen solique naturâ,
 A. C. &, quod sequitur, hominum ingenio, multum
 259. dissimili. Sardiniam, ut imaginem humani ve-
 stigii referentem, *Ichnusam* veteres, itemque
Sandaliotin dixerunt. Inde Sardum Hercule
 Libyco genitum aiunt frequentatæ ab se insulæ
 nomen quo hodie noscitur imposuisse. Græcos
 etiam ad ea loca venisse cum Aristæo fabulis an-
 tiquis decantatum est; itemque post Iliaca bella,
 Trojanos. Terra neque spatio soli maximis e-
 jusdem maris insularum, neque bonitate fertilissi-
 mis multum cedit: parens optima pecudum,
 frumenti optimi feracissima, metallorumque, sed
 præsertim argenti, dives. Cœlo tamen haud æ-
 què salubri-uitur, laudemque fœcunditatis apud
 exteros pestilentioris aëris infamia corrumpit:
 per æstatem enim morbosa est, & in locis ferti-
 lioribus, magis.

XIV. Herbam præterea producit vehemen-
 tis veneni apiastro persimilem, quæ in cibo sum-
 pta mentem adimit, nervisque violenter attractis
 labia distorquet in ridentium speciem; exitiali
 succo, nisi post vomitum lac aut aqua multa co-
 piosè bibatur. ita vis istius mali præsens dilui-
 tur: ceteris deinde incommodis ea medentur,
 quæ in convulsionibus nervorum usui sunt. E-
 tiam minimum animalculum per imprudentiam
 supersedentibus mortiferum est: *Solpugam* vo-
 cant: formicarum genus, tanto periculosioris
 malitiæ, quod & latet facillè propter exiguita-
 tem, & ab ignaris naturæ ejus etiam animad-
 versum non timetur. Sardi, variis ex barbaris
 mixta natio, quum ingenio suo permittitur, lu-
 bentius latrocinio quàm agriculturâ victitant:

peltâ & brevi ense armantur: thoraces ex pelle U. C. musinonum consuunt; arietes ita vocant, quos 493. insula gignit, non lanam ut alii, sed pro ea pi- A. C. lum caprorum more gestantes. Urbium cele- 259. berrima Caralis est, Africam spectans, & inde condita, cum pulcherrimo portu.

XV. Corsica nec amplitudine nec opibus Sardiniae comparanda, tertium tamen inter has insulas magnitudinis locum obtinere creditur. nomen à Corſa, muliere quadam, accepisse incolae tradunt, cujus ab armento taurus in hanc insulam ex Liguria transjecerit: Græcis *Cyrnus* vocatur. Montosa est, & aspera, & plerisque locis penitus invia. quare populum etiam terræ suæ similem alit, nullo humano cultu, feris propemodum ipsis intractabiliorem. capti in servitutem vix mansuescunt: sed aut impatientiâ laboris & jugi vitam exuunt, aut contumaciâ & stupiditate molesti sunt heris. Mel in insula copiosum est, sed amari saporis, quale fit ex flore buxi, quam Corsica multam & crassissimam profert. idem tamen saluberrimum putatur; & sunt qui longævos in Corsica homines fieri opinentur, quòd mel istud suum in continuo usu habeant. Oppida nec magna nec frequentia populo, sed tamen supra triginta numerantur: ex quibus facile principes sunt urbes Aleria Phocæensium colonia, & Etruscorum Nicæa. Hic quoque grave cælum est, & præterea importuosum mare. Cum his igitur gentibus diu Carthaginienſes bella gessere, & utriusque insulæ dominatione, præter inaccessa loca, potiti sunt. sed quia facilius erat rudes & feros homines vincere, quàm domare; tum alia quibus eos continerent, excogitarunt, tum etiam quò res vitæ necessa-

U. C. rias ex Africa petere cogerentur, quidquid ubi-
 493. vis frugum fructuumve erat, corruerant, etiam
 A. C. supplicio mortis indigenis proposito, si quis tale
 259. quid ferere aut plantare instituisset: donec longâ
 consuetudine facti mitiores imperium æquioribus
 animis pati didicerunt.

XVI. Has ad insulas navigationem eo tem-
 pore L. Cornelius consul instituit. & prius qui-
 dem in Corsica urbem expugnavit Aleriam. quo
 facto ceteras faciliè & citra laborem aut pericu-
 lum adjunxit. Inde Sardiniam petenti classis oc-
 currit hostium: quam aggressus consul, ante-
 quam ad manus ventum esset, in fugam conje-
 cit. Mox ad Olbiam profectus, quum in portu
 multas Carthaginensium naves stare vidisset, ne-
 que se satis à pedestri robore instructum ad op-
 pugnationem urbis situ & defensorum multitu-
 dine validæ crederet, omisso in præsens nego-
 tio, domum ad plures milites assumendos abna-
 vigavit.

XVII. Per idem tempus servilis in urbe mo-
 tus inter ipsa initia feliciter compressus, magnâ
 rempublicam sollicitudine simul affecit, & libe-
 ravit. Ad classem instruendam ex gentibus re-
 cens devictis navales focii frequentes cogeban-
 tur: eorumque tum ad quatuor millia Romæ
 convenerant, Samnites plerique. Ii quòd à mari
 abhorrent, conditionem suam secretis sermo-
 nibus miserati, eò usque exarserunt, ut urbem
 incendere atque diripere agitaverint. jamque ad
 tria servorum millia in eandem sententiam per-
 traxerant, quotidie fumente vires conspiratione,
 quum Erius Potilius præfectus auxiliorum pru-
 denti consilio periculum omne discussit. Simu-
 lato enim ejusdem factionis studio, machinatio-

nes eorum omnes exactè perdidicit: genus, nu- U. C.
merum, nomina singulorum qui in ea conjura- 493.
tione essent, cognovit: loca, tempora, quibus A. C.
ausuri quodque forent, exploravit. 259.

XVIII. Nihil jam deerat ei quominus rem ad senatum deferret, præter facultatem curiam adeundi: (nam voluntas supererat) sed Samnitibus nusquam incomitatum finentibus, perficere institutum nequibat. donec excogitato dolo persuasit eis, *ut quo die senatus haberetur, in forum agminatim progressi, fraudem sibi in dimittendo frumento factam esse vociferarentur: inde nascituram occasionem dicens aut exsequendi consilii sui, aut certè speculandi quid adversus subitos ejusmodi motus animi consilique Patribus esset.* quòque plus fidei faceret, ipse processit unà, neque comitem modò se tumultus ejus, sed principem ducemque præbuit. unde vocatus ad senatum, conspiracy occultæ periculum commentique sui causas exposuit. Patres dissimulatâ facti conscientia, miserunt qui turbam illam blandis verbis delinitam domos abscedere juberent: *daturos operam Patres, ut injuriâ quæ facta diceretur sublatâ, juris sui cuique copia fieret.* Ita conjurati latere adhuc consilium suum existimantes digressi sunt. nocte verò proximâ suos quisque servos, quos indicio Potilii sceleris esse participes cognoverant, vinxit. Samnitium quoque plerique in hospitibus suis comprehensi.

XIX. Nescio an hæc cura, an verò aliud negotiorum aut valetudinis impedimentum C. Florum tenuerit, ne citiùs in Siciliam proficisceretur: in qua Amilcar post proximam victoriam res Carthaginiensium magnis profectibus restituebat. Quippe Camarinâ & Ennâ proditiōe

U. C. 493. receptis, Drepanum, ubi portus egregius erat, communivit, & in oppidi formam auxit, transductis illuc Erycinis, quorum urbem, ne Romanis usui foret, præter templum Veneris, everterat. Multa deinceps alia loca dolo aut armis in potestatem redegerat, totâque Siciliâ positurus videbatur, nisi Florus ob res istas ne sub hiemem quidem insulam relinquere ausus obstitisset.

XX. Facilius alteri consuli bellum cum Sardinis & Carthaginiensibus ad Olbiam fuit. quò reversus cum auctioribus copiis, Hannonem invenit, quem Annibale remoto Carthaginienses rebus maritimis præfecerant. Pugnâ vehementi factâ, Hanno fortissimè dimicans, quum vinci suos videret, in confertissimos hostes irruens interfectus est, sequutaque oppidi deditio. Consul victoriæ famam etiam humanitatis adversus hostem insigni documento decoravit. nam è tabernaculo suo corpus Hannonis efferendum curavit, amplasque ipsi fecit exsequias, cessantibus post mortem odiis, virtutem etiam in hoste honorandam esse rectè judicans.

XXI. Inde recentis victoriæ terrorem exolescere non passus, multas & alias Sardiniae urbes cepit, consilio doloque virtutem adjuvans. Solebat enim noctu appulsâ litori classe, delectos ex cohortibus haud procul oppidis, quæ adoriri constituerat, exponere: qui locum insidiis opportunum occupantes expectabant, donec ad ipsas urbes fuggressus consul oppidanos in arma compulsos simulatione fugæ longiùs à mœnibus eliciuisset. tum illi advenientes cursu, vacuas defensoribus urbes capiebant. eo astu complures in potestatem venire: tantùmque vincendo proces-

sum est, ut neque in Corsica neque in Sardinia U. C.
 Pœnorum exercitus consistere possent. Qua de 493.
 causa minimè dubitatum est, quin Romam re- A. C.
 verso triumphus amplissimus decerneretur. 259.
 triumphavit de Pœnis & Sardinia & Corsica ante
 diem V. Idus Martias, quum magnam ex insu-
 lis istis prædam, & multa millia captivorum ad-
 duxisset.

XXII. At in Sicilia C. Florus proconsule
 Mytistratum obsidebat, locum munitum, & se-
 mel iterumque frustra tentatum. Ne tum qui-
 dem priùs expugnari potuit, quàm novus con-
 sul A. Atilius A. F. C. N. Calatinus veniret. U. C.
 huic enim Sicilia provincia; collegæ ejus C. 494.
 Sulpicio Q. F. Q. N. Paterculo classis even- A. C.
 rat. Ii, quòd Panormi Carthaginiensium hiber- 258.
 na erant, cum omnibus copiis eò profecti acie
 instructâ fecere pugnandi copiam hostibus. sed
 nemine contrà prodeunte, Hippanam petierunt:
 quæ urbs ex itinere oppugnata statimque capta
 est. Inde Mytistratum perrexerit Atilius, quam
 acriter defensam ad extremum fatigati lamentis
 mulierum atque puerorum propugnatores dese-
 ruerunt. ita præsidio Carthaginiensium noctu di-
 gresso, primâ luce portas oppidani aperuerunt.
 Sed Romani, malorum quæ in obsidione pertu-
 lerant nimium memores, obvios sine discrimi-
 ne sexûs ætatisve cædebant: donec A. Atilius
 proclamari iussit, *prædam & homines capien-
 tium fore.* tum demum crudelitatem avaritia
 vicit: servatique Mytistratensium reliqui sub co-
 rona venierunt: urbs direpta est & diruta.

XXIII. Camarinam inde ductus exercitus,
 ob regionem parum diligenter exploratam, ma-
 ximum in discrimen incidit. Pœnus enim im-

U. C. 494. perator obviâ profectus loca superiora prior occupaverat, Romanasque copias in vallem in-
 A. C. 258. quam temere demissas circumsidebat. Certum ante oculos omnium exitium, & Caudinæ cladis imago versabatur: nisi consilium & virtus M. Calpurnii Flammæ, qui tribunus militum eodem in exercitu agebat, rebus penè desperatis subvenisset. Nam is P. Decii sequutus exemplum, qui tribunus militum idem in Samnio fecerat, assumptis militibus trecentis ad tumultum quemdam occupandum ivit: nullâ spe evadendi, sed amore laudis & servandi exercitûs cupiditate ipsè militesque ejus accensi. Ferunt, quum eò duceret, ita suos alloquutum esse: *Moriamur, milites, & morte nostrâ eripiamus ex obsidione circumventus legiones.* Atque ita factum est. hostibus enim in hos conversis, dum acerrimâ pugnâ quantumvis multos morituri detinent, consul evolvere sese locis infestis potuit: Carthaginienfes interfectis qui se objecerant, nihil in detectis jam insidiis ponentes spei discesserunt.

XXIV. Itaque Calpurnii miraculo proxima fortuna fuit: qui repertus inter suorum hostiliumque cadaverum cumulos, quum solus omnium adhuc spiraret, sublatu atque diligenti curâ resectus, quum inter multa vulnera letale nullum accepisset, diu postea fortem fidelemque operam reipublicæ præstitit, magnoque terrori hostibus fuit. Qui si apud Græcos tantum virtutis specimen edidisset, neque præmiorum, neque monumentorum satis potuisset decerni. nunc homini Romano tanti facinoris merces corona ex gramine fuit: memoria verò facti adeo negligens, ut vix de nomine fortissimi viri constet.

eundem enim *Calpurnium Flammam* plerique, U. C. sed M. Cato *Q. Cæditium*, Claudius *Quadrigrarius Laberium* vocatum esse tradiderunt. 494. A. C. 258.

XXV. Ceterum emerfus ex his angustiis consul, quum & error pudorem, & periculum vigilantiam acuisset, majoribus iterum viribus & intentiore curâ oppugnare urbem aggressus, postquam sine machinis parum proficiebat, ab Hierone petitas accepit. earum violentiæ cessit murus, redactosque in potestatem Camarinenses majori ex parte sub hasta consul vendidit. tum ad Ennam itum: ea quoque proditione recepta: præfidiarii partim à Romanis in oppidum admissis interfecti sunt, alii fugâ dilapsi ad suarum partium loca se receperunt. Sittanæ possessionem non dolus sed virtus dedit, magnâ vi pulsus, qui defenderant, & urbe expugnatâ. Neque moram fecerunt minora quædam in ea Siciliæ parte oppida, quin protinus missis legatis consuli se traderent. Qui præfidiis per commoda loca dispositis, in Agrigentinum agrum signa promovit, ibique Camicum castellum operâ proditorum recepit. Unde perculsi qui Erbesum tenebant, oppido relicto fugerunt. sic Erbesus quoque ad Romanos rediit. Hoc successu consul animatus, & quòd Liparæorum haud paucos sibi favere putabat, ad illorum urbem admovit exercitum. Ibi non pro cetera felicitate res processit. Amilcar enim Romani ducis consilio sagaciter deprehenso, Liparam clam intraverat, intentusque tempus bene gerendæ rei expectabat. Quod Romanus quum ignoraret, audaciùs & incautiùs subiens muros, repentinâ Pœnorum eruptione turbatur. vulnerati sunt in eo conflictu permulti; cæsorum quoque non exiguus numerus fuit.

U. C. XXVI. Interea C. Sulpicius consul in Sardi-
 494. nia cum Pœnis aliquoties prospere dimicavit :
 A. C. tantumque hinc accessit animi, ut Africam ver-
 258. sùs vela facere auderet. Id verò minimè feren-
 dum esse Carthaginienses arbitrati, Annibalem,
 qui ex Sicula fuga Carthagine adhuc agebat, ite-
 rum navibus suis præponunt, multisque & præ-
 stantissimis præfectorum navalium adjunctis, clas-
 sem hostilem à patriis litoribus repellere jubent.
 Solvit is quidem ut pugnaturus. ceterùm quo-
 minus concurreretur, intercessit tempestas, quæ
 utrisque gravis incumbens, ad loca tranquillio-
 ra submovit invitos. Sardinia tamen portus am-
 bo duces tenuerunt.

XXVII. Ibi quum in ancoris haberent naves,
 Sulpicius quò Pœnum in apertum mare perli-
 ceret, quosdam subornat qui transfugarum specie
 persuaderent Annibali Romanos iterum in Afri-
 cam navigare. Deceptus ille hoc vaframento
 celeriter eductâ classe in consulem idoneo loco
 præstolantem imparatus incidit: multæque na-
 ves Punicæ depressæ sunt, priusquam scire pos-
 sent quid ageretur, quum insidias consulis tem-
 pestatis favor & opportunè orta caligo texisset.
 Tandem re intellectâ reliquæ repetiverunt por-
 tum, aut in litus se ejecerunt: ibi profugienti-
 bus remigibus pleræque inanes captæ sunt. An-
 nibal enim desperato teneri portum posse, in op-
 pidum Sulcos se contulerat: ubi seditione ortâ
 comprehensus à Carthaginiensibus, qui eodem
 ex pugna confugerant, quòd ejus temeritatem
 & stultitiam cladis suæ causam fuisse dicerent,
 crucique affixus periit. Sed hæc victoria Ro-
 manis paulo post detrimenti nonnullius causa
 fuit. quum enim sublato classis Punicæ metu in

vastatione agrorum contemptiùs & securiùs ver- U. C.
sarentur, improvise Pœnorum Sardorumque in- 494.
cursu, Hannone quodam duce, fusi sunt. Cen- A. C.
suram hoc anno C. Duilius gessit cum L. Cor- 258.
nelio Scipione prioris anni consule, Janique tem-
plum apud forum olitorium struxit. Triumphi
dehinc duo spectati: prior C. Aquilii Flori pro-
consule de Pœnis A. D. IV. Nonas Octobres;
alter C. Sulpicii consulis de Pœnis & Sardis,
A. D. III. Nonas.

XXVIII. Quum deinde C. Atilius M. F. U. C.
M. N. Regulus, & Cn. Cornelius L. F. Cn. 495.
N. Blasio iterum consules essent, sacra quædam A. C.
procurandis prodigiis fieri solita senatus faciunda 257.
censuit, quòd in Albano monte, locisque aliis
pluribus, atque adeo in urbe ipsa, lapides fre-
quentes grandinis instar deciderant. Latinas fe-
rias instaurari, causâque earum dictatorem dici
visum est. Q. Ogulnius L. F. A. N. Gallus
dictator, M. Lætorius M. F. M. N. Plancia-
nus magister equitum fuerunt. C. Atilius, qui
classi præerat, ad Tyndaridem Siciliæ quum
appulisset, classem Punicam ordine parum com-
posito præternavigantem conspicatus, ejus op-
pugnandæ consilium subito cepit: jussisque sequi
ceteris navibus, ipse cum decem quæ primæ
parari potuerunt, evolat, & ad Pœnos jam lon-
giùs eVectos summâ velorum remorumque con-
tentione pergit.

XXIX. Amilcar in ea classe vehebatur, non
contemnendus imperator: qui paucas sibi naves
instare videns, alias portu vix egressas esse, ma-
gnam partem etiamnum in ancoris hædere, con-
verso cursu C. Atilium ejusque naves totâ classe
circumvenit. deprimuntur celeriter naves no-

U. C. 495. vem, impari adversum tanto plures certamine
 A. C. 257. nequicquam omnia expertæ. Prætoria tamen
 meliori quàm ceteræ fuerant remigio instructa,
 sociisque navalibus præsentia consulis animatis,
 vi perripit, salutemque invenit. jam enim ade-
 rant Romanorum aliæ naves, quarum superven-
 tu mutatur fortuna pugnae, merguntur Punicae
 naves octo, capiuntur cum ipsis remigibus de-
 cem: reliquæ ad Liparæorum insulas intendunt
 cursum. hæc mari gesta. Terrestrium copiarum
 segnius bellum fuit, urbe Liparâ sine successu
 oppugnatâ. sed in apertorum locorum vastatio-
 nem defævit hostilis ira: eademque calamitas
 etiam Meliten insulam haud longè distitam com-
 prehendit. Ob hæc gesta C. Atilius consul
 triumphum navalem de Pœnis egit. Eodem
 anno etiam A. Atilius proconsule ex Sicilia de
 Pœnis triumphavit A. D. XIV. Kalendas Fe-
 bruarias. lætæque tum Romanis res erant, qui
 non terrestribus modò præliis, sed etiam mari-
 timis superiores, non jam de Sicilia annexisque
 insulis, quarum imperium satis sibi certum esse
 putabant, sed de Africa invadenda, bellicque ter-
 rore Carthaginis ipsius portis inpingendo inci-
 piebant consultare.

SUPPLEM. L. XVIII.

U. C. 496. I. C. Consulatum deinde L. Manlius A. F. P.
 A. C. 256. N. Vulso Longus inivit, & Q. Cædi-
 cius Q. F. Q. N. cui in magistratu mortuo suf-
 fectus est M. Atilius M. F. L. N. Regulus, qui
 semel consul fuerat. Hoc anno demum Africa,
 quæ hætenus cladium hostilium exfors egerat,

fentire bellum cœpit, Romanis in eam ingressis, U. C.
496.
A. C.
256.
postquam Carthaginiensium classẽ magnâ pug-
nâ vicissent. quæ uti gesta sint, ipsiusque Re-
guli utramque fortunam, & indignum viri vir-
tute exitum, hoc libro exponemus. Anno supe-
riore cum C. Atilio consule Carthaginienses ita
prælio navali contenderant, ut, quanquam ipsi
pluribus amissis navibus pugnâ priores excessis-
sent, tamen quia Romanas etiam aliquot sub-
merferant, se non inferiores fuisse interpretaren-
tur: Romani contrâ eventum eum pro victoria
haud dubia computabant. Ita fiebat, ut spe &
fiduciâ pari populus uterque studium mariti-
marum rerum per æmulationem summam pro-
sequeretur.

II. Igitur & consules in Africam transferre
bellum jussi. cum trecentarum triginta navium
classẽ Messanam appulsi, atque inde litus Siciliæ
dextrum legentes præter Pachynum ad recipien-
das pedestres copias, tum castra circa Ecnomum
collem habentes, pergebant: & sub idem tem-
pus Amilcar imperator Pœnorum, & præfectus
classis Hanno, trecentarum quinquaginta navium
duces, Carthagine Lilybæum, & inde Hera-
cleam Minoam transgressi, eo in portu stationem
agitabant, consilia Romanorum observantes, &
si versûs Africam instituere cursum auderent,
prohibitori. Quod edocti consules ad utrumque
casum studiosè cuncta comparant, ut sive nava-
lis prælii tentandæ spes forent, sive alicubi ex-
censionem fieri deberet, consilium in expe-
dito haberent. Itaque pugnacissimis quibusque
militum in naves impositis, quatuor classes, tan-
quam ejusdem universæ partes totidem, faciunt.
legionem primam in prima classe, duas sequen-

V. C. tes ordine suo constituunt: in quarta collocant
496. triarios. Has copias ita disponunt, ut singulis
A. C. navibus treceni remiges, milites vero centeni
256. viceni vehantur. ita numerus hominum in uni-
versa classe ad millia centum quadraginta acce-
debat. Hunc numerum aliquanto superabant
Pœni, plus centum quinquaginta millibus homi-
num adducentes.

III. Et militum quidem genus præ suis par-
vi faciebant consules. Major ea deliberatio e-
rat, quum in alto mari pugnandum fore appa-
reret, ubi celeritas navium & gubernatorum ar-
tes plurimum valent, quo ordine adversus istud
discrimen aptissimè componi acies posset. po-
stremò rationem instruendæ classis talem ineunt.
Hexeres duas, quibus consules ipsi vehebantur,
pariter in fronte statuunt: utrique harum hinc
primam, inde secundam classem longâ & sim-
plici serie annectunt, ita collocatis navibus, ut
omnium proræ foras obversæ essent; hexeres-
que propemodum conjunctæ irent, proximæ his
longiùs inter se digrederentur; atque ita dein-
ceps spatium inter duas oppositas naves relictum
eum ipsis ordinibus cresceret. Sic minimo inter
primas naves, maximo inter postremas interval-
lo, quum ex duabus istis classibus forma cunea-
tæ aciei effecta esset, tertiam deinde legionem
admoverunt: quæ simplici navium ordine spa-
tium istud inter priores duas apertum prætexens,
triquetram totius aciei faciem exhiberet. Ponè
hanc, à tergo tertiae classis, hippagines funibus
tractoriiis ad naves tertianorum pertingentibus
remulco trahebantur. Postremi omnium triarii
navibus unam in seriem, sed semicircularem, ex-
porrectis ita priores ambibant, ut ab utroque

cornu prominerent. Ita totum corpus fronte U. C. cavâ, postremis partibus solidis, rostri navalis si- 496. militudinem præferebat: non minùs ad susti- A. C. nendam impressionem firmum, quàm ad infe- 256. rendam habile.

IV. Sed Carthaginensium duces, Romanæ classis adventu per exploratores cognito, quum urbem suam aditu facilem, imbellis vulgus, accolæ leves & ad mutandam fidem pronos cogitarent, obviam ire decernunt, omnia priùs experiri certi, quàm tutum in Africam cursum Romanis navibus permetterent. Igitur suos paucis cohortati, *ut memores non de præsentibus modò, sed omnibus, quos domi quisque carissimos haberent, pugnandum esse, obfirmatis & alacribus animis prælium capefferent*, naves conscendunt, bonaque cum spe sua & navalium sociorum ex portu evehuntur. Neque longè Romana classis aberat. itaque haud procul Heracleâ pari utrimque robore concurritur.

V. Pœni duces inter se ita comparaverant, ut in dextro cornu Hanno curaret; (erat autem idem ille, qui apud Agrigentum infeliciter pugnaverat) ceteris præesset Amilcar. Naves autem suas animadversâ Romanorum acie quadripartitò & ipsi diviserant. Harum quæ totius aciei sinistra erat, in figuram arcûs sinuata terram versùs inclinabat. ceteræ simplicibus ordinibus extentæ, prorsus navium in hostem versis. ex his dextrum cornu, in quo rostratarum & quinqueremium celerrimæ erant, Hanno versùs altum mare quantum poterat exporrexerit, si pugna aliunde commissa esset, circumdaturus hostem.

VI. Neque diu morati consules in medias Pœnorum naves cum duabus classibus suis se in-

U. C. 496. tulerunt. Amilcar, quò Romanorum aciem dif-
 A. C. 256. traheret, suis præceperat, ut commissâ pugnâ
 fugam continuò capefferent. quod quum factum
 esset, Romanique cedentes avidè persequeren-
 tur, illis quidem ob celeritatem navium innoxia
 fuga fuit : at Romanorum acies, uti voluerat
 Amilcar prævideratque, divulsa est, triariis &
 tertiâ classe suo adhuc loco se tenentibus. Quod
 ubi perfectum esse vidit, subitò dat è navi sua
 signum, ut conversis proris pugnam cum inse-
 quentibus ineant. Certatur ambiguo Marte, Pœ-
 nis velocitate & peritiâ nauticæ rei, Romanis
 robore militum longè superioribus. Itaque quam-
 diu navium potiùs quàm hominum pugna esse
 potuit, Punica res haud dubiè meliori loco erat.
 sed quoties corvorum jactu colligatis navibus co-
 minus pugnari cœperat, penes Romanum erat
 certa victoria ; quum miles manu fidens, & in
 conspectu consulum pugnans, insignitiore operâ
 virtutem suam his approbare contenderet.

VII. Dum in ea parte sic dimicatur, Hanno
 cum dextro cornu, quod hætenus immotum ha-
 buerat, in triariorum naves invehens à mari fe-
 cit impetum, magnasque in angustias redactis
 molestum omnino negotium exhibuit. Eodem
 ferme tempore sinistra quoque Carthaginensium
 acies, mutatâ priorè formâ, & æquatâ fronte ro-
 stris infestis tertiam Romanorum classem, quæ
 hippagines remulco trahebat, invadit. Romani
 dimissis funibus ad resistendum se parant. Hic
 quoque fortiter confligitur. ita tribus locis, to-
 tidem navalia prælia, magno intervallo divisâ
 nascuntur.

VIII. Quum ita satis diu dubiâ victoriâ cer-
 tatum esset, tandem evenit, quod necessum est

ubi simul pluribus locis æquali virium robore U. C. 496.
 pugnatur, ut quæ pars prima pulsa fuit, totius certaminis victoriam daret. Quum enim Amil- A. C. 256.
 car vim hostium ulteriùs ferre non posset, ipsius fuga ceteris etiam Punicæ classis partes statim profligavit. Nam ex consulibus L. Manlio in captivis navibus conquirendis & ad suas alligandis occupato, M. Regulus commissum alibi certamen videns auxilium suis ferre festinavit, assumptis secundæ classis navibus, quotquot ex priore pugna integræ illæ sæque evaserant. Celeriter opem istam sensere triarii, receptisque animis, quos prope ad extremum periculum adducti desponderant, strenuè dimicare cum adversariis cœperunt. Hanno quum & hos acriùs resistere sibi, & à tergo se premi videret à recentibus, velis in altum datis imminens exitium prævenire studuit.

IX. Quum inter hæc L. Manlius quoque tertiam Romanorum classem à Carthaginensium sinistro cornu ad terram urgeri conspicatus, cursum eò intendisset, supervenit & M. Regulus, qui jam hippagines & triarios in tuto locaverat. Ita subitò facies rerum vertitur, claudunturque & cinguntur qui paulo antè Romanos circumderant. quos equidem in arctum constipatos & velut obseffos olim pessumdedissent, nisi metu corvorum accedere veriti, spatium dedissent consulibus, ut & suos eriperent incolumes, & Carthaginensibus subito accursu circumfusi, naves quinquaginta cum vectoribus omnibus, velut indagine, caperent: paucae reliquæ juxta litus ipsam se subducentes effugère. Fuit hoc prælium quum varietate casuum, & contentione pugnandi, tum etiam amissarum utrimque navium

U. C. 496. A. C. 256. multitudine inter pauca memorandum. Quatuor & sexaginta Pœnorum naves captæ; supra triginta depressæ sunt: victores quatuor & viginti naves amiserunt fluctibus haustas; at in potestatem hostium nulla pervenit.

X. Post hanc victoriam Messianam reversi paucos dies navibus hominibusque reficiendis, & ampliori commeatui parando dederunt. Inter quos Amilcar quum Africam ab Romanis adiri vehementer nollet, prohibere verò vi & armis non posset, ad dolos se contulit; missoque ad eos per causam petendæ pacis Hannone tempus extrahere sategit, donec copiæ, quas Carthagine sibi mitti sperabat, advenissent. Hanno quum ad consules accessisset, audiretque voces *idem in illum statuendum esse clamitantium, quod quinto antè anno in Cn. Cornelium Asinam consulem Pœni designavissent*, astuto responso periculum intentatum elusit: *Hoc verò*, inquit, *si feceritis, jam nibilo eritis Afris meliores*. statimque consules excepere sermonem, tacere jussis, qui vincendum dixerant, conveniensque Romanæ gentis gravitati vox audita est: *Isto te metu, Hanno, fides civitatis nostræ liberat*. De pace, quia neque Pœnus seriò agebat, consulesque victoriam quàm pacem malebant, frustra agitatum est. Africanam igitur expeditionem diutiùs differri non placuit.

XI. Neque Pœni duces obstitere, quanquam inter se constituissent quietum iter hosti non concedere, sed diversis ex partibus carpere morarique. ceterum Hannone ad præmuniendam Carthaginem festinante, Amilcar nihil movere ausus, Heracleæ se continuit. naves Romanæ & ab hostibus & à tempestate pacatum iter habue-

runt. Neque defuerant, qui longinquam navi- U. C.
 gationem, & hostile litus, ipsumque Africæ no- 496.
 men exhorrescerent, ante ceteros imperium de- A. C.
 trectante tribuno militum Mannio. sed adversus 256.
 hunc ita exarsit Regulus, ut virgas securimque
 minitaretur, ni paruisset. ita demum præstitum
 est obsequium consuli, formidinemque navigan-
 di propior & major metus expulit. Hermæum
 promontorio nomen est, quod à finu Carthagi-
 nis in mare Siculum latè procurrit. eam oram
 primæ Romanorum naves tenuerunt. ibi pau-
 lisper expectato donec tota classis convenisset,
 litus Africæ prætervecti consules ad Clupeam
 urbem pervenere. hîc legiones expositæ sunt,
 navibusque in portum subductis, vallum ac fossa,
 quò tutiores essent, circumdata. urbs, quia de-
 ditionem abnuebat, obsessa, statimque metu ci-
 vium, sive dedita, sive deserta, (nam utrum-
 que traditur) in potestatem Romanorum co-
 ccessit.

XII. At Carthaginienses, quanquam sanè dura
 & insueta paterentur, tamen gratulabantur sibi,
 quòd aliquanto mitiora formidatis accidissent.
 metuerant enim audito pugnae navalis exitu, ne
 protinus ad ipsam Carthaginem victrices copiae
 ducerentur. itaque nonnihil ex priore metu re-
 spirantes, in contrahendas copias, urbemque &
 suburbanam regionem tuendam intenti erant.
 Consules interea missis Romam nunciis, qui &
 res hætenus gestas docerent, & de instantibus
 sententiam Patrum exquirerent, Clupeam mu-
 niunt, ut eâ sede belli uterentur: præsidioque
 ad urbis & agri custodiam imposito, cum cete-
 ris omnibus copiis longiùs progressi, cultissimam
 regionem, utpote quæ post Agathoclis tempora

U. C. ferrum hostile non viderat, perpopulantur: vil-
 495. las magnificas multas destruunt: magnam qua-
 A. C. drupedum prædam; hominum præterea supra
 256. viginti millia abducunt, nemine prohibere auso.
 oppida quoque multa vi aut deditione capiunt:
 in his perfugarum aliquem numerum deprehen-
 dunt, magnamque vim captorum proximis bellis
 civium Romanorum liberant: quos inter & Cn.
 Cornelium fuisse crediderim, qui proximo post
 biennio consul iterum factus est.

XIII. Dum hæc aguntur, qui Romam à con-
 sulibus missi fuerant, cum mandatis senatûs re-
 vertuntur. jubebatur autem alter eorum in A-
 frica manere cum ea parte virium, quam reti-
 neri ex republica judicassent; alter ceteram clas-
 sem & copias Romam reducere. Sic imminente
 jam hieme, mansit M. Regulus cum quindecim
 ferme peditum millibus, equitibus quingentis, &
 navibus quadraginta. classem reliquam manci-
 piis & prædâ onustam L. Manlius Siciliæ litora
 tutò prætervectus in urbem reportavit. Septem
 & viginti millia captivorum ab hoc Romam de-
 ducta reperio, navalemque de Pœnis decretum
 U. C. ei triumphum esse. Post hæc Ser. Fulvius M.
 497. F. M. N. Pætinus Nobilior, & M. Æmilius
 A. C. M. F. L. N. Paullus consules facti. His Si-
 255. cilia & classis provinciæ decretæ. Regulum res
 in Africa prosperrimè gerentem ex medio cursu
 victoriarum revocari non placuit: jussusque pro-
 consule bellum in Africa administrare.

XIV. Id senatusconsultum nemo accepit æ-
 griûs, quàm idem ille, cujus in honorem factum
 fuerat. igitur literis ad senatum missis ea de re
 questus est, interque causas petendi successoris
 posuit, *villici sui morte* (is agellum heri, quem

habebat in Pupinia, jugerum septem coluerat) ^{U. C.}
mercenarium occasionem nactum, amoto inde in- ^{497.}
strumento, discessisse. quare necessariam esse præ- ^{A. C.}
sentiam suam, ne rure deserto non esset unde uxor ^{255.}
liberique sui alerentur. decrevitque senatus, ut
ager M. Reguli publicè coleretur, res amissæ re-
dimerentur, uxori liberisque ejus alimenta præ-
berentur. Ii tum mores fuere! Sed ego quo-
ties hæc atque talia lego tradove, temperare non
possum, quin cum animo meo recogitem, quan-
to sit virtuti firmior à laude, quàm ex pecunia,
merces. quippe tam multis post ætatibus gloria
M. Reguli manet: aliorum opes cum dominis,
& sæpe ante ipsos perierunt.

XV. Carthaginenses interea duobus domi
 constitutis ducibus, Asdrubale Hannonis filio, &
 Bostare, tertium etiam Amilcarem ex Sicilia ac-
 civere, qui cum peditum quinque millibus, e-
 quitibus quingentis Heracleâ Carthaginem pro-
 pere venit. Hi communicato inter se consilio
 statuerunt, non mœnibus, ut ad eam diem fa-
 ctum fuerat, continendum exercitum, neque
 Romanos impune quidvis agere sinendos esse.
 sic animis ad bellum gerendum incitatis exer-
 citus educitur. Interea M. Regulus proxima
 quæque subigendo in loca pervenerat, per quæ
 flumen Bagrada labitur. ad quod castra habentes
 Romanos improvise pestis & damno non me-
 diocri, & terrore adhuc majore perculit. Ma-
 gnitudinis enim portentosæ serpens aquatum
 profectos milites invasit, territisque & nequic-
 quam repugnantibus, multos ingentis oris hiatu
 forbuit: alios spirarum voluminibus & caudæ
 verbere obrivit: nonnullos ipso pestilentis hali-
 tûs afflatu exanimavit: tantumque negotii M.

U. C. 497. Regulo faceffere potuit, ut totis viribus cum eo de poffeffione amnis fuerit dimicandum.

A. C. 255. XVI. Quod ubi cum jactura militum fiebat, neque vinci aut vulnerari draco poterat, duriffimâ squamarum loricâ quidquid telorum ingere-
retur facilè repellente; confugiendum ad machinas, adveftisque baliftis & catapultis, velut arx quædam munita, dejiciendus hostis fuit. Post aliquot jactus in vanum emiffos ingens saxum, fpinâ dorfî perfractâ, vigorem impetumque formidabilis monftri refolvit. Sic quoque difficulter confectum eft: tanto cum horrore legionum & cohortium, ut *fe oppugnare Carthaginem, quàm alteram talem beftiam malle faterentur*. Neque diutius ibi morari castra potuerunt, quin tabo infectas aquas, & omnem circâ regionem fœtore jacentis pestifero afflatam fugerent: non fine rubore aliquo humanæ superbix, quæ non rarò viribus fuis nihil negatum effe ftolidè putat. exercitum certè Romanum, imperatore M. Regulo, terrâ marique victorem unus anguis & vivus exercuit, & interfectus submovit. Quare nec puduit proconfulem hujus etiam hostis fpolia Romam mittere, timorisque fui magnitudinem & victoriæ gaudium publico monumento fateri. corium enim belluæ detractum in urbem devehendum curavit: quod centum viginti pedes longum fuiffe dicitur, & in templo quodam fufpenfum ad Numantini ufque belli tempora duraviffe.

XVII. Motis à Bagrada castris, verfus urbem Adin exercitum duxit conful, obiter expugnatis vaftatisque oppidis & caftellis quæ in itinere occurrerant. Ad Adin verò, quam capere majoris erat operæ, vincis machinisque ad-

hibitis iusta instituta est obsidio. Ad quam pro- U. C.
hibendam Pœni duces quum celeriter accurrif- 497.
sent, in colle quodam castris quidem Romanis A. C.
imminente, sed impedito sylvofoque, confede- 255.
runt. M. Regulus, ingenio fitus & genere co-
piarum hostilium æstimato, quum illis peditem
suo neutiquam comparandum, sed in elephantis
& equitibus spei plurimum esse videret, cete-
rum eam virium partem in aperto campo for-
midabilem futuram, iniquitate locorum excludi
inutilemque reddi, stultitiâ hostium sapienter u-
sus, priusquam errorem suum animadvertere ac
corrigere possent, in suis castris eos oppugnare
statuit. Quapropter hortatus milites, & cetera
quæ suggerebat ratio diligenter exsequutus, non-
dum certâ luce castris egreditur, aciemque in
adversum collem, ubi Carthaginiensium erant ca-
stra, erigit.

XVIII. Pœnos ipsâ primò Romanorum au-
dacia territabat, quòd numero pauciores ex in-
feriore loco tantas copias in munimentis suis ag-
grediebantur. deinde major inde tumultus fuit,
quòd equites & elephantis, unde plurimum auxi-
lii speravissent, non modò nullam utilitatem, sed
ultro perturbationem & impedimentum affere-
bant. ipsum quoque tempus augebat trepidatio-
nem, quòd inopinantes & magnam partem ad-
huc sopitos Romanus invaserat. Itaque multi
suis in cubilibus trucidati sunt: alios trepidâ fu-
gâ palantes, & quò se reciperent nescios, insi-
diæ secundum vias collocatæ exceperunt. Mer-
cenariis tamen Pœnorum Hispanis Gallisque ra-
ptim instructis, & extra vallum alacriter certan-
tibus, in ancipiti aliquamdiu victoria fuit, fu-
gente jam legione primâ. totusque Romano-

U. C. rum exercitus impulsus foret, ni cohortes alia
 497. ex parte circumgredi jussæ, hostem cedentibus
 A. C. instantem opportunè à tergo aggressæ forent.
 255. tum etiam qui paulo antè locum deseruerant,
 recolligi, & ad repetendam pugnam animari po-
 tuere. Sic utrimque impetitus hostis, quum
 aliquamdiu fortissimè restitisset, cedere coactus
 est.

XIX. Quod ubi fieri Carthaginienfes videre,
 continuò se ejiciunt castris, & contento studio
 fugiunt. Et elephantis quidem equitibusque,
 postquam planiora loca attigere, facilis & tutus
 receptus fuit: peditatum paulo longiùs perfe-
 quuti victores, ad castra diripienda redierunt.
 Hac pugna Pœnorum septemdecim millia cæsa,
 quinque capta referuntur, cum elephantis duo-
 deviginti. Eventus hujus prælii non modò to-
 tam circà regionem, sed etiam longiùs diffitos
 populos Romanis conciliavit, diebusque non ita
 multis oppida circiter octoginta in fidem venire.
 Unde Pœnos in magnas angustias redactos pro-
 pemodum exanimavit capti à Regulo Tunetis
 nuncium, urbis tam munitæ, & quæ ad quin-
 tumdecimum à Carthagine lapidem posita, ne
 occultum quidem hostibus fineret esse, quidquid
 ibi fieret, tum ad ipsam urbem, tum ad mare
 propinquum patente prospectu.

XX. Neque solùm Romani belli terror cir-
 cumsteterat, sed Numidæ quoque veteribus o-
 diis, occasione novâ stimulatì arma moverant;
 vastandoque & urendo Punicos agros plus etiam
 terroris & cladis, quàm Romanus hostis, infere-
 bant. & in urbem undique confugientes rustici
 non consternationem modò maximam, sed jam
 famem quoque faciebant: absumente magnam

annonæ vim tantâ mortalium multitudine, & re-^{U. C.}
 liquam adhuc copiam avaritiâ dominorum oc-⁴⁹⁷⁻
 cultante, qui ex calamitate publica quæstum au-^{A. C.}
 cupantes, cum ipsa rerum necessariorum penu-^{255.}
 ria pretium earumdem auctum iri quotidie spe-
 rabant. Unde factum est ut pronis auribus le-
 gatio M. Reguli acciperetur, qui belli confecti
 titulum ambiens, timensque ne quis Româ suc-
 cessor missus eum interciperet, Pœnos ad pacem
 hortabatur.

XXI. Itaque missi sunt ad eum quidam ex
 principibus. sed quum à M. Regulo, qui se cer-
 tam in manu habere victoriam putabat, intole-
 rabiles conditiones ferri viderent, infecto nego-
 tio discesserunt. *Siciliâ enim & Sardiniâ totâ*
cedere, Romanis captivos gratis reddere, suos pe-
cuniâ redimere, belli sumptus omnes restituere,
prætereaque veltigal annuum pendere jubebantur.
 His alia, neque minùs molesta addebantur: *ut*
eosdem cum populo Romano hostes amicosque habe-
rent: ne navibus longis, præterquam unâ, ute-
rentur: Romanos autem, quotiescumque signifi-
catum esset, triremibus instructis quinquaginta ju-
varent. Obstupefactis ad hæc legatis, & ut mi-
 tiora imperaret orantibus, *vincendum, aut vin-*
centibus obtemperandum esse respondit. Quibus
 in urbem relatis exacerbati Pœni, quanquam re-
 bus admodum accisis uterentur, omnia tamen
 priùs pati decreverunt, quàm eas admittere con-
 ditiones, quas nihil aliud nisi captivitatem civi-
 tatis suæ servitutemque esse arbitrabantur.

XXII. In eo statu rerum naves quæ ad con-
 ducendum militem in Græciam missæ fuerant,
 collectâ mercenariorum haud exiguâ manu, re-
 dierunt. In his Xanthippus quidam erat gene-

U. C. re Lacedæmonius, qui patriæ disciplinæ, quam
 497. edoctus à pueritia excellenter fuerat, usum rei
 A. C. 255. militaris haud inferiorem adjunxerat. Ille rebus
 quæ eousque gestæ erant intellectis, & reliquo
 Punicarum copiarum, elephantorum, equitum
 apparatu cognito, non dubitavit jactare palam,
Carthaginienses non à Romanis, sed à semetipsis
victos esse, per imperitiam ducum, qui viribus
suis uti nescivissent. Hoc sermone celeriter vul-
 gato, vocatus à magistratibus Xanthippus, ra-
 tiones sententiæ suæ promit tam evidentes, ut
 prope manibus contrectari possint: in faciundis
 itineribus, in castris ponendis, in præliis com-
 mittendis, loca prorsus incommoda deligi con-
 suevisse docet. si suum consilium audiant, non
 incolumitatem modò, sed etiam victoriam pro-
 mittit. Probant hanc sententiam quum ceteri
 civitatis principes, tum ipsi duces: & laudabili
 modestiâ patriæ saluti suam existimationem post-
 habentes, homini peregrino deferendum impe-
 rium exercitus sui consentiunt consciscuntque.

XXIII. Xanthippus acceptâ potestate quoti-
 die milites ex urbe educens, campestribus exer-
 citiis ad servandos permutandosve ordines, du-
 cumque jussa celeriter exsequenda assuefacit: co-
 pias hanc disciplinam cum priore comparantes
 admiratione sui, fiduciâque melioris deinde suc-
 cessûs implet: tota civitas recreata ex rebus fe-
 rè desperatis ad expectationem futuri erigitur.
 Hanc alacritatem omnium ubi duces vident, a-
 nimo & ipsi recepto in hostem iterum ducere
 constituunt: suosque uti tempus postulabat ad-
 hortati, cum duodecim ferè millibus peditum,
 quatuor equitum, & elephantis non multo pau-
 cioribus centum adversùs Romanos progrediun-

tur. Romanos unum illud movebat, quòd in- U. C.
stituto priore mutato Pœnos, vitatis editioribus 497.
asperisque locis, per plana camporum videbant A. C.
incedere. sed perpetuâ felicitate in superbiam e- 255.
lati, vinci solitas copias ductoremque Græcu-
lum despiciebant. Neque Regulus intactus e-
rat hoc fortunæ obsequentis blando veneno. igitur
quum se maritimas Pœnorum vires, quum
pedestres fregisse, oppida ferme ducenta, homi-
num ad ducenta millia cepisse, urbemque ipsam
Punicam variis incommodis laborantem cogi ad
deditionem posse reputaret; pacem tolerabili
conditione petentibus negavit, scripsitque Ro-
mam *portas Carthaginis à se metu obsignatas te-
neri*. Ita magnos etiam animos sæpius in se-
cundis rebus moderatio, quàm in adversis con-
stantia deseruit.

XXIV. Ceterùm Pœnis castra loco æquo ha-
bentibus, M. Regulus, cui in peditatu plus ro-
boris, eoque montosa & ardua loca sectanda e-
rant, nihil referre virtutis putans ubi dimicaret,
non timuit & ipse campo se credere, etiam ad
majorem ostentationem fiduciæ, fluvio, qui me-
dius fuerat, transmissio: passuumque ferè mille
ducentorum intervallo ab hoste constitit. Xan-
thippus Romani ducis imprudentiam conspicu-
tus, *hoc illud tempus esse, quo promissa sua Car-
thaginensibus exsolveret*, testabatur. quòd enim
Romanos ex itineris labore defatigatos, quali-
bus optavisset locis, nactus erat, suam fore vi-
ctoriam non dubitabat. tempus etiam opportu-
nissimum ad pugnam videbatur, quòd præcipiti
jam in vesperam die, Afris locorum gnaris, si-
ve vincerentur, effugium per noctem facilius e-
rat futurum; siue vincerent, nihil ad victoriam

v. c. persequendam impedimenti. Consultantibus er-
 497. go Pœnis quid agendum esset, deorum homi-
 A. C. numque fidem invocans, ne tam præclaram oc-
 255. casionem perderent, ad prælium capeffendum
 omnes impulit eo facilius, quòd ipsi milites
 Xanthippi nomen inclamantes, insolitâ alacri-
 tate hostem ultro poscebant.

XXV. Summâ igitur rei Spartano permisâ,
 educit ille exercitum, instruitque hoc modo.
 Phalanx Carthaginensium, in qua robur erat
 peditatûs, in subsidiis constituitur. huic, spatio
 relicto conveniente, prætexuntur elephanti, sim-
 plici serie latitudinem phalangis exæquantes. in
 utroque cornu expediti cum equitibus, post hos
 in dextro mercenariorum gravis armatura col-
 locatur. Acie sic ordinatâ velitibus imperat,
 uti telis emissis se recipiant in apertos ad hunc
 usum suorum ordines: & hoste jam à validio-
 ribus excepto rursus erumperent à cornibus,
 Romanorumque cum adversa phalange pugnan-
 tium latera repentè incurfarent. Regulus con-
 trà copiis ex more instructis, quum elephantos
 in prima Pœnorum acie stantes conspexisset,
 consilium celeriter capit. leviter armatos in fron-
 tem adducit: in subsidiis locat densos legionum
 ordines: equites in cornua diffunduntur. fit a-
 cies in altitudinem firma, sed multo quàm fue-
 rat angustior. Ita quum & ab elephantis, & ab
 equitibus hostium periculum esset, adversus bel-
 luarum quidem irruptionem rectè provisum, sed
 in locis patentibus spatium equitatu hostium
 datum, ut circumfundi contractis ordinibus pos-
 set.

XXVI. Prælium ab elephantis cœpit, quos
 in adversum agmen agi Xanthippus jussit: con-

festimque Romani clamore sublato arma pulsantes contulerunt gradum. Ab equitibus etiam utrimque in cornibus pugna commissa. sed longè hîc minore Romanorum numero, quum sustineri vis hostium non posset, citò fuga facta est. At è peditibus qui sinistri adstiterant, sive elephantorum occursum vitaturi, sive faciliorem sperantes de mercenariis victoriam, horum in aciem irruunt, versosque in fugam ad vallum usque castrorum hostilium persequuntur. Non æquè facile reliquis adversùs elephantos certamen fuit: quorum intolerabili mole dissipantur ordines, protrebantur armati, agmina tota tanquam ruinâ sternebantur.

XXVII. Sustinebat tamen incumbentes ipsa aciei densitas, aliisque alii substituti ordines: donec simul locis omnibus laborari cœptum, dum extremi quique ab equitibus circumventi, priores quotquot jam elephantorum aciem perruperant, ab integra & instructa phalange hostium, & assultantibus utrimque velitibus excepti, passim trucidantur. Neque minus cædis in ipsa fuga fuit. per aperta loca & plana effusos elephantum Numidæque equites immissi straverunt. M. Regulus cum militibus ferè quingentis vivus in manus hostium venit. ex toto exercitu non ampliùs duo millia hominum, qui mercenarios loco pepulerant, festinato abitu Clupeam incolumes præter spem evaserunt. Romanorum sociorumque millia circiter triginta sunt interfecta. De Punico exercitu ceciderunt non multi, præter octingentos ex mercenariorum agmine, quod adversùs sinistrum hostis cornu dimicaverat.

XXVIII. Tantâ re perfectâ, quum exercitus spoliis cæsorum & imperatore Romanorum

U. C. 497.
 A. C. 255.
 capto superbus Carthaginem reverteretur, obviam effusa urbanorum multitudo, alii in vicis aut domibus consistentes, incredibili cum voluptate, spectaculo, quale paulo antè vix optare ausi essent, fruebantur: vix tantæ felicitatis vel gaudium, vel etiam fidem capientibus animis. Qui enim modò proximè desperationem adducti non regionem tantùm suam, sed urbem ipsam, aras, focos amittere timuerant, ii tantam rerum commutationem subitò factam esse, quanquam viderent, vix audebant credere. Sed maximè in ipsos duces intenti omnium oculi animique erant: quum modò Xanthippum, modò Regulum intuentes, hujus æstimatione magnitudinem sui imperatoris metirentur extollerentque. *Quantum illum esse virum oportere, qui ducem acerrium, fortunatum bellatorem, victorem superbum, hostem implacabilem, terrorem pestemque magnæ Carthaginis, exercitu florentissimo, existimatione amplissimâ, libertate denique ipsâ tam faciliè tamque celeriter exuisset!* Augebat admirationem habitus viri, quòd sub exiguis membris, aspectuque non nimis decoro, ingentem virtutem occultaverat. Quibus ex rebus multum Xanthippo gloriæ, sed nec minus invidiæ nascebatur. Quo in monstro profligando non minore prudentiâ, quàm in bello conficiundo, usus, quanquam diuturnus ipsi factorum suorum fructus Carthagine deberetur, relinquere spes ancipites & insidiarum plenas, & ante mutationem animorum, aut fortunæ, domum regredi statuit.

XXIX. Hoc enim plerumque ingenio homines agunt, ut patriæ studium in ore, privatum in animo magis habeant. igitur quamdiu quidem honores & divitias incolumi civitate quæ-

rere tuerique possunt, amorem illius ardentissi- U. C.
 mum præferunt: ubi periculum est ne ad alios 497.
 ob magnam virtutem & eximia merita hæc con- A. C.
 cedant, longè malunt deesse qui publicæ rei pro- 255.
 sint, quàm esse qui obsint suæ. Donec autem
 alios æquiparare posse putant, occultiùs atque
 remissiùs invident: quum verò longissimè relictì,
 comparatione propinquâ se premi sentiunt, ope-
 que & magistratus quos ipsi sitiebant, penes alios
 esse; quod virtute desperarunt, per calumniam
 & criminationes meliorum consequi student. Ita
 fit ut optimo cuique plures inimici sint, plures-
 quæ insidiæ struantur. sed adversum has homini
 indigenæ in propinquis & amicis suis præsidium
 est: peregrinus hoc auxilio destitutus, malitiam
 degenerum animorum acuit ipsâ facilitate no-
 cendi, quòd insidiantibus magis expositus, vel
 everti citra maximum laborem potest, vel citra
 periculum offendi.

XXX. Xanthippum igitur hæc sagacissimè
 perpendisse, quæ sequuta sunt evidenter affirma-
 runt. Abnavigantem enim per quosdam à Car-
 thaginiensibus immisos submersum ferunt, post
 acceptum beneficium illius auctorem gravatis
 exosisque: quo extincto famam etiam peregrinâ
 virtute servatæ civitatis expiraturam credide-
 rint. Alii de fato Xanthippi non eadem: sed
 Punicam tamen perfidiam arguunt. datam enim
 discessuro navem veterem & rimarum plenam,
 sed ad speciem firmitudinis recens picatam. ce-
 terum virum nequaquam decipientibus facilem,
 animadversâ fraude, dissimulanter aliud navi-
 gium conscendisse, ereptumque periculo esse.

XXXI. Non minoris perfidiæ, sed ob nu-
 merum peremptorum crudelitatis odio superior

U. C. 497. *iiſdem temporibus perpetrata res traditur. Mer-*
 A. C. 255. *cenarios enim ob navatam inſigniter operam*
præmia paulo tumultuoſiùs efflagitantes in naves
impoſuerunt, factâ ſpe alio quodam loco tribu-
tum iſtis iri quod peterent. ſed à præfectis na-
vium, quibus id negotii datum clam fuerat, in
deſerta quadam inſula expoſiti relictique, quum
omnis humanæ opis egenos, ſine alimentis, ſine
navibus, neque manere fames, neque abire pe-
lagus ſineret, ſœdo horrendoque genere mortis
extabuerunt. Apud alios auctores facinus hoc
ad ſuperiora tempora referri reperio, quibus Sy-
racuſani bellum cum Pœnis habuere: nomen-
que manſiſſe infami deinceps inſulæ, ut Oſteo-
des (Oſſuariam poſſemus dicere) vocaretur. ea
poſt Liparam, Occidentem verſùs in alto mari
ſita eſt. Quæ facta quomodocumque, aut quo-
cumque tempore evenerint, à cetera Pœnorum
immanitate nihil abhorrens habent.

XXXII. Neque igitur mirandum eſt, qui in ſocios adjuutoresque ſuos hoc animo fuerunt, ſi adverſum hoſtes iidem ſe geſſerunt inclementiùs. Quanquam proſectò ceteros captivorum ſatis tolerabiliter habuiſſe feruntur: quòd & ipſi multos ex ſuis in poteſtate Romanorum eſſe ſciebant, quos permutatione inſtitutâ cupiebant recipere. Sed adverſum M. Regulum neque abſcondere iram, neque moderari potuere, quin omnibus modis vexarent virum angerentque. cibum enim præbebant, non qui vel voluptatis aliquid afferre ſenſibus, vel vigoris corpori poſſet: ſed qui tenuiſſimâ reſectiõne ſpiritum infericis ad producendas ejus miſerias detineret. At acerbiores erant contumeliæ perpetuæ, inter quas conſueverant creberrimè elephantum aliquem ad-

ducere, cujus barritu exterritus, & invisâ specie U. C.
tortus, nec animo, nec corpore posset requie- 497.
scere. postremò ita maceratum exagitatumque in A. C.
carcerem publicum conjecerunt. 255.

XXXIII. Quæ postquam audita sunt Romæ, non dolore modò ingenti, sed etiam metu, civitatem perculerunt. timebatur enim ne Carthaginienses acerbitate calamitatum suarum, & victoriæ fiduciâ stimulati reddere vicem hostibus, &, quid malorum perpeffa Carthago foret, Romanæ urbi persentiscendum dare cuperent, auderentque. Quare consulibus mandavit senatus, ut *Italiam quàm possent diligentissimè munitarent præsiidiis: ipsi cum navibus quàm plurimis Siciliam, inde, si videretur, Africam adeuntes, Pænos ab Italia petenda propiore metu disjicerent.* Ceterùm Carthaginiensibus antiquior cura fuit civitates à Romanis occupatas recipere; Afros qui à se ad hostes desciverant mulctare; in rebellionem persistentes ad obsequium armis cogere. Sed Clupea quidem ab Romanis strenuè defensa est: in Numidia, aliisque populis Africæ, magnum magis bellum, quàm difficilis victoria fuit.

XXXIV. Interea quum in Italia validam adornari classem comperissent, omissâ quam obfederant Clupeâ, naves veteres reficere, novas exædificare, ad prohibendos Africo litore Romanos omnia studiosè parare cœperunt. At consules incredibili diligentia tantum effecerant, ut æstatis initio naves jam trecentas quinquaginta instructas ornatasque haberent. quibuscum in Siciliam profecti, postquam ibi satis tuta omnia, nihilque mali, præterquam quòd in exspectatione & metu fuerat, reperissent, præsiidiis ubi ma-

U. C. 497. A. C. 255. ximè opus erat relictis, cum cetero exercitu pro-
tinus Africam versùs contenderunt. Sed tem-
pestate Cossuram delati, (inter Africam & Sici-
liam, quâ Lilybæum promontorium est, posita
est insula) vastatis agris, & urbe ejusdem nomi-
nis captâ, præsidium imposuerunt.

XXXV. Inde ad Hermæum promontorium
perrexerunt, quod medio inter Carthaginem &
Clupeam situ, alterum Carthaginensis sinûs cor-
nu claudit. Eo loco quum Pœnorum naves oc-
currissent, acrique certamine duas inter classes di-
micaretur, auxilio venire suis à Clupea Romani,
momentumque hoc, paribus eousque rebus, ad
victoriam fuit. Pœni naves quatuor supra cen-
tum submersas, triginta captas ab hostibus, mi-
litum ad millia quindecim amiserunt. ex Roma-
nis mille centum periire milites, cum navibus
novem. Tum Clupeam profecta classis, expo-
situsque miles juxta ipsam civitatem castra mu-
nivit. venerunt eodem Carthaginenses copiae,
quas Hannones duo ducebant. ita pedestri quo-
que prælio res gesta, deteriore Pœnorum for-
tunâ, qui hîc quoque circiter millia militum no-
vem perdiderunt. Capti sunt inter hos aliquot
viri nobiles, servatique à consulibus, ut per hos
M. Regulus, & qui cum eo similem casum sub-
ierant, redimerentur.

XXXVI. Deliberatum inde est de præsen-
tibus: magnaue spes fuerat Africam retineri pos-
se. verumtamen regione quaquaversum vastatâ,
quum fames timeretur, abduci Romanos qui
Clupeam tutati fuerant, Siciliamque repeti pla-
cuit. Avecta est unâ ingens præda, quam in
urbem Clupeam M. Reguli rebus adhuc pro-
speris comportatam victoriæ recentes cumulave-
rant.

XXXVII. Perventum erat in Siciliam tutâ U. C. navigatione, nemiûmque felices fuissent consu- 497.
 les, si felicitati suæ modum statuere didicissent. A. C. 255.
 Sed quia, dum in Italiam revehuntur, eâdem operâ quasdam urbes Siciliæ maritimas recipi posse putabant, nequicquam obtestantibus navium gubernatoribus, *ne inter Orionis & Canis exortum, quæ infestissima navigantibus sunt sidera, obversum Africæ litus, intutum & importuosum, prætervherentur*, tantam tempestate cladem perpeffi sunt, ut vix aliud in hoc genere proditum sit exemplum illustrius. denique de navibus trecentis sexaginta quatuor, vix octoginta, onerum jacturâ factâ, servari potuerunt. hippaginum quoque, ceterorumque variæ formæ navigiorum numerus haud minor periit : ita ut cadaveribus hominum animaliumque & fractis navium tabulis, à Camarinensium ora, ubi pestis illa classem invaserat, Pachynum usque litus omne compleretur. Tam dura in sorte non leve solatium afflictis humanitas Hieronis regis attulit : qui benignè exceptos vestibus, cibo, naviumque armamentis adjuvando, Messanam usque deduxit incolumes.

XXXVIII. Sed Carthaginieneses hoc fortunæ beneficio non segniter usi, Cossuram insulam urbemque receperunt : & sine mora in Siciliam transjicientes, Agrigentum duce Carthalone circumfessum, quia non subveniebatur, exciderunt dirueruntque. multi hîc mortales interfecti captive. ceteri, quibus per mediterranea loca in ditionem Syracusanorum effugium fuit, in vico juxta fanum Jovis, Olympium vocant, confedere. Neque longè aberant à spe totius insulæ recuperandæ Pœnorum duces, nisi audito Roma-

- U. C. 497. norum in reparanda classe studio, confirmati fo-
 A. C. 255. cii fortibus animis præsentem metum tolerassent.
 Tantâ enim diligentîâ huc incubuerant consules,
 ut vix credibili celeritate, intra unum trimestre
 naves novæ ducentæ viginti compingerentur.
 U. C. 498. Cum his Cn. Cornelius L. F. C. N. Scipio A-
 A. C. 254. fina, & A. Atilius A. F. C. N. Calatinus ite-
 rum consules, impositis ex novo delectu stre-
 nuis militibus, primo quoque tempore solvere
 jussi.

XXXIX. Magnum inconstantis fortunæ do-
 cumentum Cn. iste Cornelius fuit: utili ad for-
 titer tolerandas adversitates exemplo. quippe
 quum septimo antè anno consul insidiis Pœno-
 rum circumventus, captivitatem, vincula, car-
 cerem, quidquid in humanis rebus aut sordidif-
 simum, aut miserrimum habetur, pertulisset;
 non cetera modò suæ dignitatis ornamenta, sed
 etiam ipsum illud consulare fastigium, fascesque
 non spontè relictos, tanto majore gaudio recepit,
 quanto acerbior casu perdididerat. Consules Mes-
 sanam transgressi, assumptis quas ibi repperant
 navibus, eæ superioris ferme naufragii reliquæ
 erant, cum navibus ducentis quinquaginta ad
 ostium amnis Himeræ accesserunt, oppidumque
 Cephalœdium ad duodevicesimum inde milliare
 in eodem litore situm, prodentibus quibusdam,
 receperunt. A Drepano, nam illuc cursum fle-
 xerant, quum neque statim potiri locc potuissent,
 & obsidionem agitantibus Carthalo suppetias ur-
 bi veniret, proposito frustrati recesserunt.

XL. Nec ideo segniores ad audendum facti
 majorem aliquanto rem feliciter confecere. Pa-
 normum enim directo cursu, Punicæ ditionis
 principem urbem, & occupato portu, juxta i-

psos oppidi muros fecerunt exscensionem, recu- U. C.
santesque deditionem Panormitanos fossâ vallo- 498.
que circumdare instituerunt. Favebat labori na- A. C.
tura regionis materiem copiosam arboribus pas- 254.
sim enatis subministrans. itaque citò perfectis
operibus, quum oppugnationem strenuè urge-
rent, machinarum ope turrim ad mare sitam de-
jecerunt: milesque per ruinas irrumpens multa
cum hostium cæde urbem exteriorē, quæ no-
va dicebatur, expugnavit. Neque vetus urbs
diu moratâ est. quum enim magna in eam mul-
tudo confugiens, plus ex urbe nova terroris,
quàm commeatûs intulisset; brevi dejectis pe-
riculi cogitatione animis & fame jam imminente,
legati venerunt ad consules, corporibus exceptis,
omnia dedituri. Non acceperē consules, gnari
res obsessis angustas esse, nisi pretio statuto redi-
merentur. pactæ sunt in capita minæ duæ: re-
dempta capitum millia quatuordecim. cetera
multitudo, millia ferme tredecim, cum reliqua
præda venierunt.

XLI. Clara ea victoria fuit, magnæque &
subitæ utilitatis. multa enim ejus oræ oppida,
quædam etiam longiùs diffita, Pœnorum ejectis
præfidiis, societatem Romanam complexa sunt;
principio ab Jetinis orto, sequutisque statim So-
luntinis, Petrinis, Tyndaritanis, aliisque. Rebus
ita gestis præsidioque Panormi relicto Messanam
consules, deinde Romam redierunt. Pœni ab-
euntibus insidiati, naves aliquot onerarias, cum
pecunia quam vehebant, abstraxere. Romæ de-
inde continui triumphî duo spectati. Duxerunt
prioris anni consules, prorogato imperio, de Cos-
surenſibus & Pœnis, navalem utrumque. Prior

U. C. Ser. Fulvius A. D. XIII. Kal. Feb. triumphavit: M. Æmilius postridie.

A. C. XLII. Annus, quem ab urbe condita quingentesimum numerant, Africanam expeditionem habuit, sed inanem & sine fructu. Cn. Servilius

U. C. Cn. F. Cn. N. Cæpio, C. Sempronius Ti. F.

499. Ti. N. Blæsus consules in Siciliam trajecere.

A. C. ubi tentato frustra Lilybæo, in Africam direxere cursum, ducentis sexaginta navibus instructi.

253. Litus hi legentes Africæ, multisque locis excensionem facientes oppida multa ceperunt, prædâque magnâ potiti sunt. Majoris tamen rei nihil geri potuit, quòd commodissimorum quorumque locorum aditu prohiberentur, occurrentibus ubique Pœnis, qui minus jam impedimentorum & plus animi habebant, receptis quæ M. Regulus tenuerat, punitisque defectoribus. Amilcar enim Numidiam Mauritaniamque pervagatus, tractum eum omnem perpacaverat, imperatis pœnæ loco mille talentis argenti, & viginti millibus boum, punitisque principibus, qui favisse Romanis arguebantur, quorum ad millia tria patibulo affixi sunt.

XLIII. Neque tamen hostium occurfus, quàm ignorantia locorum, & cæcæ sub aquis insidiæ, formidabilior Romanæ classi fuit. Subvectos ad Meningem, Lotophagorum insulam, quæ minori Syrti vicina est, recedente maris æstu vadosa loca tenuere: donec jacturâ levatas naves, & extrema omnia metuentes, præter spem reversi fluctus, explicuerunt. ita non impune pestem evidentissimam elapsi, & loca tam infesta horrentes, sine mora fugientium in speciem vela fecerunt: ignari non minus ipsis superesse periculum quod adirent, quàm quod evitaverant.

Et Panormum quidem redeuntibus innoxium U. C. 499.
 iter fuit. ceterum Italiam petituros, dum Pa-
 linuri promontorium flectunt, quod à Lucanis A. C. 253.
 montibus in mare procurrit, magna tempestatis
 vis adorta, longas naves supra centum quinquaginta, cum hippaginibus & onerariis multis, profundo merfit. Quare continuis hoc genus claudibus mœstâ civitate, quum imperium maris ipsæ etiam undæ ipsique venti Romano negare viderentur, decrevere Patres, ne amplius sexaginta navium classis, ad præsidium Italiæ commeatuque exercitui qui in Sicilia esset subvehendos, haberetur. Alteri tamen consulum C. Sempronio calamitas ista non obstitit, quin triumphum de Pœnis ageret Kalendis Aprilibus, decimo post die quàm de iisdem Cn. Cornelius proconsule triumphasset. Censores eo anno Romæ fuerunt. sed mortuo in magistratu L. Postumio L. F. L. N. Megello, qui idem præturam tum gesserat, etiam D. Junius D. F. D. N. Pera, censurâ se abdicavit.

XLIV. Æstate verò proximâ C. Aurelius U. C. 500.
 L. F. C. N. Cotta, P. Servilius C. F. Cn. N. Geminus consules, in Siciliam profecti, inter A. C. 252.
 alia quædam oppida, etiam Himeram fluvio, cui adjacet, cognominem obsidione receperunt, sed vacuum incolis, quos noctu Carthaginenses eduxerant. Juvit tamen loci non ignobilis possessio, quòdque deleta sic esset ignominia, quam Romani nuper ad eam urbem incurrerant, occupandarum Thermarum (nam & hoc ejusdem urbis nomen celebratur) certâ spe per militarem avaritiam excidendo. Quidam enim ex captivis, cui Thermis custodia portæ cujusdam commissa fuerat, ut proditione urbis libertatem redimeret

U. C. pactus, dimissusque, horâ constitutâ missis ad re-
 500. cipiendam urbem militibus portam aperuerat.
 A. C. Horum præcipui quum ingressi essent, prædæ-
 252. que potiozem partem avertere cuperent, portam
 obserari jubent, neminique præterea suorum a-
 ditum dari. quod ubi factum est, Thermitani-
 que strepitu exciti ad arma concurrerunt; neque
 resistere ob paucitatem suam, neque adjuvari à
 suis quos arcuerant valentes, dignum stultitiâ
 suâ exitum fecere, ad unum omnes interfecti.

XLV. Therms Himerensibus in potestatem
 redactis, C. Aurelius consul Liparam, quæ jam
 aliquoties à prioribus ducibus tentata irritò co-
 natu fuerat, obsidere cogitans, ex Romanis co-
 piis, quæ per universam Siciliam erant, pluri-
 mos fortissimosque milites delegit: eosque, ac-
 ceptis ab Hierone navibus, in Liparæorum insu-
 lam trajecit. Unde quum ad auspicia repetenda
 Messanam rediturus esset, P. Aurelium Pecunio-
 lam agnatum suum (apud alios Q. Cassium tri-
 bunum militum lego) obsidioni præfecit, opera
 zueri diligenter, de cetero abstinere pugnâ jus-
 sum. Sed is posthabito consulis mandato, suæ
 gloriæ cessurum ratus, si per absentiam illius ca-
 pta Lipara foret, ad oppugnanda mœnia duxit:
 non impunitâ temeritate. nam neque expugnare
 urbem potuit, & multis amissis, eruptione in re-
 cedentem factâ, aggere præterea incenso, castra
 ægre tutatus est. Sed reditu C. Aurelii quum
 mutata fortuna esset, magna hominum cædes in
 urbe capta est edita. Deinde ad tribuni pœnas
 itum, quem, adempto militiæ gradu, virgis cædi
 consul, & stipendia inter gregarios pedites fa-
 cere coëgit; memorabili severitate, cujus & alia
 quædam exempla in eodem illo consulatu C. Au-
 relius edidit.

XLVI. Receptâ Liparâ, Timasithei, qui lo-^{v. c.}
 cis istis quondam præfuerat, posteris datum, ut ^{500.}
 immunes à tributis & vectigalibus essent: adeo ^{A. C.}
 ne tempore quidem intercidere sinebat gratif-^{252.}
 ficimus populus veteris beneficii memoriam, quòd
 Timasitheus craterem aureum Delphico Apol-
 lini dono à Romanis missum, quem piratæ Li-
 paræi ceperant, legatosque qui eum deferebant,
 salvos & in Græciam, & deinde Romam redu-
 cendos curaverat. Erctam deinde, castellum mu-
 nitissimum, Romani cum peditum quadraginta
 millibus, & equitibus mille obsidere aggressi, ne-
 que capere potuerunt, neque cum Pœnis ausi
 sunt collatis signis configere. Nam ex M. Re-
 guli casu tantus elephantorum terror Romanas
 legiones incessebat, ut ex eo tempore præliorum
 aleam fugerent. Sæpe in Lilybætano agro, sæpe
 in Selinuntio instructis adversum hostes ordini-
 bus steterunt, vix aliquando passuum sexcento-
 rum intervallo dirempti. sed neque pro solita
 prius alacritate prælium incipere, neque omnino
 in plana se demittere tutum rati, loca ardua &
 inaccessa sectabantur.

XLVII. Unde Carthaginienes majorem in
 modum confirmati, quum & pedestri exercitu
 jam confiderent, & mari quoque majores à tem-
 pestate Romanis, quàm ex adversis præliis sibi
 accidisse clades judicarent, etiam decreto sena-
 tûs de classe omittenda cognito, recipi Siciliam
 posse speraverunt, si novæ eò terrestres mariti-
 mæque vires mitterentur. Sed maximè pecu-
 niarum inopia premebat: impenfis belli tam diu-
 turni omnes & olim reconditas, & quæ quotidie
 cogebantur opes haurientibus. Ergo legatis ad
 Ptolemæum Ægypti regem, quocum amicitia

U. C. 500. ipsis erat, missis, duo millia talenta pecuniæ mu-
 A. C. 252. tuæ petiverunt. Rex, qui Romanos, & ipsos
 amicos sociosque suos, offendere nollet, pacis
 auctorem atque pararium utrisque sese obtulit.
 sed re frustra tentatâ, petitionem suam Pœnis
 denegavit, *amicos adversum hostes, non adversum
 alios amicos sibi adjuvandos videri* præfatus.

XLVIII. Sub ea tempora Romæ Ti. Corun-
 canius primus ex plebe pontifex maximus factus
 est. Censores is quoque annus habuit, quòd
 munia magistratûs ejus, altero censore mortuo,
 altero abdicante, peragi anno superiore non po-
 tuerant. M'. Valerius M. F. M. N. Maximus
 Messalla, P. Sempronius P. F. P. N. Sophus
 lustrum septimum atque tricesimum condide-
 runt. eo censa sunt capita civium ducenta nona-
 ginta septem millia, septingenta nonaginta se-
 ptem. Tristis hæc & severa censura fuit. in se-
 natu recensendo, tredecim moti. juvenes qua-
 dringenti ademptis equis publicis ærarii facti.
 hoc quidem C. Aurelii consulis querela effece-
 rat, coram censoribus arguentis, *quòd in Sicilia,
 quum necessitas postularet, ad opus jussi accedere,
 imperium detrectavissent.* Consul ne hac qui-
 dem spretæ disciplinæ ultione contentus, etiam
 apud Patres obtinuit, ne eis præterita æra pro-
 cederent. Neque minùs, ut illa fuerunt tem-
 pora, ob vigorem disciplinæ intentè custoditum,
 quàm ob res gestas decretum ei triumphum o-
 pinor, quem de Pœnis & Siculis A. D. Idus A-
 priles egit.

XLIX. Proximus deinde annus plus mina-
 rum, quàm eventuum habuit. nam ex magnis
 utrimque apparatibus, quum mutuo metu tene-
 rentur, æstas nullo majore negotio memoranda

transiit. L. Cæcilius L. F. C. N. Metellus, C. U. C.
 Furius C. F. C. N. Pacilus consules, legionibus ^{501.}
 in Siciliam deportatis, neque laceSSiverunt ipsi ^{A. C.}
 hostem magnopere, nec ab eo laceSSiti sunt, quan- ^{251.}
 quam novus Pœnorum imperator Asdrubal cum
 ducentis navibus, elephantis centum triginta, pe-
 ditumque & equitum millibus viginti recens ad-
 venisset. Ea res senatum denuo de classe paran-
 da consultare coëgit. quippe trahendo in lon-
 gum bello rempublicam exhauriri sumptibus;
 neque post M. Reguli cladem suis legionibus
 pristinum vigorem mansisse; &, ut terrâ pro-
 sperrimè res succederet, tamen prohiberi Siciliâ
 Pœnos non posse, donec imperium maris penes
 illos esset, haud obscurè videbant. Ergo rursus
 ad priora consilia revoluti, victoriæ spem in na-
 vibus habere, illasque summâ curâ reficere, aut
 ædificare coëperunt.

L. Interea quum L. Metello Panormi relicto, U. C.
 C. Furius ex Sicilia domum reversus comitia ^{502.}
 consularia habuisset, C. Atilius M. F. M. N. ^{A. C.}
 Regulus, L. Manlius A. F. P. N. Vulso, fa- ^{250.}
 cti: uterque iterum. His mandata classis in-
 struendæ conscribendorumque sociorum nava-
 lium cura. L. Metello prorogatum imperium, is-
 que proconsule bellum in Sicilia administrare
 jussus. Asdrubal alterum ex Romanis ducibus
 cum dimidia parte virium abivisse cernens, se-
 cumque reputans jam à longo tempore, quan-
 quam instructæ ex adverso acies essent, Roma-
 nos metu cunctatos fuisse, quum jam neque vo-
 ces suorum, qui segnitiam ejus increpabant, diu-
 tius ferre posset, omnibus cum copiis Lilybæo
 egressus, difficili per Selinuntiorum fines itinere,
 Panormitanum agrum attingit, ibique castra me-
 tatus est.

U. C. 502. LI. Fortè Panormi cum exercitu reliquo pro-
 A. C. 250. consul agebat, ut, æstate jam adultâ, fociis ad
 demetendas fruges condendasque præsidio esset.
 Hic audito hostium speculatores occultos Pa-
 normi degere, universos qui in urbe essent pro-
 cedere in concionem iussit. deinde præcipiens
 ut sese mutuò prehenderent rogando ignotiorem
 quemque, quis esset, aut cujus rei causâ Panormi
 ageret, exploratores deprehendit. ex quibus ubi
 didicit, quid apud hostes ageretur, animadverso
 plus temeritatis, quàm consilii in expeditione
 Pœnorum esse, quo magis ad ineptam fiduciam
 incautos proliceret, simulavit metum, & intra
 munimenta urbis se continuit. Ferocior ergo
 factus Asdrubal, promotis castris agrum Panor-
 mitanum vastat, urit, fruges corrumpit, ad i-
 psos usque urbis muros populationem profert.
 neque moveri hoc vel damno vel pudore pro-
 consul: ratus, si paululum sustinuisset, utrumvis
 in Pœnos cum ingenti fœnore derivatum iri.
 maximè verò ut flumen Orethum, quòd meri-
 diem versùs urbem præterlabitur, transirent ho-
 stes, expectabat. hoc enim si factum esset, præ-
 meditatam expeditamque victoriæ viam habere
 rebatur. Id ut assequeretur, quum rebus ceteris
 in speciem timidè administratis, tum propugna-
 tores in muris raros collocando, & animum suo-
 rum, & numerum ab hoste despici cupiebat.

LII. Hoc consilium, quum & prætor ho-
 stium audaciâ suâ, & improvîso casu fors juvis-
 set, ex sententia proconsulis cessit. Nec enim
 defuit Asdrubal tum copias pedestres, tum equi-
 tatum & elephantos omnes transducere, positus
 juxta muros oppidi castris, tanto cum contem-
 ptu confessæ, ut putabant, hostium formidinis,

ut neque vallo sibi, neque fossâ opus esse judi- U. C.
cantes, nullis defensa munimentis tentoria fige- 502.
rent. eò quum lixæ mercatoresque ingentem A. C.
annonam plurimumque vini convexissent, mer- 250.
cenarii Carthaginensium avidè hausto mero, cla-
moribus dissonis, tumultuque & strepitu, qualis
ebrietatem sequi solet, omnia complevere.

LIII. Tum verò tempestivum proconsuli vi-
sum, emissis expeditis hostes ad pugnam proli-
cere: processitque res ita feliciter, ut aliis aliis-
que subinde prorumpentibus, tandem totus As-
drubalis exercitus è castris educeretur. Ibi L.
Cæcilius proconsule partem velitum ante fossam
urbis disponit. his imperat, si quidem elephantum
propius sgressi essent, densa in eos tela conji-
ciant: si urgeantur ipsi, refugiant in fossas, at-
que rursus inde conentur: sordidos opifices &
forensem turbam comportare missilia jubet, &
extra muros projicere, ne copia horum velitibus
desit: sagittarios in muris locat: ipse cum co-
hortibus gravioris armaturæ intra portam, dex-
tro hostium cornu obversam, instructus paratus-
que consistit. Interea qui prælium commise-
rant, modò multitudine hostium pressi, servatis
ordinibus referebant pedem, modò recentibus
suorum auxiliis confirmati, quæ proconsul iden-
tidem submittebat laborantibus, pugnam sustine-
bant: quum rectores elephantorum æmulatione
incensi, quò ipsi potiùs quàm Asdrubal auctores
victoriæ fuisse viderentur, concitatis belluis pro-
turbant adversarios, & ad urbem se recipienti-
bus incautè instantes, ad ipsam usque fossam
progrediuntur.

LIV. Ibi verò, quum & à mœnibus sagitta-
rum nimbus rueret, & à recentibus qui ante

U. C. fossam steterant, hastæ velitares confertim jace-
 502. rentur, confecti vulneribus elephanti sævire, con-
 A. C. versifque quò dolor & ira ferebat, incumbere suis,
 250. proterere obvios, perturbare & dissolvere ordi-
 nes armatorum cœpere. quo animadverso pro-
 consul *hoc illud esse tempus provisæ diu victoriæ*
 clamitans, apertâ portâ prorumpit. neque diffi-
 cile certamen instructis & compositis adversus
 trepidantes & turbatos fuit. magna cædes pu-
 gnantium, magna fugientium facta, casu quo-
 dam, qui præsidium afflictis afferre debuerat,
 ultro calamitatem augente. Quippe sub idem
 illud tempus Punica classis comparuit. ad quam,
 veluti salutis unicam spem, quum trepida mul-
 tudo metuque cæca promiscuè rueret, multi
 invicem, aut ab elephantis conculcati sunt; alii
 à persequentibus interempti: magnus etiam nu-
 merus inter natandum, aut dum naves tumultu-
 osè conscenduntur, excussus, in mari periit.

LV. Neque vel ad ea tempora, vel deinceps
 ulla populo Romano inter tot res prosperas vi-
 ctoria clarior cessit: quâ & ad priorem fiduciam
 erecti sunt animi, & tantus hosti metus incussus,
 ut non modò spem in posterum pedestris mili-
 tiæ, quamdiu id bellum fuit, sed etiam cogita-
 tionem deponeret. Viginti millia Carthaginien-
 sium eo prælio cæsa referuntur: elephanti sex
 & viginti statim, ceteri postea omnes capti. Pro-
 consul enim efferatas palantesque belluas ab i-
 gnaris haud faciliè adduci posse cogitans, præ-
 eonis voce incolumitatem & libertatem captivis
 promiserat, quorum operâ comprehensi elephanti
 esse viderentur. ita primùm captis mansuetiori-
 bus sibi que notis, ceteros horum ope haud diffi-
 culter adduxerunt. L. Metellus omnes Romani

misit, haud indigno quod memoretur invento U. C.
per fretum transportatos. 502.

LVI. Quòd enim naves ad eam rem idoneas A. C.
nullas habebat, doliis coactis multis vinctisque, 250.
ita ut inter bina quæque dolia tignum unum
immissum, neque collidi inter sese, neque di-
velli sineret, rates compactæ sunt, quæ deinde
tabulato constrictæ, materiâ terræque ingestâ, &
lateribus undique præseptis in stabuli formam,
ingressas intrepidè belluas, sine sensu navigatio-
nis, cujus valde impatientes sunt, in Rhegino
litore exposuerunt. Asdrubal ex clade Lily-
bæum evasit, sed Carthagine damnatus absens,
quumque rediisset comprehensus & supplicio af-
fectus est. Interea Pœni cæsos exercitus suos,
abactos elephantos, totam Siciliam præter Lily-
bæum & Drepanum amissam, Romanosque ite-
rum classe confectâ, mari terræque validos esse
reputantes, ad pacis consilia se retulerunt: gra-
tanter accepturi si lenioribus paulo conditionibus
transigi posset.

LVII. Quæ res quum eos M. Reguli legum-
que pacis ab ipso quondam dictarum admonuif-
set, in eam cogitationem venerunt, ut per illum
ipsum maximè crederent, vel pacem, vel quod
secundùm pacem gratissimum erant habituri,
permutationem captivorum impetrari posse. Ne-
que dubitabant quin promptissimam operam in
eo negotio vel suâ causâ navaturus esset. *Quem
enim tantâ duritie animi cogitari posse, quin exi-
re miseras carceris, revivere carissima pignora,
frui libertate, patriâ, dignitate, honoribus cu-
piat? Esse M. Regulo uxorem Romæ, esse libe-
ros. propinquos ejus affinesque in senatu & ma-
gistratibus, fratrem etiam patruelem consulari*

- U. C. *imperio agere: ipsum senatui populoque Romano*
 502. *Et ob res prosperas carissimum, Et ob adversas*
 A. C. *miserabilem esse. sive se amaret, sive à suis ama-*
 250. *retur, neminem neque agendæ causæ diligentio-*
rem patronum, neque impetrandæ gratiosiore
fore. Non abnuìt ille, nullâ spe aut cupiditate
suæ utilitatis, ut postea apparuit, sed ut senatum
ad publica tuenda commoda præfens auctor effi-
caciùs permoveret.

LVIII. Ita Carthaginensium legatis additus quum ad urbem venisset, ingredi, quamvis rogatus à Romanis, noluit: *hostium legatis ex disciplina patria senatum extra urbem dari causatus. Coactis ergo Patribus inter legatos Carthaginensium verba fecit. Se quoque, ut qui jure belli servus Pænorum esset, mandata dominorum attulisse, maximè quidem bellum uti finiretur conditionibus quibus utrique populo visum esset; sin verò, ut saltem captivorum esset permutatio. Digressos mox legatos & ipse sequutus est, neque deliberationi senatûs hoc ipsum instanter petentis priùs interesse voluit, quàm Carthaginenses assentirentur. tum assedit tacitus, donec rogatus sententiam: Patres, inquit, Conscripti, ego tamen Romanus sum: Et corpus quidem, ut fortuna voluit, penes hostes est; animus fortunæ non subiectus, qui fuit, manet. quare huic potiùs obsequutus, quem meum esse reor, quàm corpori, quod alienum est, neque captivos permutandi, neque ineundæ pacis auctor sum. Bello manente captivos reddi, prorsus est inutile. nam illi pro me uno duces multos, pro sene adolescentes reputant, in quibus esse novi quos non spernatis. finiri verò bellum, nisi luculentissimis conditionibus, aut universâ victoriâ, quum indignum esset sa-*

piantiâ vestrâ, tum rei Romanæ damnosissimum. U. C.

LIX. Scio vobis etiam in gerendo bello diffi- 502.
cilia multa accidere. neque enim res magnæ citra A. C.
magnum laborem magnosque sumptus confieri pos- 250.
sunt. sed si Carthaginiensium fortunam contule-
ritis, omnia quæ momentum ad victoriam faciunt,
penes vos meliora sunt. Magnâ pugnâ superatî
sumus semel, sive culpa ista mea, sive fortuna
fuit. sed exercitus eorum toties cecidimus: &
animos meâ clade rursus erectos victoria Panor-
mitana infra priorem desperationem dejecit affli-
xitque. Siciliam exceptâ unâ alterâque urbe a-
miserunt. in ceteris insulis res ipsorum malæ
sunt. Classem habetis, cui Punica non optet oc-
currere: hac quoque parte belli perpetuò supe-
riores. neque accepta tempestatibus damna tan-
tum vobis virium detraxerunt, quantum adjece-
runt cautionis. Pecuniæ fortassis par utrobique
inopia. sed obsequentiores tamen vobis Itali, quàm
Afri Pœnis: quos quum amassent nunquam, nu-
per etiam impensius odisse didicerunt. Qui enim
nullâdum tam atroci injuriâ læsi certatim ad me
defecerunt, eos post vastatam à prioribus dominis
regionem, abacta armenta, extortas pecunias, in-
terfectos principes, quid aliud expectare credi-
tis, quàm ut novus exercitus hinc in Africam ve-
niat?

LX. Quòd verò delectus vobis facilis & co-
piosus est, miles bonus, concors, linguâ, moribus,
sacris, civitate, cognatione junctus, id tantum
esse reor, ut hac unâ re ancipitem facere possitis
Carthaginiensibus totius belli victoriam, si ceteris
omnibus vinceremini. Quid enim adversus ejus-
modi copias momenti sit in mercenaria manu? Et
tamen, si quod erat, suâ crudelitate jam abole-

U. C. *verunt Pœni, sibi que non minùs difficilem esse.*
 502. *cerunt peregrini militis conducendirationem, quàm*
 A. C. *conducti custodiam. Xanthippus, cui fortè Car-*
 250. *thago debet quidquid ab eo tempore potuit amit-*
tere, tam ingratè perfidè que tractatus, documen-
to erit aliis, ne temere locent operam ei populo,
qui maxima merita non nisi maximis injuriis no-
vit remunerari. vulgus etiam barbarorum, stoli-
dum & venale genus, nihilominus absterrebit in sui
generis homines sæpius exercita sævitia, quum
modò carnificum aut commilitonum manu perem-
pti, modò in desertis insulis expositi, pro stipendiis
emeritis, ne simplicem quidem mortem, & huma-
ni moris supplicia pertulerunt. Habetis P. C.
rationes meæ sententiæ, quâ neque pacem Car-
thaginensibus dandam, neque commutationem ca-
ptivorum recipiundam censeo.

LXI. Non displicebat consilium senatui, si auctore salvo accipi posset. sed hujus eo magis miserebantur, quo ipse, ut reipublicæ consulere-
 retur, magis se neglexerat : apparebatque huc inclinari, ut qualibet conditione vir animi tam generosi patriæ redderetur. jamque voces ja-
 ctabantur dicentium, postquam ad suos postlimi-
 nio revertisset, suo jam jure manere in civitate, aut retineri posse. Pontifex etiam maximus af-
 firmabat, si remansisset in civitate, citra perju-
 rium facturum videri. quum ille spiritu vultu-
 que quem etiam iste senatus stupefceret, *Quin,*
 ait, *dubitationem istam semel tollitis, Romani, se-*
quiminique sententiam meam, & audetis me con-
temperare ? Frustra tenditis obtinere, quod neque
jucundum vobis, neque utile patriæ, neque mihi
honestum sit futurum. Fortasse, dum nova res
esset, alacres, & gratantes vobiscum me versari

videretis. sed simul atque primi istius gaudii bre- V. C.
vis impetus evanisset, odiosiore me vobis redde- 502.
ret reditûs mei turpitude, quàm absentia mea de- A. C.
siderandum effecisset. 250.

LXII. Mibi quidem certum est in ea civitate non degere, ubi post servitutem Africanam civis honesti dignitatem tueri non potero. Et, si maximè vellem, probiberet fides, probiberet jurisjurandi sacer horror, numinumque veneratio, quorum invocationem, Et reditûs mei ad Pænos pignus feci, Et, si pejerem, pænæ non à me tantum, sed etiam à vobis populoque Romano repetendæ vindicem timeo. Sunt enim profectò aliquid dii, neque perjuriis, aut contemptu hominum impune violantur. Si quis verò posse me religione exsolvi autumat; esse prodita libris auguralibus hujusmodi piacula; cærimoniis Et victimis perfidiam ac perjurium rite procurari: eum ego meminisse velim, majorem esse majestatem numinum, quàm ut pejerando læsa quibuslibet hominum inventis placetur; neque rationi consentaneum, ut maculæ peccatis hominum contrariæ, pecorum boumve sanguine ablui credantur.

LXIII. Ad me quod attinet, scio mibi Carthagine paratos esse cruciatus magnos, exquisita tormenta. Sed his omnibus tristius esse puto fidem fallere. Hoc enim mibi profectò noceret: illa magis ad ea quæ circa M. Atilium sunt, quàm ad ipsum referuntur. Nolite calamitosum existimare quisquis ferre calamitatem potest. Servitutem, contemptum, dolorem, inediam, vigiliis, quum mala nunquam putaverim, post tanti temporis assuetudinem etiam molesta credere desii. Tolerabilia enim esse, tolerando didici. quidd si supra quàm ab homine ferri possint, intendantur,

U. C. non ab illa tantum, sed ab omni miseria me cita
 502. mors liberabit. Nihil igitur timendum esse video
 A. C. mortem non timenti. quam etiam occupare licet:
 350. & fecissem, nisi viri esset, vincere potius dolo-
 rem, quam effugere. Sed hæc pauca & confusa
 ideo dixi, ut vos neque dimoveri me posse à sen-
 tentia sciretis; neque vicem meam velut hominis
 infelicitis & calamitosi misereremini. mihi verò mei
 consilii tota ratio facilis & constans est. nam ut
 Carthaginem revertar, id mihi debet esse curæ:
 quid passurus ibi sim, erit diis. Aiunt etiam,
 quo efficacius moveret dubitantes, confirmasse,
 priusquam Carthagine dimissus esset, sibi venenum
 Punicâ fraude datum, quod lentâ peste spiritus
 vitales exedens, factâ permutatione restitutum suis
 consumeret.

LXIV. Horribilem verò in hoc viro virtutis
 constantiam! qui, dum ab honesto non discede-
 ret, contumelias, cruciatus, mortem, quidquid
 denique abominantur homines, majori prope
 contentione sequutus est, quam alii vitaverant:
 utili mortalibus documento, eas tantum animas
 quibusvis terroribus pares, honestique propositi
 ad extremum tenaces esse, quæ nobilitatis suæ
 sensum habent, seque non ad hanc modò vitam
 natas esse meminerunt. nec enim acerbitates tan-
 tas M. Regulus spontè pertulisset, nisi aut pul-
 chris factis ingentia post mortem fore præmia,
 aut sceleratis ingentes pœnas credidisset. Igitur
 in sententiam M. Reguli factò senatusconsulto,
 quum mœstos & iratos dominos ipse vultu sem-
 per eodem sequeretur, repulsæque dolorem ap-
 pareret in suasorem ejus crudeliter vindicatum
 iri, moti quidam sunt, ut vel nolentem retineri
 juberent. uxore præterea Reguli Marciâ, com-

munibusque liberis, omnia fletu planctuque com-
 plentibus, dixerunt consules, *neque manentem de-*
dituros esse; neque discedentem moraturos.

U. C.
 302.
 A. C.
 250.

LXV. Sic ille recusato etiam conjugis collo-
 quio, parvorumque filiorum complexu osculis-
 que vitatis, Carthaginem revectus, atrocissimis
 suppliciis vexatum corpus exiit. Palpebris enim
 resectis aliquamdiu in loco planè tenebricoso ha-
 buerunt: deinde quum sol esset ardentissimus,
 repentè eductum intueri cœlum coëgerunt. po-
 stremò coniectum in arcam ligneam, quam ad
 solem obverterant, clavis introrsum versis hor-
 rentem, atque ita angustam, ut erectus perpe-
 tuò manere cogeretur, dum fessum corpus, quo-
 cumque inclinaret, ferreis stimulis confoditur,
 cruciati & vigiliis interemerunt. Hic M. Atilii
 Reguli fuit exitus, ipsâ quoque vitâ, licet ma-
 ximam per gloriam diu actâ, clarior & illustrior.
 Fuit vir moribus integerrimis, animo infractus,
 consilio non spernendus: in quo nihil accusare
 neque sua, neque sequentia tempora potuerunt,
 nisi quòd fortunam secundam infirmius tulisse
 visus est, repudiatisque Pœnorum precibus causa
 fuisse, cur multis deinde annis bellum maneret,
 ingenti cum civitatis utriusque detrimento. Ce-
 terùm M. Regulus peccatum istud aliis virtuti-
 bus, sed maximè mortis admirabili constantiâ
 delevit, calamitate sic perlatâ fortunatior, quàm
 si evitare imminentem potuisset.

LXVI. Audito sine Reguli, & barbarâ Pœ-
 norum feritate, senatus nobilissimos captivorum
 Marciae liberisque dedit. quos illi conclusos
 in armario muricibus præfixo, pari ac Regulus
 interierat supplicio excruciare constituerunt, ali-
 mentis etiam per dies continuos quinque non

U. C. non ab illa tantum, sed ab omni miseria me cita
 502. mors liberabit. Nihil igitur timendum esse video
 A. C. mortem non timent. quam etiam occupare licet :
 350. & fecissem, nisi viri esset, vincere potius dolo-
 rem, quam effugere. Sed hæc pauca & confusa
 ideo dixi, ut vos neque dimoveri me posse à sen-
 tentia sciretis; neque vicem meam velut hominis
 infelicitis & calamitosi misereremini. mihi verò mei
 consilii tota ratio facilis & constans est. nam ut
 Carthaginem revertar, id mihi debet esse curæ :
 quid passurus ibi sim, erit diis. Aiunt etiam,
 quo efficacius moveret dubitantes, confirmasse,
 priusquam Carthagine dimissus esset, sibi venenum
 Punicâ fraude datum, quod lentâ peste spiritus
 vitales exedens, factâ permutatione restitutum suis
 consumeret.

LXIV. Horribilem verò in hoc viro virtutis
 constantiam! qui, dum ab honesto non discede-
 ret, contumelias, cruciatus, mortem, quidquid
 denique abominantur homines, majori prope
 contentione sequutus est, quam alii vitaverant :
 utili mortalibus documento, eas tantum animas
 quibusvis terroribus pares, honestique propositi
 ad extremum tenaces esse, quæ nobilitatis suæ
 sensum habent, sequæ non ad hanc modò vitam
 natas esse meminerunt. nec enim acerbitates tan-
 tas M. Regulus spontè pertulisset, nisi aut pul-
 chris factis ingentia post mortem fore præmia,
 aut sceleratis ingentes pœnas credidisset. Igitur
 in sententiam M. Reguli facto senatusconsulto,
 quum mœstos & iratos dominos ipse vultu sem-
 per eodem sequeretur, repulsæque dolorem ap-
 pareret in suasorem ejus crudeliter vindicatum
 iri, moti quidam sunt, ut vel nolentem retineri
 juberent. uxore præterea Reguli Marciâ, com-

munibusque liberis, omnia fletu planctuque com- U. C.
plentibus, dixere consules, *neque manentem de-* 502.
dituros esse; neque discedentem moraturos. A. C.
250.

LXV. Sic ille recusato etiam conjugis collo-
quio, parvorumque filiorum complexu osculif-
que vitatis, Carthaginem reiectus, atrocissimis
suppliciiis vexatum corpus exiit. Palpebris enim
resectis aliquamdiu in loco planè tenebricoso ha-
buerunt: deinde quum sol esset ardentissimus,
repentè eductum intueri cœlum coëgerunt. po-
stremò coniectum in arcam ligneam, quam ad
solem obverterant, clavis introrsum versis hor-
rentem, atque ita angustam, ut erectus perpe-
tuò manere cogeretur, dum fessum corpus, quo-
cumque inclinaret, ferreis stimulis confoditur,
cruciatu & vigiliis interemerunt. Hic M. Atilii
Reguli fuit exitus, ipsâ quoque vitâ, licet ma-
ximam per gloriam diu actâ, clarior & illustrior.
Fuit vir moribus integerrimis, animo infractus,
consilio non spernendus: in quo nihil accusare
neque sua, neque sequentia tempora potuerunt,
nisi quòd fortunam secundam infirmius tulisse
visus est, repudiatisque Pœnorum precibus causa
fuisse, cur multis deinde annis bellum maneret,
ingenti cum civitatis utriusque detrimento. Ce-
terùm M. Regulus peccatum istud aliis virtuti-
bus, sed maximè mortis admirabili constantiâ
delevit, calamitate sic perlatâ fortunatior, quàm
si evitare imminentem potuisset.

LXVI. Audito sine Reguli, & barbarâ Pœ-
norum feritate, senatus nobilissimos captivorum
Marciae liberisque dedit. quos illi conclusos
in armario muricibus præfixo, pari ac Regulus
interierat supplicio excruciare constituerunt, ali-
mentis etiam per dies continuos quinque non

U. C. præbitis. intra quod tempus Bostar Pœnus mœ-
 502. rore fameque extabuit. Amilcar verò firmior,
 A. C. etiam alios quinque dies cum cadavere Bostaris
 250. inclusus, ciboque tantum ad vitam cum miseria
 prorogandam dato duravit: donec cognito quid
 fieret, magistratum imperio sævitia coercita est,
 injunctumque ut Bostaris cineribus in patriam
 remissis reliqui captivorum mitius haberentur.
 morum utriusque civitatis memorabili discrimi-
 ne: quum altera nec iniquè læsa, nec impune
 læsura, virtutem, quam venerari debuerat, di-
 ris suppliciis exstingeret: altera justissimæ vin-
 dictæ poneret modum, non quem poscebat irri-
 tatus dolor, sed quem reverentia humanitatis, &
 decora claris imperiis moderatio commendabat.

SUPPLEM. L. XIX.

I. **P**rofectis ab urbe Carthaginensium lega-
 tis, consules senatusconsulto exercitum
 in Siciliam deportare jussi, cupidè paruerunt, &
 irâ in hostes accensi ob M. Regulum, & æmu-
 latione speque ex L. Metelli proconsule victoria.
 Nec enim confecti negotii magnitudinem damno
 tantum Carthaginensis populi metiebantur, quod
 amisso exercitu tantoque numero elephantorum
 ad reliqua belli factus esset infirmior, sed haud
 minus eo, quod prosperâ cum belluis pugnâ Ro-
 mani milites animum ex priore formidine rece-
 perant: spesque inceserat finiri bellum posse, ni
 occasione defuissent. Igitur classe navium du-
 centarum coactâ consules ambo cum legionibus
 quatuor Panormum appulerunt: assumptisque
 reliquis ibi copiis navibusque, præter eas quæ

custodiæ locorum necessariæ videbantur, cum U. C. rostratis ducentis quadraginta, cercuris verò (sic ^{502.} vocant navium quoddam breviorum genus) se- ^{A. C.} xaginta, & aliis cujusque modi navigiis plurimis, ^{250.} Lilybæum veniunt: ibique consilio habito ag-
gredi urbem constituunt. Hæc est illa Lilybæ-
tani oppidi nobilis obsidio, quæ per solidum de-
cennium, ab ejus belli anno quarto decimo tra-
cta, non expugnatione urbis, aut deditione ab
obsessis factâ, sed universi belli eventu finem ac-
cepit. Quum enim Pœni Romanique intellige-
rent quantum in ea urbe momentum utrisque
foret, vel ad Africæ præsidium, vel ad impe-
rium Siciliæ, summis utrimque viribus & oppu-
gnata, & defensa est.

II. Urbem deinde Romanam ex mœrore
quem M. Reguli casus attulerat, refecit L. Me-
telli triumphus: non visu modò & memoriâ re-
rum prosperrimarum, sed etiam adversùs inhu-
manam gentem vindictæ dulcedine. Triumphavit
de Pœnis proconsule A. D. VII. Idus Se-
ptembres. ducti sunt ante currum duces hostium
tredecim, & ingens elephantorum agmen, vi-
ginti supra centum: sunt & qui plures numerent.
Hi deinde producti sunt, quum ludi fierent, &
hastis præpilatis per totum circum ab operis acti,
quò contemnere disceret belluas populus, quas
vehementissimè timuerat. interfectos esse jaculis
Verrius Flaccus auctor est, quum neque uti iis
placuisset; neque donari regibus tantam acces-
sionem virium, ex usu reipublicæ videretur. Eo-
dem anno magna vilitas annonæ Romæ fuit. as-
sibus singulis farris modios fuisse, itemque vini
congiOS, ficique siccæ pondo triginta, olei pon-
do decem, carnis pondo duodecim traditur:

U. C. quum plus ubivis earum rerum esset, quàm pec-
 502. cuniæ, cujus inter belli tam diuturni sumptus
 A. C. magna jam penuria esse cœperat.

250.

III. Dum hæc Romæ geruntur, in Sicilia Lilybæum summis viribus oppugnabant consules: neque minore pertinaciâ animorum ab inclusis resistebatur. Prima vis admota est turri, quæ præ aliis longissimè versùs Libycum mare procurrebat. hac dejectâ, ad proximam quamque promota sunt opera, donec sex omnino turrez procubuerunt. tum ad ceteras quatiendas fossæ compleri cœptæ, ut machinæ transduci ad-moverique possent. Quanquam magnus erat labor, quippe latitudo fossæ sexaginta cubitos, altitudo quadraginta æquabat, tamen impigre cœptus promotusque est. Contra hæc Carthaginienses interiùs apertâ fossâ, egestam humum amoliebantur. sed quum multitudine materiem apportantium nihilominus agger cresceret, fossæque complanarentur, relicto isto consilio murum alium interiorem exstruxerunt: indefesso ad omnia Himilcone, qui præter urbanam multitudinem, mercenariorum decem millibus instructus, vim omnem dolumque hostium sagacitate, vigilantia, constantiaque eludebat.

IV. Ille nihil neque remissum apud suos, neque tutum apud hostes patiebatur: operibus opera, cuniculis cuniculos, armis arma opponebat. inter hæc sæpe eruptionibus pugnatum, adeo nonnunquam ferociter, ut haud pauciores quàm justâ pugnâ cadere solent, tumultuariis istis certaminibus, desiderarentur. Inter quæ, Romanis muros suffodientibus, quò subrutis fundamentis conciderent, Himilco ex adverso cuniculos agi jussit, ubi Romanos terram egerere

animadverterat. His deinde protinus apertis ar- U. C.
 matos immisit, qui nudos & operi intentos su- 502.
 bitò aggressi, multos interemerunt; neque pau- A. C.
 ciores, dum opem suis laturo ad muros accu- 250.
 runt, sarmentis in fossam coniectis, deinde in-
 censis, concremarunt.

V. Gliscebant tamen in animis obsessorum pa-
 vor atque consternatio. quâ abusi duces quidam
 mercenariorum, stipendia sibi non ex fide soluta
 prætexentes, de prodenda Romanis urbe consi-
 lia iniverunt; minimè dubitantes, quin suos
 quisque milites facilè illecturus esset ad probanda
 quæ agerentur. itaque nocte quadam clam ex
 oppido ad castra Romanorum elapsi, statum ur-
 bis obsessæ, & quid ipsi pararent, exposuerunt.
 Agebat tum inter mercenarios qui Lilybæi erant
 Alexon quidam, Achæus genere, vir neque mi-
 litarium artium rudis, & eximius fide. is ani-
 madverso proditorum consilio, rem ad Himil-
 conem continuò defert. Himilco, ut in magno
 & instanti metu nihil cunctatus, duces mercena-
 riorum, quot eorum adhuc Lilybæi erant, con-
 vocat: quid à quibus tentetur exponit, eosque
 graviter inculcat: hortatur præsentis, *ne temeri-*
tatis & perfidiæ alienæ participes esse velint. in
fide perseverantibus integra apud Carthaginien-
ses omnia, stipendium certum, præmia magna fo-
re: proditoris infami crimine se commaculantes,
& diis & hominibus adversis acturos esse. Simul
 pecuniæ quantum cogere istam inter trepidatio-
 nem potuerat, dividit: de gregariorum stipen-
 diis, ut quàm maturrimè solvantur, sibi curæ fu-
 turum esse spondet.

VI. Magna vis orationis est in tempore ad-
 hibetæ, præsertim si gravitate morum fides ser-

U. C. 502. moni concilietur. assensu certè sunt universi, o-
 A. C. 250. peramque suam ad continendos in officio milites
 alacriter obtulerunt. Himilco laudatos & am-
 pliiori spe incensos ire confestim ad suos quem-
 que jubet, operamque dare, ut in fide atque
 potestate sint. mittit unà Annibalem, filium e-
 jus Annibalis qui in Sardinia perierat, & A-
 chæum Alexonem: illum ad Gallos, quibus ex
 veteri commilitio notus & acceptus erat; Ale-
 xonem ad ceteros varii generis mercenarios,
 omnibus ex æquo carum gratumque. hi fidem
 suam interponentes, rata fore quæ Himilco pro-
 misisset, negotium adeo ex sententia perfecere,
 ut paulo post reverbos ad mœnia proditores non
 modò averfarentur omnes, sed etiam conviciis
 telisque ultro arcerent. Et hi quidem ad con-
 sules re infectâ regressi, muneribus tamen qui-
 busdam & agris in Sicilia donati sunt. Ceterum
 Pœnorum res improviso malo prope desperatio-
 nem adductas eo tempore fides Alexonis susten-
 tavit: qui priùs servatis itidem Agrigentinis,
 quibus simili quodam scelere mercenarii Syracu-
 sanorum insidiati fuerant, jure suo memoriam
 laudemque in historia meruit.

VII. Creverunt deinde obsessis animi adven-
 tu novorum auxiliorum. Carthaginienses enim,
 licet ignari omnium quæ Lilybæi gesta essent,
 res non segnibus consiliis indigere judicabant.
 igitur Adherbali rei maritimæ præfecto nego-
 tium dederant, ut classè comparatâ militem, an-
 nonam, & pecuniam Lilybæum introduceret.
 Ab hoc missus Amilcaris filius Annibal, ab Æ-
 gusis, quas vocant, insulis, ventum opportu-
 num nactus, rectâ fronte Lilybætanum portum
 petit, instructos in navibus habens milites, & si

quis obsisteret vi perrupturus. Jam ab obsidio- U. C.
 nis principio portûs aditum obstruxerant Roma- 502.
 ni, demissis in fundum maris cercuris quindecim, quos ad hunc usum lapidibus oneraverant. A. C.
 250.
 igitur partim hostis celeritate deprehensi, partim metuentes, ne ventorum vi convulsi & ipsi in portum & intuta navigantibus loca raperentur, advenientibus hostibus occurrere neglexerunt. Et Annibal portum tutò tenuit, copiisque (decem erant millia militum) expositis, magna cum lætitia Lilybætanorum, in urbem acceptus est.

VIII. Romani quum ingressum hostium impedire non potuissent, de cetero consultabant, quemadmodum opera sua tutarentur, quæ tantâ multitudine novorum militum receptâ Himilconem profectò oppugnaturum esse videbant. Neque fefellit eos opinio. Pœnus enim aliorum recentibus viribus, aliorum refectis adventu sociorum animis usus, veteres novasque copias in concionem vocat: spe victoriæ ac præmiorum ad faciendam eruptionem impellit: dispositisque ut res poscebat manipulis, sub primam lucem opera Romanorum pluribus locis aggreditur. Erant & apud hos provisâ cuncta, quâque plurimum periculi metuebatur, firmæ stationes oppositæ. cum his itaque confestim acce certamen contrahitur. cadunt utrimque multi, quum & magnâ animorum contentione, & numero pugnantium non contemnendo res gereretur, haud paucioribus viginti millibus urbe egressis, & majore aliquanto multitudine obsidentium. Quippe consules, contractis ex amica Sicilia auxiliis, plusquàm centum millia hominum effecerant: ex quibus, ad expediendos commeatus aliasque necessitates dimissis ceteris, ad obsidionem urbis millia ferme sexaginta adducta.

U. C. IX. Sed quum ex omni parte vehementer
 502. dimicaretur, maxima circa machinas erat con-
 A. C. tentio: quas alii ut corrumperent, alii ut defen-
 250. derent, non magis suæ quàm hostis vitæ parce-
 bant. Jacebat ingens agmen occisorum in ea
 statione, quam tuendam ab initio ceperant. au-
 gebat clamorem præliantium & terrificam dis-
 criminis faciem aliâ turba, quæ facibus tædisque
 armata, per pericula, per cædes suas alienasque
 ad incendenda opera ruebat: propiusque factum
 est nihil, quàm ut pervicaciæ hostium miles Ro-
 manus cederet, machinæque defendi nequirent.
 Sed Himilco multos suorum occumbere cer-
 nens, Romanos autem de ardore propugnandi
 nihil remittere, signum receptui dedit, pugnâ-
 que prior excessit. neque Romani institerunt,
 contenti servatis operibus, quæ propemodum
 pro amissis jam habuerant.

X. Proximâ nocte Annibal, clam hostibus,
 dum fessi ex prælio ejus abitum observare negli-
 gunt, navibus quibuscum venerat, Drepanum
 ad Adherbalem vectus est: abductis unâ equiti-
 bus, quos in locis impeditis ad nullam rem ob-
 sessis utiles, alibi bonam operam navare posse
 rectè judicaverat. Hi enim à Drepano sæpe
 excurrentes, intuta faciebant itinera, rerumque
 necessariarum subvectionem difficilem, multos-
 que pabulatorum longiùs à castris vagantium ex-
 cipiebant, sociosque Romanorum omni cladum
 genere vexantes, consulum rationes non medio-
 critè conturbabant. Neque mari tutas iis res
 Adherbal esse patiebatur, qui modò Siculis, mo-
 dò Italicis litoribus improvisus incidens, nihil
 quo nocere Romanis posset inausum intentatum-
 que relinquebat. Ita factum, ut magnâ in ca-

stris natâ inopiâ (nec enim præter carnes pecu-^{U. C.}
 dum quidquam ferme cibi supererat) magna ^{502.}
 pars fame, plures etiam morbis, ut solet, obor-^{A. C.}
 tis morerentur. Hunc ad modum quum aliquot ^{250.}
 hominum millia desiderata essent, alterum ex
 consulibus ad comitia Romam discedere, suas-
 que legiones deportare placuit, quò remanenti-
 bus in obsidione expeditior annonæ ratio foret.

XI. Iterum deinde majori conatu terrâ lapi-
 dibusque aggestis, aditum portûs sepire aggressi
 sunt, validis trabibus decussatim compactis ag-
 gerem communientes, quæ ferreis ancoris re-
 vinctæ, totius operis compagem firmiore nexu
 continerent. Sed propter maris altitudinem, ob
 quam inter descendendum convellebatur quid-
 quid injectum erat, ingens & inutilis labor fuit.
 nam oborto vehementiore ventorum flatu, un-
 disque intumescantibus, perfracta omnia ac di-
 repta sunt. Quum tamen ipsa operis fama clau-
 sum aliquandiu portum tenuisset, anxios ea res
 Pœnorum animos, vehementerque sollicitos ha-
 buit. neque enim ulla in promptu erat ratio,
 quâ cognoscere statum suorum possent, neque
 quisquam audebat operam suam ad inspiciundas
 Lilybætanorum res polliceri: donec Annibal
 quidam, cognomento Rhodius, vir ex illustribus,
 se ingressurum urbem, &, postquam omnia co-
 ram perlustrasset, ex fide renunciaturum reci-
 pit.

XII. Ei promisso gratia primò major apud
 Pœnos, quàm fides fuit. quippe præter moles
 in mari jactas, aditum portûs à Romanis navi-
 bus ad ancoras stantibus custodiri sciebant. Sed
 ille privatâ, quam habebat, adornatâ navi, ad
 insularum quæ Lilybæo præjacent unam, hinc

U. C. deinde, quum postridie ventum ferentem nactus
 502. esset, circa quartam horam diei, palam, inspe-
 A. C. ctantibus universis hostium copiis, hominisque
 250. fiduciam stupentibus, portum invectus est. At
 Romanus consul, ut regredientem interciperet,
 selectas ex omni numero naves decem per no-
 ctem instrui jubet: eas ab utroque latere portûs,
 quàm proximè ad ipsum ejus ostium constituit.
 Annibal celeritate navis suæ confusus clarâ luce
 procedit. exspectabant eum intenti paratique Ro-
 mani, simulque conatu quanto poterant, in eum
 ferebantur. Sed ille velocitate tantum vincebat,
 ut effugisse non contentus, ultro illuderet, mo-
 dò adnavigans, modò circumvectus, quasi ad
 pugnam hostes provocaret.

XIII. Hac audaciâ quum sæpius uteretur,
 multum rebus Punicis adjumenti contulit, quòd
 & obsessorum animi nunciis suorum mirificè re-
 creabantur, & quæ postulabat usus Carthagini
 maturè cognosci poterant: & contumeliosa i-
 stius hominis temeritas Romanos molestiâ & pu-
 dore vexabat. Juvabatur autem peritiâ maximè
 locorum, quòd in palustri illa cœnosaque eluvie,
 per quam Lilybæum aditur, certum fidumque
 navibus iter accuratè observaverat. quoties enim
 ab alto veniens in conspectu habere urbem cœ-
 perat, ita obvertebat navem, ut puppis Italiam
 respiceret, ex prora turris Lilybætana quæ mari
 imminebat, ita cerneretur, ut omnium Africam
 versùs sitarum turrium conspectum tegeret: quæ
 una tutissima est via pleno cursu portum petenti-
 bus nautis.

XIV. Jamque plures esse cœperant, qui au-
 daciâ & felicitate Annibalis incitati Lilybæum
 commearent: donec casu quodam quadriremis

celeritatis eximiæ comprehenderetur. Licet e- U. C.
 nim aliis partibus moles à Romanis jactas venti 502.
 ac undæ raptavissent, uno tamen loco, ubi mi- A. C.
 nùs profundum mare fuerat, constiterunt. ei 250.
 dorso impacta navis quum obhæsisset, capta à
 Romanis optimoque milite & remigio instructa,
 etiam Annibali exitium attulit. Quippe noctu
 fortè ingressus urbem, quum in reditu palam
 solvisset, quadrirememque istam ad omnes suæ
 navis motus similiter occurrentem videret, ani-
 madverso statim periculo fugere, &, quum hoc
 frustra esset, repugnare conatus, in validiorum
 potestatem venit. Romani hac quoque nave po-
 titi, parique modo ad observandum portûs adi-
 tum usi, ne quæ deinceps naves Lilybæum pe-
 netrare possent, facilè prohibuerunt. Acrior in-
 de vis obsidentium esse cœpit: adortique muni-
 menta Romani, quæ mari vicina erant, omne
 defensorum agmen ad tuenda loca quæ oppu-
 gnabantur pertraxere. Sic via facta reliquis co-
 piis, quæ ex diversa parte occasione huic insidia-
 bantur, ut murum exterioriorem caperent. quan-
 quam id frustra fuit. quippe dux Pœnus cum
 delectis sitorum tempestivè accurrens, multa
 cum cæde tenentes locum Romanos rejecit.

XV. Alia deinde major fortuna spem obsessis
 universæ victoriæ dedit. Fortè ventorum in-
 gens vis exorta fuerat, adeo veluti datâ operâ
 Romanorum incumbens machinis, ut & vineas
 quateret, & ipsas turres in capitibus earum stru-
 ctas convelleret. Non fefellit ea res oppidanos,
 deorumque munere oblatam sibi opportunitatem
 credidere, quâ toties frustra tentatis operibus
 ignem injicerent. itaque tripartito agmine erum-
 punt, faces, & quæ alendo igni paraverant, im-

U. C. mittunt. eratque per se facilis ad concipiendam
 502. flammam materia machinarum, quam diu antè
 A. C. cæsam sol & æstus arefecerant. Neque segniter
 250. ad opem ferendam concurrerant Romani. sed
 impar certamen erat, quum alii machinis jam
 incensis ad tela certiùs validiùsque conjicienda
 luce ignium & tempestatis impetu juvarentur:
 aliis haud minus ab his causis impeditenti pe-
 riculique, quàm ab hostili ferro esset. quippe
 flatus vehemens & Romanis prorsus adversus,
 fumum, favillam, flammam in ora oculosque ho-
 minum provolvebat, telaque ab hostibus missa
 majori violentiâ deferebat in obnoxios: quum
 interim Romanorum ictus incerti & invalidi,
 nec dirigi per caliginem possent, & vehementiâ
 reflantis venti frangerentur. Ita factum ut omnes
 Romanorum vineæ, petrariæ, arietes, & quid-
 quid operum vel agendis cuniculis, vel verbe-
 rando muro paratum fuerat, eodem incendio ab-
 sumerentur.

XVI. Tum verò spes omnis potiundi per
 vim Lilybæi excidit: desertaque obsidio foret,
 ni Hiero, magnâ iterum frumenti copiâ submissâ,
 uti maneretur evicisset. Ita omisso oppugnandi
 consilio, castrisque ex omni parte communis,
 tempori & casui rem permittere decreverunt.
 Obfessi quoque refectâ murorum parte quæ ce-
 ciderat, majores in posterum ad tolerandam ob-
 fidionem animos habuerunt. Hæc nequaquam
 lætis aut securis animis Romæ audita: neque
 tamen dubitabatur, quin bello accepta detrimen-
 ta bello farcienda essent: adeoque hæc sententia
 penitus infixâ mentibus fuit, ut quidam senator
 in ipsa curia occisus esse memoretur, quòd ver-
 ba de pace fecisset. Magni deinde apparatus

facti, inter quos remigum (nam hujus generis U. C. 502.
jactura ingens facta erat) millia decem ex novo A. C. 250.
delectu in Siciliam missa.

XVII. Consules jam erant P. Clodius Ap. U. C. 503.
F. C. N. Pulcher, L. Junius C. F. C. N. A. C. 249.
Pullus. Clodium illum nepotem Cæci fuisse, falsò à quibusdam traditum est. Is quum in Si-
ciliam venisset, accepto qui ad Lilybæum erat
exercitu, milites in concionem convocat, prio-
ris anni consules acriter reprehendit, *quòd per
ignaviam & delicias, obsessis quàm obsidentibus
similiores, tempus ad Lilybæum sine ullo profectu,
nec sine magna Romani nominis ignominia damno-
que trivissent.* Erat enim vir asper & acerbus,
& qui violentiâ ingenii, fastuque ob nobilitatem
suam, prolaberetur ad facta dictaque vix sanæ
mentis homini convenientia. idem in puniendo
sævus & immitis nullum delictum veniâ, levif-
simum quodque nimiâ severitate prosequabatur :
quum interim ipse in rebus maximis, non mise-
re tantum, sed etiam prorsus amenter impinge-
ret. Nam & consilium priorum ducum, quod
acerbè vituperaverat, imitatus est, ut ad portum
obstruendum moles in mare jaceret : &, quod
capitalioris amentię fuit, temere Drepanum ag-
gressus, non minùs suâ imprudentiâ, quàm Ad-
herbalis virtute florentissimam classem perdidit.

XVIII. Persuaserat sibi ceterisque hostem i-
gnarum supplementi quod Romana classis acce-
pisset, imparatum Drepani deprehendi posse.
nihil enim crediturum minùs, quàm audaciam
& vires Romanis esse ultro hostem mari lacef-
fendi. Sic delectis navibus optimis ducentis &
viginti, impositoque remige, & fortissimo quo-
que ex legionibus, nam ut ad certam prædam,

U. C. 503. A. C. 849. minimèque longum laborem (Drepanum enim Lilybæo abest millia passuum non amplius quindecim) certatim sese offerebant, circa tertiam vigiliam silentio solvit, cursu per noctem prospero, & hostes fallente. Lux orta, primis jam navibus à Drepano haud procul conspectis, ad miraculum insolitæ rei excivit Adherbalem: neque dubitare poterat, quin hostis adesset. duarum rerum erat proposita optio, ut aut confestim prælio congredieretur, aut aditu hosti concessio cingi se obsiderique sineret. quod postremum, quum haud minùs flagitii, quàm molestiæ discriminisque plenum videretur, averiatus, socios navales subitò in litore coëgit: mercenarios autem milites voce præconis in concionem advocatos brevi sed efficaci oratione monuit, quanta spes esset prælium promptè capefficientibus; quantus, si illud refugissent, ex obsidione metus. Alacriter succlamantibus omnibus, Adherbal collaudatos naves sine mora conscendere jubet, prætoriamque (hac ipse vehebatur) oculis & remigio sequi.

XIX. Hæc ubi præcepta dedit, primus ipse altum petit, sub ipsas portui impendentes petras egressus, quum eodem tempore ex adverso latere Romanæ naves portum intrarent. P. Claudius, non uti speraverat territo hoste præliumque detrectante, sed ad defensionem sui strenuè converso, perturbatus ipse, naves suas propere revocat, in aperto mari structurus aciem. Sed illæ nullo ordine, ut unaquæque præcurrerat, aliæ intra portum jam penetraverant, aliæ petebant aditum, quædam in ipsis faucibus versabantur. inde factum ut, dum magno nisu retrocedere omnes tendunt, aliæ in alias incurrentes

turbarent mutuò, remosque invicem deterge-
 rent : donec, ut potuerunt, evolutæ portuque
 egressæ, quoniam spatium temporis nullum su-
 pererat, continuò juxta litus ipsum in ordinem
 aciei adstitere. Ipse consul, qui priùs agmen
 coëgerat, tum converso cursu ante omnes eve-
 ctus sinistro classis suæ lateri se applicuit.

XX. At Pœnus interea lævum hostilis aciei
 cornu prætervectus, cum navibus rostratis quin-
 que, tot enim secum habebat, Romanis obver-
 tere frontem cœpit, altum patensque mare à
 tergo habens. simul alios suorum, ut quisque
 advenerat, adjungere se justo intervallo priori-
 bus navibus jubet : & postquam omnes eadem
 serie directæ sunt, servatis ordinibus in hostem
 movet. Jamque sublatum utrimque ex prætoriam
 pugnæ signum erat, quum omni ex parte acriter
 concurritur, pari primò spe, sed subinde melio-
 re Carthaginensium fortunâ. Quamquam enim
 numero navium vincebantur, armatis tantum
 nonaginta, longè tamen rebus aliis superiores e-
 rant. nam & navibus melioribus, & exercitatis-
 simo remige utebantur : locum autem pugnæ
 fortiti erant commodissimum, ut, quoties urge-
 rentur, liberum in mare receptum haberent, ve-
 locitate suâ ex facili vel elusuri hostem instantem,
 vel etiam, si longiùs prosequeretur, circumven-
 turi. Romanis contrà ad litus appressis in arcto
 omnia : non procurrare libero impetu, non in-
 hibere tutò poterant : sed, quoties urgente hoste
 retrocedebant, aut puppe in sabulo desidente hæ-
 rebant, aut impacti litoribus periclitabantur. Ita
 quum neque perrumpere hostium ordinem, &
 rursus à tergo invadere possent, ob tarditatem
 navium remigumque imperitiam ; neque ob an-

U. C.
 503.
 A. C.
 249.

U. C. 503. gustias locorum, intra quæ conclusi erant, laborantibus suis opem à puppi ferre, impune à Carthaginienſibus vexabantur.

249.

XXI. Ad has difficultates acceſſerat & alia deſperationis ex religione cauſa: irâque deorum ſe premi rebantur ob temeritatem conſulis, qui contra auſpicia pugnare ſuſtinuiſſet, ad neglectum religionum etiam contumeliâ additâ. Pullos enim, quoniam non paſcebantur, in mare præcipitari juſſerat, *ut biberent, quando eſſe nolent.* ea res, tanquam invitis iratiſque diis præliantes, ad omnia ſegniores timidioresque fecerat. Sed ipſi cladis auctori, quum cetera perdidisset, ad ſe conſervandum, nec ingenium, nec audacia defuit. Quippe quum naves ſuas paſſim deprimi capique videret, aſſumptis triginta quæ proxime conſtiterant, inter litus & hoſtilem claſſem elapſus eſt: &, quò tutior ad Lilybætanum exercitum receptus foret, (præternaviganda enim Pœnorum erant præſidia) naves in ſpeciem victricium ornari juſſit. Ita Pœnis victoriam penes conſulem fuiſſe, reliquasque naves ejus mox ſequuturas putantibus, non modò tutus ei reditus, ſed etiam hoſtibus terribilis Lilybæum fuit.

XXII. Relictas à conſule naves tres & nonaginta cepit hoſtis unâ cum propugnatoribus & remige, præter eos qui navibus magnâ vi in litus impactis, ejecerunt ſe in terram, fugeruntque. ſed & in ipſo prælio magnus navium numerus depreſſus eſt: nam plures ducentis Lilybæo P. Clodius advexerat. Tanta victoria minimo impendio Carthaginienſibus ſtetit. non modò navem, ſed ne hominem quidem ullum interiſſe, vulneratos oppidò paucos traditur: quum de Romana claſſe octo millia hominum caſa,

capta millia viginti referantur. Sub idem tem-^{U. C.}
 pus etiam à Panormo naves frumento onustas ^{503.}
 rapuere Pœni, Drepanumque avexere: & vicif-^{A. C.}
 sim ex agro Drepanitano commeatus Lilybæum ^{249.}
 importantes, omni genere bonorum obsessos lar-
 gè refecerunt. Neque hîc substitit ejus anni for-
 tuna, quin alio quoque magno incommodo ma-
 ctaret Romanos, nec possessione modò maris,
 sed etiam spe potiundi depelleret.

XXIII. Alter enim consul L. Junius cum
 onerariis multis, quibus annonam ad exercitum
 deferret, rostratisque sexaginta ex Italia profe-
 ctus, ubi Messanam appulit, obviam aliarum na-
 vium multitudinem habuit, quæ tum ab exer-
 citu, tum aliis Siciliæ partibus eò convenerant.
 His assumptis, & classe factâ navium longarum
 CXX. onerariarum prope DCCC. Syracusæ
 provehitur. Quò postquam venit, quæstoribus
 partem navium Lilybæum ducendam tradit:
 ipse subsistit Syracusis, exspectans eos qui Mes-
 sanâ proficiscentem consequi non potuerant, si-
 mul annonam cogens, quam ex locis mediter-
 raneis focii subvehebant. Interim Adherbal mis-
 sis Carthaginem navibus hominibusque captivis,
 fortunâ gloriâque ad res gerendas incitante, Car-
 thaloni, qui suas septuaginta naves cum totidem
 ferme onerariis ex Africa adduxerat, triginta
 alias addidit, misitque hominem ad naves Ro-
 manorum quæ in portu ad Lilybæum stabant
 abstrahendas, aut corrumpendas. Ille sub pri-
 mam lucem magno terrore invecus, quum aliis
 navium manus, aliis ignem injiceret, & in Ro-
 manos ad defensionem navium accurrentes præ-
 fectus urbis Himilco mercenarios eruptionem
 facere jussisset, magna in castris trepidatio fuit.

U. C. ad extremum Carthalo confractis non ita multis,
 503. abreptis quinque, Heracleam versùs cursum di-
 A. C. rexit.

249.

XXIV. Iis locis excubanti, ne quis Romanorum impune Lilybæum navigaret, nunciatur navium omnis generis classem haud pœnitendam adventare. Jam ille præfectos alios ad se pertrahendo naves bonas ad centum viginti effecerat. confusus igitur viribus, & superiore victoriâ, confestim egreditur portu, venientibusque occurrit. Juxta Geloum litus in conspectum classes venere. sed Romani quæstores impar certamen veriti, ad Phintiadem, quod in amicitia Romanorum erat oppidum, deflexerunt. Portus ad Phintiadem nullus est: tantùm procurentes in mare petræ stationem navibus haud usquequaque incommodam præbent. Hic exscensione factâ Romani hostium adventum instructi expectabant, catapultis atque ballistis ex oppido advectis, & pro litore ad tutelam navium dispositis.

XXV. Carthaginensibus initio consilium fuerat obsidendi hostem, quem putabant metu perculsum statim refugiturum in oppidum esse, navesque ad prædam relicturum. Sed ubi Romanis gnaviter se defendentibus, certamen periculi plenum experiebantur, prætereaque loco multa habenti incommoda parum fidebant, destiterunt; paucisque navibus ex earum numero quæ com meatum vehebant, abductis, ad Halycum fluvium, qui haud procul inde aberat, discesserunt, ibi dum faucios reficiunt, hostium abitum ex commodo suo observaturi. Alii scriptores, credo Philinum sequuti, haudquaquam levi damno defunctos esse Romanos volunt: sed primo sta-

tim aspectu hostium perculosos quæstos, dum U. C.
 Phintiadem cursu petunt, onerarias naves, alias- 503.
 que præter bellicas, deseruisse: in ipso verò præ- A. C.
 lio rotunda Romanorum navigia quinquaginta, 249.
 longas verò naves sexaginta depressas, tredecim
 ita percussas quassatasque, ut deinceps usui esse
 nequiverint.

XXVI. Non longo post tempore, Pœnis ad-
 huc stationem ad Halycum amnem habentibus,
 L. Junius consul, rebus quarum gratiâ Syracu-
 sis substiterat perfectis, præter Pachynum pro-
 montorium vela Lilybæum versùs faciens, à spe-
 culatoribus Carthalonis conspectus est. Carthalo,
 re nunciatâ, quantâ potest celeritate obviâ con-
 suli proficiscitur, ignaro eorum quæ ad Phintia-
 dem gesta essent: quò longissimè à quæstorum
 classe cum illo dimicaret, neque juvari ille facilè
 à suis posset. Consul eminus visâ Pœnorum
 classe, quum neque configere auderet, neque
 hostem instantem effugere posset, juxta Camari-
 nam in locum asperum & importuosum naves
 adigit; metum hunc vincente alio majore me-
 tu, ne aliter universus exercitus in potestatem
 hostium deveniret. Carthalo eadem loca intrare
 non ausus, ad promontorium quoddam stationi
 locum capit, ita situm, ut inde pariter in u-
 tramque Romanorum classem intentus esse pos-
 set.

XXVII. Neque multo post ventis violenter
 flantibus, quum ingentis tempestatis signa Car-
 thaginiensium gubernatores rerum istarum periti
 vidissent, Carthalonem persuaserunt, uti relictâ
 quam ceperat statione Pachynum flecteret, ita
 nec sine magno labore vim tempestatis Punica
 classis effugit. At Romanorum utraque classis

U. C. inter faxa cautesque deprehensa funditus interiit,
 503. uti ne tabula quidem ulla ullius usus ex naufragio reliqua fuisse credatur; duabus exceptis navibus, quibus postea consul, reliquos ex ea clade milites remigesque secum ducens, Lilybæum pervenit. Hoc naufragio naves quæ annonam portabant omnes, longas supra centum periisse traditum. exercitus tamen servata pars est, multis in vicina litora enatantibus ejectisve.

XXVIII. At senatus, qui paulo antè P. Clodium consulem ob rem malè gestam ex Sicilia revocaverat, quum insuper tristis de Juniana clade nuncius advenisset, in classe quidem spem habere desuit: ceterum ad bellum terrestri Marte prosequendum, animum consiliumque strenuè advertit. Et Lilybæi quidem obsidionem solvi non est visum: sed datum idoneis hominibus negotium, ut necessaria exercitui justo tempore subveherentur. Spem faciebat, quòd uti mari Pœnus, ita Romanus terrâ plus poterat, totamque ferme Siciliam deditione aut scæderibus complectebatur. Sed neque consules ejus anni placebant, neque consulari imperio, quod isti contemptu religionum profanassent, (nam & L. Junius contra auspicia navigasse dicebatur) res putabatur feliciter geri posse. Igitur ad rem novam & inusitatam ventum, uti dictator diceretur, qui in Siciliam iret, quum ad eam diem extra Italiam nemo eâ potestate præditus exercitum duxisset.

XXIX. Mira eo tempore & prope incredibilis P. Clodii consulis insolentia fuit. jussus à senatu dictatorem dicere, tanquam parum in patriam deliquisset tantæ cladis auctor, nisi dignitatem etiam imperii contumeliâ & derisu macularet,

M. Claudium Gliciam dixit, scribam aut viato- u. c.
 rem suum. Tum verò coortâ meritò in eum in- 503.
 dignatione omnium, coactus abdicare, ac in po- A. C.
 puli iudicium adductus est. Condemnatum au- 249.
 ctōres quos Cicero vidit, retulere: sed apud alios annotatum est, illum, haud dubiâ jam populi voluntate, casu ereptum esse imminenti damnationi, quum subitò coortus imber comitia diremisset: tum enim, velut quæstionem interpellantibus diis, aliam deinceps institui non placuisse. Ceterum Glicias, quòd ultimæ sortis hominem in maximo imperio conspici pudor civitatis non ferebat, coactus abdicare, ludos tamen postea prætextatus spectavit. in ejus locum dictator creatus est A. Atilius A. F. C. N. Calatinus, dixitque magistrum equitum L. Cæcilium L. F. C. N. Metellum, qui de Pœnis triumphaverat. Hi profecti quidem sunt in Siciliam, sed rem memorabilem nullam gesserunt.

XXX. Interea L. Junius anxius rerum suarum, & naufragii culpam egregio facinore abolere studens, quum in omnes occasiones intentus esset, Erycis occupandi viam, proditione nocturnâ quorundam, quos donis & promissis suos fecerat, invenit. Eryx mons est Siciliæ post Ætnam editissimus, in ea parte insulæ quæ Italiam respicit, medio ferme inter Drepana & Panormum situ, sed ab illa parte asperior. In vertice planitiem habet cum templo Veneris, quam ex loco *Erycinam* vocant, longè omnium quæ in Sicilia sunt opulentissimo. Sub ipsum deinde cacumen in medio montis urbs est cognominis, accessu valde difficili, qui à radicibus montis, per longas & angustas semitas, non citra laborem expeditur. Igitur L. Junius loci naturâ perspe-

U. C. 503. etâ, tum in summo montis jugo, tum in fauci-
 A. C. 249. bus quæ Drepana spectant, præsidia constituit,
 tutus loco, &, si incessetur, vim hostium levi
 negotio propulsaturus. sed & Ægithallum muro
 cinxit, firmavitque præfidiariâ manu militum o-
 ctingentorum. Ceterum Carthalo noctu exposi-
 tis ibi copiis castellum expugnavit. præfidiarii
 partim occisi captive, partim ad Erycem perfu-
 gerunt. Cetera de L. Junii rebus incerta sunt
 apud scriptores. quidam enim à Carthalone ca-
 ptum Ægithalli, alii metu accusationis ob clas-
 sem amissam sibi necem conscivisse prodiderunt.

XXXI. Neque minus de secularibus ludis
 ambigitur, tumne potiùs tertium celebrati fue-
 rint, an quartodecimo post anno, P. Cornelio
 Lentulo, C. Licinio Varo consulibus. Credibi-
 lius tamen arbitror, hoc anno factos, incitante
 etiam ex tot cladibus metu, & spe meliorum
 temporum, si religiones diligentius colerentur.
 Fertilis hic annus fuit, oleique libræ duodenæ
 singulis assibus venire. Interea quum dictaturæ
 vel tempus effluxisset, vel abdicata per Calati-
 num potestas esset, magistratum inierunt C. Au-
 relius L. F. C. N. Cotta, P. Servilius Q. F.
 U. C. 504. Cn. N. Geminus, iterum uterque consules. Hi
 A. C. 248. res in Sicilia satis prospere gesserunt, citra ta-
 men magnæ aut victoriæ, aut utilitatis gloriam.
 Coërcuerunt sanè Pœnos Lilybæum & Drepa-
 panum tenentes, ne tam aut frequenter, aut latè
 auderent excurrere; & quæ in locis à mari re-
 motioribus præsidia habuerant, receperunt.

XXXII. Adversus hos Carthalo quum multa
 conatus frustra esset, consilium Italicæ oræ va-
 standæ cepit: ut hoc tumultu consules à re-
 bus Siculis distraheret, aut, si auxilio venire suis

neglexissent, occasione temporum ad populandos agros urbesque capiendas uteretur. Ceterum ne hîc quidem fortuna cœptis adfuit. missus enim ad prohibendas sociorum injurias cum urbano milite prætor, de successu consilii sui desperantem redire in Siciliam compulit. Ubi quum mercenarius miles seditionem excitasset, quòd stipendia non solvebantur; multos ex eo numero in desertis insulis exposuit, multos ad pœnam remisit Carthaginem. quam rem ægre ferentibus reliquis, adeo sunt exasperati animi, ut manifesta defectio omnium, & ex eo novi belli materia timeretur. Sed in tempore Amilcar, successor Carthagoni datus, advenit: tumultuantisque noctu adortus, alios occidit, alios demersit mari; ceteros veniam petentes in gratiam concordiamque recepit. Hic est ille Barcæ cognomento notus Amilcar, quo meliorem ducem Carthago non habuit, futurus incomparabilis, nisi Annibalem genuisset.

XXXIII. Ex eo tempore durius Romanis bellum fieri cœpit. statim enim sedato mercenariorum motu, cum classe ad Italiam devastandam profectus Amilcar, Locrensiū & Bruttiorum agros latè populatus est. At Romani, quum Hieronis Syracusani regis in eos constans fides & magna exstarent merita, remisso tributo annuo quòd priori fœdere pepigerant, perpetuam cum eo societatem amicitiamque sanciverunt. Interim Amilcar ex Italia reversus in finibus Panormitanis exscensione factâ, inter Panormum & Erycem castris locum cepit naturâ munitissimum. Epiercte vocatur mons omni ex parte abruptus, qui ex circumfusa regione in magnam altitudinem se erigit, non tenui fastigio, sed

U. C. spatium centum plus minus stadiorum complexo:
 504. quæ tota regio pecori alendo frugibusque seren-
 A. C. dis aptissima est, ut quæ marinis flatibus oppor-
 248. tunè aduersa, pestiferis animalibus omnibus va-
 cat. Ibidem verruca quædam affurgit, quæ &
 arcis vicem, & speculæ in circumjectos campos
 obtinere queat. Adjacet portus perquam aptus
 Drepano aut Lilybæo Italiam petituris, cum a-
 qua dulci copiosa. Tribus omnino viis iste mons
 adiri potest: à terra duo sunt aditus, unus à
 mari, sed omnes impediti & perdifficiles.

XXXIV. Hic castra locavit Amilcar, audaci
 planè consilio, quum urbem sociam habens o-
 mnino nullam in medios hostes se demitteret:
 sed munitione loci, suæque virtute & peritiâ rei
 militaris confusus, plurimum negotii Romanis
 exhibuit, Carthaginiensiumque res valde confir-
 mavit, quæ jam etiam domi satis prospere ire
 cœperant. Namque Pœnorum alius dux Hanno,
 cui cum Amilcare virtutis erat æmulatio, gloriæ
 parandæ causâ, simul ut militem citra sumptum
 civitatis ex hostico aleret, belloque exerceret,
 Libyæ parti quæ circa Hecatompylon est, arma
 intulerat; & urbe potitus, obsidum tria millia
 Carthaginem deduxerat.

XXXV. Neque tamen usquequaque res eis
 lætæ eo tempore fuere. Quippe L. Cæcilio L.
 U. C. F. C. N. Metello secundum, Num. Fabio M.
 505. F. M. N. Buteone consulibus, privatorum opi-
 A. C. bus parata classis Africam vastavit. quanquam
 247. enim senatus iterum abstinere mari decreverat,
 civibus tamen idulantibus navigandi pote-
 statem fecit: eâ conditione, ut naves ex publico
 acceptas restituerent, prædam servarent sibi. Sic
 facta classis non contemnenda, litoribus Africa-

nis multum terroris damnique intulit. sed & U. C.
 Hipponem Regium, urbem non è vilissimis, ad- 505.
 orti, naves Hipponensium & ædificia multa A. C.
 igne consumpserunt. Regressuri deinde, quum 247.
 exitum portûs catenis clausum reperissent, ex
 magno periculo salutem sibi arte & consilio pe-
 pererunt. Incitatis enim navibus, quum proræ
 catenam prope jam contingerent, universi in
 puppes navium recesserunt: sic levatæ onere
 proræ catenas facilè superarunt. hoc facto con-
 tulerunt se omnes in proras, hisque depressis ef-
 fecerunt, ut puppes itidem supra catenas lapsæ
 liberi cursûs facultatem periclitantibus redderent.
 Sic ingenti metu liberati, paulo post apud Pa-
 normum cum Punicis navibus prosperam pu-
 gnam fecere.

XXXVI. Consules autem Romani divis-
 belli munis, L. Metellus Lilybæum, Num. Fa-
 bius Drepanum obsidebant. Adjacet Drepano
 austrum versûs insula, sive scopulus veriùs est,
 quam Peliadem insulam Græci, nos Columba-
 riam appellamus. hanc occiso præsidio Punico
 per suos milites noctu consul occupavit. Neque
 distulit Amilcar, qui ad defendendum Drepa-
 num accurrerat, ortâ luce ad locum recuperan-
 dum egredi. Quo animadverso consul, quum
 suis opem ferre non posset, totâ vi Drepanum
 oppugnare instituit. sic retracto Amilcare, tenuit
 insulam, eâque deinceps ad obsessos acriùs infe-
 stândos usus est. jactis enim molibus continenti
 eam annexuit: &, quoniam illâ parte infirmiora
 urbis erant mœnia, operibus excitatis oppugna-
 tionem inde est orsus.

XXXVII. Sed pugnas Amilcari cum his &
 sequentium annorum consulibus pugnatas, neque

D. C. ob frequentiam posse describi, neque ob similitudinem casuum debere, Polybius censuit: quum
505.
A. C. triennio ferè continuo Epierstæ castra habens,
247. cum Romanis ducibus, maximè postquam illi castris ante Panormum locatis, vix quinque stadiorum intervallum inter se & hostem reliquissent, propemodum quotidiana prælia fecerit. neque enim aut quietæ res esse poterant, quum collata castris castra essent; neque rursus ad universæ dimicationis discrimen ventum est. multa enim prohibebant: præcipuè quod pari copiarum firmitudine, locorumque munitionibus, etiam qui in prælio inferiores fuerant, vicinitate castrorum protegerentur. ita fiebat, ut inter pugnandum semper aliqui caderent: acie semel inclinâtâ, tutus ad munimenta receptus esset. Ceterum eodem anno quo Drepana obsessa sunt, non Sicula modò, sed etiam Italica litora Carthaginienfium classes infestarunt. & ipse Amilcar, deprædando quidquid adiri poterat, maritimam Italiæ oram ad Cumanos usque fines pervastavit.

XXXVIII. His incurfionibus & Siculis pugnis quum multi Romanorum civium in servitute apud hostes essent, duces Romani cum Pœnis pacti sunt, ut captivi permutarentur: utra pars plures accepisset, argenti pondo bina & sex libras in capita daret. Plures quum recepissent Pœni quàm reddidissent, pecuniam ex pacto penderunt. Duas hoc anno colonias in Italia deductas invenio, Æsulum & Alsium. Lustrum item Romæ conditum duodequadragesimum, ab A. Atilio A. F. C. N. Calatino, A. Manlio T. F. T. N. Torquato Attico, censoribus. Censæ sunt civium capita ducenta quinquaginta

unum millia, ducenta viginti duo: quum superiore lustro paulo minus trecenta millia censa fuissent. tantam civium multitudinem eo tempore bellum & naufragia consumpserunt.

XXXIX. Nec ideo segnius suppleti exercitus Siculi, M'. Otacilio C. F. M' N. Crasso iterum, M. Fabio C. F. M. N. Licino consulibus deducantibus. Hi laboriosam quidem & exercitum militiam habuere: verumtamen, quia locorum quæ præceperat opportunitatibus emovere Amilcarem nequiverant, nihil memoriâ dignum gessere. quod sequentibus etiam aliquot Romanis consulibus accidit, ob idem incommodum, & quia repentini duces adversus perpetuum veteremque delecti, plus propemodum temporis in apparatus, & locorum situ, militum voluntate, statuque belli cognoscendo consumere cogebantur, quàm ad res gerendas superabat. Quo etiam consilio factum videtur illo anno, ut, quum instaret comitiorum tempus, dictatorem potius dici placeret, quàm consulum alterutrum ex Sicilia evocari. dictus est Ti. Coruncanius Ti. F. Ti. N. comitiorum habendorum causâ. is magistrum equitum M. Fulvium Q. F. M. N. Flaccum dixit.

XL. Interea duo tribuni plebis C. Fundanius & Ti. Sempronius Claudiae Appii Cæci filiae diem ad populum dixerunt, quod à ludis rediens, quum turbâ premeretur, in conferta multitudine ægre procedente carpento, vocem miserat impii voti; *Utinam frater meus revivisceret, iterumque classem duceret!* Nulla ferè nobilis Romæ domus erat, quin Claudiam gentem propinquâ cognatione aut affinitate contingeret. Itaque non deerant qui ream tuerentur, clarita-

U. C. 306. A. C. 246. tem familiæ, patris Appii merita, fragilitatem sexûs obtendentes. *inauditum esse feminas ad iudicium populi vocari. neque satis gravem causam, cur à Claudia mos novus inciperet, quæ nullo aut consilio, aut facto majestate populi Romani diminutâ, tantùm intra verba peccavisset. Adversum quæ duo tribuni plebis ita disseruere: Quàm impiam, quàmque detestabilem vocem Claudia jecerit, non ignoratis, Quirites. neque enim testimoniiis opus est, confitente reâ: neque etiam illa negare, si vellet, posset, quod palam in publico, non Jovem, quum sub dio hæc diceret, non multitudinem ipsam civium, quam incusabat, reverita, effudit. Quorsum igitur, quum de crimine confet, de pœna dubitamus? Parumne diligenter legibus cautum est? an nos verba legum númerantes, mentem earum circumveniri patimur? Feminam hoc iudicio peti novum esse contendunt. Esso: novum enim etiam est, feminam hoc pacto delinquere: necdum enim ullam tantâ improbitate mulierem urbs nostra tulerat.*

XLI. Atque utinam ne nunc quidem novum exemplum statui opus esset! mallems profectò nullis delictis quietam ac veluti conditam legum aciem pati, quàm adversus nocentes, utili quidem, sed tamen acerbo rigore distringere. Ceterum civitati stare volenti necessaria legum est custodia: quas utique minimè deberent subvertere, qui reipublicæ nostræ principes & columnina haberi volunt. Quos profectò juris omnis peritissimos latere non potest, quum pluribus in legibus nulla sit expressa mulierum mentio, verbo si quis, & similibus, non minùs illum sexum, quàm masculinum contineri. Quid igitur mirum, si leges quæ de majestate latæ sunt, ad utrumvis sexum pertinere credi-

mus, quum exemplo sit isthæc Claudia, ab utro- U. C.
vis in eas peccari posse? Sed elevant illi rem, 506.
parvumque videri delictum volunt, quod ultra ver- A. C.
ba non processisset. Hoc enim restabat, ut cona- 245.
tum, studium, facta conjungeret, cum Pœnis con-
silia sociaret, centuriaret homines, armaret ser-
vitia, occuparet Capitolium, & pestem quam ci-
vibus verbo voverat, opere quoque ipso & manu
inferret?

XLII. Atqui legibus profectò non facta ma-
gis, quàm consilium & animus patrantis puniun-
tur. neque enim si quid furiosus aut infans no-
cuit, jure adversus eum prodita est actio. animi
verò cujusque multis in causis non minùs certa ex
verbis, quàm ex operibus indicia petuntur. Quæ
sic optat, quid faceret, si facere quod optet, in
ejus manu esset? Quòd si aliorum quoque homi-
num judicia non contemnimus, (cur autem con-
temnamus?) etiam alibi pro scelere habitum vin-
dicatumque est impium votum. Athenis, quæ Græ-
ciæ civitas præ ceteris sapientiæ laudibus clara
habetur, damnatus est qui magnum lucrum opta-
verat, quum necessaria funeribus curandis vende-
ret: quod consequi posse non videbatur, nisi multi
mortales interissent. Et tamen illis in verbis lo-
cum habere poterat mitior interpretatio. hæc non
ambiguè, neque perplexè, exitium civibus, cla-
dem exercitui, calamitatem reipublicæ optavit.
Utinam frater meus revivisceret! votum impro-
bum, etiam si fratris causâ sic optavisset.

XLIII. Cur enim illi reddenda vita esset, cu-
jus operâ tot civium millibus erepta est? qui rem-
publicam non minùs per superbiam despexit, quàm
per temeritatem afflixerat? qui prædamnatus o-
mnium hominum sententiis, non insamiam ejus

U. C. 506. A. C. 246. *judicii, sed pœnam casu effugit? Hunc tu, si scires, optares reviviscere! cujus si memoriam eodem tumultu potuisses obruere, quo cineres ejus teguntur, nihil antiquius habere debuisses. Quem admodum enim fratrum egregiorum famâ aliæ matronæ non ineptè glorientur, ita tibi hic pudori esset, si quidquam apud te pudoris remaneret. Sed ignoscamus feminæ nobili, si fratrem stultè fortassis, sed tamen piè desideravit. imo absoluite eam, si tam insolens ineptumque votum, quàm causa optandi abominabilis fuit. Cur enim voluisti fratrem reviviscere? ut adspèctus propinqui hominis te recrearet? ut opera ejus utilitati, auctoritas præsidio, honores ornamento essent? Nihil horum. Quid igitur? Ut iterum classem duceret. Hoc enim erat, ô scelestissimum caput, cur, quantum in te fuit, suscitare mortuos, naturam in ordinem cogere, inferorum refringere claustra cupivisti, ut reperires, per quem periremus?*

XLIV. *Hæc est, Quirites, cujus misereri vos jubent, qui, dum bonos se propinquos probant, vix satis cavent, ne mali cives habeantur. Et tamen intercedit nemo, quin ipsorum arbitrato misereamini, si cujusquam vestrûm illa miserta est. Sin verò aliis interitum, aliis luctum & orbitatem, omnibus calamitatem, cladem, pestem impetrata est; tam ineptâ mansuetudine quisquam erit, ut animum tam hostilem, tam insensum, tam inhumanum, ullâ misericordiâ dignum existimet? Nuper quum lustro confecto civium numerum censores edidissent, qui gemitus hominum, quanta mœstitia fuit? quanquam multa prospere per annos istos evenerant, vix tamen bonis viris satis salva videbatur respublica, quæ minus nunc civium na-*

meraret, quàm superiore lustro habuisset. At hæc illorum jacturâ qui periere nihil movetur: hoc dolet, quòd aliqui supersuerunt. nimiam Romæ turbam esse queritur: reviviscere optat eum ipsum cujus maximè culpâ superioris censûs rationes decrevere.

U. C.
506.
A. C.
246.

XLV. Sed ipsa quidem mulier indigna est misericordiâ vestrâ: ceterum, si quid peccavit, majoribus ejus & patri condonabitis. Hoc igitur jus in civitate nostra statuemus, ut, si quis patriæ quoquo modo profuisse dicatur, ejus posteri possint eandem illam patriam impune lædere? Minimè profectò sic sensere majores nostri, qui M. Manlium de saxo dejecerunt, quum Capitolium, ultimam tum spem Romani generis, non pater ipsius, aut avus, aut progenitorum aliquis, sed ipse servavisset. Non debebat quidem adjutæ reipublicæ præmium uberius quæri, quàm facti conscientia. sed tamen si quâ bonam ei operam Ap. Claudius præstitit, mercedem abunde recepit, locupletatus opibus, satiatus honoribus, quibus ad ultimam usque senectutem perviguit.

XLVI. Quanquam fortasse satius fuisset Appii & superiorum Claudiorum mentionem præmittere, quàm admonere vos injuriarum, quas domus illa, ab extrema origine minimè popularis, atroces vobis sæpe & acerbis intulit. Quem enim Appium vos meminisse volunt? Aliumne, quàm illum qui semper commodis vestris inimico animo adversatus est; qui potius cum exercitu perire voluit, quàm à plebeio consule, collega suo, servari; qui censuram ultra legitimum tempus gerere invitis ordinibus omnibus perseveravit? Si jam placet, ulterius merita Claudie gentis populo Romano exprobrent, & ad decemviralia usque tem-

U. C. 506. *pōra procedant, vel ad ultimam usque generis i-*
 A. C. 246. *stius originem. Reperient profectō potius, quomo-*
do superbiā & contumaciā mulierem istam majo-
ribus suis similem esse ostendant, quā ut illo-
rum in gratiam huic parcendum esse demon-
strent.

XLVII. *Quid igitur causæ, cur hæc mulier*
impune peccare debeat, vel isti attulerunt, vel af-
ferre quisquam potest? nisi fortè metuitur, ne
tam salutaris exempli feminam ex civitate nostra
amittamus. Quod si vos etiam veremini, Quiri-
tes, retinete, retinete hanc Claudiam, ut, quum
matronæ nostræ dubiis reipublicæ temporibus ad
pulvinaria deorum supplicatum ibunt, illarum pia
vota contrariis votis hæc moretur: ut, quum illæ
salutem militibus vestris, hæc exitium optet; illæ
incolumes videre, hæc audire oppressos, concisos,
trucidatos voveat; illæ sollicitent deos, ne multi
in bello pereant, hæc incuset, si multi revertan-
tur. Retinete mulierem, quæ, sicut aliæ matro-
næ clarorum virorum æmulatione liberos propin-
quosque solent ad virtutem, ad amorem patriæ,
ad caritatem civium incendere, suos exemplo P.
Claudii pugnare temere, fugere turpiter, cives
scelesti perdere, rempublicam contumeliosè despi-
cere doceat; hæc ab infantia meditanda proponat
nobilibus pueris, hæc imitanda adolescentibus: sic
imbuantur, quibus classes vestras, quibus exerci-
tus commissuri estis. Talia quum ultro citro-
que jactata essent, missus in suffragium populus
damnavit ream, multæque ei dicta est æris gra-
vis quinque & viginti millia. Ex hac aliaque
multatitia pecunia Ti. Sempronius ædilis ædem
Libertatis in Aventino fecit dedicavitque.

XLVIII. M. deinde Fabius M. F. M. N. U. C.
 Buteo, C. Atilius A. F. A. N. Bulbus consula- 507.
 tum ineunt. Coloni tum deducti Fregenae, ur- A. C.
 bem Etruriæ maritimam, ad nonum lapidem ab 245.
 Alfio, coloniâ ante biennium deductâ. Pugna-
 tum his consulibus est navali prælio magno a-
 pud Ægimurum, neutris læto exitu. quippe
 magnum & hominum, & navium numerum per-
 didere Pœni: victrix Romanorum classis ex ho-
 ste parta ingentia spolia vi tempestatum amisit.
 In Sicilia pari & consilio, & fortunâ res gestæ,
 quàm superiore anno factum fuerat: difficili con-
 sulibus bello non magis ob asperitatem locorum,
 quàm ob Amilcaris ingenium, qui sicut in au-
 daciam promptus, ita ad artes belli callidissimus
 erat. Quibus rebus illo tempore Romanos ita
 sustinuit, ut non modò loca, quæ ceperat, tu-
 taretur, hostiumque socios in Sicilia Italiæque
 ora incurfaret; sed etiam in alia intentus, ruen-
 tem rem Punicam ubique fulciret, industrius i-
 dem, & cum animi firmitudine consilii ex tem-
 pore capiendi artifex. Itaque Lilybætanos, qui
 terrâ maximè premebantur, inopiâ & metu li-
 berare cupiens, partem classis, ut Lilybæum pe-
 tentem, in alto jussit obversari. cujus ad con-
 spectum quum Romani evolassent, ipse cum na-
 vibus, quas ad hoc in loco unde conspici nequi-
 verant occultas habuerat, portum occupavit, ob-
 fessosque præsentia suâ & rerum necessariarum
 investâ copiâ magnam in spem alacritatemque
 erexit.

XLIX. Quum ad hunc modum tempus in U. C.
 Sicilia bellando extraheretur, consules A. Man- 508.
 lius T. F. T. N. Torquatus Atticus, C. Sem- A. C.
 pronius Ti. F. Ti. N. Blæsus iterum, ad exer- 244.

U. C. citus venerunt. Sub id tempus non tam com-
 508. mutata, quàm magis adstricta ejus belli ratio est.
 A. C. Romani, uti paulo antè narravimus, supra Ery-
 244. cem urbem in summo monte præsidium collo-
 caverant; aliud itidem infra urbem in radice
 montis. munitio præterea situsque loci, quum
 custodiæ tales accederent, facilè efficiebant, ne
 quid ei urbi metuendum videretur. Sed au-
 dacia Amilcaris, nihil homini impervium esse
 passa quod aggredi libuisset, rem tantam brevif-
 simo tempore perfecit. Ille enim noctu cum co-
 piis appulsus, & ascensum stadiorum triginta silen-
 tio emensus, quum ipse ante agmen suorum prin-
 ceps incederet, nec opinantes oppressit: majori-
 que parte eorum qui in urbe reperti fuerant in-
 terfectâ, ceteros Drepanum amandavit.

L. Ex eo tempore mira facies rerum & valde
 severa militia fuit. Nam Amilcar inter duo præ-
 sidia hostium medius, ab inferiore obsidebatur,
 quum ipse vicissim superius obsideret: Romani-
 que pariter Pœnique, toleratis laboribus & peri-
 culis incredibilibus, quum in tanta vicinia ca-
 strorum nulla non dies modò, sed ne hora qui-
 dem aut discrimine prælii, aut metu vacaret,
 fortissimorum virorum opera per proximum fer-
 me biennium ediderunt: non fessi cedentesque
 invicem, neque suâ aut victoriâ aut clade di-
 rempti, sed ad extremum pares invictique, &
 navali interim pugnâ decreto bello. Iisdem con-
 sulibus Brundisium in agro Sallentino colonia
 deducta est, vicesimum post annum, quàm in
 deditionem regiones istæ venerant. Sub idem
 tempus Ti. Coruncanio, qui primus ex plebe
 pontificatum maximum gesserat, in extrema se-
 necta mortuo, L. Cæcilius Metellus in locum
 ejus factus est.

LI. Interea consulatus Romæ C. Fundanio U. C. 509.
 C. F. Q. N. Fundulo, C. Sulpicio C. F. Ser. A. C. 243:
 N. Gallo mandatur. Tum quoque pari formâ
 & fortunâ, ut hætenus, bellum cum Amilcare
 gestum est: nisi quòd Gallorum mercenaria ma-
 nus, alique nonnulli qui Pœnis militaverant, ob
 stipendia non soluta injuriasque alias, Erycinam
 urbem Romanis conati prodere, (ibi enim præ-
 sidium agitabant) postquam consilium irritum
 fuit, ad consules transfugerunt: primique exte-
 rorum ab Romanis in commilitium adsciti sunt.
 Sic auctis viribus, tamen pedestri exercitu finem
 bello imponere non poterant, obsistente cum-
 primis Amilcaris audaciâ, qui neque decipi do-
 lis, neque domari viribus patiebatur. Ergo de-
 nuo reditum est ad classis instaurandæ consilia,
 marisque repetundi: *nec enim aliter posse Car-
 thaginienses prohiberi Siciiliâ, quàm si maris u-
 sum perdidissent*: spemque non vulgarem fece-
 rant res superioribus annis privatorum ausu bene
 gestæ. Sed pecunia deerat, inani dudum æra-
 rio, & sumptus tam diuturni belli malè susti-
 nente.

LII. Tum verò Romani mores laboranti rei-
 publicæ tempestivo auxilio subvenere. Quippe
 tanta fuit senatorum eo tempore generositas, ut
 in publico discrimine privatis opibus puderet
 parcere, plusque statim pecuniæ reperiretur,
 quàm ad impensam classis opus esset. nam ex
 ditissimis singuli, aliorum bini ternive, ut facul-
 tates erant, quinqueremem unam cum arma-
 mentis omnibus justoque remigio præstandam
 suscipiebant, eâ lege, ut republicâ meliorem in
 statum reversâ, sua cuique pecunia restitueretur.
 Hac curâ consilioque quinqueremes ducentæ

U. C. comparatæ sunt, quas ad exemplum navis quæ
 509. Annibalis Rhodii fuerat, fabricandas curave-
A. C. runt. Magna inde expectatio fuit, certis ho-
 243. minum animis, quòd ad extrema remedia ven-
 tum esset, hac classe de summa belli necessariò
 decretum iri.

U. C. **LI. III.** Dum hæc ita fiunt, consulatum C. Lu-
 510. tatus C. F. C. N. Catulus, A. Postumius A.
A. C. F. L. N. Albinus, inivere. Flaminium Mar-
 242. tiale A. Postumius habebat: eoque provinciam
 fortiri cupientem L. Cæcilius Metellus pontifex
 maximus dictâ multâ prohibuit, negans fas esse
 flamini à sacris recedere. cujus facti posteriori-
 bus quoque temporibus probata ratio est. Aliud
 in tuenda religione patria exemplum iisdem tem-
 poribus senatus edidit, vetito C. Lutatio con-
 sule, Prænestinas sortes consulere, peregrinisve
 auspiciis in administranda republica uti. Tum ad
 belli curam conversis animis, quia neque salvis
 religionibus ambo consules proficisci posse, ne-
 que unus tanto oneri suffecturus videbatur: al-
 terum ex prætoribus, quum eo primùm anno
 creari duo cœpissent, cum C. Lutatio proficisci
 placuit. ea provincia Q. Valerio Faltoni obve-
 nit. Hi quum omnes & publicas & privatorum
 naves studiosè collegissent, numero circiter tre-
 centarum expleto, cum pontonibus aliisque na-
 vigiis septingentis, Siciliam statim atque remisit
 hiems, petivere.

LI. IV. Venientibus confestim Lilybætanus
 Drepanitanusque portus patuerunt. quippe ho-
 stes nullâ suspitione classis ex Italia venturæ cum
 omnibus suis navibus in Africam regressi fue-
 rant. Hoc tam prospero rerum initio consul a-
 nimatus, quum & suoapte ingenio impiger & ad

res gerendas incitatus esset, Drepana operibus U. C. factis obsedit: neque eo segnius ad prælium navale, quod instare prævidebat, classiarios milites^{510.} quotidie exercuit, eo successu, ut quos rudes^{A. C. 242.} ferè maritimorum casuum adduxerat, ii satis jam ad quodlibet discrimen eruditi paratique viderentur. Inter hæc, quum urbs Drepanitana terrâ marique oppugnaretur, jamque muri parte dejectâ res Pœnorum in summo periculo esset, consul, dum inter primores strenuè pugnam ciet, grave vulnus in femore accepit: ejusque periculo perterrefacti milites, & ad faucium concurrentes, locum jam penè captum omisere.

LV. Nondum usum pedis receperat, quum maxima Pœnorum classis adesse nunciatur. Naves erant quadringentæ, refertæ commeatu quem ad exercitum portabant, copiis præterea militum permagnis, armorumque & pecuniæ amplissimo numero. Summæ rerum Hanno præerat, nobilis Pœnus. hic magno studio id agebat, ut Erycem appulsus, onere levatas naves acceptis ab Amilcare strenuis viris compleret, atque sic deinde cum Romana classe configeret. Ceterum conceptum optimè consilium C. Lutatii consulis circumspecta prudentia fregit. Is enim victoriam in eo consistere reputans, si cum classe gravi suisque apparatibus impedita congregedetur, ante diem VI. Idus Martias, assumpto in naves optimo quoque militum, ad Ægates insulas, contra Lilybæum jacentes, progressus, Hannonem ab Hieronneso venientem conspexit. tum gubernatores militesque hortatus, pugnam in diem sequentem indixit.

LVI. Ceterum ortâ luce, rursum ambigua consultatio fuit: quòd ventus hosti favens, Ro-

U. C. 510. A. C. 242. manis adversus surrexerat. quare jactatis utrimque momentis rationum, cum ventis & Hannone solo pugnare classem onustam habente satius visum, quàm permittere, ut ille navibus onere levatis, florem pedestris militiæ, ipsumque adeo Amilcarem, quo nihil eo tempore formidabilius habebatur, in certamen adduceret. Itaque conspectis hostium navibus, quæ pleno cursu iter suum prosequiebantur, è portu progreditur, &, quò suis animum adderet, ipse licet uti pede non posset, in prætoriam se deportandum curat. Pœni quoque viam sibi interclusam cernentes, aciem instruunt, vi perrupturi. Sic utrimque signo dato acriter concurritur, per valetudinem C. Lutatii, quæ vicibus eum suis fungi prohibebat, omnia imperatoris munia obeunte Q. Valerio.

LVII. Neque diu pugnatum est, quin appareret, utra ex parte futura esset victoria. Quippe graves & propemodum immobiles Pœnorum naves arbitrio suo Romanæ leves & expeditæ assultabant, ceteris etiam rebus omnibus longè superiores. quidquid enim hætenus infestum incommodumque fuerat, experientiâ docti mutaverant correxerantque. naves ad optimum exemplar fabricatæ, onera pugnae inutilia diligenter amota, remiges exercitati validique, robur legionum, haudquaquam spernenda ad victoriam momenta aderant. Contrà Pœnis gravia oneribus navigia, recens delecti remiges, &, ut in magna securitate, negligenter: neque enim Romanos mare retentaturos esse speraverant. Ergo, uti necessum erat, in tam impari certamine, non longa victoriæ mora fuit. Centum & viginti navibus amissis, quarum septuaginta cum ipsis ho-

minibus (millia ferme decem erant) captæ sunt, U. C. ceteri, percommode mutato inter pugnae tem-^{510.}
pus vento, Hieronnesum fugâ evaserunt. A. C.

LVIII. Hæc est illa nobilis Pœnorum ad ^{242.}
Ægates insulas clades, quemadmodum à Poly-
bio maximè descripta est. nam alii scriptores cap-
tas naves tres & septuaginta, centum viginti
quinque demersas, duo & triginta millia homi-
num capta, tredecim millia caesa retulerunt.
Præda fuit ingens, non in commeatu modò &
armis, sed etiam auro argentoque. Ex Romana
classe naves interiere duodecim. Ferunt ab ini-
tio pugnae conspectam in cælo supra Romanas
naves facem, Punicæ classi velut infestâ cuspide
minitantem, præsagium eventûs mox consequuti
fecisse. Hanno cum reliquis ex prælio navibus,
præter eas quæ Lilybæum evaserant, Carthagi-
nem revectus, pœnas infelicitatis suæ supplicio
capitis luit. At C. Lutatius consul ad Lily-
bætanum exercitum profectus, donec percura-
tur vulnus, recensendis navibus hominibusque
captivis, imperandoque quid de singulis fieri
vellet, tempus impendit. inde profectus ad E-
rycem cum Amilcare prælium secundum fecit,
duobus occisis Pœnorum millibus.

LIX. At Carthaginienses, cognitâ cladis suæ
magnitudine, nondum quidem animi ad instau-
randum bellum, sed jam vires & facultates de-
ficiabant. neque enim Erycino exercitui submi-
nistrare necessaria poterant, mare tenentibus Ro-
manis: neque, si hunc amisissent, alium aut mi-
litem, aut ducem habebant, cui auderent con-
fidere. Hac necessitate ad desperationem acti,
miserunt ad Amilcarem, potestatem ei deferen-
tes agendi, quidquid è republica videretur. Ne-

U. C. 510. que ipse quum haftenus optimi ducis officium
 A. C. 242. fecisset, deteriorem patriæ civem præstitit. Li-
 bratis enim rationibus omnibus, quum videret
 omnia se expertum nullam ampliùs ad salutem
 civitatis suæ viam, nisi per pacem, reperire, le-
 gatos ea de re ad consulem misit. Neque huic
 ingrata accidit pacis mentio. exeunte enim jam
 magistratu suo, nullam ampliorem sperare glo-
 riam, quàm finiti per se belli quavis ratione po-
 terat. eam verò gloriam ad successorem trans-
 mittere, quum sui operis esse videretur, impor-
 tunum inconsultumque judicabat. Movebatur
 etiam notis Romanæ rei angustiis, & post labo-
 res continuos tot annorum aliquando rempubli-
 cam quiete refoveri oportere sentiebat.

LX. Itaque conditionibus ultro citroque ja-
 ctatis, convenit, ut universâ Siciliâ Pæni exce-
 derent: bellum cum Hierone Syracusanisque, &
 sociis eorum ne gererent: captivos omnes sine pre-
 tio confestim redderent, itemque transfugas: ar-
 genti puri talenta Euboica bis mille & ducenta
 per annos viginti æquis pensionibus penderent:
 socii utriusque populi ab utroque tuti forent: neu-
 tri in alterius ditione quidquam imperandi publi-
 cæve inædificandi, militisve inde conducendi jus
 esset: neque alterius populi socios alter in amici-
 tiam & societatem admitteret. Additum est, hæc
 ita rata fore, si populus Romanus jussisset. At,
 ut arma qui Erycem tenebant traderent, quan-
 quam à consule postulatum fuerat, obtineri non
 potuit: quum Amilcar priùs & patriam, & se
 oblaturum exitio diceret, quàm tantam adiret i-
 gnominiam. Illam tamen conditionem, ut in ca-
 pita duodevicens denariis præstitis, ab Eryce e-
 mitteretur, accepit.

LXI. Missi deinde Romam & à consule & à U. C. Pœnis legati, qui de pacis initæ legibus senatum populumque Romanum edocerent. Non probavit pacem populus: sed decem legatos ad res inspiciendas mitti jussit, iisque reversis intendit conditiones; *ut mille talenta statim, deinde proximo decennio duo millia ducenta penderentur: ut præter Siciliam, omnibus insulis, quæ inter hanc & Italiam essent, excederetur: neve longis navibus in Italiam, aut Romani juris insulas navigarent Pœni; neque militem mercenarium ex iis conducerent*, Carthaginienses, dum pace potirentur, nihil recusavere. Amilcar statim imperio deposito, priusquam jurejurando pacta sancirentur, Lilybæum, atque inde Carthaginem transmisit: quum & consiliis, & armis, ducum omnium qui res eo bello gesserunt, haud dubiè præstantissimum se exhibuisset.

LXII. Hoc maximè modo & gestum, & confectum est bellum illud Carthaginiense primum; quod in quartum & vicesimum annum traxere varii casus, & atrocia utrimque damna, sed majora eorum, qui ad extremum vicerunt. Nam Punicas quidem quinqueres circiter quingentas eo bello periisse tradunt, qui singularum cladum rationem inivere; Romanarum ad septingentas. quo maximè argumento Romanæ constantiæ robur apparuit, quod nullis neque præliorum adversis, neque temporum casibus fractum, vim hostium, impetum fortunæ, tædium laboris, paupertatem ærarii pari patientiâ sustinuit vicitque. Post hæc ad res Siciliæ constituendas C. Lutatio Catulo, cujus annus jam exierat, prorogatum imperium est. ex novis consulibus eodem missus Q. Lutatius C. F. C. N.

U. C. Cerco, Catuli frater, A. Manlii T. F. T. N.
511. collega.

A. C. 241. LXIII. Hi provinciam ordinarunt, quietam-
que reddiderunt, omnibus barbararum causis, quæ
ut ex tanto motu non pauca supererant, abolitis
refectisque. Nam & Siculis qui cum Amilcare
fenserant, & Gallis, qui ab eo desciverant, arma
adempta. Galli navibus impositi, & extra po-
puli Romani ditionem abire jussi, quod præter
alia facinora, quum in præsidio montis Erycis
essent, templum Veneris spoliaverant. Sicilia
verò urbibus tributa & portoria sunt imposita,
pro facultatibus singularum: factaque provincia,
quod prætor cum imperio annuo Romam mittere-
tur. Affuere interea Romæ Pœnorum legati pe-
tentes, ut sibi captivos suos redimere liceret:
redditique sunt senatusconsulto gratis, quotquot
custodiâ publicâ attinebantur: qui in privato-
rum manu essent, eos certâ pecuniâ redimi pla-
cuit, cujus pars major jussu senatus ex ærario so-
luta est.

LXIV. At Romani populi lætitiâ valde
imminuerunt graves in urbe casus. Jam pri-
mum Tiberis amnis ultra solitum auctus, latè
flagnantibus aquis, omnia inferiora urbis loca re-
plevit. Multa tum ædificia primo allabentis im-
petu prostrata sunt: & quibus ista pestis peper-
cerat, exesis sensim fundamentis (per multos e-
nim dies isthæc inundatio tenuit) recedente jam
aquâ vitium fecere. Sequutum est hanc calami-
tatem gravius ex igne damnum, qui noctu te-
mere ortus, multasque urbis regiones pervaga-
tus, domorum hominumque incredibilem nu-
merum hausit: neque privatis cladibus conten-
tus, omnia in circuitu fori devastavit. Ad ex-

tremum ipsa quoque ædes Vestæ ardere cœpit. U. C. Tum verò L. Cæcilius pontifex maximus sacra ^{511.} populi Romani & arcana imperii pignora peri- ^{A. C.} clitari videns, dignum loco suo animum gessit. ^{241.} Nam in medios ignes insiliens, nullâ sui curâ, dum divinæ res salvæ essent, deserta à virgini- bus sacra ex incendio rapuit. Ipse brachio se- miustulatus, & exustâ flammis oculorum acie, præter solatium facti sui, præmium à populo Romano pulcherrimum accepit, ut quoties in senatum iret, curru veheretur ad curiam: quod ab condita urbe tributum nemini fuerat.

LXV. Interea Q. Lutatius consul cum fra- tre Catulo, & Q. Valerio proprætore, rebus in Sicilia constitutis, exercituque deportato, ad urbem redierant: decretosque sibi triumphos na- vales C. Lutatius Catulus A. D. IV. Nonas Octobres, Q. Valerius A. D. pridie eandem No- nas, duxerant. Memorabile certamen inter du- ces istos de triumpho Q. Valerii fuit. Quum enim C. Lutatio haud dubiè decretus triumphus esset, Q. Valerius haud leviolem in eo negotio suam operam fuisse contendens, honore quoque pari haberi postulabat, quemadmodum societate periculi curæque fuisset. Pugnat contra Ca- tulus, ne minor potestas majori in tribuendis honoribus æquaretur. Quum incaluisset certa- men, sponfione Catulum provocavit Q. Vale- rius, *ni suo ductu Punica classis oppressa esset: nec ille dubitavit restipulari. Delectus est arbi- ter Atilius Calatinus: qui, interrogato Valerio, utrùm in consultatione de pugna incunda, si dis- sensissent, consulis an prætoris major futura fuisset autoritas? itemque, si diversa habuissent au- spicia, utra potiùs sequenda fuisset? quum u-*

U. C. *trobique majus consulis, quàm prætoris jus fu-*
 511. *turum* Q. Valerius respondisset, non exspectato
 A. C. Catuli sermone, litem secundum illum dedit;
 241. quòd controversia de imperio & auspicio inter
 eos fuisse videretur. Sed Q. Valerius, quan-
 quam arbitri sententiâ victus, quum nota & ce-
 lebris eo bello virtus ejus fuisset, nihilo fecius
 triumphandi jus obtinuit. Censores eo anno C.
 Aurelius Cotta, M. Fabius Buteo lustrum un-
 dequadragesimum fecere. Censâ sunt civium
 millia ducenta sexaginta. duabus adjectis tribu-
 bus, Velinâ & Quirinâ, numerus quinque & tri-
 ginta tribuum, quem deinde retinuerunt, exple-
 tus est.

LXVI. Quum jam perdomitâ Siciliâ, quâ
 Pœnorum fuerat, & pace cum Carthaginensibus
 factâ, non quietâ modò omnia, sed etiam tuta
 viderentur; repentinum unde minimè timeba-
 tur bellum paucis diebus & terrore motûs inte-
 stini sollicitam, & admiratione celerrimi exitûs
 stupentem Italiam habuit. Falisci nescio quibus
 causis ad insaniam conciti, arma Romana pro-
 vocare sustinuerunt. Sed missi cum legionibus
 consules, sextum intra diem confecere bellum,
 gente in potestatem populi Romani redactâ.
 Priore tamen prælio, nam duo facta traduntur,
 ambiguum victoriam fecere, peditatu superiores,
 quum equestri prælio vincerentur. Sed poste-
 rius certamen minimè dubio Marte pugnatum,
 Faliscos ad pacem petendam compulit, quum
 suæ juventutis ad millia quindecim amisissent.

LXVII. Factâ deditione, armis, equis, su-
 pellectile, servitiis, & agri semisse mulctati sunt:
 urbs, cujus munitionibus confisi bellum cœpe-
 rant, ex arduo & prærupto loco in planum transf-

lata. Severiùs in deditos consulturus populus U. C.
 Romanus fuerat, odio civitatis, quæ toties re- 511.
 bellaverat, acrem vindictam meditans, sed im- A. C.
 peravit iræ, edoctus à Papirio (qui jussu con- 241.
 sulum suâ manu deditiois formulam scripserat)
Faliscos non potestati, sed fidei se Romanorum
commisisse. tantùmque apud omnes sacrosanctum
Fidei nomen valuit, ut *hoc interposito nihil in-*
clementius in victos statuendum esse judicarent.
 Id bellum effecit ut triumphis consulum annus
 iste clauderetur. Q. Lutatius A. D. Kalendas
 Martias de Faliscis triumphavit: A. D. IV.
 Nonas Martias de iisdem A. Manlius.

SUPPLEM. L. XX.

I. **P** Acatâ rursus Italiâ, cum securitatè & U. C.
 imperio etiam voluptates publicæ cre- 512.
 vere. L. Livius Andronicus scenæ spectacula, A. C.
 quæ hætenus ultra Satyram non processerant, 240.
 Comœdiam Tragœdiamque Græcorum imita-
 tus, ad fabulas transduxit, C. Claudio Ap. F.
 C. N. Centhone, M. Sempronio C. F. M. N.
 Tuditano consulibus, quum ludi Romani cele-
 brarentur. Idem annus alii quoque generi lu-
 dorum initium attulit. A. D. IV. Kalendas
 Maias Floralia sunt instituta ex Sibyllinis libris,
 ad avertendam pestem frugum, aliorumque terrâ
 nascentium, quæ illâ parte anni florere solent.
 Ludos edidere L. & M. Publicii Malleoli fra-
 tres, iidemque ædiles plebis, ex pecunia mul-
 ctaticia, condemnatis pecuariis, qui in publico
 paverant. Magistratus horum fratrum alio quo-
 que nomine celebris est, quòd clivum, qui ex-

U. C. inde Publicius vocatus est, sternendum locave-
 512. runt, quò commodius in Aventinum iter vehi-
 A. C. culis esset, quum antea rupes ibi difficilis & as-
 240. pera fuisset: quòdque ædem Floræ, juxta Cir-
 cum maximum, construxere. Hæc domi acta.

II. Foris ferè quietæ res fuerunt, nisi quòd
 in Gallis & Liguribus consilia belli agitari suspi-
 cio tenuit. Has igitur provincias consulibus fuif-
 se, jamque tum bellari cum Gallis utique cœ-
 pisse, conjecturæ potiùs, quàm historiæ est, nul-
 lis qui gesta ea satis accuratè doceant ex vetusta-
 te reliquis scriptoribus. id unum constat in Um-
 bria Spoletum coloniam Latinam esse deductam.
 De proximo quoque anno proclivius est dicere,
 pacem non fuisse, quòd Jani templum clausum
 non est, quàm indicare quibus in locis, quæve
 fortunâ bellatum sit. neque ullâ ferme re notior
 est C. Mamili Q. F. Q. N. Turini, Q. Valerii
 U. C. Q. F. P. N. Faltonis consulatus, quàm quòd
 513. A. C. anno eo natus est Ennius, primus apud Roma-
 239. nos poëticarum elegantiarum conditor. Sed an-
 no sequente, quum Ti. Sempronius Ti. F. Cn.
 U. C. N. Gracchus, P. Valerius Q. F. P. N. Falto,
 514. consules essent, & Gallica bella recruderunt,
 A. C. & novus hostis Ligures tum primùm exercitu
 238. petiti sunt. Ti. Sempronio hæc obvenit pro-
 vincia.

III. P. Valerius Gallos aggressus primum in-
 prospere pugnavit, amissis militum tribus milli-
 bus quingentis. Repetita pugna illustrem victo-
 riam dedit, quâ Gallorum millia quatuordecim
 cæsa sunt, duo millia capta. Sed ob prioris
 prælii detrimenta, negatus est consuli triumphus:
 præsertim quum etiam alioqui res bene gesta
 non tam ad rationem consiliumque consulis, quàm

ad fortunam publicam referenda videretur. Ille U. C. enim audito post primum certamen auxilia sibi 514. ab urbe adduci, confirmavit *se malle cum suis A. C. internecione deleri, quàm alienâ ope vincere*: at- 238. que hoc cæstro instigatus, seque & exercitum populi Romani in discrimen dedit. Melior feliciorque Ti. Graccho in Liguribus administratio belli fuit. profligatis enim prælio hostibus, magnam Liguriæ partem victor populatus est. Ex Liguria deinde transmisit in Sardiniam & Corsicam, magnâque inde captivorum multitudine reportatâ, locum proverbio dedit, quo *Sardi venales* dicuntur, in fastidiosa rerum vilium copia.

IV. Ceterum, ut vera fateamur, occupandæ Sardiniaë Corsicæque bona magis occasio temporibus istis, quàm justa causa adfuit. Carthaginienses post pacem Siculam gravi bello cum mercenariis suis implicati, ad extrema pericula venerant. Unde sumptis animis conductitii eorum alii qui per Sardiniam in præfidiis erant, Hostarem Pœnorum ducem cum suis interfecere: Hannonem alium ducem ad vindicandum facinus Carthagine missum, pertracto in societatem rebellionis exercitu ejus, comprehensum in crucem egere: totâque passim insulâ Punici sanguinis hominibus interemptis ipsi munita loca obtinuerunt: donec discordiâ inter ipsos & Sardos ortâ, pulsi ab his, in Italiam se recepere. Tum igitur perfecerunt, quod aliquanto priùs, quum adhuc in Sardinia essent, nequiverant. nam eo quoque tempore Romanos ad insulæ dominium occupandum invitaverant. Sed præsentis, sive precibus, sive occasione crescendi apertiùs demonstratâ, ut in Sardiniam navigatio susciperetur, obtinere. Nec enim vulgatæ virtutis est,

U. C. 514. abstinere rebus alienis, quarum prompta sit possessio: neque hic animus apud cupidos & ambitiosos aut bene, aut diu simulatur. Sed hæc paulo suprà repeti non alienum videtur.

A. C. 238. V. Nam Romani ut humanitatis laudem consequerentur, ab initio belli istius magno animo Carthaginensium causam foverant. Et copias quidem auxiliares, uti petiverant Pœni, nullas misere. sed neque Uticenses, neque quemquam ad se deficientium receperunt: mercatores suos ex Italia & Sicilia res necessarias ad Carthaginenses deferre jusserunt: cum hostibus Carthaginensis populi commercium vetuerunt: militis ex Italia in istud saltem bellum conscribendi fecerunt potestatem. missis quin etiam legatis bellum componere, quanquam irritò conatu, studuerunt. Et inciderat quidem paulo antè controversia, quòd homines Italicos forum rerum venalium ad hostem deportantes capiebant Pœni, carceribusque publicis includebant. Jamque ad quingentos ejus generis habebant in vinculis: neque pauci dicebantur occisi, & ad tegendam latrocinii famam in mare præcipitati esse: quum Romani rem eam graviter ferentes, belli minas ostentare cœperunt. Sed Pœni legatis missis, qui omnes quotquot detenti Carthagine fuerant, reducerent restituerentque, adeo placarunt populum Romanum, ut reliqui ex Siciliensi bello captivi Punici omnes sine pretio restituerentur.

VI. Sed postremò vicit ambitio, premendi-que populi studium, quocum per annos quatuor & viginti ancipiti fortunâ pugnatum meminerant, &, nisi in tempore occurreretur, etiam postea pugnandum sibi prospiciebant. Quare quum Sardiniam inviti dimitterent Pœni, jamque bello

contra mercenarios defuncti, arma defectionis U. C.
 auctoribus inferre meditarentur, arrepta hæc à 514.
 Romanis est occasio, *bellumque Pœnis decretum,* A. C.
ni armis quæ in speciem adversus rebelles suos, 238.
re autem verâ contra Romanos sumpsisSENT, absti-
neretur. Ita Carthaginienses alieno tempore bel-
 lum gravissimum suscipere nolentes, non modò
 cessere Sardiniâ, sed etiam postulantibus Roma-
 nis ad priorem summam adjecerunt argenti ta-
 lenta mille ducenta. quæ maximè injuria ægros
 habuisse Carthaginiensium animos, neque ullâ
 magis causâ bellum mox Annibalicum exarisse
 creditur. Amilcaris enim perpetuum adversus
 Romanos odium, cui bellum Punicum secun-
 dum non ineptè imputatur, non aliunde aut sti-
 mulum acriorem, aut fomentum certius habuit.
 Ceterùm hæc postea evenerunt.

VII. Tum verò novis consulibus L. Corne- U. C.
 lio L. F. Ti. N. Lentulo Caudino, Q. Fulvio 515.
 M. F. Q. N. Flacco, Galli Cispadani provin- A. C.
 cia data. Coloniam hoc anno deductam esse Va- 237.
 lentiam, quanquam à quibusdam traditur, haud-
 quaquam constans opinio est: nisi alia Valentia
 præter Vibonem fuit, quam annis post quinquaginta
 L. Quintio Flaminio, Cn. Domitio Æno-
 barbo consulibus, colonis occupatam esse certio-
 ribus auctoribus credam. Ceterùm consulibus
 in agro Gallico, donec conjunctas legiones ha-
 buere, tuta & prospera expeditio fuit. postquam
 cupidine plura vastandi diviserunt exercitum, Q.
 Fulvii castra noctu oppugnata, & ægre retenta
 sunt. Galli re infectâ digressi, paulo post graviore
 cum terrore auctisque majorem in modum co-
 piis ad bellum reverterunt. Boiorum enim du-
 ces clanculum inter se consiliis agitatis, ingen-

U. C. 515. tem Transalpinorum manum ad societatem ar-
 A. C. 237. morum contra Romanos exciverunt. Interea L.
 Lentulus consul, qui ad Ligusticos fines exerci-
 tum abduxerat, cum Liguribus prosperè colla-
 tis signis dimicavit. Decretus igitur ei trium-
 phus est, quem duxit Idibus Intercalaribus. Au-
 ctiores habeo illos primùm consules Romana fi-
 gna trans Padum fluvium promovisse, diversif-
 que præliis Ligurum & Gallorum Insubrium in-
 terfecta millia quatuor & viginti, capta quinque
 fuisse. Sed verius esse putem, tumultu Gallico,
 qui postea maximus sequutus est, Padum transi-
 tum, Insubresque in suis sedibus bello tentatos
 primùm fuisse.

VIII. Sub idem tempus ad Ptolemæum Æ-
 gypti regem legati missi auxilium obtulerunt cum
 Antiocho & Syris bellanti. gratias egit rex: ce-
 terùm in præsentia sibi opus auxilio esse nega-
 vit, quòd pactionibus finitum jam bellum esset.
 Lætus deinde Romanis adventus Hieronis fuit,
 Syracusarum regis. exceptus omnibus honorib-
 us, sicut regem amicum, & bene meritum, &
 maximæ victoriæ socium oportuit, populo Ro-
 mano ducenta millia modium tritici dono dedit.
 Venerat ad ludos spectandos, qui in sequentem
 annum apparabantur. Nam ludi seculares tertii,
 secundùm quosdam, P. Cornelio L. F. Ti. N.
 U. C. 516. Lentulo Caudino, C. Licinio P. F. P. N. Va-
 A. C. 236. ro, celebrati sunt: ut suprà quoque retulimus.
 Magistri procurandorum ludorum M'. Æmilius
 M'. F. M'. N. M. Livius M. F. M. N. Sa-
 linator creati.

IX. Boiorum interea principes, elati nume-
 rosis Transalpinorum auxiliis, ad consules mi-
 sere, petatum, ut Ariminensis ager cum urbe,

quæ haud ambigûe Gallici juris essent, sibi re-
 stituerentur. ni fieret, bellum atrox & interne-
 civum minabantur. Consules, qui nondum con-
 tractis copiis, neque casui paucitatem suorum
 objicere audebant, neque postulata Gallorum
 concedere poterant, si quid vellent, ad senatum
 mittendos esse legatos responderunt. placuit con-
 ditio Gallis, &, dum ire ac redire legati pos-
 sent, utrimque dierum aliquot induciæ constitu-
 tæ. Et legati quidem Romam profecti adver-
 sum à senatu responsum accipere: simul majores
 contra hunc tumultum apparatus facti, quo-
 rum usus postea non fuit, quum formidabile
 bellum sine Romano sanguine fortuna conse-
 cisset.

X. Dum enim legati redeunt, Boii cum Trans-
 alpinis auxiliis acie dimicavere his de causis.
 Ignarâ plebe Boiorum Transalpinus exercitus
 Ariminum processerat. Inde suspiciones ortæ,
 ne ad regionem istam sibi retinendam venissent:
 tantumque conflatum est odiorum, ut regibus
 suis Ate & Galato, tanquam ob prodicionem in-
 terfectis, advenarum copias agro suo depellere
 vi conarentur. Ita magnâ cæde pugnatum: &
 valde imminutis utrimque viribus, Transalpini
 domos rediere. Boiis adempta pars agri pacem
 à Romanis dedit. Hoc bello tam celeriter con-
 secto, consules in Liguriam abivere. Ibi P. Len-
 tulus profligatis qui occurrerant hostibus, de ce-
 tero per illorum regionem exercitum circumdu-
 cens, castella quædam armis, alia deditione re-
 cepit.

XI. C. Licinius in Corsicam transjecturus,
 quum ad universum exercitum unâ deportan-
 dum navigia deessent, M. Claudium Gliciam

U. C.
 516.
 A. C.
 236.

U. C. cum parte copiarum præmisit. Qui vanitate ve-
 516. cors, quum perterritos adventu suo Corsos vi-
 A. C. disseet, neque consulis, cujus auspiciis venerat,
 236. neque sui juris aut loci memor, certis condi-
 tionibus foedus cum Corsis suo nomine pepigit,
 tanquam in se tracturus insulæ receptæ gloriam.
 At Varus cum exercitu reliquo superveniens,
 frustra Claudianam pacem invocantes armis ur-
 gere non desiit, donec in potestatem redacti
 sunt. Senatus ad liberandam perfidiæ notâ rem-
 publicam, scædæ pacis auctorem Corsis deden-
 dum censuit: deinde, quia receptus non erat,
 in publica custodia necari iussit. Censores is an-
 nus habuit L. Cornelium L. F. Ti. N. Lentu-
 lum Caudinum, Q. Lutatium C. F. C. N. Cer-
 conem: qui lustrum non condiderunt, Q. Cer-
 cone in magistratu mortuo.

XII. Quanquam M. Claudius deditus Corsis,
 deinde supplicio affectus fuerat, non ideo per-
 suaderi barbaris potuit, justo se postea bello pe-
 titos fuisse. Quare saucios eo dolore animos vi-
 cinæ Sardiniae motus facilè impulit, ut ad arma
 resumenda profilirent. Nam Sardos Pœnorum
 occulta promissa traxerant ad rebellionem cœ-
 ptandam, proclivibus ad hoc barbaris, qui nec
 nimium odissent veteres dominos, nec amarent
 novos. Quæ Romæ audita metu & irâ imple-
 verunt urbem, non ob Sardiniam, quam tanti
 non faciebant, sed quia bellum Punicum videba-
 tur renasci. Quod quia facilius futurum crede-
 bant, quanto citiùs inciperetur, invalidis adhuc
 à superiore bello Carthaginiensibus, quamprimùm
 adornandum inferendumque Pœnis decre-
 verunt.

XIII. At Pœnos quidlibet potiùs eo tempore

quàm bellum Romanum pati certos, ea res nun-
 ciata sic exterruit, ut legatis semel iterumque
 missis, postquam nihil mite responsum esset, de-
 cem ex principibus itidem iteratò mitterent, in-
 fimis precibus, *ut impetratâ semel pace frui li-*
ceret, obtestaturos. Ne sic quidem æqui quid-
 quam obtineri potuit ab iratis & metuentibus:
 donec inter legatos ætate minimus Hanno, ado-
 lescens intrepidus, & linguæ ut mentis liberæ,
Atqui, inquit, si vobis sedet denegare pacem, Ro-
mani, quam non in unum aut alterum annum,
sed perpetuam à vobis emimus; at pretium ejus
Siciliam & Sardiniam reddite. ne privatis qui-
dem contractibus viri boni est emptione rescissâ re-
cipere mercem, non restituere pecuniam. Tunc
 verò pudore commoti Romani, ne injustè bel-
 lum inferre viderentur, meliore cum responso
 legatos dimisere. Sic alter consulum ejus anni
 C. Atilius A. F. A. N. Bulbus, qui magistra-
 tum hunc iterum gerebat, in Italiâ mansit: T.
 Manlius T. F. T. N. Torquatus, cui Sardinia
 evenerat, profectus est.

U. C.

516.

A. C.

236.

U. C.

517.

A. C.

235.

XIV. Hic multis locis cum hoste feliciter
 congressus, universam insulam pacavit, Sardos-
 que subegit: & de iis ante diem sextum Idus
 Martias triumphavit. His rebus perfectis, quum
 nullo jam usquam hoste, Romana arma quies-
 cerent, insolitum bellatrici urbi spectaculum, Ja-
 ni ædes clausa est: quod indicium pacis, post
 Numæ tempora, per annos ferme quadringen-
 tos quadraginta, visum non fuerat. Quo nomi-
 ne miseram fuisse civitatem Romanam arbitror,
 quòd perpetuis conflictata laboribus præmia la-
 borum assequi non potuit. quum enim nemo sa-
 piens bellum, nisi pacis ergò, gerat; hæc urbē

U. C. tot maximis bellis prospere confectis, nec impe-
 517. trare tamen pacem sæpe, nec retinere diu didi-
 A. C. cit. Nam tunc quoque post menses non ita mul-
 235. tos, novi terrores nuntiati lætitiā otii vix ad-
 huc animis perceptam citò discusserunt. nam &
 Sardi recēns subacti, jugum excutiebant: & Cor-
 forum erumpebant consilia: & in ipsa Italia Li-
 gures tumultum moverant.

U. C. XV. Ergo L. Postumio A. F. A. N. Albi-
 518. no, Sp. Carvilio Sp. F. C. N. Maximo consu-
 A. C. libus negotium datum ut exercitus conscriberent.
 234. quibus trifariam divisīs, ut hostes ab ope mutuò
 ferenda distringerentur, L. Postumius Ligures
 adortus est; Sp. Carvilius Corsos; in Sardiniam
 P. Cornelius ivit. Hujus insulæ cœlum insalubre
 morbis & pestilentiā tentavit exercitum: multi-
 que ex eo mortales cum ipso prætore absumpti.
 Unde elatos animo Sardos consulis Sp. Carvili
 adventus ingenti prælio coërcuit. Corsi quoque
 ab eodem sunt subacti. Ob eas res triumphus
 ipsi decretus est, quem A. D. Kalendas Apriles
 duxit. In Liguribus etiam ab altero consule &
 exercitu consulari res bene gestæ.

XVI. At Romæ Tuccia virgo Vestalis ince-
 sti damnata, eo majore probro, quòd consuetu-
 dinem stupri cum servo habuerat, suā se manu
 interemit. Censores deinde C. Atilius A. F.
 A. N. Bulbus, A. Postumius A. F. L. N. Albi-
 nus, lustrum quadragesimum fecere. Hoc quo-
 que lustro pauciores quàm superioribus fuisse
 censos (numerum enim non reperio traditum)
 argumentum est, quòd ad augendam hominibus
 civitatem censores jurare singulos coëgerunt,
uxorem se liberorum quærendorum gratiā habi-
turos. Hoc anno Cn. Nævius Campanus, qui

bello Punico stipendia fecerat, fabulas primùm U. C.
scenæ dedit. 518.

XVII. Interea Ligures & Sardi denuo rebel- A. C.
lantes consulibus novis provinciæ decretæ. Q. 234.
Fabio Q. F. Q. N. Maximo Verrucoso Ligu- U. C.
sticum bellum, M'. Pomponio M'. F. M'. N. 519.
Mathoni Sardoum obvenit. Quum horum mo- A. C.
tuum causa penes Carthaginienses esse diceretur, 233.
qui barbaros ad defectionem secretis nunciis al-
licerent, legati missi sunt Carthaginem cum as-
peris mandatis, qui stipendium exigenter, atque
insulis ad Romanos pertinentibus abstinere ju-
berent, belli minis additis, ni imperata fecissent.
Jam ex priori calamitate vires & animum rece-
perant Pœni, Amilcaris maximè industriâ non
modò pacatis Africæ populis, qui à Carthagi-
nienfibus desciverant, sed etiam latius promotâ
ditione, magnoque jam in Hispania imperio per-
eundem ducem parto. Itaque tum ad cetera fe-
rociter legatis responsum est, tum etiam, quum
illi, quemadmodum in mandatis habebant, ha-
stam caduceumque proposuissent, datâ Pœnis o-
ptione, utrum mallent eligendi; *neutrum se le-
gere succlamatum est, sed utrum mallent ipsi le-
gati relinquerent, æquo animo accepturis.* Inde
flagrare denuo cœperunt inter duos populos o-
dia: sed neutro bellum adhuc incipere volente,
species amicitiae, magis quia non bellabatur,
quàm quòd fida pax esset, interea tenuit.

XVIII. Ambò deinde consules ad urbem re-
verfi, quum de rebus à se gestis differuissent,
triumphum impetraverunt. Q. Fabius multos
Ligurum in prælio occiderat, coëgeratque reli-
quos in Alpeftribus locis se continere, tutumque
ab illorum latrociniis vicinum Italiæ latus red-

U. C. 519. diderat. Hic ante diem Kalendas Februarias triumphavit de Liguribus. Idibus deinde Martiis
 A. C. 233. M'. Pomponius triumphum duxit de Sardis, quos vicerat. Neque tamen destitere bello Sardi, sed irritati potius damnis suis quàm fracti, majori mole rebellionem instaurarunt. Ambo igitur consules M. Æmilius M. F. M. N. Lepidus, M. Publicius L. F. L. N. Malleolus in Sardiniam missi, magnam ex ea insula prædam coëgere: quam deinde, quum in Corsicam transmisissent, ereptam à Corsis amiserunt.

XIX. Domi quoque vehementer eo tempore turbatum, agrariam legem ferente tribuno plebis C. Flaminio, *ut Picenus atque Gallicus ager, qui Senonum Gallorum fuerat, populo viritim divideretur.* Resistebat huic actioni senatus, neque precibus apud tribunum, neque minis abstinens, postremò dato magistratibus negotio, ut exercitum conscriberent, quo rempublicam tarentur: neque dimoveri à sententia C. Flaminii potuit, adversum vim contumax, & precibus inexorabilis. Monuerat eum pater quoque *ut voluntati senatûs cederet, neque seditionis auctor audire vellet.* sed ille persistens in sententia, vocatâ concione, recitare legem instituit. Tum verò pater Flaminii dolore ardens accessit ad rostra, correptumque manu filium detraxit. mirumque est exemplum editum sive pietatis, sive venerationis quâ tum homines jus patriæ potestatis prosequabantur. qui enim universi senatûs indignationem minasque atroces contempserat, in maximo calore perficiundi operis, inspectante plebe Romanâ, apud quam gratiosissima erat ferendæ legis mentio, unius senis manu de superiore loco detrahi passus est. Nec omittenda

concionis in hoc negotio modestia: quæ licet U. C. habitu tribuni spes suas destitui videret, ne mini- 520. mo quidem murmure factum illius improbativ. A. C. Dilata tamen hoc modo potius quàm evitata lex 231. est, C. Carvilio tribuno plebis collegam adjuvante: quod quidem initium fuit, & corrumpendæ plebis, & Gallici belli, quod octavo post divisionem agri Gallici anno gravissimum exortum est.

XX. Tum verò M. Pomponius M'. F. M'. U. C. N. Matho, C. Papirius C. F. L. N. Maso, 521. quum magistratum inivissent, provincias M. Pomponius Sardiniam,, C. Papirius Corsicam obti- A. C. nuere. 231. Utrobique cessit hostis, & in sylvas montesque arduos refugiens, locorum potius quàm armorum munitionibus se tutatus est. Ergo M. Pomponius quum laboriosius esse videret invenire barbaros, quàm vincere, canes sagaces ex Italia curavit advehendos, quorum indicio homines more ferarum in cubilibus suis latentes deprehenderet. C. Papirius Corsos campis pullos ad montana loca sequutus est. Ibi labor ingens cum periculo fuit: multique militum siti, aut subito barbarorum incurfu periere: donec inventis aquis refectoque exercitu Corsi de exitu rei timentes, consuli ad deditionem hortanti paruerunt.

XXI. Dum his rebus gerundis attinentur consules, comitia per dictatorem ad hoc creatum sunt habita. C. Duilius fuit M. F. M. N. is magistrum equitum dixit C. Aurelium L. F. C. N. Cottam. Censores etiam tum fuere T. Manlius T. F. T. N. Torquatus, Q. Fulvius M. F. Q. N. Flaccus: sed vitio facti abdicarunt. Novi moris originem huic anno scriptores assignant,

U. C. non indignam. quæ referatur. Divortium ab ur-
 521. be condita nullum fuerat. Primus Sp. Carvilius
 A. C. Ruga sterilem uxorem dimisit, jurejurando à
 231. censoribus obstrictus, *se liberorum quærendorum*
causâ conjugem habiturum. Displicuit populo non
 magis novitas, quàm atrocitas rei, quòd ad per-
 petuam vitæ societatem junctas uxores, quacum-
 que de causa repudiari sævum & iniquum puta-
 bat: & Sp. Carvilius semper deinceps odio ha-
 buit, quanquam necessitate coactus, de amico-
 rum sententiâ, uxorem bene convenientem, mo-
 rumque gratiâ carissimam dimiserat. Ex eo tem-
 pore plus in jure nexuum, plus apud prætorem
 litium fuit, tum primùm cautionibus rei uxoriæ
 repertis, quarum, nullis antea divortiis, super-
 vacanea fuerat calliditas.

XXII. Eodem anno alia quoque nova con-
 fuetudo in honoribus imperatorum cœpit. Sub
 finem consulatûs sui C. Papirius de Corfis in
 monte Albano triumphavit, A. D. III. Nonas
 Martias. causa ejus consilii fuerat, quòd ipse sibi
 res triumpho dignas gessisse videbatur, pacatâ
 tandem Corsicâ: neque ab senatu honorem eum
 impetrabat. Idque deinceps exemplum multis
 ad imitationem placuit, ut negato sibi triumpho
 in Albano monte triumpharent. Spectavit de-
 inde ludos myrto coronatus, delectâ hac coronâ
 ob memoriam rei gestæ, quòd in campis myr-
 teis Corfos superaverat.

XXIII. Sardiniaë Corsicæque motibus com-
 positis, Ligures restabant, adversùs quos missi
 U. C. consules M. Æmilius L. F. Q. N. Barbula, M.
 522. Junius D. F. D. N. Pera, inter proficiendum
 A. C. comperto Gallos rebus novis studere, fines illo-
 230. rum cum exercitu intraverunt. Irritatis enim

lege Flaminiâ Gallorum animis, natus erat me-
 tus Romæ, ne quid molirentur homines læti
 bello, & ad iram præcipientes. quare nuper edi-
 ctum fuerat à magistratibus, ne quis homini
 Gallo aurum vel argentum daret. Boii enim ce-
 terique Galli, tum ex aliarum rerum, tum man-
 cipiorum venditione ingentem pecuniam coge-
 bant: inceseratque suspicio, ne istâ ad bellum
 Romanum uterentur. Quare magis etiam inci-
 tati, cognito consulibus Ligusticum bellum esse
 decretum, occultis consiliis hoc agere diceban-
 tur, ut exercitibus Romanis expeditione longin-
 quâ detentis, ipsi urbem aggredierentur. Cete-
 rum adventu consulum territi, quum ad vim fa-
 ciundam imparati essent, Romanos in pacis a-
 micitiæque speciem simulatis obsequiis excepe-
 re. Consules quoque bellum oppressisse contenti,
 causam cur eò venissent finxere; *ut per Galli-
 cum agrum commodiùs exercitum in Liguriam du-
 cerent.* Superiore anno censores vitio facti ab-
 dicaverant. itaque his demum consulibus Q. Fa-
 bius Q. F. Q. N. Maximus Verrucosus, M.
 Sempronius C. F. M. N. Tuditanus, lustrum
 primum & quadagesimum condidere.

XXIV. Dum hæc in Italia & urbe geruntur,
 novi cum Illyriis belli causæ talibus initiis ex-
 stiterunt. Illyrii, ferox & avidum prædæ ge-
 nus, piraticam faciundo, multos Italicorum ne-
 gotiatorum, Brundisino portu egressos, cepe-
 rant; nonnullos quoque trucidaverant. Et pri-
 mò quidem delatas ob ea querimonias senatus
 inter alias curas negligentiùs auscultaverat. po-
 stremò tamen quum prædonum audacia impuni-
 tate cresceret, crebrioresque jam querelæ per-
 venirent, visum est legatos mitti ad res repeten-

U. C. das; simul ut Issæorum, qui nuper in fidem Ro-
 522. manorum concefferant, causam tuerentur. Hos
 A. C. enim Ionii maris insulam habitantes, quod à se
 230. defecerant, gravibus odiis damnisque Illyrii pro-
 sequebantur.

XXV. Missi sunt C. & L. Coruncanii. Hi
 dum in itinere sunt, Illyriorum qui Ardyæi vo-
 cantur rex Agron Pleurati filius, ad quem ibant,
 morbo decessit, filio adhuc impubere (cui no-
 men fuit Pinneus) relicto: regnumque noverca
 pueri Teuta consiliis amicorum administrabat.
 Hæc impotens animi, & rebus prosperis elata,
 legatis Romanorum contemptim auditis, respon-
 dit, *curæ sibi futurum ne Romani ab Illyriis*
publicè læderentur: vetare verò ne quis suorum
privatim lucrum quod posset ex mari captaret, id
regibus Illyriorum nequaquam in more positum
esse. Non tenuit ad hæc iram minor Corunca-
 nius, & intempestivâ potiùs quàm injustâ liber-
 tate usus, *At Romanis, inquit, in more positum*
est, Teuta, privatim factas injurias publicè exse-
qui, læsisque consulere. Conabimur autem diis
bene juvantibus te ad instituta regia cupidè &
celeriter emendanda cogere. Quibus verbis supra
 modum offensa mulier, sed animo interim ut-
 cumque dissimulato, legatis jam profectis latro-
 nes immisit, à quibus minor Coruncanius cum
 parte comitum interfectus est; ceteris in vincula
 coniectis, præfectisque navium igne combustis.
 Legatus etiam Issæorum Calemporus nomine ab
 iisdem prædonibus occisus est. Iis rebus Ro-
 mæ cognitis T. Coruncanio & P. Junio honoris
 causâ tripedancæ statux in foro sunt positæ:
 Teutæ verò & Illyriis bellum indictum.

XXVI. Teuta rudis imperandi, & muliebris

ingenii vitia neque ratione, neque usu domare U. C.
docta, sicut ad irritanda odia præcipitem, sic ad 522.
toleranda timidam se gerebat. Itaque comperto A. C.
bellum adversùs se parari, *reddituram Romanis* 230.
vivos pollicita est: interfectos reddere non posse,
quos injussu suo prædones peremissent. Hæc le-
gatio quanquam pro magnitudine delicti parum
satisfaceret, tamen quia spem præbebat contro-
versias Illyricas citra bellum componi posse, in-
hiberi vim placuit, petique ad pœnam eos à
quibus interfecti legati dicebantur. Mulier arma
quæ timuerat differri videns, vicissim ex metu
ad priorem insolentiam rapiente animi levitate,
neque dedituram se quemquam dixit; & ut fa-
ctis quoque ferociam ostenderet, quam verbis
prætulerat, continuò copias ad Issam obsiden-
dam misit.

XXVII. Non ergo diutius cunctari visum, U. C.
quin ambo consules (L. Postumius A. F. A. N. 523.
Albinus iterum, Cn. Fulvius Cn. F. Cn. N. A. C.
Centumalus jam iniverant) cum navalibus pe- 229.
destribusque copiis proficiscerentur. Cn. Ful-
vius classem ducebat navium ducentarum, L.
Postumius legiones. Tum iterum territa Teuta
Demetrium Pharium ad consules pacem petitem
misit. Atque illi pepigerunt inducias, si Cor-
cyrâ, quam nuper occupaverant, Illyrii decede-
rent. Profectis ad recipiendam Corcyram Ro-
manis, tanquam longissimè metus omnis absces-
sisset, ad priora consilia relabitur Teuta, præse-
ctosque suos ad Dyrrhachium & Apolloniam ob-
sidendas mittit. Alii, non voluntate Teutæ de-
ditam Corcyram, sed Demetrii privato consilio,
tradunt, qui criminibus se apud Teutam peti-
gnarus, adversùs illius iracundiam proditiõe

U. C. 522. das; simul ut Issæorum, qui nuper in fidem Romanorum concesserant, causam tuerentur. Hos enim Ionii maris insulam habitantes, quod à se defecerant, gravibus odiis damnisque Illyrii prosequiebantur.

A. C. 230.

XXV. Missi sunt C. & L. Coruncanii. Hi dum in itinere sunt, Illyriorum qui Ardyai vocantur rex Agron Pleurati filius, ad quem ibant, morbo decessit, filio adhuc impubere (cui nomen fuit Pinneus) relicto: regnumque noverca pueri Teuta consiliis amicorum administrabat. Hæc impotens animi, & rebus prosperis elata, legatis Romanorum contemptim auditis, respondit, *curæ sibi futurum ne Romani ab Illyriis publicè læderentur: vetare verò ne quis suorum privatim lucrum quod posset ex mari captaret, id regibus Illyriorum nequaquam in more positum esse.* Non tenuit ad hæc iram minor Coruncanius, & intempestivâ potiùs quàm injustâ libertate usus, *At Romanis, inquit, in more positum est, Teuta, privatim factas injurias publicè exsequi, læsisque consulere. Conabimur autem diis bene juvantibus te ad instituta regia cupide & celeriter emendanda cogere.* Quibus verbis supra modum offensa mulier, sed animo interim utcumque dissimulato, legatis jam profectis latrones immisit, à quibus minor Coruncanius cum parte comitum interfectus est; ceteris in vincula conjectis, præfectisque navium igne combustis. Legatus etiam Issæorum Calemperus nomine ab iisdem prædonibus occisus est. Iis rebus Romæ cognitæ T. Coruncanio & P. Junio honoris causâ tripedaneæ statuæ in foro sunt positæ: Teutæ verò & Illyriis bellum indictum.

XXVI. Teuta rudis imperandi, & muliebris

ingenii vitia neque ratione, neque usu domare U. C.
docta, sicut ad irritanda odia præcipitem, sic ad 522.
toleranda timidam se gerebat. Itaque comperto A. C.
bellum adversus se parari, *reddituram Romanis* 230.
vivos pollicita est: interfectos reddere non posse,
quos injussu suo prædones peremissent. Hæc le-
gatio quanquam pro magnitudine delicti parum
fatisfaceret, tamen quia spem præbebat contro-
versias Illyricas citra bellum componi posse, in-
hiberi vim placuit, petique ad pœnam eos à
quibus interfecti legati dicebantur. Mulier arma
quæ timuerat differri videns, vicissim ex metu
ad priorem insolentiam rapiente animi levitate,
neque dedituram se quemquam dixit; & ut fa-
ctis quoque ferociam ostenderet, quam verbis
prætulerat, continuò copias ad Issam obsiden-
dam misit.

XXVII. Non ergo diutius cunctari visum, U. C.
quin ambo consules (L. Postumius A. F. A. N. 523.
Albinus iterum, Cn. Fulvius Cn. F. Cn. N. A. C.
Centumalus jam iniverant) cum navalibus pe- 229.
destribusque copiis proficiscerentur. Cn. Ful-
vius classem ducebat navium ducentarum, L.
Postumius legiones. Tum iterum territa Teuta
Demetrium Pharium ad consules pacem petitem
misit. Atque illi pepigerunt inducias, si Cor-
cyrâ, quam nuper occupaverant, Illyrii decede-
rent. Profectis ad recipiendam Corcyram Ro-
manis, tanquam longissimè metus omnis absces-
sisset, ad priora consilia relabitur Teuta, præse-
ctosque suos ad Dyrrhachium & Apolloniam ob-
sidendas mittit. Alii, non voluntate Teutæ de-
ditam Corcyram, sed Demetrii privato consilio,
tradunt, qui criminibus se apud Teutam peti-
gnarus, adversus illius iracundiam proditione

U. C. 523. præsidii cui præerat apud Romanos perfugium
 A. C. 229. sibi quæsierit. Præsidio Illyriorum tradito, Cor-
 cyrenses publico consilio Romanis se permiscere,
 nullam sibi reliquam salutis viam esse rati, nisi
 potentiâ tam claræ civitatis adversus Illyriorum
 injurias protegerentur.

XXVIII. A Corcyra consul Apolloniam
 cum classe petiit: venitque eodem L. Postumius,
 qui Brundisio transjecerat, cum pedestribus co-
 piis: peditum ad viginti millia erant, equitum
 duo. Romanos Apolloniatae cupidè recepere,
 seque fidei illorum tradidere. Ab hac liberata
 statim ad Dyrrhachium itum. id quoque Roma-
 norum extemplo factum, ad famam advenientis
 exercitûs dilapsis pavore Illyriis, qui obsidere
 urbem cœperant. Eodem impetu gens Ardyæo-
 rum ad deditionem coacta est: veneruntque ab
 ulteriore Illyrico legati variarum nationum, im-
 perata facturos suos polliciti, si in amicitiam re-
 cipiantur: ex quibus Parthini fuerunt, & Atinta-
 nes. Plurimus ad hæc usus Demetrii Pharii fuit,
 qui à consulibus circumductus, robur & fidem
 Romanorum extollendo, Teutæque incusando
 temeritatem & inconstantiam, alios rationibus &
 consilio, alios auctoritate suâ ad societatem Ro-
 manorum adducebat.

XXIX. Post hæc ad Issam cursus institutus:
 & inter navigandum multis locis exscensione fa-
 ctâ, pleraque oppida levi negotio capta sunt.
 Nutria strenuè ab Illyriis defensa est; multoque
 sanguine constitit victoria, tribunis etiam quibus-
 dam, & quæstore desideratis. Cujus rei levio-
 rem dolorem fecerunt lembi viginti, quos cum
 præda & pecunia ex Peloponneso venientes Ro-
 mani exceperere. Jam ad Issam ventum erat. Ibi,

perinde ut ad Dyrrhachium acciderat, adventu U. C.
 Romanæ classis obsidio soluta est, diversa in lo- 523.
 ca diffugientibus barbaris, præter Pharios, qui A. C.
 in gratiam Demetrii, quòd ex eadem insula or- 229.
 tus, eique sub Agrone præfectus fuerat, corpo-
 ribus rebusque salvis in fidem accepti sunt. Hæc
 audita instabilem Teutæ animum variè move-
 runt, alternantibus timoris & fiduciæ causis. Nam
 sicut amissa & deleta oppida, vastatæ maritimæ
 regiones, ubivis fugatæ Illyriorum copiæ, me-
 tum ei maximum incusserant; ita vicissim spem
 dabat Nutrinorum audacia, & hibernum jam
 mare, cujus formidine rebatur Romanos citò re-
 petituros domum esse. Itaque Rhizonem oppi-
 dum cognomini fluvio impositum cum paucis se
 contulit, exspectatura remedium quod tempus
 offerret. Alebant vanam opinionem acta con-
 sulum, qui plerâque parte regionum quas occu-
 paverant Demetrio traditâ, Dyrrhachium & clas-
 sem & exercitum reduxere. Sed postquam L.
 Postumius cum quadraginta navibus relictus,
 exercitum ex finitimarum urbium delectu fecit,
 Ardyæis, & qui præterea Illyriorum ad societa-
 tem Romanam accesserant, præsidio futurus;
 tum verò desperatis rebus suis Teuta de pace
 quibuscumque conditionibus redimenda cogitavit.

XXX. Ideo sub initium veris legatione Ro-
 mam missâ, quæ præterita essent tanquam Agro-
 nis imperio facta excusavit, cujus acta tueri ne-
 cessum sibi fuisset. Romani non illi, cujus ea
 propria potestas non esset, & quæ de Romanis
 nihil tale meruisset, verùm Agronis filio Pinneo
 pacem dederunt his legibus: *ut stipendia impe-
 rata penderet: Illyrico omni, paucis exceptis lo-
 cis, decederet: neque ultra Lissum pluribus quàm*

U. C. *binis lembis, & his inermibus, navigaret.* Cor-
 523. cyra, Pharus, Issa, Dyrrhachium, & Atintanes
 A. C. hac pace Romanis cesserunt: cetera quæ sub A-
 229. gronis imperio fuerant, Pinneo relicta. Teuta
 five pudore & metu, five jubentibus Romanis,
 administratione regni abiit, quam tutorio nomi-
 ne suscepit Demetrius Pharius.

XXXI. Sic finitâ cum Illyriis contentione,
 finibusque imperii jam ad limites Græciæ pro-
 motis, ab alia parte parum secunda res publica e-
 rat: meditantibus bellum Gallis, & maximis
 in Hispania incrementis rei Punicæ, quam sine
 periculo Romanæ confirmari posse nemo crede-
 bat. Asdrubal gener & successor Amilcaris, vin-
 dicatâ soceri morte, multas præterea nationes
 partim armis, plerumque consilio & facundiâ
 quâ mirè pollebat, Carthaginensium imperio
 subdidit: etiam alterâ *Carthagine* quæ *Nova* ap-
 pellata est, in sinu maris juxta portum amplissi-
 mum & satis commodum, conditâ. Sed pro-
 prior à Gallis metus, durius aliquod contra Pœ-
 nos consilium inire vetuit. quod reliquum erat,
 fœderibus pactisque cursum fortunæ eorum siste-
 re studuerunt. Legatis ergo Carthaginem missis,
 aliisque ad Asdrubalem, pepigerunt, *ut trans I-*
berum amnem se continerent Pœni, Saguntinis
sue leges & libertas servaretur. Hæc in an-

U. C. num inciderunt, quo Sp. Carvilius Sp. F. Cn.
 524. N. Maximus, Q. Fabius Q. F. Q. N. Maxi-
 A. C. mus Verrucosus, uterque iterum, consules fue-
 228. re.

XXXII. Sub idem tempus L. Postumius pro-
 consule, qui in Illyrico hibernaverat, legatos ad
 Ætolorum Achæorumque populos Corcyrâ mi-
 sit, ad exponendum rei gestæ ordinem, quibus

causis bellum istud susceptum, quâ fortunâ ge- U C.
 stum, quibusque conditionibus finitum esset. Co- 524.
 miter excepti studiosèque auditi sunt, quòd eæ A. C.
 nationes æterique Græci vehementer exosum 228.
 habebant Illyriorum nomen, ob continua latro-
 cinia, quæ sub Agrone Teutaque exercuerant.
 Hæc ubi domum nunciata sunt, senatus rite at-
 que ordine à proconsule facta esse censuit, aliam-
 que statim legationem decrevit, quæ publico no-
 mine Corinthios & Athenienses adiret, populi-
 que Romani studium erga Græcos, & æquitatem
 erga omnes commendaret.

XXXIII. Ea res magnam in iis terris nomi-
 ni Romano benevolentiam peperit, confestim-
 que decreto Corinthiorum honor hic populo
 Romano est habitus, ut Isthmiorum (qui ludi
 inter quatuor celeberrimos sunt Græciæ) parti-
 cipes haberentur. Maximè movit eos, præter
 Apolloniam & alias Græci generis civitates,
 Corcyra libertati reddita, quæ colonia Corin-
 thiorum fuerat. Athenienses quoque societatem
 Romanam amplexi decreverunt, ut Romanis jus
 civitatis Atticæ, Initiorumque Eleusiniarum ef-
 fet. Interea Cn. Fulvius proconsule triumphum
 navalem ex Illyriis egit A. D. Kalendas Quin-
 tiles: & principes Illyricos in triumpho ductos
 securi percussit. Hic primus de Illyriis trium-
 phus fuit. Anno sequente P. Valerio L. F. M. U. C.
 N. Flacco, M. Atilio M. F. M. N. Regulo 525.
 consulatum gerentibus, prætorum duplicatus est A. C.
 numerus, quaternosque creati visum, ut essent 227.
 qui in Siciliam Sardiniamque provincias cum im-
 perio mitterentur. ex his M. Valerius Sardiniam,
 attributamque huic Corsicam, C. Flaminius Si-
 ciliam sortiti sunt.

- U. C. XXXIV. Ingens eo tempore fuit metus Gal-
 525. lici belli, de quo Boii Insubresque non inter se
 A. C. modò, sed etiam cum Transalpinis populis agi-
 227. tare, magnasque Gæsatarum Gallorum copias
 stipendio conduxisse ferebantur. Ergo non solita
 modò remedia quæsita sunt, sed etiam iis ratio-
 nibus malo quod timebatur occursum, quas a-
 pud severos iudices, præter amorem patriæ, &
 in ejus gratiam quandoque concessa quæ aliàs
 negarentur, nihil excusaret. Quum enim præ-
 ter alios ex diis hominibusque terrores, etiam
 in Sibyllinis libris repertum esset, *Gallos & Græ-
 cos urbem Romanam occupaturos*, ad prædictionis
 ejus minas calliditate avertendas, M. Valerio M'.
 U. C. F. M. N. Messalla, L. Apustio L. F. C. N.
 526. Fullone consulibus, ex auctoritate pontificum ho-
 A. C. mines quatuor, Gallum & Gallam, similiterque
 226. Græcum & Græcam in medio foro Boario vi-
 vos defoderunt, ut ita quasi partem aliquam ur-
 bis tenentes implevisse fata viderentur.

XXXV. Ceterùm hic annus inter res alias
 non magnas apparatu maximè Gallici belli, quod
 jam instabat, consumptus est. Descriptæ sunt
 ad id bellum equitum peditumque copię, in-
 credibili numero, totâ pro Romanis Italiâ con-
 sentiente. Q. Fabius historicus, qui rebus ge-
 rundis interfuit, effecta fuisse scribit armatorum
 octingenta millia: Romanorum quidem Campa-
 norumque numero, peditum explente ducenta
 quadraginta octo millia ducentos, equitum vi-
 ginti sex millia sexcentos: cetera multitudo reli-
 quorum Italiæ populorum fuit. Etiam Veneti
 ac Cenomani auxilia dederunt Romanis, homi-
 num millia viginti, qui jussi sunt finitimos Boios
 metu & damnis ad patriam tuendam cogere, ne

cum ceteris hostium copiis conjungi possent : U. C. 526.
 quando à bellandi consilio legationis Romanæ A. C. 225.
 studiis avocari nequiverant. Venetis enim &
 Cenomanis ad instaurandam cum populo Roma-
 no amicitiam persuasis, Insubres Boiique in ho-
 stili animo propositoque persistere. Minutæ ta-
 men vires eorum fuerunt, non ausis omnem ar-
 matorum multitudinem educere regibus, coactif-
 que partem juventutis ad fines defendendos re-
 linquere. Ita reliquis cum copiis (peditum quin-
 quaginta millia, equitum viginti numerabantur)
 iter per Etruriam tentare cœperunt.

XXXVI. Interea L. Æmilius Q. F. Cn. N. U. C. 527.
 Papus, C. Atilius M. F. M. N. Regulus, con- A. C. 225.
 sules Sardiniam & Ariminum cum vicina Gallia
 provincias obtinuerunt. Sardi enim gravati per-
 petuam Romani prætoris præsentiam, fascesque
 non antè conspectos, iterum tumultuati fuerant :
 sed hos C. Atilius consul haud magno negotio
 coërcuit. Major moles L. Æmilio cum Gallis
 fuit, perruptâ Etruriâ Romam tendentibus. Eos
 prætor, cui Etruria provincia decreta fuerat,
 quum arcere transitu nequivisset, circa Clusium
 consequutus, præcipiti in occasum die, castra
 non procul ab hostilibus posuit. Galli, quò Ro-
 manos ad pugnam elicerent, meditato dolo, cum
 omni peditatu ad oppidum Fæfulas nocturno iti-
 nere perveniunt : relictis equitibus, quibus im-
 peratum fuerat, ut orto die conspiciendos se tan-
 tùm præberent hostibus, deinde statim ad pedi-
 tes se referrent, castra ad recipiendum equita-
 tum hostesque ex improvîso turbandos apto loco
 habituros.

XXXVII. Ea fraus Romanis imposuit, ut
 quasi fugientes avidè sequerentur. ita circa Fæ-

U. C. 527. fulas à recentibus & paratis excepti sunt, fessi
 A. C. 225. cursu, & consilio, ut in re necopinata, destituti.
 Quod unum supererat, pugnando tueri salutem, aut vindicare sanguinem statuere. sed præter alia numero quoque vincentibus Gallis, plures sex millibus in loco pugnae concisi sunt, ceteri fugerunt. Galli munitum quemdam collem, quo pleraque fugientium turba concesserat, capere conati, postquam nocturno itinere diurnaque pugna vires exhaustas sensere, ad corpora curanda abiverunt: relicta parte equitum, quæ tumulum obsideret, postridie vi aut deditione haud dubiè in potestatem redigendum. In hoc articulo rerum L. Æmilius consul optabili potius quam sperato casu supervenit. Nam ad famam adventantium Gallorum Ariminum missus, defensurus Adriatici litoris oram, postquam urbem audivit peti, magnis itineribus Arimino profectus, ad ea loca bonâ quadam fortunâ pervenerat, & parvo ab hostibus intervallo castra metatus fuerat.

XXXVIII. Obsessi ex ignibus ab ea parte conspectis, id quod erat, Romanum exercitum venisse conjicientes, quosdam suorum miserunt sine armis, quò facilius hostium excubias fallerent. Ex his cognito rerum statu consul, citra longiorem deliberationem, quam neque res, neque tempus ferebat, statim orta luce cum equitatu præcessit ad tumulum, tribunis militum cum legionario milite sequi jussis. Gallos jam iidem ignes admonuerant de adventu Romanorum, & ad consilium de præsentibus coegerant. Ibi rex Aneroëstus suavit, *ne agmen locupletissimâ prædâ onustum objicerent hosti: sed domum digressi, depositâ prædâ, si bellandum ultrâ videretur, expediti redirent.* Probato ab omnibus consilio an-

te noctem disceditur, itinere per Etruriam juxta U. C. litus maris instituto. L. Æmilius receptis qui ^{527.} in tumultum confugerant, & Gallorum profe- ^{A. C.} ctione cognitâ, cum his quidem collatis signis ^{225.} pugnare nolebat: sed insequi tamen statuit, occasione quam tempus obtulisset usus.

XXXIX. In hoc articulo rerum rursus aliquid ex improvîso molita fortuna est. Alter consul C. Atilius ex Sardinia cum legionibus Pisas appulerat, atque ibi militibus expositis pedestri itinere petebat Romam, per eandem Etrusci maris oram incedens quâ Galli veniebant. Circa portum Etruriæ Telamonem primùm obviâ sibi facti sunt præcursores utriusque exercitûs: captivisque nonnullis ad consulem adductis, ubi de itinere Gallorum, & insequentis eos collegæ instituto cognovit, miratus casum, & spe impulsus, quòd medius inter duos consulares exercitus hostis teneretur, tribunis præcepit, ut acie instructâ, quantum locorum natura pateretur, quadratum agmen gradu militari ducerent. ipse animadverso colle opportunè itineri, quâ venire Gallos necessum erat, imminente, ad præoccupandum eum cum equitatu contendit. Festinabat enim cum hoste quamprimum decernere, certus, si urgeretur, collegam venturum subsidio; &, si inceptum successisset, potiore bene gestæ rei laudem penes se futuram esse.

XL. Galli viso in superioribus locis hostium agmine, noctu circummissos ab L. Æmilio equites rati, suum & ipsi equitatum emittunt, adjunctâ levis armaturæ parte, ad iter aperiendum. deinde captivorum indicio consulis alterius adventus cognitus, peditatum continuò instruere coëgit ancipiti acie, quæ antè & retro

U. C. 527. A. C. 225. in hostem versa, interiùs oppositis invicem tergis cohæreret. Nam videbant à fronte C. Atilium instare: à tergo sequi L. Æmilium novellant. Huic igitur ex Transalpino genere mercede conductos, qui ab armorum nomine Gæsatæ vocantur, opposuerunt in prima acie; post hos in subsidiis Insubres: at Taurisci Boiique adversùs Atilianas copias locati sunt. effedis deinde carrisque cornu utrumque vallarunt: præda cum idoneo præsidio vicinum in collem seposita est. Jam pugnari ad tumultum ab C. Atilio occupatum cœperat, & ex eo conjiciebat L. Æmilius adesse collegam, cujus de itinere nihil habebat compertum, præterquam quòd apulisse Pisas audiverat. Igitur ex tempore consilio capto, equites suos & ipse ad collem ubi pugnabatur jussit accurrere. Certatum ibi est equestri prælio acerrimo, in quo & C. Atilius consul occisus est, ejusque caput ad reges Gallorum relatum. ad extremum tamen connisi totis viribus Romani, loco retento, hostem repulere.

XLI. Decretâ hunc ad modum equestri pugnâ, pedites concurrere. Ibi verò certamen vidisses quum numero atque robore virorum, tum ipsâ dispositione acierum terribile: quum inter duos Romanos exercitus Gallorum intercepta multitudo, simul in utrosque obversa dimicaret, ambiguo judicio, plusne prodesset eis ista prælii forma, quòd cum divisis hostium copiis pugnantes, terga sibi invicem tuta præstabant, etiam amissâ spe fugæ ad fortitudinem stimulati; an verò noceret, quòd inter duos consulares exercitus conclusi tenebantur. Ceterùm Romanos partim adspectus virorum terrebat, qui eximiâ

specie & magnitudine corporum, primis in ordinibus stabant; partim ad pugnandum incitabat, non modò laudis, sed etiam spoliiorum dulcedo, quòd inter Gallorum antesignanos erat nemo quin maniacis armillisque aureis fulgeret.

XLII. Conserto igitur praelio, immissi primum velites maximam hostium edidere cædem, præsertim ubi Gætæ pugnabant, qui per ferociam & barbaram ostentationem, abjectis vestibus, nudi ante prima signa constiterant. Quum enim scutum Gallicum prælongum & angustum non possit corpus obtegere, tanquam exposita jaculatoribus signa, certis ictibus petebantur: cadebantque inulti, quòd neque ferire hostem eminus poterant, neque consertâ manu pugnari secum levis armatura patiebatur. quâ desperatione pars temere in hostem ruentes, priusquam ad manus venirent, missilibus confossi sternebantur: ceteri sensim referentes gradum, suorum perturbabant ordines. Ita Gætatarum acie per velites disiectâ, gravis armaturæ miles Boios Insubresque ac Tauriscos undiquaque adortus, multos interfecit.

XLIII. Stabant tamen obfirmatis animis, neque ullâ re inferiores, nisi quòd armorum genere vincebantur, neque ad muniendum corpus aptè instructi, neque ad hostem percutiendum. gladius enim Gallicus tantum ad rem cæsim gerendam accommodatus, mucronem idoneum non habet: præterea ad primum ictum incurvatur, sequentesque parum efficaces habet, nisi pede pressus iterum dirigatur. Eventum praelii, quum in meliore spe Romani essent, haud dubium fecit equitum reditus, qui, Gallico equi-

V. C. tatu in fugam compulso, ex colle decurrentes,
 527. in latus hostium impressionem fecerunt, tanto
 A. C. minùs tolerabilem, quòd ex superiore loco in-
 225. gruebat. Hoc maximè modo cum Gallis in E-
 truria pugnatum Polybius tradidit: à quo pa-
 rum probabiliter alii dissentiunt. quis enim te-
 mere credat ita potiùs rem gestam esse, ut Gal-
 los noctu orta tempestas fugere coëgerit, tan-
 quam deorum iram timentes, postremosque eo-
 rum aggressus C. Atilius occubuerit: deinde
 post aliquot dies, quum interea suo quilibet in
 colle se continuisset, L. Æmilius cum exercitu
 Gallico prospere pugnaverit? Neque plus me-
 rentur fidei, qui pugnae locum ex litorali re-
 gione in agrum Aretinum transtulerunt.

XLIV. Cecidisse tum Gallorum millia qua-
 draginta non ambigitur. capta sunt haud minus
 millia decem cum uno regum Concolitano: a-
 lius, Aneroëstus, qui plurimùm opinione virtu-
 tis & potentiâ valuerat, paucis comitantibus ela-
 psus, in fuga necessarios suos seque ipsum sectâ
 gulâ interemit. Recepta est praeda ingens, quam
 consul reddendam iis curavit, quibus adempta
 fuerat, suas unoquoque res agnoscentibus domi-
 nis. Inde cum suo & Atiliano exercitu juxta
 fines Ligurum in Boicum agrum profectus, ut
 operæ navatæ mercedem haberet miles, diri-
 piendam ei regionem dedit, paucisque diebus fa-
 tiatas prædâ copias in urbem reduxit: tanto
 majore omnium lætitiâ, quanto acrior istius belli
 metus fuerat.

XLV. Ergo vix cujusquam triumphus faven-
 tium vocibus tam celebratus est: insignis alio-
 quin, & rerum gestarum gloriâ, & captivorum spo-
 liorumque prælatorum numero pretioque. Mul-

ta inter hæc signa militaria fuere, plurimique U. C.
 torques aurei armillæque, virorum fortium apud 527.
 Gallos ornamenta. Sed maximè adverterunt A. C.
 oculos hominum Britomarus, aliique principes 225.
 Gallorum, quos L. Æmilius per ludibrium ac-
 cinctos in Capitolium duxit, tanquam voti sui
 religionem servaturos, quòd *non priùs soluturos*
se baltea, quàm Capitolium ascendissent, jurave-
 rant. A. D. III. Nonas Martias L. Æmilius
 consul de Gallis triumphavit. Eodem anno lu-
 strum alterum atque quadragesimum conditum
 esse reperio, à censoribus C. Claudio Ap. F. C.
 N. Centhone, M. Junio D. F. D. N. Pera.

XLVI. Depositus jam belli Gallici metus,
 nondum vindictæ cupiditas erat: ambobusque
 proximi anni consulibus ea provincia data. T.
 Manlius T. F. T. N. Torquatus, Q. Fulvius U. C.
 M. F. Q. N. Flaccus erant, uterque iterum. 528.
 His exercitus, & quæ ad bellum instruendum A. C.
 gerendumque pertinebant alacriter decreta. spes 224.
 enim erat, post tantam victoriam, toto circa Pa-
 dum agro depelli Gallos posse, si nervi intende-
 rentur. Consules cum copiis profecti primo sta-
 tim terrore Boios ad deditionem compulere:
 segnior deinde expeditio fuit, ob pestilentiam &
 continuos imbres. Alii tradunt hos consules Pa-
 do transito collatis signis vicisse Insubres, homi-
 num occidisse tria & viginti millia, cepisse quin-
 que. sed nobis Polybii potior est in his rebus
 auctoritas. Interea quia consules è longinquis
 regionibus, sive rebus gerendis sive tempestati-
 bus impediti, ad comitia occurrere non potue-
 rant, ejus rei gratiâ dictator creatus est L. Cæ-
 cilius L. F. C. N. Metellus: isque M. Fabium
 M. F. M. N. Buteonem magistrum equitum

U. C. dixit. Comitibus habitis consules facti sunt C.
 529. Flaminius C. F. L. N. P. Furius Sp. F. M. N.
 A. C. Philus.

223.

XLVII. Hi primi Romanorum, ut existimo, Padum transivere cum exercitu, quâ fluvius Ad-
 dua Pado committitur, in regionem Insubrum
 irruptione factâ. Multo labore, neque nullo san-
 guine hæc audacia constitit. nam & in transitu
 fluminis, & dum castra ponuntur, acriter incur-
 rentes hostes Romanorum haud paucos occide-
 runt. Ex harum rerum nunciis ortam sollicitu-
 dinem immensum auxere prodigia, quod in Pi-
 ceno flumen manasse sanguine, in Etruria cœ-
 lum ardere visum, Arimini noctu luxisse, tres-
 que lunas eodem tempore apparuisse nunciaba-
 tur, & quod Romæ in foro vultur per dies com-
 plures federat. nam sub idem forte tempus Ca-
 ria motu terræ concussa, & collapsus Rhodi co-
 lossus nihil tum ad rem Romanam pertinere cre-
 debantur. Ceterorum causâ consulti augures,
consules vitio creatos videri responderunt, sequu-
 tæque sunt senatûs ad eos literæ, quibus in ur-
 bem revocabantur. Illi inter hæc per inducias
 Insubrum agro excefferant, deinde in Cenoma-
 norum finibus sociorum adscitis auxiliis, iterum
 campos Alpibus subjacentes infestare cœperant:
 permotique irâ Insubres, etiam aureis signis ex
 æde Minervæ depromptis, quæ *immobilia* voca-
 bantur, quod nisi ob extremam necessitatem mo-
 veri fas non esset, cum exercitu quinquaginta
 millium occurrerant, acie dimicaturi.

XLVIII. Hoc ad tempus literæ senatûs ve-
 nere. C. Flaminius, sive conjecturâ earum ar-
 gumentum assequutus, sive literis amicorum præ-
 monitus, collegæ persuasit, ne ante pugnam com-

missam aperirentur. Sic obstinato ad dimicandum U. C. animo, de auxiliis Gallorum deliberabant, ne 529. fortè neglecta causam nocendi haberent; adhi- A. C. bita, occasionem. levitas enim gentis timebatur, 223. præsertim adversus cognatum hostem suscipiendo prælio. Tandem hoc consilium placuit. Gallos in ulteriorem ripam miserunt: deinde ruperunt pontes. ita neque lædi ab iis Romanus poterat, & copiâ fugæ penitus ablatâ, omnia in virtute erat habeburus. Post acre prælium, victoria Romanis cessit; majori tribunorum laude, quàm consulum. Nam C. Flaminius aciem ita ripæ fluminis admoverat, ut nihil ad receptum cohortium relinqueret spatii: haud dubiè totum exercitum perditurus, si urgentibus hostibus vel minimùm recedere coactus fuisset. Tribuni verò, prioribus præliis experti Gallorum vim omnem in primo impetu esse, hunc acerrimum, sed brevem, si quis sustinuisset, nihil postea metuendum habere, primis ordinibus hastas triariorum dividunt, quibus hostium excipiant ictus, deinde abjectis his gladium stringant.

XLIX. Ubi ventum ad certamen est, hastarum objectu Gallici gladii statim ad primum ictum hebetati curvatique sunt: quos donec dirigere student, saggessus stricto mucrone Romanus omnem armorum usum iis ademit. Nam & hoc habent enses Gallici, quia cæsim tantummodo iis pugnari potest, ut ad feriendum aliquantum requirant spatii, quod si quis abstulerit, omnino fiunt inutiles. Romani verò etiam punctim ferire ex minimo intervallo poterant, eoque modo ad corpus hostis appressi faciem ejus atque pectus impune cædebant. Interfecta dicuntur millia Gallorum novem: quasi duplum

U. C. ejus numeri captum esse. Post victoriam ager
 529. hostium longè latèque vastatus est, multumque
 A. C. prædæ partum.
 223.

L. Tum demum literas senatûs legi placuit :
 quibus quum pariturus P. Philus esset, C. Fla-
 minius *invidiam hanc Patrum esse testatus, nullis*
auspiciorum vitiis, cujus rei nullum argumentum
certius ipsâ illâ quam obtinuissent victoriâ adduci
posset, negavit se nisi finito vel bello, vel magi-
stratûs tempore decessurum esse. Quin etiam addi-
 dit effecturum, ut populus Romanus auguriorum
 aliarumque talium rerum ineptâ observatione falli
 desinat. Ceterùm in sententia persistente P. Furio,
 Flaminianus exercitus, metuens ut digressio illo
 satis in hostili regione tutus esset, exoravit eum,
 ut per dies aliquot remaneret. nihil tamen re-
 rum postea gerere voluit : C. Flaminio interim
 castella quædam, urbemque non incelebrem illis
 gentibus recipiente, concessâque militi prædâ ad
 instans cum senatu certamen sibi conciliante ani-
 mos. Tanta enim exorta fuerat in urbe indi-
 gnatio, ut redeuntibus consulibus neque obviâ
 ex more iretur, triumphusque non C. Flaminio
 modò, sed in ejus odium etiam P. Philo nega-
 retur. Ad extremum C. Flaminii magnus apud
 plebem favor vicit : isque triumphans urbem in-
 gressus est, A. D. VI. Idus Martias. Multa in
 eo triumpho translata sunt spolia, magna vis ar-
 morum, torques itidem aurei permulti, ex qui-
 bus tropæum Jovi C. Flaminus in Capitolio po-
 suit, inverso Gallorum voto, qui de spoliis Ro-
 manorum Marti suo torquem promiserant. Al-
 ter mox consul de Gallis & Liguribus trium-
 phum egit A. D. IV. Idus Martias.

. LI. Sic magis accensâ quàm victâ senatûs o-

dia non quievere, donec consules statim secun- U. C.
dum triumphum abdicare sunt coacti. Pari se- 529.
veritate sub idem ferè tempus viri clarissimi duo A. C.
sacerdotii honore caruerunt: M. Cornelius Ce- 223.
thegus, extis non rite porrectis; Q. Sulpicius,
quod inter sacrificandum apex ei de capite de-
fluxerat. Quum magistratu consules abivissent,
comitia per interregem sunt habita, quibus con-
sul factus M. Claudius M. F. M. N. Marcellus, U. C.
qui magistratu inito collegam adscivit Cn. Cor- 530.
nelium L. F. L. N. Scipionem Calvum. Hi A. C.
pacem petentibus Insucribus resistere, M. Mar- 222.
cello potissimum cupiditate provinciæ triumphique
conditiones omnes aspernante. sed & ipsi
Galli belli potius quàm otii consilia tractare vi-
debantur, quum de integro mercede conductæ
Gæsatarum triginta millia superatis Alpibus lon-
gè maiorem Insucrium multitudinem concivis-
sent.

LII. Bello sic exorto, profecti primo vere con-
sules, Acerras (oppidum est inter Padum & Alpes)
circumsederunt. Cujus obsidione quum depel-
lere Romanos difficile videretur, Britomarus as-
sumptâ decem millium Gæsatarum manu, Cir-
cumpadanam regionem vastare instituit. quo
comperto consules ita inter se partiti sunt co-
pias, ut Cn. Cornelius cum exercitu reliquo ur-
geret obsidionem; M. Marcellus duas partes e-
quitum & delectos ex levi armatura ducens, so-
ciis succurreret. Delegit expeditissimum quem-
que, non ultra sexcentos. cum his & equitibus
suis, non die, non nocte intermisso itinere, con-
tendit ad hostes. quos circa Clastidium adeptus,
priusquam reficere suos quiete posset, adortus
est, non voluntate suâ, sed ferociâ Gæsatarum,

U. C. qui numero potiores & equestris militiæ principatum sibi vindicantes, audito paucos adduci
 530. A. C. pedites à consule, protinus ad obterendum eum,
 222. omiffa Claſtidii obſidione, proruperunt.

LIII. M. Marcellus acie in longum porreſtâ, ne circumveniretur ab hoſtium multitudine, Gallis proceſſit obviâ. neque longè aberant invicem acies, quum jam impetum facere molientem equus clamore cantuque Gallorum exterritus abripuit, & retrorſum tulit. Ibi conſul veritus ne in omen tractus ille caſus animum ſuis minueret, equum circumagendo Solem adoravit, tanquam ea de cauſa convertiſſet: ex veteri more, quo deos adoraturi ſe circumagebant. Ferunt eum ante primum congreſſum, pulcherrima hoſtilium armorum Jovi Feretrio voviſſe: mox conſpecto Britomaro, qui ſuorum agmen præcedebat arma ferens auro argentoque & coloribus eximiè perornata, hæc judicaviſſe arma eſſe debere, quæ voviſſet. Jam ipſe quoque rex viſo Romanorum duce, provectus longè ante ſuos, voce & geſtu eum ad pugnam provocabat. Neque cunctatus M. Marcellus, perſoſſo regis thorace, vulneravit eum hæſtâ, & equi adaſti impetu dejectum humi, ſemel iterumque repetitis iſtibus occidit. Tum deſiliens ex equo, manibusque arma tenens, ſuſpexit in cælum, *Jupiter, inquit, Feretri, qui fortium ducum in præliis facta præclara adſpicias, en ego te teſte tertius Romanorum, cæſo hoſtium imperatore imperator, opima tibi ſpolia conſecro. Tu verò ad reliqua etiam belli res noſtras proſperâ fortunâ pergere finito!*

LIV. Repetente poſt hæc equum M. Marcellus, totis viribus conſligi cœptum, fortiſſimè

pugnantibus Romanis, quos consulis audacia & U. C. fortuna non minùs ardore pugnandi, quàm spe 530. victoriæ impleverat. Itaque non eques Gallus, A. C. non pedes, quanquam & ille suis subsidio vene- 222. rat, sustinere vim tantam potuit: raroque exemplo paucissimi de numerofo exercitu pulcherrimam victoriam retulere. Lestis deinde spoliis ad collegam revertit consul, qui Acerris occupatis, ubi magnam annonæ copiam reperit, circa Mediolanum caput Insubrium Gallorum adversùs hostes ægre se tutabatur. nam illi validissimæ frequentissimæque urbis obsidione implicatum vicissim quasi obsidebant. Sed adventu M. Marcelli citò commutatus est rerum status. nam & Gætata audito regis fine discesserunt: & ab his relictî Mediolanenses defendere urbem non potuere. Sic ingentibus Insubrum copiis cæsis, captâque Mediolano, & subinde Como, ceteræ deinceps urbes, & Insubrum tota natio, pecuniâ & agrorum parte mulctati, de cetero satis æquâ pace impetratâ, in deditionem venerunt.

L.V. M. Marcellus provinciâ confectâ celeberrimum triumphum de Gallis Insubribus & Germanis duxit Kalendis Martiis. Hæc prima Germanorum in historia Romana mentio, qui ex Transrhenanis gentibus mercede conducti Virdomaro duce in Italiam venerant. Ex his Gallisque captivi formâ staturæque corporis ingenti, currum victoris inter spolia maximi pretii antecedeabant. Sequebatur ipse consul rarissimo spectaculo cæsi ducis arma Jovi Feretrio ferens. quem prosequutus à tergo exercitus splendidis ornatus armis, militari acclamatione cantuque celebrabat. Hoc ordine quum ad ædem Feretrii perventum esset, descendens curru M. Mar-

U. C. cellus, opima spolia post Romulum regem &
 530. A. Cornelium Cossium tertius, neque post illum
 A. C. alius suspendit. Hæc arma populus Romanus
 222. majori cum voluptate spectavit, quòd Romano-
 rum militum arma hostes Vulcano vovisse dice-
 bantur. tantaque victoriæ ejus lætitia fuit, ut
 senatus populusque Romanus ex manubiis do-
 num Apollini Delphico cratera aureum, & cir-
 cum amicas sociasque civitates arma de spoliis
 Gallicis mitteret. ad Hieronem Syracusanum
 præter spolia, missum etiam frumenti pretium
 est, quo inter bella Gallica rem Romanam ju-
 verat.

LVI. Novi deinceps hostes Istri exorti, qui
 piratico scelere maria infestantes, Romanorum
 aliquot naves frumentarias diripuerant. Adver-
 531. sùs hos ambo consules, P. Cornelius, M. Mi-
 A. C. nucius Rufus missi, multos populos vi aut dedi-
 221. tione subegerunt. Triumphatum tamen ab his
 non reperio, credo, quia multo etiam Romano
 sanguine victoria constiterat. Hoc anno infau-
 stum multis gentibus urbibusque fidus in Hispa-
 nia exortum est, Asdrubalis successor Annibal, de
 cujus initiis gestisque multa deinceps majori spi-
 ritu dicenda erunt. Interea novi consules L. Ve-
 532. turius, C. Lutatius cum exercitu ad Alpes pro-
 A. C. gressi sunt. sed conditionibus magis, quàm ar-
 220. mis usi, multos eorum locorum populos volun-
 tate ipsorum ad amicitiam Romanam adduxe-
 runt.

LVII. Bellum hoc tempore cum Illyriis in-
 stauratum est improbitate Demetrii Pharii, ad-
 versùs quem sub amicitiae Romanæ prætextu vi-
 cinas civitates arbitrio suo vexantem, omnibus
 ex partibus querelæ venerunt. Nam fretus po-

tentiâ, quam à Teuta deficienti Romani circumdederant, tutelâque regis Pinnei, cujus matrem Triteutam connubio sibi junxerat, regem & ipse se ferens, popularibus juxtâ finitimisque gravis & intolerandus incumbibat. Et Illyrici quidem populos, Romanorum socios & amicos, suæ dominationi studebat subicere: Cycladas autem insulas, contra fœdus cum lembis armatis quinquaginta ultra Lissum provectus, alias depulabatur, ab aliis extorquebat pecunias. jamque & Istrorum partem, quotquot à recenti bello Romanos oderant, & Atintanes vi coactos in partes suas traxerat. neque Romanos reverebatur, quibus Gallico bello implicitis, deinde Punicum metuentibus, neque vires, neque otium ad vindicandas sociorum injurias fore censebat: & à Philippo Macedonum rege quidlibet sperabat, quòd bello Cleomenico dux Illyricorum auxiliorum Macedonicas opes adjuvisset. Igitur decretum adversùs eum bellum est, apparatusque facti.

LVIII. Lustrum interea tertium & quadragimum L. Æmilius, C. Flaminius censores condiderunt. Censæ sunt civium capita ducenta septuaginta millia ducenta tredecim. Libertinorum promiscua multitudo per omnes tribus sparsa, multum hætenus turbarum dederat. eam imitatione Q. Fabii Maximi censores in quatuor tribus, Esquilinam, Palatinam, Suburranam, Collinamque redegerunt. C. Flaminius in eadem censura viam Ariminum usque munivit, & circum exstruxit. utrique operi nomen ab auctore est impositum, circusque Flaminius, & via Flaminia vocata. Iidem censores legem Metiliam de fullonibus ad populum ferendam

U. C. dedere: ne minorum quidem rerum curam tanti
 532. magistratûs fastigium dedecere rati.

A. C. LIX. Per idem tempus Illyriorum rebellio
 220. senatum movit, ut M. Livio M. F. M. N. Sa-

U. C. linatori, L. Æmilio M. F. Paulo consulibus
 533. provinciam illam mandaret. Contrà Demetrius

A. C. bellum & ipse haud segniter comparare instituit,
 219.

valido præsidio Dimalum missô, provisisque omnibus, quorum ad longam sustinendam obsidionem usus est. Quibusdam locis interficiendos curavit principes, de quorum fide dubitabat, aliisque sibi addictis regimen urbium tradidit. ex omni verò regno delectum robur, sex millia virorum, secum ad præsidium Phari retinuit. Dum hæc aguntur, L. Paullus consul primo vere profectus, in Illyricum venit: intellectoque magnam esse hostibus spem in munitionibus Dimali, quem locum inexpugnabilem putabant, ratus plurimum inde terroris oriturum, si hunc expugnasset, tantâ suâ militumque alacritate est aggressus, ut septimo quàm oppugnari cœpta esset die, vi caperetur. Neque falsus fuit animo consul, sparsâque per vicinam regionem famâ, confestim ex omnibus urbibus oratores venere, se suaque omnia Romanis dedituri.

LX. Quibus in fidem receptis Pharum insulam, ubi Demetrii regia erat, petiit. Quam ubi copiarum omni genere refertam, fortissimorumque virorum præsidio, tum situ operibusque, adhæc præsentîâ tyranni munitam esse didicisset; moram obsidionis veritus, astum exco- gitavit accelerandæ victoriæ non inutilem. Partem enim majorem exercitûs, noctu trajectis copiis, in sylvosis quibusdam callibus occuluit: ipse cum navibus viginti luce clarâ proximum

urbi portum petens, elicit Pharios, inter quos U. C. ipse Demetrius ad prohibendam hostium exscen- 533-
sionem accucurrit. Conserto certamine plures A. C. 219.
subinde, ut sit, suis auxilio venientes, ad extre-
mum omni ferè præsidio militarium virorum
urbem nudavere. Interea Romani qui noctu ex-
scenderant, itinere per tecta loca facto collem
inter oppidum portumque medio ferme spatio
situm occupavere. quo facto iis qui urbe fue-
rant egressi, reditus ad eam occludebatur.

LXI. Demetrius, animadverso quid fieret,
consilium cepit, ut in tam ancipiti periculo, non
spernendum. Omissio enim præsentis certamine,
revocatisque suis, *Viri fortes, inquit, apparet,
virtutem nostram hostibus formidabilem esse. nam
ad dolos conversi fatentur se viribus armisque
diffidere. Furto noctis usi hanc in terram irre-
psere: unde, si bene vos novi, retinebunt nihil
nisi quod corporibus tegent, animâ emptum. Vos
modo, Pharii mei, vosque omni ex Illyrico delecta
juventus, vel patriæ, vel gloriæ vestræ memores,
ostendite Romanis, neque suæ fortitudinis, neque
nostræ imbecillitatis fuisse, quòd semel de Illyriis
Romæ triumphatum est. Non Fulvius eo tempo-
re, aut Postumius Illyrios consiliis & armis, sed
impotentia, sed temeritate suâ Teuta vicit. Ne-
que ignoratis, ut de aliis taceam, non ita procli-
vem illi futuram fuisse victoriam, si me defenso-
rem potius quàm inimicum habere Teuta maluisset.
Verùm enimvero, & quia vobis præclarè confido,
& quia facta potius quàm verba tempus postulat,
abrumpo. Habetis animos, habetis arma: vide-
tis necessitatem, quæ timidissimum quemque posset
acuere; vobis pariter urbiue discrimen extremum
imminet, nisi virtute vestrâ discussieritis. Eamus*

U. C. igitur, & fortunâ bene juvante istos è latibulis
 533. suis paulo antè progressos petamus, securi de his,
 A C. qui exscensionem faciunt. nam illos si cecideri-
 219. mus, hi majori cum studio naves repitent, quam
 reliquerunt.

LXII. Ita suos pro tempore cohortatus, in-
 structis ordinibus ad eos invadendos qui collem
 tenebant, ducit. qui & ipsi non segniùs congressi
 sustinuerunt hostem, donec advenientes qui ex-
 scensionem interea fecerant, & à tergo eum ad-
 orti, magno cum terrore detrimentoque disje-
 cere. paucos in oppidum retulit fuga: ceteri
 passim per invios calles dilapsi. Demetrius, qui
 solis quibusdam locis paratos lembos in omnem
 casum habebat, uno eorum conscenso ad Philip-
 pum Macedoniæ regem profugit, cujus in ami-
 citiam receptus, mores adolescentis antea lauda-
 tos adulatione & tyrannicis consiliis corruptit,
 bellicque Romani, & multarum præterea calami-
 tatum suasor & auctor ei exstitit. Post hanc pu-
 gnam Pharus ex itinere capta, jussuque impera-
 toris direpta & diruta est. Illyrici deinde rebus
 ex sententia ordinatis, ad triumphum petendum
 affectâ jam æstate, consul Romam rediit.

LXIII. In hujus quoque belli narratione Po-
 lybium sequi malui, non ignarus apud alios au-
 ctorès ambobus consulibus ejus perfecti gloriam
 communiter tribui, qui evocatum ad se Deme-
 trium, quia non parebat, aggressi primùm in
 Issa insula, quibus dixi artibus vicerint; deinde
 Pharo proditione captâ, Demetrium expulerint.
 De cujus fine quoque dissenteanea Polybio tra-
 dunt, istis & annis & locis proximo, quæ aliud
 in tempus egressa prætermitto. Ceterùm Illy-
 riis in regis Pinnei gratiam, quem innocentem

ætate & proposito fuisse constabat, pepercit se-
 natus, sædusque cum eo, adjectis tamen condi-
 tionibus quibusdam, renovavit. Interea L. Æmi-
 lius consul splendidissimum de his populis trium-
 phum duxit: sed & M. Livium ex eo bello
 triumphasse reperio. plures tamen scriptores hunc
 prætereunt: credo quòd majores L. Paulli res
 fuerunt, quibus collegæ famam gloriamque po-
 tuerit obscurare. Sed nobilius ejusdem M. Livii
 paulo post judicium & condemnatio fuit. Per
 invidiam ipse ac L. Paullus accusati, quòd præ-
 dam militibus non æqualiter divisissent, quòd-
 que ex ea multa avertissent, judicium populi
 subiverunt. L. Paullus ambustus vix evasit: M.
 Livium omnes tribus exceptâ Mæciâ damnave-
 runt. Isque contumeliam istam tam indignè tu-
 lit, ut urbe relicta, cœtus omnes fugeret, do-
 nec eum ad instituta vitæ prioris resumenda rei-
 publicæ tempora retraxere.

LXIV. Sed hæc in P. Cornelii Scipionis,
 Ti. Sempronii Longi consulatum inciderunt.
 Anno autem, quo M. Livius & L. Paullus ad-
 huc consules erant, Archagathus quidam Lysa-
 niæ filius ex Peloponneso Romam venit, qui
 medicinam professus, jure Quiritium donatus
 est, eique taberna in compito Acilio empta pu-
 blicè. res ad memoriam minimè celebris, nisi
 tum primùm artis medicæ nomen auditum Ro-
 mæ agnitumque esset, hætenus ad sanitatem
 tuendam sufficiente temperantiâ & inemptis re-
 mediis. Eisdem consulibus coloniz deductæ sunt
 in agro Gallico, Placentia & Cremona, non po-
 strema causa irarum, quibus commoti Boii In-
 subresque respicere Annibalem cœpere, qui tum
 Saguntinam urbem summis viribus oppugnans,

- U. C. per ruinas ejus iter ad Romana bella muniebat.
 533. Sed hi ceterique motus, qui magno numero, ne-
 A. C. que minori mole continuò ingruerunt, ab altio-
 219. re paulo principio sunt repetendi.

N O T Æ

J. B. L. CREVIER in SUPPLEMENTA
FREINSHEMIANA.

L. XI.

1. U. C. 460. **H**IC annus est Freinshemio 461. ab urbe condita. Sed nos Dodwellum sequimur. Ejus autem rationes, hîc & per totam reliqui temporis historiam, à fastis Capitolinis, quos Freinshemius sequitur, uno anno discrepant.

3. *Venientis alterius consulis fama*] Zonaras, quem hîc auctorem allegat Freinshemius, patris Fabii, quem prope esse putabant, metu recessisse Samnites scribit, quia nimirum jam inde ab initio anni legatum fuisse filio patrem tradidit, & relictum in urbe prælio non adfuisse. At Fabii Rulli mentionem hoc loco facere non poterat Freinshemius, qui in iis quæ præcedunt alios auctores secutus, post cladem demum Romani exercitus, & Samnitium victoriam, legatum filio ivisse Rul-lum memorat. Ideo videtur patri Fabio, quem Zonaras appellat, consulem alterum in sua narratione substituisse.

11. *C. Junius se hominem novum*] Hunc C. Junium Dionysius quidem dicit fuisse τῶν νέων παραδιδόντων τὴν πόλιν. Sed hæc verba benignâ interpretatione mollita possunt ita accipi, ut C. Junius ex ea domo ortus fuisse dicatur, quæ non ita pridem ad honores pervenisset. At verò *homo novus* is est qui nullas imagines habet, cujus majorum nemo honores gessit. C. Junius autem patrem habuisse videtur C. Junium Bubulcum Brutum, ter consulem, censorem, dictatorem, & bis magistrum equitum.

19. *Ducentis millibus nummum*] Sestertios intelligi voluit Freinshemius, quum Dionysius habeat πέντε μυριάδας ἀργυρίων, id est, drachmarum quinquaginta mil-

lia. Sed Romanis nulla dum signata erat ex argento pecunia. Itaque multa illa fuerit Postumio dicta *quingentum millium ari,*

22. *Unde mari nomen*] Ambigitur, utrùm ab hac Adria in Piceno, an ab alia in Venetis Adria, mare nomen traxerit. Vid. Cellar. Geogr. Ant. l. II. c. 9.

27. *Esculeto*] Locus fuit esculis confitus, intra urbem, ut apparet ex Plin. XVI. 10. Tum enim *sl-varum insignibus* urbs distinguebatur, Id. ibid.

XIII. 41. *Superioris praelii*] Prælii, quo Lævinus priore anno victus à Pyrrho fuerat. Sic enim intellexit Justinus, qui nullam mentionem fecit pugnae illius ancipiti eventu pugnae, de qua modò egit post Plutarchum Freinshemius, c. 59.

46. *Carthaginiensibus*] Freinshemius scribit semper *Carthaginiensis*. Sed notum est illud Ennii: *Hossem qui feriet, mihi erit Carthaginiensis*. Sic & illud nomen effertur in columna Duilia: & in antiquissimis Livii codicibus. Nec verò analogia abest. *Carthaginiensis* formatur à *Carthagini*, quòd veteres dixere pro *Carthagine*. Plura vide, si libuerit, apud Gronov. in nota ad l. XXVIII. Livii, c. 26.

XIV. 29. *Taurasini campi*] Florus, l. 18. & Frontinus Strateg. IV. 1. 13. *Arusinos* vocant. De *Taurasini campis* vid. Cellar. Geograph. Ant. l. II. c. 9.

32. *Triplo majorem --- numerum in regis partibus dimicasse*] Fideliter vertit hoc loco Dionysium Freinshemius, & eum suæ obscuritati relinquit. Valesius plus sibi licere existimavit, & eadem Dionysii verba in hunc modum interpretatus est: *copias ter tanto ampliores Romanis*. Atque hunc esse auctoris sensum facillè credimus.

40. *Primum atque septuagesimum post annum*] Hic à nobis numeratur nonus & sexagesimus annus ab initio Samnitici belli: qua in re faventem habemus Livium, apud quem l. XXXI. c. 31. legatus Romanus dicit Romanos gessisse bellum adversus Samnites per annos prope septuaginta. Freinshemius fastos Capitoli-nos sequitur, ut jam monuimus.

XV. 6. *Quum ad eam diem as tantum in promiscuo pecunia usu fuisset*] Loquitur hîc accuratissimè Freinshemius. Nummos enim aureos argenteosque fuisse Romæ ante hoc tempus dubitari non potest, sed peregrinos, & aliunde advectos, præsertimque captos ex hostibus. Hoc probant quadraginta illa argenti talen-

ta ex Pometinis manubiis refecta, l. I. 53. & 55 & aurum argentumque compluribus triumphis in urbem illatum. Sed Romæ nulli adhuc signati erant ex auro & argento nummi, peregrinique illi fortasse mercis loco habebantur, quod de Victoriatis testatur Plinius, XXXIII. 3. Itaque *as tantum in promiscuo pecunia usi fuerat.*

9. *Dextram --- porrectam supplicanti*] Picenti nimium alicui, ut rectè explicat Pighius.

11. *Unâ die*] Imo duobus continuis diebus: nempe alter VIII. alter VII. Kal. Februarias.

XVI. 1. *Byrsam*] De Carthaginis origine, & variis urbis partibus operæ pretium est consulere Sam. Bochart. Chan. l. I. c. 24. De *Byrsa* agens vir doctissimus, monet à Græcis *βύρσα* dictam esse pro כַּצְרָה *Bosra* ad vitandam *ακκρῶσις*, quia Græcæ linguæ genius non patitur ut *s* & *r* continuentur. *Bosra* arcem significat. Quia autem *βύρσα* Græcè *corium* est, inde nata est lepida illa, sive potius absurda fabella de corio in tenuissimas partes & lora secto.

1b. *Carthadas*] Vel *Carthada*, id est קרתא חדת *Kartha hadath*, vel קרתא חרתא *Kartha hadtha*, urbs nova.

2. *Dido* (sic sermone suo viraginem appellant] Freinshemius hic induxit in fraudem Servius. *Dido* est dilecta, à נָדָד *dod* dilectus: vel vaga, errabunda, à נָדָד *nadad*, quod est *vagari*, errare. Elissa, primum hujus reginæ nomen, est *virago*: ab אֵל *el* fortis & אִישָׁה *issa* femina, cujus nominis radix est אִישׁ *is* vir.

21. *Neque dubitatur continentes olim has regiones fuisse*] Hoc tradidere scriptores quamplurimi, quorum testimonia collegit Cluver. l. I. de Sic. Ant. c. 1. Sed fabulam esse hanc merumque figmentum contendit idem doctissimus Geographus ibidem, multisque argumentis probat.

1b. *Ut ipsa quoque --- Zancle*] Quo satis idoneo fretus auctore hoc dicat Freinshemius, assignare non possumus. Neque aut Cluverius, aut Cellarius de nominibus Siciliæ agentes, ullam *Zancles* inter illa nomina mentionem faciunt. Citatur testis Macrobius: sed omnem diligentiam nostram fugit ille Macrobii locus, quem Freinshemius intuitus est.

XVII. 13. *Sardiniam*] De Sardinia & Corsica antiquitatibus consule Sam. Bochart. Chan. l. I. capp. 31. & 32.

15. *Quidquid ubivis frugum fructuumve erat, corruperant*] Hæc, quæ de Sardinia tradit Aristoteles, non sine ratione & ad Corsicam transfert Freinshemius.

18. *Neque comitem modo se tumultus ejus*] Hic non satis accuratè repræsentat auctoris sui sentium Freinshemius. Apud Zonaram enim Erius Potilius juber socios navales vociferari adversus se ipsum, tanquam fraude usum in dimetiendo ipsis frumento: ideoque in senatum vocatur, non tanquam dux ejus tumultus, sed tanquam is cujus ob culpam tumultus ortus esset, *ὡς ἄλλος τῷ Σπύλῳ*. quæ verba quum interpret Zonara malè verterit, ut *tumultus auctor*, potuit in fraudem inducere Freinshemium. Sed & suprâ Erius Potilius vocatur *præfectus auxiliorum*, non ineptè fortasse, si quis solam vim Græcorum Zonara verborum intueatur, *ὁ τῶν βοηθῶν ἀρχὴς*, sed parum ad rem apposuit. Meliùs profectò diceretur *præfectus*, seu *magister sociorum navaliū*.

27. *Cum L. Cornelio Scipione prioris anni consule*] Hunc Duilio collegam, à Freinshemio prætermisum, adjunximus: nixi fragmentis Fastorum, in quibus exstat, teste Sigonio in Comment. ad Fastos, prima syllaba nominis *Scipio*; & vetere inscriptione, à Gassendo in vita Peirescii allatâ, quæ docet hunc Scipionem censorem fuisse.

XVIII. 2. *Legionem primam in prima classe*] Hic tres tantum legiones in consulum exercitu numerantur. Plures tamen fuisse colligi videtur, tum ex solenni Romanorum consuetudine, qui singulis consulibus duas legiones attribuere semper solebant, tum ex numero militum qui hac classe vecti fuisse infrâ dicuntur. Veremur ne deceptus sit post interpretem Polybii Freinshemius ambiguitate vocis *σπῆλῆνιδος*, quâ hic usus est Græcus scriptor. Eo quidem nomine plerumque ille designat legionem. Sed *σπῆλῆνιδος* est quoque *exercitus*, *acies*, qui sensus meliùs huc quadrare videtur. Sic igitur verti debuisse Polybium crediderimus: *consules omnem exercitum in quatuor partes dividunt*. Porro unaquæque pars duplici appellatione signabatur. Nam & *prima acies* dicebatur, & *prima classis*: eademque ratio in ceteris servata. *Quarta* nullum ab ordine cognomen inditum, quia nimirum proprio signari nomine poterat. *Triarios* enim, itidem ut in terrestribus exercitibus solent, vocabant, quoniam eò conjecerant omnium legionum triarios.

5. *Harum, quæ totius aciei sinistra erat*] Harum non navium, sed partium aciei. Itaque vellemus in præcedenti membro Freinshemius scripssisset non *quadriparsitò*, sed *in quatuor partes*. Tunc enim nulla esset obscuritas.

17. *Exercitum duxit consul*] Regulum intellige, qui tum non quidem consul, sed cum imperio consulari, seu proconsule erat. Sic loquuntur passim Romani scriptores. Vid. Liv. l. XXVI. c. 33.

25. *Expediti*] Imo *leves*: quod levissimum in mercenariorum copiis fuit, τοὺς εὐκυντοράτους habet Polybius. Alia vis est vocis *expediti*, quæ designat milites liberos impedimentis, & sola arma gestantes, ac proinde tam de gravi armatura, quàm de levi, intelligi potest.

42. *Quingentesimum*] Vid. not. ad l. XI. c. 1. suprâ.

48. *Ne eis præterita ara procederent*] Hæc verba sunt Frontini, quæ sic interpretatur Gronovius in nota ad Livii librum V. c. 48. Ut in annis militiæ æstimandis nihil eis prodesse, præteritæ expeditiones, sed præstare omnes militiæ annos cogerentur, tanquam ex hoc tempore primùm auspicati militiam; tantoque seriùs vacationem haberent. Freinshemius aliter intellexerat, & hoc loco scripserat, *ne eis emerita jam stipendia solverentur*. Quod quum profectò à mente Frontini abhorreat, & per se admodum obscurum sit, ipsa antiqui illius scriptoris verba in contextum reposuimus: nec dubitavimus id mutare, quod ipse, si monitus fuisset, Freinshemius procul dubio mutasset.

65. *Palpebris enim resectis*] Hæc omnia de pace à Carthaginiensibus per Regulum tentata, de ejusdem atroci constantia, de crudelissima morte, magno consensu tradunt scriptores Romani. De iis tamen Polybius omnino fillet; Diodorus etiam apud Valesium, lib. XXIV. ea habet, quæ repugnare videantur. Hinc doctissimis quibusdam viris suspicio incidit, has tragœdias à vanis & audacibus hominibus confictas esse, à credulis exceptas. Nos tamen magnus in primis auctor Cicero, ut de ceteris taceamus, movet, ne hanc suspicionem facildè admittamus.

XIX. 3. *Egestam humum amoliebantur*] Imo *ingestam*. Romani ingerebant humum in fossam, ut eam complerent: *ingestam amoliebantur* Pœni.

40. *Duo tribuni plebis, C. Fundanius, & Ti. Sempronius*] Hos non tribunos, sed ædiles plebis fuisse ait Gellius. Sed & infrâ c. 47. Ti. Sempronius ab ipso Freinshemio

ædilis memoratur. Itaque credimus hîc eum paulùm dormitasse.

48. *In Sicilia*] Silent veteres scriptores de hujus anni rebus in Sicilia gestis.

57. *Millia ferme decem erant*] Diodorus, qui hîc citatur testis, ait sex millia Carthaginiensium, ut refert Philinus, capta esse; ut alii scriptores, quos non appellat nominatim, quatuor millia & quadraginta. Videtur duos hosce numeros imprudens conjunxisse Freinshemius. Polybius de numero captivorum silet.

XX. 19. *C. Carvilio tribuno plebis collegam adjuvante*] Hoc nîcitur solâ fide Charisii grammatici, qui locum Ciceronis è Dial. de Senect. c. 4. aliter citat, quàm nunc à nobis apud ipsum Ciceronem legitur. Utrùm autem hujus grammatici potior habenda sit auctoritas, quàm Ciceronis exemplarium quæ ad nos pervenere, dubitari potest. Pighius quidem in Annalibus, & post eum Freinshemius Charisio crediderunt. Nos observabimus 10. ab illo Grammatico in Ciceronis verba inferri nomen Q. Fabii, quod illo loco nec fuit unquam, nec esse potuit: *quoad potuit Fabius Maximus resistit*: unde & in ceteris suspecta est citantis diligentia. 20. hunc quem C. Carvilius Pighius & Freinshemius, quasi ex Charisio, appellant, apud ipsum Charisium, quemadmodum & in Ciceronis exemplaribus, *Sp. Carvilius* nominari. Saltem hoc prænomen nobis occurrit in optima illa & accuratissima editione Charisii & ceterorum Grammaticorum, quam adornavit Helias Putschius, Hanoviz, anno 1605.

25. *T. Coruncanio, & P. Junio*] Hæc non satis conveniunt cum iis quæ initio hujus cap. narrantur. Illic legati dicuntur missi C. & L. Coruncanii; hîc statutz positæ esse T. Coruncanio, & P. Junio; & quum unum ex legatis minorem Coruncanium interfectum fuisse memoratum sit, duobus honor habetur. Sed nimirum priore loco Polybius auctorem, hîc Plinium sequitur Freinshemius, nec satis attendit illos inter se discrepare.

30. *Illyrico omni, paucis exceptis locis, decederet*] Ita Polybius: à quo dissentire videntur ea quæ mox desumpta ex Appiano subjunguntur, *Corcyram tantùm, Pharum, Issam, Dyrrhachium, & Atintanas hac pace Romanis cessisse*. Et sanè hæc propiora vero videntur. Polybius hîc præter morem ambiciosior.

31. *Vindicatâ soceri morte*] Amilcar in prælio quodam

adversus ferocissimos Hispaniæ populos Vettones, fortissimè dimicans occubuit, testibus Polybio & Cornelio Nepote. Diodorus Eclog. l. XXV. eum fugientem Huminis, in quod ingredi coactus fuerat, vorticibus submersum fuisse narrat. Vid. & Zonaram, & Liv. l. XXIV. c. 41.

16. *Legatus --- Carthaginem missis*] Hoc ab Appiano quidem traditum est. Sed aliter sensere Livius & Polybius, qui hoc fœdus cum Asdrubale solo, insciis & inconsultis senatu & populo Carthaginensi, iktum esse memoraverunt. Atque eorum potior habenda videtur fides. Vid. Polyb. l. II. c. 13. & III. 21. 27. 29. & Livium, lib. XXI. capp. 2. 18. & 19.

40. *Gasata*] Vid. Voss. de Vit. Sermonis, I. 2.

41. *Maniacis*] Ornamenti aurei genus est, quod circa collum & manus Galli gestabant. Ita exponit Polybius ipse, II. 31.

45. *Lustrum alterum & quadragesimum*] Intelligit Freinshemius lustrum secundum & quadragesimum, ut constat ex c. 23. suprâ. Sed dubitamus an proprietatem Latini sermonis servaverit.

47. *Quâ fluvius Addua Pado committitur*] Insignem hinc errorem sustulimus. Freinshemius in fraudem inductus ab interprete Polybii, dederat *quâ fluvius Padusa*. Sed *Padusa* unum est ex ostiis fadi, procul ab Insubrum regione. Polybius habet *Asia*. & sic postulat locorum situs.

55. *Viridomaro duce*] Hic idem est quem hæcenus Freinshemius *Britomarum* nominavit: imo idem utrumque nomen est, variante tantum scripturâ. Sed & Germanos, de quibus triumphasse Marcellum indicant Capitolina marmora, non alios fuisse quàm *Gætatas* ipsos, tum ipsâ se probabile est, tum innuit non obscure Propertius, l. IV. Eleg. 11. *Genus hic (Viridomarus) Rheno ducebat ab ipso, Nobilis erectis fundere gasa rotis.*

63. *Ipsæ ac L. Paullus accusati*] Ex hac societate periculi & criminis, testata à T. Livio, constare videtur ambos quoque communiter rem gessisse in Illyrico: & Polybium, licet auctorem gravissimum, hîc minùs diligentem fuisse, quàm illos longè levioris auctoritatis scriptores, Zonaram, & Auctorem de Vir. illustribus.

10 DE 62

F I N I S.